

GOLDEN BRAIN

Scientific Journal

ISSN: 2181-4120

Volume 1, Issue 13

CiteFactor
Academic Scientific Journals

Google
Scholar

® digital object
identifier

zenodo

2023/13

May

ISSN 2181-4120
VOLUME 1, ISSUE 13
MAY 2023

<https://researchedu.org/index.php/goldenbrain>

“GOLDEN BRAIN” SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 1, ISSUE 13, MAY, 2023

EDITORIAL BOARD

G. Kholmurodova

Professor, Doctor of Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

A. Madaliev

Professor, Doctor of Economics, Tashkent State Agrarian University

G. Sotiboldieva

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

U. Rashidova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Philological Sciences, Samarkand State University

D. Darmonov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

X. Abduxakimova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

U. Ruzmetov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Chemical Sciences, National University of Uzbekistan

M. Yusupova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

M. Kambarov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Namangan State University

S. Sadaddinova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Physics and Mathematics Sciences, Tashkent University of Information Technologies

M. Fayzullaev

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) Geographical Sciences, Karshi State University

Z. Muminova

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Samarkand Institute of Veterinary Medicine

B. Kuldashov

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Samarkand Institute of Veterinary Medicine

Kh. Askarov

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Fergana Polytechnic Institute

S. Nazarova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Bukhara State University

O. Rahmonov

Doctor of Philosophy (Phd) in Technical Sciences, Fergana Polytechnic Institute

G. Tangirova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

Z. Koryogdiev

Doctor of Philosophy (Phd) in Historical Sciences, Bukhara State University

S. Ubaydullaev

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnology

R. Yuldasheva

Associate Professor, Doctor of Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

M. Yuldashova

Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Namangan State University

EDITORIAL SECRETARY: J.Eshonkulov

UDK:619:636.2:617.3:616

ZOTLI SIGIRLARDA ASEPTIK PODODERMATIT JARAYONLARINI UCHRASH DARAJASI

Pardaeva Sh.A

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti tayanch-doktaranti

Mirzaev S.M

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti magistri

Ilmiy rahbar: vet.f.d., professor **Niyozov H.B.**

Annotatsiya

Qoramolchilikga ixtisoslashgan xo‘jaliklarda zotli sigirlar o‘rtasida aseptik pododermatitlar natijalarini fasllar bo‘yicha tahlil qilganimizda qish oylarida xo‘jaliklardagi jami tekshirilgan 1160 bosh hayvonlarning 199 boshida (17,1%), bahor faslida 219 boshida (18,8%), yoz faslida 49 boshida (4,2%), kuz faslida esa 132 boshida (11,3%) va o‘rtacha 149 bosh (12,8%) hayvonda aseptik pododermatit jarayonlari kechayotganligi aniqlandi.

***Kalit so‘zlar:** aseptik pododermatitlar, tuyoqchalar oralig‘ida dermatitlar tuyoq va yumaloq bo‘g‘in artriti, tuyoq kafti, teri asosida shikastlanishlar, jarohatlar, yallig‘lanish, etiologiya.*

Oxirgi yillarda mamlakatimizga Yevropa mamlakatlaridan ko‘plab mahsuldorligi yuqori bo‘lgan zotli hayvonlar keltirilib, chorvachilikga ixtisoslashtirilgan fermer xo‘jaliklarga tarqatildi. Shuni alohida ta‘kidlash lozimki, xorijdan keltirilgan naslli chorva mollarini sog‘lom parvarish qilish, ulardan sifatli va ekologik toza sut va go‘sh

mahsulotlari olish uchun hayvonlar saqlanadigan otxona va molxonalar zoogigienik me'yorlarga mos hamda ularda yayrash maydonchalari bo'lishi va kirish joylari esa veterinariya sanitariya talablariga javob berishi kerak. [4; 5; 6; 7;8;9; 13].

Xorij mamlakatlaridan olib kelingan mahsuldorligi yuqori bo'lgan g'unojinlarning katta sonini golshtin-friz zoti tashkil etadi. Mamlakatimizning deyarli barcha hududlarida ular uchun maxsus bog'lovsiz boqish uchun komplekslar qurilgan. Bu sigirlar yuqori sut mahsuldorligiga ega bo'lib, sut mahsulotini ko'paytiradi. Ko'pchilik fermer va mas'uliyati cheklangan xo'jaliklarda oyoqlarning distal qismi ya'ni tuyoq kasalliklari jiddiy muammo bo'lib kelmoqda. Shuning uchun ham ushbu patologiyani uchrash darajasi va ularni keltirib chiqaruvchi etiologik omillarni o'rganish dolzarb muammolardan biridir.

V.V.Gimranov va S.I.Timofeevlar fikrlari bo'yicha yirik shoxli mollar barmoq sohasidagi kasalliklar tasnifining amaliy ahamiyati shundan iboratki, ortopedik dispanserlash natijasida olingan ma'lumotlarga tayangan holda tashxislash, kasallik kechishining prognozi o'tkaziladi, iqtisodiy zararni kamaytirishga yo'naltirilgan davolash-profilaktik va tashkiliy-xo'jalik tadbirlari belgilanadi va umuman olganda, chorvachilikda har qanday tasniflashning ustuvor tamoyili o'z vaqtida tashxis qo'yish, kasallik kechishini prognozlash, davolash va profilaktikaning samaradorligini aniqlashdan iborat [1].

Chorvachilik komplekslari va fermalarida ortopedik dispanserlash o'tkazish texnologik jarayonlarning ajralmas qismi bo'lishi zarurligi tadqiqotchilar tomonidan alohida ta'kidlanadi. Ularning fikrlariga ko'ra, chorvachilik komplekslarining sut va bo'rdoqi yo'nalishidagi hayvonlarini muntazam ortopedik dispanserlash sut va go'sht qoramolchiligiga veterinariya xizmati texnologiyasida samarali tadbir hisoblanadi [3].

Uzoq muddatli davolashni taqozo etadigan surunkali kasalliklar yoki patologiyalarni davolashda, tashqi klinik belgilari bo'lmaganda, aynan qonni tekshirish organizm holati haqida yetarlicha to'liq tasavvur hosil qilib, organizmda metabolik o'zgarishlarni kuzatib borish imkonini beradi, davolashni o'z vaqtida muvofiqlashtirishga yordam beradi va umuman chorvachilikning muhim iqtisodiy

ko'rsatkichi hisoblangan hayvonlarning ko'payish funksiyalarining tiklanishini tezlashtiradi hamda sarf-xarajatni sezilarli pasaytiradi [2].

Hayvonlarda barmoq sohasidagi patologik jarayonlarini rivojlanishiga motsionning yetishmasligi, molxona va yayratish maydonlaridagi sanitariya holatining me'yor darajasiga javob bermasligi va asosiy omillardan biri shikastlanishlar natijasida organizmning reaktivligini pasayishi va shikastlangan joyga mikroorganizmning rivojlanishi sabab bo'lgan [10; 11; 12].

O'zbekiston chorvachilik soxasida uchraydigan yuqumsiz kasallik-larning salmog'i yuqori ekanligi bir qancha olimlar tomonidan takidlanib kelinmoqda. Bu kasalliklarning aksariyat ko'pchiligining kelib chiqish sabablari noaniqligi, veterinariya mutaxasislari oldida juda katta muammolarni keltirib chiqarmoqda.

Maqsad va vazifalar

Xo'jaliklarda chetdan keltirilgan sigirlar orasida aseptik pododermatit jarayonlarini uchrash darajasini o'rganish tekshirishning asosiy maqsadi bo'lib hisoblandi.

Tadqiqot obyekti va uslublari

Sigirlar orasida aseptik pododermatit jarayonlarini uchrash darajasi, ularni keltirib chiqaruvchi etiologik omillari va klinik belgilariga oid ilmiy tekshirish ishlari va tajribalarimiz Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorva chilik va biotexnologiyalar universiteti, veterinariya profilaktikasi va davolash fakultetining «Hayvonlar anatomiyasi, gistologiyasi va patomorfologiyasi» kafedrasida, Samarqand viloyati Narpay tumani "AgroGold Spring" chorvachilik fermer xo'jaligida, Samarqand tumani "Talobot" chorvachilik fermer xo'jaligida, Samarqand tumani "Agro Bravo" chorvachilik fermer xo'jaligida, Qashqadaryo viloyati Kitob tumani "Do'stboy" chorvachilik xo'jaligida 2022-yilda o'tkazildi.

Tadqiqot natijalari

Samarqand viloyati Narpay tumani "AgroGold Spring" chorvachilik fermer xo'jaligida 2022 yilda 440 bosh qoramollar klinik tekshirilganda ularning qish oylarida 75 bosh (17,4%), bahor oylarida 78 bosh (17,7%) yoz oylarida 18 bosh (4,1%) kuz

oylarida 48 bosh (10,9%) aseptik pododermatit bilan kasallanganligi va bu o'rtacha 55 boshni (12,5%) tashkil qildi. Shunga o'xshash "Talobot" chorvachilik fermer xo'jaligida 2022 yilda 180 bosh qoramollar klinik tekshirilganda ularning ularning qish oylarida 27 bosh (15%) , bahor oylarida 36 bosh (20%) yoz oylarida 6 bosh (3,3%) kuz oylarida 24 bosh (13,3 %) .va o'rtacha 23 bosh (12,7%) hayvon aseptik pododermatit bilan kasallanganligi ma'lum bo'ldi. (1-jadval)

Samarqand tumani "Agro Bravo" chorvachilik xo'jaligida 2022-yilda 290 bosh qoramollar klinik tekshirilganda ularning ularning qish oylarida 52 bosh (17,9%) , bahor oylarida 54 bosh (18,6%) yoz oylarida 14 bosh (4,8%) kuz oylarida 25 bosh (8,6 %) .va o'rtacha 36 bosh (12,4%) hayvonda pododermatit kasalligi borligi aniqlandi.

Qashqadaryo viloyati Kitob tumani "Do'stboy" chorvachilik fermer xo'jaligida 2022-yilda 250 bosh qoramollar klinik tekshirilganda ularning qish oylarida 45 bosh (18%), bahor oylarida 51 bosh (20,4%) yoz oylarida 11 bosh (4,4%) kuz oylarida 35 bosh (14%) .va o'rtacha 35 boshni (14%) tashkil etdi.

Olingan natijalarni fasllar bo'yicha taxlil qilganimizda qish oylarida xo'jaliklardagi jami tekshirilgan 1160 bosh xayvonlarning 199 boshida (17,1%), bahor faslida 219 boshida (18,8%), yoz faslida 49 boshida (4,2%), kuz faslida esa 132 boshida (11,3%) va o'rtacha 149 bosh (12,8%) hayvonda aseptik pododermatit jarayonlari kechayotganligi aniqlandi.

Tekshirishlar natijasida xo'jaliklardagi barcha oqsayotgan hayvonlarning 78% da orqa oyoqlarning ko'proq tashqi tuyoqchalarida va 22% da esa oldingi oyoqlarning ko'proq ichki tuyoqchalarida shikastlanganligi aniqlandi. Kasal hayvonlarda bitta orqa oyoqning shikastlanishi 93% hayvonda kuzatilgan bo'lsa, ikki orqa oyoqning shikastlanishi esa 7% hayvonda aniqlandi.

Xulosa

Tekshirishlar natijasida qoramolchilikga ixtisoslashgan xo'jaliklardagi zotli sigirlarda fasllar bo'yicha taxlil qilganimizda qish oylarida xo'jaliklardagi jami tekshirilgan 1160 bosh xayvonlarning 199 boshida (17,1%), bahor faslida 219 boshida (18,8%), yoz faslida 49 boshida (4,2%), kuz faslida esa 132 boshida (11,3%) va o'rtacha

149 bosh (12,8%) hayvonda aseptik pododermatit jarayonlari tashkil etishi qayd etilib, kasallangan sigirlarda asosan ko‘proq 78% da orqa oyoqlarning ko‘proq tashqi tuyuqchalari va 22% da esa oldingi oyoqlarning ko‘proq ichki tuyuqchalari shikastlanganligi aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. В.В.Гимранов, С.В. Тимофаев Классификация болезней в области пальцев у крупного рогатого скота // Ветеринария. М., 2006. -№ 2. –С. 48-49.
2. Н.А.Дидковский., Л.И.Дворецкий Новые методы лечения ран на промышленных комплексах // Ветеринария. М., 1996. -№ 7. –С. 11-12.
3. С.В.Тимофеев, Ю.И.Филиппов., В.В.Гимранов Болезни копытец и технология ортопедической диспансеризации / Ветеринарная медицина. М., 2009. -№ 1-2. –С. 78-80.
4. Х.Б.Ниязов, & Х.Х.Эшкuvatov, (2019). БИОЛОГИЧЕСКОЕ ДЕЙСТВИЕ НА ОРГАНИЗМ КОРОВ АУТОКРОВИ, ОБЛУЧЕННОЙ НЕОН-ГЕЛИЕВЫМИ ЛАЗЕРНЫМИ ЛУЧАМИ. In *СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ, ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В РАЗВИТИИ АПК* (pp. 100-105).
5. Х.Б.Ниязов, (2016). БИОЛОГИЧЕСКОЕ ДЕЙСТВИЕ НА ОРГАНИЗМ ЛОШАДЕЙ АУТОКРОВИ, ОБЛУЧЕННОЙ НЕОН-ГЕЛИЕВЫМИ ЛАЗЕРНЫМИ ЛУЧАМИ. *Путь науки*, (10), 44-46.
6. Х.Умаров, & Х.Б.Ниязов, (2021). Распространение и этиология острых асептических миозитов у спортивных лошадей.
7. Hakim, N, Numon, D, & Nasriddin, D. (2021). TREATMENT OF ASEPTIC DISEASES OF LIMB DISTAL PART JOINTS IN UZBEK SPORT HORSES. *Journal of Microbiology, Biotechnology and Food Sciences*, 2021, 478-481.
8. Kh, D. M. (2021). ETIOLOGY, FREQUENCY AND CLINICAL MANIFESTATIONS OF PURULENT INFLAMMATION OF THE FINGER JOINT IN SPORT HORSES. *AcademiaGlobe: Inderscience Research*, 2(6), 367-372.

9. A.K. Roziboev., H.B.Niyazov, & H.K.Bazarov. (2022). Microbes And Their Sensitivity To Antibiotics In Samples From The Joints Of Horses With Purulous Inflammation Processes. *JournalofPositiveSchoolPsychology*, 6(9), 2740-2745.
10. B.Y.Nuriddinov., &H.B.Niyazov. (2022). MORPHOLOGICAL INDICATORS OF BLOOD IN THE TREATMENT OF PURULOUS-NECROTIC PROCESSES IN THE TOES OF COWS WITH DIFFERENT METHODS. *Conferencea*, 150-155.
11. B.Y.Nuriddinov., & H.B.Niyazov, (2022). INFLUENCE OF ETIOLOGICAL FACTORS AND SEASONS ON THE OCCURRENCE OF PURULOUS-NECROTIC PROCESSES IN THE TOES OF BREEDDED COWS. *Conferencea*, 116-122.
12. H.B.Niyozov, N.N.Ergashev. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary*, 2019
13. H.B.Niyazov, A.K.Ruzibayev, X.Fottayev- *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*, 2019

KIYIM ISHLAB CHIQRISHDA “AQLLI” MATOLARNI QO‘LLASH VA ULARNING TAHLILI

Xolliev Sunnatbek

Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat instituti

Rasulova Mastura

Termiz muhandislik-texnologiya instituti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada tikuvchilik sohasiga kirib kelayotgan “aqlli” matolar, ularning turlari, qo‘llanish sohasi va xususiyatlari o‘rganilgan va tahlil qilingan. Chet el olimlari va mutaxassisleri tomonidan yaratilgan “aqlli” matolarning tikuv buyumlarini ishlab chiqarishda qo‘llanilishi va ularning afzalliklari haqida ma’lumotlar keltirilgan.

Olib borilgan tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, kiyimning funksiyasidan kelib chiqib, ilmiy-asoslangan holda materialni to‘g‘ri tanlash uning sifatini va qulayligini ta’minlaydi.

Kalit so‘zlar: “aqlli” mato, antibakterial, intellektual, tola, sensor, datchik.

ABSTRACT

This article explores and analyzes the “smart” fabrics that are entering the field of sewing, their types, area of application and properties. Information is provided about the use of “smart” fabrics created by foreign scientists and specialists in the manufacture of sewing items and their advantages. The results of the analysis carried out show that the correct selection of the material based on the background of the outfit, scientifically-based, ensures its quality and comfort.

Keywords: “smart” fabric, antibacterial, intellectual, fiber, sensor, sensor.

Insonlarning zamonaviy va sifatli kiyimga bo'lgan ehtiyojining doimiy o'sib borishi korxonalar tomonidan ularning assortimentini ko'paytirish va yaxshilash hamda sifatini oshirishni talab etadi. Bugungi kunda tikuvchilik korxonalari ish faoliyatining samaradorligi, ularni bozor hamda iste'molchilarning talablariga moslashuvchanligi ko'p jihatdan assortiment siyosatini shakllantirishga bog'liq. Iste'molchi o'z navbatida shaxsiy didi, tashqi ko'rinishi, qaddi-qomati va moda yo'nalishiga mos keladigan turli xil assortimentdagi kiyimlarga talab qo'yimoqda.

Hozirgi kunda nafaqat ob-havo ta'sirlaridan, balki jarohatlar va boshqa kutilmagan vaziyatlardan ham himoya qilish uchun atrof-muhit o'zgarishlarini taniy oladigan va funksional o'zgarishlar orqali ularga moslasha oladigan, masalan, rangni o'zgartirish, suvga chidamlilik, antibakterial va boshqa zarur xususiyatlarga moslashuvchan maxsus "aqlli" matolar ishlab chiqilmoqda [1].

Texnika va texnologiya jadallik bilan rivojlanayotgan vaqtda, "aqlli" matolarni qo'llagan holda har tomonlama qulay va sifatli kiyim yaratish dolzarb masala hisoblanadi. Buning uchun chet el olimlari va mutaxassislari tomonidan yaratilgan "aqlli" matolar, ularning turlari, qo'llanish sohasi va xususiyatlari haqida ma'lumotlarni o'rganish va tahlil qilishni maqsad qilib olindi.

Gazlamalarning "intellektual" xususiyatlarining rivojlanish darajasiga qarab, ular quyidagilar bo'lishi mumkin: passiv (ular faqat atrof-muhitdagi o'zgarishlarni sezadilar), faol (javob berishga qodir) va "juda aqlli" (ushbu o'zgarishlarga ular moslasha oladilar). Ularni qo'llash doirasi harbiy sanoatdan (har xil turdagi qo'shinlarni jihozlash uchun moslashtirilgan xususiyatlarga ega matolar) tibbiyotgacha (soo'liqni kuzatish imkonini beruvchi o'rnatilgan sensorlar va datchiklarga ega matolar) ega. Aqlli matolar asosan rangini o'zgartiradigan aqlli mato, suv o'tkazmaydigan va nafas oladigan mato, elektron ma'lumotli aqlli mato, shakl xotirali aqlli mato va haroratni nazorat qiluvchi mato turlariga bo'linadi. Har bir tur bo'yicha aqlli matolar ishlab chiqilgan va ularning kiyim namunalari yaratilgan. Bular: kuchli nurlanish natijasida kiyim rangining o'zgarishi (1-rasm), issiq haroratda tanani sovutish (2-rasm), kuyishdan saqlovchi gidrogel tarkibli kiyim (3-rasm), maxsus va xarbiy kiyimlar uchun qo'llanadigan suv o'tkazmaydigan va

nafas oluvchi mato (4-rasm), kichik mikrosensorli tibbiyot sohasida qo'llanadigan kiyimlar (5-rasm) xalq xo'jaligi sohasida katta ahamiyatga ega va insonlarning hayot tarzini yaxshilash uchun keng imkoniyatlarni ochib beradi [1].

1-rasm. Fotoxromli futbolka

2-rasm. Sovituvchi jilet

3-rasm. Shakl xotirali aqlli kiyim

4-rasm. Suv o'tkazmaydigan va nafas oladigan mato

5-rasm. Tibbiy kiyim

Amerika va xitoy olimlari tomonidan inson tanasi haroratining o'zgarishiga javob beradigan "aqlli" matolar ishlab chiqildi. Harorat qancha yuqoti bo'lsa, mato tolalari siqiladi va termal nurlanish uchun matoning shaffofligini oshiradi. Aksincha, harorat qancha past bo'lsa, mato shunchalik momiq ko'rinishda bo'ladi.

Merilend universiteti mutaxassislari tomonidan maxsus moslashuvchan gazlama ishlab chiqildi. Bu gazlama termal nurlanish va suv bug'ini o'tkazish qobiliyatini o'zgartiradi. Olimlar tomonidan ishlab chiqilgan "aqlli" mato ko'p sonli tolalardan iborat. Ularning har biri kompozit bo'lib, tolaning 50% - sellyuloza, 50% - triasetatdir [3].

Sellyuloza gidrofil, triasetat gidrofob. Namlik qanchalik yuqori bo'lsa, tolalar shunchalik yaqinroq bo'ladi. Bundan tashqari, uchinchi komponent - uglerod nanotrupalari mavjud. Ular yordamida tolalar yaqinlashganda, rezonansli elektromagnit bog'lanish jarayonini faollashtiradi. Bundan tashqari tolalarning nurlanishini oshiradi, nurlanish spektri bu holda 5-15 mikrometr oralig'ida siljiydi. Bu inson tanasining termal nurlanish diapazoni. Alohida tolalar bir-biriga qanchalik yaqin bo'lsa, konveksiya jarayoni shunchalik kuchliroq bo'ladi.

"Aqlli" mato bir vaqtning o'zida bir nechta foydali xususiyatlarga ega: u namlikni chiqarib tashlaydi va tashqi muhit haroratida tanani tez sovutish imkonini beradi. Harorat pasayganda, issiqlik va namlikni saqlaydi. Matoda namlikning taxminan 90% gacha ko'tarilishi bilan uning issiqlik o'tkazuvchanligi 35,4% ga oshadi [1].

Turli xil surunkali kasalliklarning o'sishi ulardan azob chekayotgan insonlar uchun qulay hayotni ta'minlash muammosini yanada kuchaytiradi. Insonning sog'lig'i to'g'risida ma'lumot to'playdigan va keyingi tahlil uchun uzatadigan sensorlar bilan

jihozlangan maxsus kiyimni kiyish, bunday bemorlarning dori-darmonlarga va shifokor tashrifiga boʻliqligini kamaytirishga yordam beradi. Agar kerak boʻlsa, bunday kiyim avtomatik ravishda buyurilgan dori-darmonlarni kiritishi mumkin. “Aqlli” kiyimlardan foydalanish turli kasalliklarga chalingan kishilarning sooʻlioʻiga qoʻshimcha xavf tugʻdirmagan holda harakatchanligini oshiradi [2].

“Aqlli” matoga toʻqilgan datchiklar yurak urish tezligi, nafas olish, yurak urish tezligi, “shaker” darajasi va b.q.larni koʻrsatadi va keyin ularni (masalan, simsiz aloqa kanallari orqali) foydalanuvchining mobil telefoniga yoki bevosita shifokorga uzatadi. Datchiklarning qalinligi koʻpincha bir necha millimetrdan oshmaydi (koʻylakda oʻrnatilgan EKG sensori qalinligi 2,3 mm).

Italiyalik dizayner Mayro Taliani namlik va haroratning koʻrsatkichiga qarab konstruksiyasi oʻzgaradigan erkaklar sorochkasini ishlab chiqdi. Gazlama tarkibiga nikel, titan, neylon tolalari kirib, atrof muhit harorati koʻtarilsa sorochka yengil bir necha daqiqa ichida bilakdan tirsakka koʻtarilishi mumkin. Harorat pasaysa, yengil uzunligi oʻz holiga qaytariladi. Bu kiyim nafaqat atrof muhit, balki tana haroratiga ham javob qaytaradi, yaʼni inson terlaganda kiyimning tashqi koʻrinishida rangi oʻzgaradi. Bu sorochka oʻijim boʻlmaydi, har qanday vaziyatda ham 30 sekund oraligʻida oʻz shakliga qaytadi [2].

Havoni sovutib beradigan kichik tizimga ega boʻlgan jilet ishlab chiqilgan boʻlib, unga 50 metrli suyuqligi bor plastmassa trubka tikiladi. Bu model uchun harorat 70⁰ C gacha koʻtariladigan atom stansiyasidagi ishchilarning maxsus kiyimi konstruksiyasidan foydalanilgan.

Yana bir model, bu jaket-tashqi muhitning sovuqligiga qaramasdan inson tanasini isitib beradi. Bu modelda noyob modda aerogel qoʻllaniladi. Corpo Nove kompaniyasining vakillarining maʼlumotiga koʻra bu material 99,8 % havodan tashkil topgan boʻlib, dunyoda eng yengil material hisoblanadi. Bu kiyim inson tanasini -80⁰ C da ham isitishi mumkin. Ishlash prinsipi oddiy boʻlib, undagi havo qatlami optimal izolyator vazifasini bajaradi. Bu xususiyat avvalgi asrda Oʻrta Osiyo kiyimlarida, Shimoliy Sibir shoʻbalarida, tuki roʻmollarda qoʻllanilgan [1].

Corpo Nove kompaniyasining yana bir qiziqarli modeli-mototsiklchi yoki velosipedchilarning isituvchi jaketi bo‘lib, uskuna simi orqali ishlab chiqarilgan energiya kiyimga yuboriladi. Maksimal isitish darajasi $+43^{\circ}\text{C}$.

Hozirda kiyimlar uchun optik tolalar, sut oqsili, polimerlar qo‘llanilmoqda, sun‘iy yoki tabiiy charmga rasmlar raqamli usul orqali kiyimda bajariladi. Shunday eksklyuziv modellar ishlab chiqarilganki, ular yelka taglik ostiga telefon, MP3 pleyer, naushniklarni joylashtirish orqali jihozlangan.

Olib borilgan tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, hozirgi vaqtda materiallarni tanlash va kiyimlarni ishlab chiqarish mintaqalarning iqlim sharoitlarini, tibbiy va gigiyenik talablarni, aholi guruhlarining yoshi va ijtimoiy xususiyatlarini hisobga olishni talab etadi. Kiyimning asosiy talabi inson salomatligi va hayoti uchun xavfsizlikni ta‘minlashdir. Ishlab chiqarilgan kiyimlar yuqori gigiyenik xususiyatlarga ega bo‘lishi, qulay holatni ta‘minlashi, elektrostatik neytral, yengil, ekspluatasiya uchun qulay, kiyish davomida o‘lchamlari barqaror, yetarlicha bardoshli va moda yo‘nalishiga mos, shuningdek, arzon narxlarda bo‘lishi kerak. Kiyim - bu murakkab ko‘p qatlamli mahsulot bo‘lib, uning tashqi ko‘rinishi va ekspluatasiya xususiyatlari paketda ishlatiladigan asosiy va yordamchi materiallarga bo‘liq. Materiallarni ilmiy asoslangan holda to‘g‘ri tanlash ko‘p jihatdan kiyimning sifatini, tashqi ko‘rinishini, ishlab chiqarish samaradorligini belgilaydi.

Yuqoridagilarni inobatga olib, O‘zbekiston iqlim sharoitini hisobga olgan holda xalq xo‘jaligining turli soha vakillariga “aqlli” matolardan kiyim yaratish va unung afzallik hamda kamchiliklarini o‘rganish masalasi maqsad qilib olindi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M. K. Rasulova, Sh. L. Mamasolieva. Development of Fabrics for Special Clothing for Workers of the Automotive Industry taking into Account the Climatic Conditions of Uzbekistan. Solid State Technology Volume: 64 Issue: 2 Publication Year: 2021. -p.p.2393-2399.
2. З. Абдукаюмова., М. Расулова. Анализ просесса проектирования одежды по индивидуальным заказам. ТТЕСИ октябрь 2021 г. 254-256 стр.
3. Sun, D.; Iqbal, K. Synthesis of functional nanocapsules and their application to cotton fabric for thermal management. Cellulose 2017, 24, 3525-3543.
4. <http://www.lookatme.ru/mag/live/future-research/193733-materials>

QURILISH JARAYONLARINI TEXNOLOGIK LOYIHALASH

A.M. Abdurahmanov., S.A. Ostanaqulov.,

U. Axmadaliyev., Y. Ergasheva

Andijon iqtisodiyot va qurilish instituti talabalari

akhmadjon00@mail.ru

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bino va inshootlarni barpo etish texnologiyalari fanidan qurilish jarayonlarini texnologik loyihalash yo‘llari ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: qurilish, loyihalash, qurilish jarayonlari, texnologik usullar, bino, inshoot.

АННОТАЦИЯ

В данной статье показаны способы технологического планирования строительных процессов из науки о технологиях строительства зданий.

Ключевые слова: строительство, проектирование, строительные процессы, технологические приемы, здание, сооружение.

ANNOTATION

This article shows the methods of technological planning of building processes from the science of building construction technologies.

Key words: construction, design, construction processes, technological methods, building, structure.

Kirish

«Qurilish jarayonlari, bino va inshootlarni barpo etish texnologiyasi» fani- Bino va inshootlar qurilishi yo‘nalishi bo‘yicha bakalavrlar tayyorlashda yetakchi maxsus fan sifatida bilim beradi.

Bu fanni o'qitishdan maqsad qurilish, montaj va maxsus ishlarning ketma- ketligini bino va inshootlarning yuk ko'taruvchi, to'suvchi, pardoqlash va boshqa konstruktiv elementlarini barpo etishni va kerakli xujjatlar va loyihalar bo'yicha ishlay olishini o'rgatishdir.

Qurilish jarayonlarini texnologik loyihalash

QTEL (*Qurilishni tashkil etish loyihasida*) va **IBL** (*Ishlarni bajarish loyihasi*)ni tayyorlashning o'ziga xos xususiyatlari Texnologik loyihalashning vazifasi, qurilish jarayonlarini, ishlarni, umuman bino va inshootlarni barpo etishda ma'qul texnologik yechimlarini va yetarli tashkiliy sharoitlarini aniqlashga qaratilgandir. Ishlarni loyihalashning maqsadi, qurilayotgan ob'ektning sifatini ta'minlagan holda muljallangan muddatda bajarilishini ta'minlovchi ishlarni bajarish texnologiyasini va tashkil etishini tanlashdir. Bunda namunaviy loyihalar bazasidan foydalanish, bino karkasini barpo etishda va barcha pardoz ishlari siklini bajarganda industrlashtirish usullarini qo'llash, majmuaviy mexanizatsiyalashtirish va ilg'or elektr, qo'l asboblardan foydalanish hisobiga ma'qul yechimga erishish mumkin.

Qurilishni texnologik loyihalash quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- qurilishni tashkil etish loyihasi (QTEL);
- ishlarni bajarish loyihasi (IBL);
- murakkab qurilish jarayonlari uchun texnologik xaritalar;
- mehnat jarayonlarining xaritalari;
- operatsiyalarni bajarishning texnologik sxemalari.

Qurilishni tashkil etish loyihasi (QTEL) inshoot loyihasining yoki texno-ishchi loyihasining asosiy tarkibiy qismidir. Ikki bosqichli loyihalashda ketma-ket, ya'ni "loyiha" va "ishchi hujjatlar" bosqichi bajariladi; ayrim alohida barpo etiladigan ob'ektlar uchun loyihalash "texno-ishchiloyiha" sifatida bir bosqichda ishlab chiqilishi mumkin. QTEL ob'ekt qurilishi davomiyligini, uning tannarxi, material va kerakli uskunalarga bo'lgan talablarini aniqlaydi.

QTELni bosh loyiha tashkiloti yoki uning buyurtmasi asosida loyihaning qurilish qismini loyihalovchi tashkilot bajaradi. Yirik va murakkab yangi konstruksiyali ob'ektlar uchun QTELning ayrim bo'limlarini ixtisoslashgan tashkilotlar ishlab chiqishi mumkin. QTEL ob'ektdagi barcha inshootlar majmuasini qamrashi kerak va majmua qurilishining to'liq davriga mos ravishda ishlab chiqilishi kerak. Agar yirik ob'ektni barpo etilishi qismlar yoki navbat bilan amalga oshirish nazarda tutilgan bo'lsa, u holatda QTEL butun ob'ekt uchun yoki majmuani ayrim navbatlari uchun mustaqil yanada aniqroq holda ishlab chiqilishi nazarda tutiladi.

Ishlarni bajarish loyihasi (IBL) binoning to'liq qismiga, binoni barpo etishning ayrim sikllariga va murakkab qurilish ishlariga ishlab chiqiladi. IBL ishlar bajarilishini boshlanguniga qadar bosqichda yaratilishi kerak.

Har bir ob'ektni qurilishi faqat QTEL yoki IBLda qabul qilingan yechimlar asosida amalga oshirilishi kerak. Texnologik xaritalar murakkab qurilish jarayonlari va oddiy qurilish ishlari uchun ishlab chiqiladi. Mehnat jarayonlari xaritalari oddiy texnologik jarayonlarni bajarish uchun tayyorlanadi. Texnologik sxemalar ishchilarga ayrim operatsiyalar bajarilishini ma'qul yo'llarini tushuntirish uchun loyihalanadi

Qurilishni tashkil etish loyihasi tarkibiga kiradi:

- kapital mablag' va qurilish-montaj ishlari hajmlarining alohida ob'ektlar bo'yicha taqsimlanishini e'tiborga olgan holda, majmuani tashkil etuvchi barcha bino va inshootlarni barpo etish muddatlari va navbatlarini aks ettiruvchi kalendar(taqvimiy) rejasi. Majmua qurilishida ishlarni tayyorlov davri uchun alohida kalendar reja ishlab chiqiladi;

- qurilishni tayyorlov va asosiy davri uchun qurilishni bosh rejalari. Ularda barcha mavjud va quriladigan binolar, kiruvchi yo'llar, konstruksiyalarni yiriklashtirib yig'ish maydoniga tegishli ombor yoki beton tayyorlovchi inshoot, ishchi-xodimlarga xizmat qiluvchi maishiy inventar shaharcha, vaqtinchalik va doimiy injener tarmoqlari bilan birgalikda elektr ta'minoti, montaj va boshqa mexanizmlarni turlari, ularni joylashishi va harakat yo'llari ko'rsatilishi kerak. Qurilish maydonidan chetda joylashgan omborlar va

maishiy shaharchalar uchun joylashuv rejasi ishlab chiqiladi va unda barpo etiladigan ob'ektga tegishli barcha maydonlar ko'rsatiladi;

- ob'ektlar(barpo etiladigan majmua tarkibiga kiruvchi), montaj, umumqurilish va maxsus ishlarning ro'yxati;
- barcha majmuaga yoki asosiy inshootlarga kerakli konstruksiyalar, materiallar, buyumlar, jihozlarning talab qilinadigan ro'yxati;
- butun qurilish davri uchun asosiy qurilish mashinalari va transport vositalariga bo'lgan talab grafigi;
- asosiy mutaxassis ishchilarga talab grafigi;
- tushuntirish xati.

U erda qurilish sharoiti tavsifi, qabul qilingan ish usullarini asoslangani va turli ishlarni birgalikda bajarish imkonlari, material, asosiy mexanizmlar, transport vositalari, energetik resurslar, vaqtinchalik bino va inshootlar, omborlar maydoniga bo'lgan talablar keltiriladi. Tushuntirish xatida, shuningdek, inshootlar majmuasini asoslangan barpo etish muddati, o'zlashtiriladigan vositalarni yil va kvartallar bo'yicha taqsimlanishi, ishni bajarish muddatlari bilan bog'liq bo'lgan ishchi kadrlar, qurilish materiallari va boshqa narsalarga bo'lgan ehtiyojlar talabi beriladi.

Qurilishni tashkil etish loyihasida quyidagilar ishlab chiqiladi, loyihalani va o'zaro bog'lanadi:

- ob'ekt qurilishi ishtirokchilarini kelishilgan tarzda ishlashi va ularni bosh pudratchi tomonidan muvofiqlashtirilishi;
- ishlarni bajarish kalendar rejasi asosida bino, qavat yoki qamrovga hisob qilingan material resurslarni komplekt ta'minoti;
- qurilish, montaj va maxsus ishlarni oqim usulida bajarish;
- ishlarni yuqori madaniyat saviyasida olib borish va xavfsizlik texnikasi qoidalariga qat'iy amal qilish;
- atrof muhitni asrash talablariga rioya qilish.

Qurilishni tashkil etish loyihasi buyurtmachi, pudrat tashkiloti, hamda mablag' va moddiy-texnik ta'minotni amalga oshiruvchi tashkilotlarga majburiy hujjatdir.

Ishlarni bajarish loyihasi (IBL). Ob'ektni jami ishlar majmuasiga va tayyorlov davridagi ishlariga ishlarni bajarish loyihasini QTEL asosida bosh pudratchi tashkilot

ishlab chiqadi. Alohida murakkab yoki birinchi marta tadbqiq etilayotgan ishlarga IBLni maxsus montaj yoki loyiha tashkilotlari ishlab chiqadi.

Ishlarni bajarish loyihasi ob'ekt qurilishini rejalashtirilgan muddati, hajmi va ayrim ishlar murakkabligiga qarab qurilish tashkilotining qarori asosida ishlab chiqilishi mumkin:

- butun bino va inshoot qurilishiga;
- binoni ayrim qismini barpo etishga, ya'ni yer osti yoki yer usti qismi, seksiya, oraliq, qavat, yarus;
- texnik jihatdan murakkab ayrim qurilish ishlarini bajarish uchun;
- tayyorlov davri ishlari uchun.

Zamonaviy konstruksiyalar, montajning yoki bino va inshootlarning monolit konstruksiyalarini barpo etishdagi o'ziga xosligi, barpo etishda qo'llaniladigan nooddiy usullar, qurilishni tashkil etish, mexanizatsiyalashtirish va texnologiyasida maxsus muhandislik yechimlarini qabul qilinishini taqazo qiladi. Montaj ishlarini bajarish uchun kerakli asosiy tashkiliy- texnologik yechimlar IBL tarkibida bo'lib, u qo'yidagilar uchun ishlab chiqiladi.

- qurilish-montaj ishlarining eng samarali bajarish usulini aniqlash uchun;
- barcha xarajat turlarini kamaytirish uchun;
- qurilish muddatini qisqartirish uchun;
- mexanizatsiya vositalaridan to'liq foydalanish uchun;
- ishlarni bajarish xavfsizligini ta'minlash uchun.

Bino va inshoot qurilishi uchun ishlab chiqiladigan ishlarni bajarish loyihasi ishlarni bajaruvchi buyurtmachi sifatidagi qurilish yoki montaj tashkilotining topshirig'i asosida ishlab chiqiladi.

IBLni ishlab chiqish uchun boshlang'ich ma'lumotlar quyidagilardir:

- buyurtmachidan IBLni ishlab chiqish uchun topshiriq;
- ob'ekt qurilishi uchun oldin ishlab chiqilgan QTEL;

- kerakli zaruriy loyiha hujjatlari—ishchi chizmalar, hisoblar;
- qurilishni o‘ziga xosligini e‘tiborga oluvchi omillar – konstruksiya, material va detallarni yetkazib berish shart-sharoitlari, qurilish mashinalari va transport vositalarining mavjudligi, ishchi kadrlar bilan ta‘minlanganligi;
- o‘xshash bino va inshootlarning qurilishiga doir hujjatlar va hisoblar. Topshiriqda hujjatlarni tayyorlash muddati ko‘rsatilgan bo‘lishi kerak, shuningdek, IBLni ma‘qul loyihalash uchun ishlarni bajarish grafigi va smetasi, metall konstruksiyalar to‘plamining ishchi chizmalari, yig‘ma-temirbeton chizmalari, montaj tugunlarining chizmalari va ro‘yxati, montaj konstruksiyalarining kelishilgan yetkazish muddatlari.

Alohida bino qurilishida IBLning tarkibi va mazmuni

1. Ob‘ekt bo‘yicha ishlarni bajarish kalendar rejasi yoki majmualiy to‘rli grafikda barcha ishlarni bajarish ketma-ketligi va ularni bajarish muddatlari imkon qadar ishlarni birgalikda bajarilishini e‘tiborga olgan holda, qurilish mashinalarini me‘yoriy ishlash vaqti, mehnat resurslari va mexanizatsiya vositalariga bo‘lgan talab, alohida brigada yoki jamoalar zimmasiga yuklatiladigan ishlar, ularning miqdoriy va kasbiy tarkibi o‘rnatiladi.

2. Qurilish bosh rejasi (QBP), u o‘z ichiga oladi:

- qurilish maydonining chegarasi va uni to‘rish devorining turlari;
- doimiy va vaqtinchalik tarmoqlar va kommunikatsiyalar;
- doimiy va vaqtinchalik yo‘llar;
- transport vositalarini va qurilish mexanizmlarini harakat sxemalari;
- qurilish mashinalari va yuk ko‘tarish mexanizmlarining ularning harakat yo‘llari va ta‘sir xududini ko‘rsatish bilan o‘rnatilish joylari;
- quriladigan hamda vaqtinchalik bino va inshootlar;
- avtotransportni yuvish xududi;
- maishiy xonalar joylashuvi;
- ishchilarni harakat yo‘li, bino va inshootga kirish yo‘llari;
- qurilish maydonining elektr ta‘minoti va yoritish manbaalari;
- material va konstruksiyalarni joylashtirish maydonlari va asrash binolari;

- yongʻinga qarshi joylashtirilgan suv quvurlari va gidrantlar;
- konstruksiyalarni yiriklashtirib yigʻish maydonlari;
- qoʻriqchilarni nazorat-oʻtkazish punktlari.

3. Alohida ish va jarayonlarni bajarish texnologik xaritalari va sxemalari.

4. Konstruksiyalar, buyumlar va materiallarni obʻektga keltirish grafigi.

5. Obʻektdagi ishchilarga boʻlgan talab grafigi.

6. Asosiy qurilish mashinalarining ishlash grafigi.

7. Geodezik ishlarni bajarish boʻyicha yechimlar.

8. Xavfsizlik texnikasi boʻyicha qarorlar.

9. Qurilish ishlarini bajarish uchun kerakli texnologik inventar va uskunalarning roʻyxati, yuklar va konstruksiyalarni ildirish sxemalari.

10. Texnik-iqtisodiy koʻrsatkichlari bayon etilgan tushuntirish xati.

Juda murakkab konstruksiyali yoki ishlarni bajarish usuli murakkab inshootlar qurilishi uchun IBLga qoʻshimcha ravishda maxsus yordamchi inshootlar uchun, moslamalar, konstruksiyalar va texnologik yechimlarga mos ishchi chizmalar ishlab chiqiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yusupov X.I., Narov R.A., Salimova I.N., Ilyasov A.T., Tashxodjayeva K.U. “Qurilish jarayonlari, bino va inshootlarni barpo etish texnologiyasi” darslik, 3-qism. Toshkent: TAQI, 2019. 296 b.
2. M.K.Tohirov, R.A.Norov. Qurilish jarayonlari texnologiyasi – 176 bet, Fan va texnologiya nashriyoti, 2007. Oquv qullanma.
3. X.I.Yusupov, V.Rasulov, A.T.Ilyasov va b. “Qurilish texnologiyasi”. Oquv qullanma, “Arxitektura qurilish integratsiya va innovatsiya markazi” TAQI, 2015 yil.170 b.
4. Bozorboev N., Umurzoqov E. “Qurilish ishlab chiqarishi texnologiyasi” fanidan “Amaliy mashgʻulotlar”, oʻquv qoʻllanma, Toshkent, 2005. -89 bet.

TO‘SINLI FERMALARNI HISOBLASH

A.M.Abdurahmanov,

S.A Abdug‘afurov

Andijon iqtisodiyot va qurilish instituti talabalari

akhmadjon00@mail.ru

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola to‘sinli fermalar haqida, ularni hisoblash bo‘yicha aniq masalalarda yechimlari keltirilgan.

***Kalit so‘zlar:** ferma, masala, yuklama, balandligi, ta’sir etadigan kuchlar, o‘lchamlar.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье показаны способы расчета ферм. Здесь в конкретных примерах показаны расчеты ферм.

***Ключевые слова:** ферма, пример, действующие силы, размеры, высота.*

KIRISH

Bugungi kunda qurilish industriyasida ko‘plab metall konstruksiyalaridan, jumladan, metall dan yasalgan fermalardan keng foydalanilmoqda. Shu bois ularni loyihalashda asosiy o‘rnini hisoblash islariga katta ahamiyat berilishi zarur. Ushbu maqolada metall fermai hisoblash masalasi ko‘rsatib o‘tiladi

Fermani loyixalash va xisoblash to‘g‘risida umumiy ma’lumotlar

Hozirgi davrda uchburchak shaklli, trapesiyasimon, parallel kamarli va ko‘pburchakli poligonal fermalar qo‘llaniladi. Uchburchak shaklli fermalar tom yopmasiga keskin qiyalik 250–450 talab etadigan materiallar bilan yopilishda qo‘llaniladi. (to‘lqinli asbest-sement shiferlar, cherepitsalar va b.)

Tayanch qismi murakkab ustun bilan faqat sharnir orqali biriktiriladi. Aksariyat hollarda fermaning o'lchamlari undan foydalanishdagi, me'morchilik va texnologik talablarga ko'ra belgilanadi. Trapetsiyasimon fermalar tomi keskin qiya bo'lmagan binolarda ish-latiladi. Konstruktiv tomonidan bir necha afzalliklarga ega, eguvchi moment epyurasiga to'laroq javob beradi, ustun bilan ham mustahkam, ham sharnir orqali biriktirilishi mumkin.

Parallel kamarli fermalar sanoat ishlab chiqarishi talablarini to'laroq qondirishi va oddiy ko'rinishga ega bo'lgani sababli qurilishda ko'proq qo'llaniladi.

Ko'pburchakli poligonal fermalarning tashqi ko'rinishi egivchi moment epyurasining shakliga yaqin bo'lganligi tufayli ular materialning sarflanishi nuqtai nazaridan eng tejamli deb hisoblanadi. Shuning uchun bunday fermalar, asosan katta oraliqli bo'lgan binolarni qoplashda va yuklar nisbatan katta bo'lganda qo'llaniladi.

Elementlarda hosil bo'ladigan hisobiy kuchlarni qurilish mexanikasi usullaridan foydalanib topiladi va elementlarning kesim yuzalari aniqlanadi:

Masala. To'sinli fermalarni hisoblash.

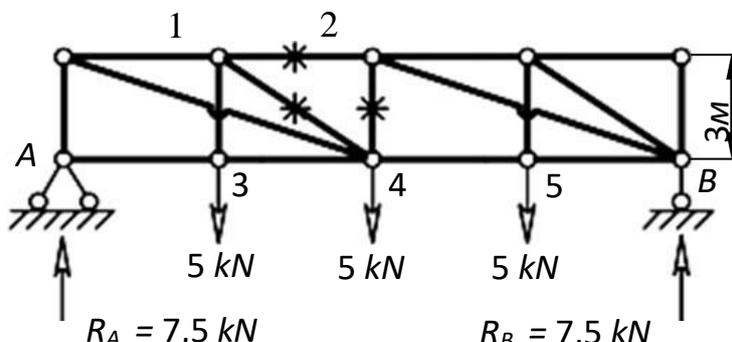
Xisoblash uchun berilganlar: hisob chizmasi (1- rasm);

Fermaning uzunligi $L=12m$ (ferma ustunlari orasidagi masofa $\ell=3 m$);

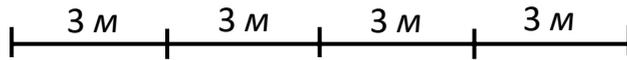
Fermaning balandligi $h = 3 m$;

Fermaning ustunlariga $F_{13} = F_{24} = F_{65} = 5 kN$ kuchlar qo'yilgan.

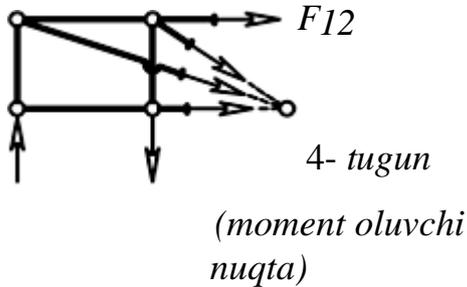
Yechish. a) Fermaning qo'zg'almas yuklamasi ta'sirida uning belgilangan tayoqchalariga tushadigan kuchni aniqlaymiz:

1- rasm

1- qirqim

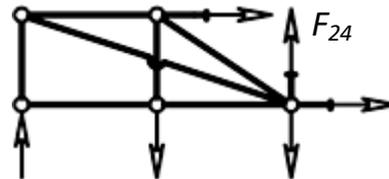

7,5 kN 5 kN

$$\Sigma M_4 = 0 \quad F_{12} \cdot 5 + 7,5 \cdot 6 - 3 \cdot 3 = 0 \Rightarrow$$

$$F_{12} = -7,2 \text{ kH}$$

2- qirqim

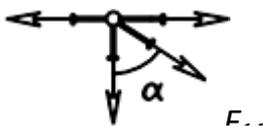

7,5 kN 5 kN 5 kN

$$\Sigma Y = 0 \quad F_{24} + 7,5 - 5 - 5 = 0 \Rightarrow$$

$$F_{24} = 2,5 \text{ kH}$$

3- qirqim

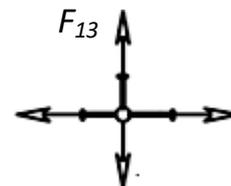

F_{13}

$$\Sigma Y = 0 \quad F_{14} \cdot \cos \alpha - F_{13} = 0 \Rightarrow$$

$$F_{14} = -F_{13} / \cos \alpha$$

4- qirqim

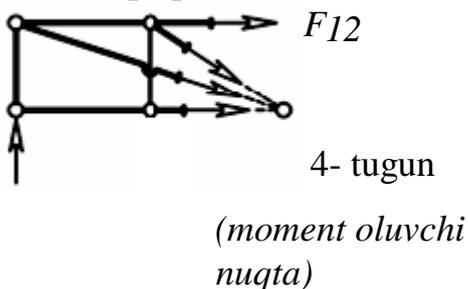

$$\Sigma Y = 0 \quad F_{13} - 5 = 0 \Rightarrow F_{13} = 5 \text{ kN}$$

$$F_{14} = -F_{13} / \cos \alpha = -5 / (3/5) = -8,3 \text{ kN}$$

b) Belgilangan tayoqchalarga tushadigan kuchning ta'sirini aniqlaymiz:

1- qirqim

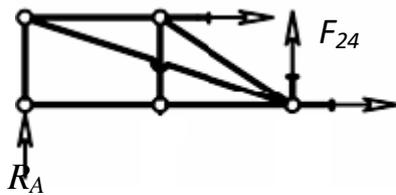
R_A

$$\Sigma M_4 = 0$$

$$F_{12} \cdot 3 + R_A \cdot 8 = 0 \Rightarrow$$

$$R_A = -2,7 \text{ kN}$$

2- qirqim

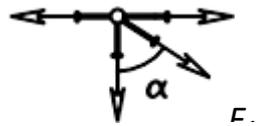

$$\Sigma Y = 0 \quad F_{24} + R_A = 0 \Rightarrow$$

$$R_A = -F_{24}$$

(o'ng tarmoq tenglamasi)

3
qirqim

$$F_{13}$$

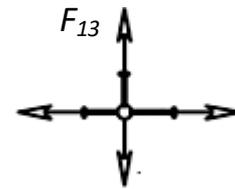
$$\Sigma Y = 0$$

$$F_{13} + F_{14} \cdot \cos \alpha = 0 \Rightarrow$$

$$F_{13} = -F_{14} \cdot 3/5$$

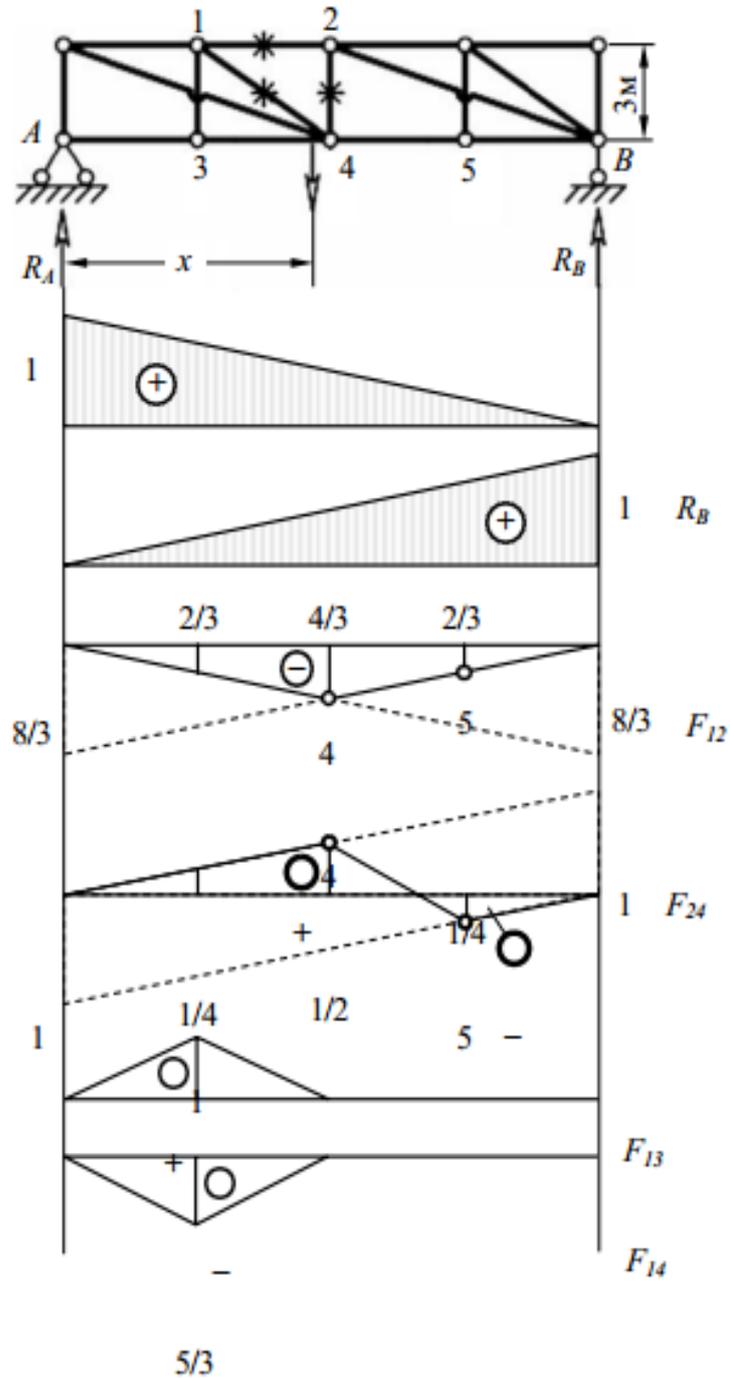
$$F_{13} = 4.98 \approx 5 \quad F_{13} = 5$$

4- qirqim

$$\Sigma Y = 0 \quad F_{13} + F_{14} \cdot 3/5 = 0 \Rightarrow$$

c) Aniqlangan kuch va momentlar bo'yicha ularning epyuralarini quring.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. N.A. Samig‘ov “Qurilish materiallari va buyumlari” darslik. Toshkent.:
Cho‘lpon 2013-yil.
2. Arxitektura ashyoshunosligi kitobi. E.Qosimov.
3. Беленя Е.И. Металлические конструкции. Москва, Стройиздат, 1985г.
4. Мельников Н.П. Металлические конструкции. Москва, Стройиздат, 1983.

FICTION AND SOCIAL SITUATION

Odilova Hamida

Teacher of Andijan state Pedagogical Institute

ANNOTATION

Socialist Labor was even a means of protecting the social position of people and the achievements of the revolution, strengthening the economic foundation of the young Soviet republic, organizing a socialist competition. In particular, "who will beat whom?" the basis of the slogan was socialist labor. During the Great Patriotic War, labor and patriotism became an integral concept.

***Keywords:** party, social Society, Heritage, person of the era, person, communist idea.*

The example of a boiler in which life boils is in constant motion and change. The total processes taking place in it are considered the main topic of literature. The difference between the creator and ordinary people is that he sees, analyzes the surrounding reality through the eyes of artistry. Whether it's the novelty that is happening in society, the rise or the shortcomings that are happening creative writer is influenced by it and it's impossible to stop working again. He artistically presents the horrors that are going on in his dreams to the public. It is known that in the literature of all peoples, many works have been written about the past and famous historical martyrs. In particular, there are also works on this topic in Uzbek literature of the 20th century. In these works, The Breath of a certain period left its seal to one degree or another. As it turns out, we directly get acquainted with the atmosphere, circumstances of the era in which the work was created through the work. If you want to get acquainted with the original way and environment of society, then of course it is necessary to observe the common population and its way of life. How the environment

is reflected in the fact that they are in their ordinary life. That is why the main subject and hero of almost the entire sample of fiction is considered either an ordinary laborer or a villager. Even in fact, the original state of the boiling pot is known from its bottom. Even in all types of examples of long-period fiction, the hero who shows courage will be from an ordinary laborer.

It is known that the 60s and 70s were a period when confidence in socialist ideas was “revived” in society. That is, all the problems in the life of society were caused by the consequences of cult of personality, and now in many people there was a belief that “the policy of our party government is on the right track, a communist society will be built in the near future.” Given that Pirmkul Kadyrov, who created in the 60s and 70s, entered literature at the end of the 50s, this belief forms the basis of his social views. Therefore, the heroes of the works created by this generation are men of struggle, the leader of external behavior in their interpretation. After all, these heroes live with that idea, that purpose, fight. In the works of this period lies the struggle between those who live for that purpose and give halal to reach it.

Thanks to Labor, a person not only changes things in nature, but also matures himself, his mental and physical abilities grow. In the process of Labor, man subordinates the forces of nature to his goal. We can see this in the image of the heroine of the story” Heritage " Yolqin. When choosing him as an ordinary country man, a child of a kamharj family, the writer also refers to the state of the era. Yolqin made great strides, although he was not a suitor who would lean on him. So, in the conquest of any peak, only a person must rely on his labor. Such an idea was a desirable theme for the politics of the period. On the basis of communist ideas, literature was used to attract a person only to work. Works of this type and idea became the need for the era. And we will not be mistaken if we say that the story” heritage " is a perfect work created in response.

Each national literature is distinguished from the literature of other peoples, first of all by its national traditions, the nationality of its heroes, the uniqueness of the described life. In this sense, the works of Uzbek writers should also be emboldened by

the Uzbek spirit, the Uzbek way of life, the Uzbek character and the themes and ideas that are important to Uzbekistan.

There is an evolutionary history of the artistic reflection of the theme of labor in Uzbek Soviet literature. In the 20s and 30s, reading and working constituted the most important ideals of the people of socialism. Socialist Labor was even a means of protecting the social position of people and the achievements of the revolution, strengthening the economic foundation of the young Soviet republic, organizing a socialist competition. In particular, "who will beat whom?" the basis of the slogan was socialist labor. During the Great Patriotic War, labor and patriotism became an integral concept. Labor and its productive derivative became the focus of German fascism. The post-war years became the main topic of our literature—a man of Labor and labor. The spiritual image of a Soviet person is revealed in the process of Labor and its active attitude to Labor. Now the concept of Labor and the Soviet person has become an integral unit. Labor—material of people of a developed socialist society not only makes up the Soviet lifestyle. The Communist attitude towards Labor, becoming a Communist labor forger, increasing labor productivity and searching for new resources have become factors that determine the lifestyle of a Soviet person. Soviet literature in its daily activities covers these problems from the point of view of principal partiality and high volatility, standing close to the spirituality of every Soviet person who is becoming a person of active activity in society, decorating his marriage and making his work enjoyable.

LITERATURE USED:

1. Daniel H., S.Mirzayev. Word art –T.: Uzadabiynashr, 1962.
2. Satellite Q., Comrade M. Fundamentals of artistic analysis. - T.: Rainbow, 2016
3. Izzat Sultan. Theory of literature-t.,” Teacher " publishing, 1980.
4. Karimov N. et al. History of Uzbek literature of the XX century. - T.: O’kiter, 1999.
5. Kadyrov P. Three roots. Don’t say 1cild. - T.: G.Publishing house of literature and art named after Ghulam, 1987.

YO‘L-TRANSPORT HODISALARINI OLDINI OLISHDA AYRIM XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI

Ibodillayev Doston Abduvayt o‘g‘li

Huquqni muhofaza qilish akademiyasi magistranti

dostonibodillayev@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada yo‘l-transport hodisalarini oldini olishdagi ayrim xorijiy davlatlar tajribasi bayon etilgan. Shuningdek, muallif maqolada yo‘l-transport hodisalarini oldini olishda xalqaro standartlar ayrim talablariga to‘xtalib o‘tgan.

***Kalit so‘zlar:** yo‘l-transport hodisasini oldini olish, shaharlarda tezlik chegaralarini belgilash, qonda alkohol kontsentratsiyasining qonuniy chegaralarini o‘zgartirish, transport vositalari xavfsizligi bo‘yicha ustuvor standartlar.*

THE EXPERIENCE OF SOME FOREIGN COUNTRIES IN THE PREVENTION OF ROAD ACCIDENTS

ABSTRACT

This article describes the experience of some foreign countries in the prevention of road accidents. Also in the article, the author dwells on some of the requirements of international standards for the prevention of road accidents.

***Keywords:** prevention of traffic accidents, setting speed limits in cities, changing the legally established limits of alcohol concentration in the blood, priority vehicle safety standards.*

Yo'l-transport hodisalari natijasida o'limlar soni o'sishda davom etmoqda va 2016 yilda 1,35 millionga yetdi. Biroq, so'nggi yillarda dunyo aholisiga nisbatan o'lim darajasi barqarorlashdi. Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti hisobotida keltirilgan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, Qonunchilik, transport vositalari standartlari va baxtsiz hodisadan keyin tibbiy yordam olish imkoniyatini yaxshilash kabi muhim sohalarda yutuqlarga erishildi. Biroq, bu taraqqiyot dunyoning ko'p joylarida sodir bo'layotgan aholi sonining ko'payishi va transportning tez harakatlanishini qoplash uchun yetarlicha tez suratlarda amalga oshirilmadi.

Yo'l-transport jarohatlari hozirda 5-29 yoshdagi bolalar va yoshlar o'limining asosiy sababidir, bu esa yo'l harakati xavfsizligini deyarli e'tiborsiz qoldiradigan bolalar salomatligi dasturini o'zgartirish zarurligini ko'rsatadi. Bu OITS, sil va diareya kasalliklari barcha yosh guruhlari orasida o'limning sakkizinchi sababidir. Yo'l-transport jarohatlari va o'lim yuki nomutanosib ravishda zaif yo'l foydalanuvchilari va o'limlar soni ortib borayotgan motorli transport tufayli yuzaga keladigan past va o'rta daromadli mamlakatlarda yashovchilarga to'g'ri keladi. 2013 va 2016 yillar oralig'ida past va o'rta daromadli mamlakatlarning hech birida yo'l-transport hodisalari natijasida o'lim holatlari kamaymagan, 48 ta o'rta va yuqori daromadli mamlakatlarda biroz pasayish kuzatildi. Umuman olganda, ushbu davrda 104 mamlakatda o'lim holatlari ko'paygan.

Yo'l-transport hodisalari natijasida o'lim va jarohatlar butun dunyoda katta muammo bo'lib qolmoqda va hozirgi tendentsiyalar yaqin kelajakda ham shunday davom etishini ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, taraqqiyotni jadallashtirishga yo'l va transport vositalari xavfsizligi standartlari, tezlikni oshirish kabi yuqori xavfli xatti-harakatlarning oqibatlarini yumshatishga qaratilgan Qonunchilik kabi samarali choralarni ko'rish va amalga oshirishni o'z ichiga olgan keng qamrovli yondashuv orqali erishish mumkin.

Yo‘l harakati xavfsizligi va shahar harakatchanligi strategiyalarini birlashtirish, Bogota, Kolumbiya

1996 yildan 2006 yilgacha Bogota yo‘l harakati xavfsizligi va shahar harakatchanligini ta‘minlashga kompleks yondashuvni joriy etish orqali yo‘l-transport hodisalari natijasida o‘lim sonini 50 foizga kamaytirdi:

1. Merning kuchli rahbariyati keng qamrovli institutsional, moliyaviy va tartibga soluvchi islohotlarni amalga oshirishga imkon berdi.

2. Shahar infratuzilmasiga 1997 va 2006 yillar o‘rtasida 2 milliard AQSh dollari miqdorida deyarli 300 km velosiped yo‘llari va 60,000 m² piyodalar infratuzilmasi bo‘yicha yangi investitsiyalar kiritildi. Investitsiyalar institutsional va soliq islohoti, shuningdek, ishga qatnov imkoniyatlarini yaxshilash uchun jamoatchilik talabiga asosan yo‘naltirilgan mablag‘lar tufayli amalga oshirildi.

3. Yo‘l harakati xavfsizligini yaxshilashga jamoat transporti xavfsizligini yaxshilash, piyodalar yo‘laklari va velosiped yo‘laklarini yaxshilash, xavfsizlik kamarlarini taqish va mast holda haydash uchun jarimalar bo‘yicha qat‘iy qoidalar va ularni qo‘llash, politsiya tizimini isloh qilish, jamoat transportini yaxshilash orqali erishildi.

4. 2017-yil dekabr oyida Bogotada yangi “Vision Zero” rejasi qabul qilindi, u “Safe” tizimli yondashuviga asoslangan bo‘lib, o‘lim va jiddiy jarohatlarni proaktiv ravishda kamaytirish bo‘yicha muvofiqlashtirilgan kompleks harakatlarni o‘z ichiga oladi.

Maktab zonalari xavfsizligini oshirish, Koreya Respublikasi

Koreya Respublikasi 1972 yildan beri Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti mamlakatlari o‘rtasida yo‘l-transport hodisalarida o‘limning uchinchi eng past ko‘rsatkichini boshdan kechirdi.

Transport infratuzilmasiga investitsiyalar va iqtisodiy rivojlanishga tarixiy e‘tibor yo‘l harakati xavfsizligiga, xususan, kengroq va tezkor yo‘llar hisobiga halok bo‘lgan va jarohat olgan piyodalar xavfsizligiga kamroq e‘tibor qaratilishiga olib keldi. Ushbu muammoni hal qilish va yo‘llarda o‘limning yuqori darajasini pasaytirish

maqsadida Koreya hukumati yo‘l-transport jarohatlari va tarmoqdagi eng xavfli joylar to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni tahlil qildi.

Maktab zonalari dasturlariga sarmoya kiritish, maktab avtobuslarini tartibga solishni yaxshilash, maktab zonalaridagi qoidabuzarliklar uchun jarimalarni ko‘paytirish va yo‘l harakati xavfsizligi to‘g‘risidagi qonunchilikni takomillashtirish orqali yo‘l harakati xavfsizligini yaxshilash bo‘yicha yangi milliy strategiya qabul qilindi. Xabar qilinishicha, bu sa‘y-harakatlar 1993 yildan 2012 yilgacha 14 yoshgacha bo‘lgan bolalar o‘rtasida yo‘l-transport hodisalari natijasida o‘limning 95 foizga kamayishiga yordam bergan.

Maqsadlar bo‘yicha boshqaruv, Shvetsiya

Shvetsiya yo‘l harakati xavfsizligi bo‘yicha jahon yetakchisi bo‘lib, har 100 000 aholiga 2,8 o‘lim ko‘rsatkichi to‘g‘ri keladi.

1990 yildan 2015 yilgacha yo‘l-transport hodisalari natijasida o‘limlar soni 66 foizga kamaydi. Shvetsiya tajribasi kuchli institutsional chora-tadbirlar, jumladan, hukumat, biznes va fuqarolik jamiyati tomonidan yo‘l harakati xavfsizligi bo‘yicha ulkan maqsadlarga erishishga e‘tibor qaratish orqali qo‘llab-quvvatlanadigan tizimli, dalillarga asoslangan yondashuvlarini uzoq muddatli rejalashtirish orqali qanday qilib yaxshiroq natijalarga erishish mumkinligini ko‘rsatadi. 1997 yil oktyabr oyida Shvetsiya parlamenti “Zero” kontseptsiyasini qabul qildi. Bu yangi uzoq muddatli maqsad bo‘lib, hozirda ko‘plab mamlakatlar tomonidan qabul qilinadigan yo‘l harakati xavfsizligini ta‘minlashning yangi strategik asoslari hisoblanadi. Strategiya ma‘lum bo‘lgan keng tarqalgan xatolar va odamlarning zaifliklarini bartaraf etish va shu bilan baxtsiz hodisalarning jiddiy oqibatlarini oldini olish uchun yo‘l harakati tizimining barcha bo‘g‘inlarini yanada samarali boshqarish uchun birgalikda javobgarlikni yaratishdir. Shvetsiya maqsadlari 2020 yilgacha taraqqiyotga erishishga qaratilgan. Bularga milliy va munitsipal darajadagi xavfsiz transport infratuzilmasi, 80 km/soat tezlik chegarasi va o‘rta to‘siqlar bilan bo‘linmagan yo‘llar ulushini oshirish, piyodalar va velosiped yo‘llari bo‘lgan ko‘proq shahar yo‘llari, tezlik cheklovlariga yaxshiroq

rioya qilish, hushyor haydash, xavfsizlik kamarlaridan va dubulg'alardan foydalanish kiradi.

Shaharlarda tezlik chegaralarini belgilash, Tailand

Yo'llarning funktsiyalari, joylashuvi va dizayniga mos keladigan va barchaning xavfsizlik ehtiyojlarini hisobga oladigan tezlik chegaralarini belgilash yo'llardan xavfsiz foydalanish uchun zamin yaratadi. Qoidaga ko'ra, avtomobil yo'llari va transport idoralari tashabbusi bilan tarmoq bo'ylab maksimal tezlik chegaralari milliy darajada o'rnatiladi. Tailandning amaldagi shahar tezligi to'g'risidagi qonuni 1979 yilda qabul qilingan va shahar joylari uchun maksimal tezlikni soatiga 80 km tashkil etadi. Shahar yo'llarida 80 km/soat tezlik chegarasi zamonaviy amaliyotlardan uzoqdi, zamonaviy amaliyotlar shaharlarda maksimal tezlik chegarasini 50 km/soat va piyodalar ko'p bo'lgan joylarda, masalan, turar-joy binolari yoki shahar ko'chalarida pastroq chegaralarni belgilashni tavsiya qiladi.

2015 yildan boshlab milliy tezlik qonunchiligiga o'zgartirish kiritishga urinishlar bo'ldi, ammo muvaffaqiyatsiz bo'ldi. 2015 yilda asosiy e'tibor milliy qonunchilikni o'zgartirishdan viloyatlarning imkoniyatlarini kengaytirishga va ularni o'zlarining tezlik chegaralarini belgilash uchun qonun qoidalaridan foydalanishga undashga o'tdi. Bundan tashqari, mahalliy hukumatlarga tegishli tezlik chegaralarini belgilash bo'yicha tavsiyalar berildi. 2017 yilda, munitsipalitetlarda tezlik chegaralarini belgilash bo'yicha ko'rsatmalar qabul qilingandan so'ng, viloyatlar yanada mos tezlik chegaralarini o'rnatishni boshladilar va 2018 yil sentyabr oyiga qadar 76 viloyatning yarmi 50 km/soat dan oshmaydigan shahar tezlik chegaralarini o'rnatdi. Ushbu misol milliy tezlik chegaralari xalqaro amaliyotga mos kelmaganida mahalliy tashabbuslarning tegishli shahar tezlik chegaralariga o'tishda muhimligini ko'rsatadi.

Qonda alkogol kontsentratsiyasining qonuniy chegaralarini o'zgartirish samaradorligi, Braziliya

Braziliyaning BAC (Blood Alcohol Concentration) cheklovlarga asoslangan mast holda haydash to'g'risidagi birinchi qonuni 1998 yilda qabul qilingan bo'lib, BAC tarkibi 0,06 g/dl dan yuqori bo'lgan haydashni jinoyatga aylantiradi.

Braziliyaning San-Paulu shahridagi yo'llarda o'lim bo'yicha o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, yo'l-transport hodisalarida halok bo'lganlarning 39 foizida BAC darajasi 0,01 g/dl dan oshgan va taqdim etilgan haydovchilarning 42 foizida BAC darajasi 0,06 g/dl dan oshgan. Ushbu sog'liqni saqlash tahdidiga qarshi kurashish uchun Braziliya hukumati 2008 yil iyun oyida BAC ruxsat etilgan stavkasini 0,06 g/dl dan 0,02 g/dl gacha pasaytirgan yangi "taqiq" ni qabul qildi.

2001 yildan 2010 yilgacha San-Paulu poytaxti va shtatida o'tkazilgan monitoring shuni ko'rsatdiki, yangi qonun jarohatlar va o'limlar sonining sezilarli darajada kamayishiga olib keldi. Ta'sir o'limga nisbatan kuchliroq edi (San-Paulu shtati va poytaxtidagi o'rtacha oylik ko'rsatkichning mos ravishda -7,2% va -16,0% ga pasayishi) jarohatlarga nisbatan (-1,8% va -2,3%).

Garchi yangi qonun baxtsiz hodisalar sonining kamayishiga olib kelgan bo'lsa-da, uni qo'llash uchun to'siqlar saqlanib qoldi. Shunisi e'tiborga loyiqki, haydovchilar BAC testini topshirishdan voz kechish huquqiga ega edilar, bu esa BAC testi darajasi bilan bog'liq jinoiy jazo choralari qo'llashni qiyinlashtirdi. Keyinchalik, 2012 yil dekabr oyida Braziliya hukumati politsiya xodimlariga mast holda haydash faktini tasdiqlash uchun muqobil dalillardan (masalan, klinik belgilar yoki video yozuvlar) foydalanishga ruxsat berish orqali "taqiq" ga o'zgartirish kiritdi. Tuzatish, shuningdek, o'lchash mumkin bo'lgan qon tarkibidagi spirtli ichimliklarni noqonuniy qildi va 1998 yildagi dastlabki jarimalarni ikki baravar oshirdi.

O'quvchilari uchun 5 yulduzli maktab sayohati, Lusaka

Afrika mamlakatlarida yo'l-transport jarohatlarining dunyodagi eng yuqori darajasi mavjud. Zambiyaning Lusaka shahridagi Justin Kabve boshlang'ich maktab o'quvchilari uchun ularning maktabga safari endi ancha xavfsizroq bo'ldi, chunki

kirish yo'llari Irapning "maktablar uchun yulduzlar reytingi" ilovasi yordamida baholangan besh yulduzli xavfsizlik darajasiga qadar bir va ikki yulduzli "xavfli" reytingga ega edi. Maktab modernizatsiya qilinishidan oldin maktab atrofidagi yo'llarda to'rt bola jarohat olgan. Kirish joyidan 4700 ta transport vositasi o'tadi, 200 kishi yo'lni kesib o'tadi va 900 dan ortiq kishi tirbantlik payti maktab yonidan o'tadi. Ilgari maktabga borish juda xavfli edi.

2017-yil noyabr oyida "Amend" notijorat tashkiloti tomonidan yakunlangan va "FedEx" tomonidan qo'llab-quvvatlangan loyiha bilan infratuzilmani takomillashtirish "iRap Star Rating" piyodalar reytingiga asoslangan "Star Rating for Schools" (SR4S) ilovasi yordamida baholangan xavfsizlikni oshirdi. Yaxshilanishlarga baland platformali piyodalar o'tish joyi, piyodalar yo'laklari, to'siqlar va maktab zonasi haqida ogohlantirishlar qo'shilishi, ko'rinishni to'sib qo'ygan transport vositalarining to'xtash joyini yo'q qilish va o'tayotgan transport vositalarining tezligini pasaytirish kiradi.

Infratuzilmani yaxshilashdan oldin va keyin SR4S ilovasi yordamida piyodalar harakati yuqori bo'lgan to'rtta joy xavfsizlik nuqtai nazaridan baholandi. SR4S tomonidan olingan "oldin" va "keyin" baholash natijalari xavfsizlikning sezilarli yaxshilanishini aks ettiradi. Maktabning asosiy kirish qismidagi chorraha va yaqin atrofdagi burchak yulduzlar reytingini mos ravishda birdan besh yulduzgacha va ikkitadan besh yulduzgacha oshirdi.

Transport vositalari xavfsizligi bo'yicha ustuvor standartlar, BMT

1-2: old va yon ta'sirlardan himoya qilish (R94 va R95): avtomobillar ma'lum tezlikda sinovdan o'tkazilganda old va yon to'qnashuv zarbalariga bardosh bera olishiga ishonch hosil qiling. Ushbu xavfsizlik qoidalari yo'lovchilarni frontal va lateral to'qnashuvlar ta'siridan himoya qilishga yordam beradi.

3: elektron barqarorlikni boshqarish (R140): keskin burilish yoki past burilish holatlarida sirpanish va boshqaruvni yo'qotishning oldini oladi va baxtsiz hodisalar sonini samarali ravishda kamaytiradi va hayotni saqlab qoladi. Bu bitta mashina bilan

to‘qnashuvni va ag‘darishni samarali ravishda oldini oladi, o‘limga olib keladigan va jiddiy jarohatlar sonini kamaytiradi.

4: piyodalarning old himoyasi (R127): yumshoqroq bamperlarni ta‘minlaydi va old uchlarini o‘zgartiradi; og‘irlikni kamaytirishi mumkin bo‘lgan transport vositalarining (masalan, keraksiz qattiq tuzilmalarni olib tashlaydi); piyodaning mashina bilan to‘qnashuvi.

5-6: xavfsizlik kamarlari va xavfsizlik kamarlarining birlashtiriladigan joylari (R14 va R16): xavfsizlik kamarlari ishlab chiqarish va yig‘ish paytida transport vositalariga o‘rnatilganligiga ishonch hosil qiling va xavfsizlik kamarlarining mahkamlash joylari to‘qnashuvda yuzaga keladigan zarbalarga bardosh bera olishi kerak. Bu xavfsizlik kamarining sirpanish xavfini kamaytiradi.

7: bolalarni ushlab turish moslamalari (R129): bolalar o‘rindig‘i kattalar uchun xavfsizlik kamariga bog‘langanligiga va uni o‘rnatish uchun “ISOFIX” bolalar uchun ushlab turish joylari o‘rnatilganligiga ishonch hosil qiling.

8: mototsiklning qulflashga qarshi tormoz tizimi (R78): haydovchiga favqulodda tormozlash paytida nazoratni saqlab qolishga yordam beradi va yo‘l-transport hodisasi va undan keyingi jarohatlar ehtimolini kamaytiradi.

Elektron velosipedlar uchun yangi standartlarni o‘rnatish, Xitoy

Xitoyda, boshqa ko‘plab mamlakatlarda bo‘lgani kabi, elektron velosipedlardan foydalanishning keskin o‘sishi kuzatilmoqda - ba‘zi hisob-kitoblarga ko‘ra, mamlakatda 200 millionta bunday transport vositalaridan foydalaniladi, ularning uch millionini Pekinda topish mumkin. Elektron velosipedlarning tabiati o‘zgarganligi sababli, 1999 yilda o‘rnatilgan mavjud standartlar endi ahamiyatli emas va natijada Xitoyda sotiladigan va ishlatiladigan elektron velosipedlar standartlashtirilmagan.

Tegishli standart bo‘lmasa, ko‘plab transport vositalari "elektron velosipedlar" sifatida ishlab chiqariladi va sotiladi, garchi ular asosan 40 km/soat yoki undan tezroq tezlikka erisha oladigan mototsikllardir. Biroq, ularning barchasi velosiped sifatida qaraladi va shuning uchun dubulg‘a talablari va tezlik chegaralari yo‘q. Shunday qilib, ular motorsiz foydalanuvchilar uchun mo‘ljallangan va foydalanadigan velosiped yo‘llari va yurish yo‘llaridan foydalanadilar.

2018-yil may oyida elektron velosipedlarni tartibga solishni yaxshilashga qaratilgan yangi standart chiqarildi va mototsikllarni elektron velosiped sifatida berish amaliyotini tugatdi. Ushbu standart bosqichma-bosqich amalga oshiriladi (2019-yil aprel oyidan boshlab). Yangi standartga javob beradigan har qanday transport vositasi (tezligi 25 km/soat bo'lgan xalqaro amaliyotga mos keladi) velosiped hisoblanadi va ro'yxatdan o'tish, litsenziyalash yoki dubulg'a talablariga javob bermaydi. Ushbu standartga javob bermaydigan elektron velosipedlar mototsikl sifatida ko'rib chiqiladi va dubulg'a qonunlari va litsenziyalash talablariga bo'ysunadi. Muomalada bo'lgan elektron velosipedlarning aksariyati nostandart bo'lishi mumkinligi sababli, ushbu standart millionlab mototsiklchilarga dubulg'a qiymaslikka imkon beradigan bo'shliqni yopadi.

Transport vositalarining xavfsizligi standartlari, Hindiston

Hindiston dunyodagi to'rtinchi yirik avtomobil ishlab chiqaruvchisi bo'lib, hozirda avtomobillar va mototsikllarga yangi avtomobil xavfsizligi standartlarini qo'llamoqda. 2014-yilda "NCAP"ning "Hindiston uchun xavfsiz avtomobillar" global tashabbusi tomonidan o'tkazilgan mustaqil avariya sinovlari shuni ko'rsatdiki, Hindistonning eng ko'p sotilgan modellari BMTning to'qnashuv uchun avariya sinovidan o'ta olmaydi.

2015-yilda Hindiston hukumati BMTning frontal va lateral zarbalar va piyodalarni himoya qilish bo'yicha standartlariga javob beradigan yangi qoidalarni e'lon qildi. Yangi avtomobil modellari uchun old va yon halokat testlaridan foydalanish 2017-yil oktabr oyidan kuchga kirdi va 2019-yil oktabr oyidan boshlab barcha yangi avtomobillarga taalluqlidir. Yangi modellar uchun piyodalarni himoya qilish qoidalari 2018-yil oktyabridan kuchga kirdi va 2020-yil oktyabridan boshlab barcha yangi avtomobillarga nisbatan qo'llaniladi. Bundan tashqari, yangi avtomobillar standart ravishda xavfsizlik yostiqchalari va 80 km/soatdan ortiq tezlikni oshirish haqida ogohlantirish moslamasi bilan jihozlangan bo'lishi kerak.

Yangi qoidalar va "Hindiston uchun xavfsiz avtomobillar" loyihasining kombinatsiyasi iste'molchilarning xavfsizlik yostiqchalari kabi asosiy funktsiyalarga

bo‘lgan talabini oshiradi va avtomobilsozlik sanoatida xavfsizlik dizaynini takomillashtirish uchun kuchli katalizator bo‘lib xizmat qiladi. Hozirgi vaqtda bozorda nafaqat yangi standartlarga javob beradigan, balki yaxshi baholarga ega bo‘lgan yangi modellar, shu jumladan “NCAP” global sinovlarida to‘rt yulduzli model mavjud. 2014-yilda global “NCAP” testlarining birinchi bosqichida nol yulduzlarni qo‘lga kiritgan Tata Nano kabi yangi halokat sinovlaridan o‘ta olmaydigan eski modeldagi avtomobillarni ishlab chiqarish qisqarmoqda. Hindiston uchun navbatdagi muammo-hozirda butun dunyo bo‘ylab yangi yengil avtomobillarning 70% dan ortig‘iga, lekin Hindistonda yangi avtomobillarning 10% dan kamiga o‘rnatilgan elektron barqarorlikni nazorat qilishni joriy etishni tezlashtirish.

REFERENCES

1. Global status report on road safety 2018. Geneva: World Health Organization; 2018. Licence: CC BYNC-SA 3.0 IGO.
2. WHO Global health estimates 2014 summary tables: Deaths by cause, age and sex, by WHO region, 2000–2012 (http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/en/, accessed 01 October 2015).
3. High-level group on road safety consultation on the development of the injuries strategy: next steps in the development of the injuries strategy. Brussels: European Commission; 2012 (http://ec.europa.eu/transport/road_safety/pdf/injury_next_steps.pdf, accessed 03 November 2015).
4. A cohesive strategy for alcohol, narcotic drugs, doping and tobacco (ANDT) policy. Ministry of Health and Social Affairs, Sweden; 2011 [S.2011.02] (<http://www.government.se/information-material/2011/05/a-cohesive-strategy-for-alcohol-narcotic-drugs-doping-and-tobacco-andt-policy/> accessed 01 October 2015).
5. Global status report on road safety 2015. Geneva: World Health Organization; 2015(http://www.who.int/violence_injury_prevention/road_safety_status/2015/en/ , accessed 03 November 2015). Имеется резюме на русском языке (http://www.who.int/violence_injury_prevention/road_safety_status/2015/Summary_GSRRS2015_RUS.pdf?ua=1, по состоянию на 4 декабря 2015 г.).

TRANSPORT VOSITALARI HARA KATI YOKI ULARDAN FOYDALANISH XAVFSIZLIGI QOIDALARINI BUZISH JINOYATINING HUQUQIY TAVSIFI

Ibodillayev Doston Abduvayt og‘li

Huquqni muhofaza qilish akademiyasi magistranti

dostonibodillayev@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish jinoyatining jinoiy-huquqiy tavsifi bayon etilgan. Shuningdek, muallif maqolada transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish jinoyatini tavsiflashda uchraydigan ayrim muammoli masalalarga to‘xtalib o‘tgan.

Kalit so‘zlar: *yo‘l-transport hodisasi, transport vositalari harakati qoidalarini buzish, transport vositalari foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish.*

LEGAL CHARACTERISTICS OF THE CRIME OF VIOLATION OF TRAFFIC SAFETY RULES OR OPERATION OF VEHICLES

ABSTRACT

This article describes the criminal-legal characteristics of the crime of violation of traffic safety rules or operation of vehicles. The author also touched upon some problematic issues in the article that occur when describing the crime of violating traffic safety rules or operating vehicles.

Keywords: *traffic accident, violation of vehicle traffic rules, violation of vehicle operation safety rules.*

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida “Transport harakati va undan foydalanish xavfsizligiga qarshi jinoyatlar” alohida bobga ajratilgan bo‘lib, aynan transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish jinoyati JKning 266-moddasida alohida qayd etilgan. Mazkur jinoyat kodeksda quyidagicha bayon etilgan. Transport vositasini boshqaruvchi shaxs tomonidan transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish badanga o‘rtacha og‘ir yoki og‘ir shikast yetkazilishiga sabab bo‘lsa, jinoyat hisoblanadi. Agar bunday qilmish oqibatida odam (yoki bir necha odam) halok bo‘lsa, halokat yoki boshqa og‘ir oqibatlar yuz bersa shaxsga jiddiy jazo choralari belgilangan. Mazkur moddani to‘g‘ri kvalifikatsiya qilish uchun moddada ishlatilgan terminlar mohiyatiga ham e‘tibor berishimiz kerak bo‘ladi.

Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 12-apreldagi 172-son qaroriga 1-ilova “Yo‘l harakati qoidalarini” ga ko‘ra, **transport vositasi** — odamlarni, yuklarni tashishga yoki maxsus ishlarni bajarishga mo‘ljallangan qurilma.

Yo‘l harakati — odam va yuklarni transport vositalari yordamida yoki bunday vositalarsiz yo‘llar doirasida tashish yoxud yo‘l harakati qatnashchilarining yo‘llarda harakatlanishi jarayonida yuzaga keluvchi munosabatlar majmui [5]. Shuningdek, yo‘l harakati deganda, muayyan qoidalarga bo‘ysinuvchi piyodalar, haydovchilar, yo‘lovchilar, transport vositalari harakatini qamrab oluvchi ijtimoiy texnik tizimni tushunish lozim. Harakat, asosan, yo‘llar bo‘yicha, ayrim vaqtlarda yo‘l bo‘lmagan sharoitda (qurilish maydonchalari, ko‘chada, temir yo‘ldan o‘tish joylarida, tashkilotlarning ishlab chiqarish hududlarida, dalalarda va h.k.) amalga oshiriladi [2, 789-b.].

Shuni nazarda tutish lozimki, **yo‘l harakati qoidalarini buzish** transport vositasini boshqarish tartibiga doir belgilangan ko‘rsatmalarga rioya etmaslikda (masalan, belgilangan harakatlanish tezligini oshirish, yo‘l belgilariga rioya qilmaslik, harakatlanishning qarama-qarshi tomoniga chiqib ketish va shu kabilarda) ifodalanadi. **Transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish** esa, transport vositalaridan foydalanish tartibiga doir belgilangan ko‘rsatmalarga rioya etmaslikda (masalan,

nogabarit yuklarni yoki yo'lovchilarni bunga mo'ljallanmagan transport vositasida tashish, transport vositasi boshqaruvini shu vositani boshqarish huquqiga ega bo'lmagan shaxsga topshirish va shu kabilarda) ifodalanadi [3].

Yo'l harakati xavfsizligi deyilganda yo'l harakati qatnashchilarining yo'l-transport hodisalari va ularning oqibatlaridan himoyalanganlik darajasini aks ettiruvchi yo'l harakati holati [2] tushuniladi.

Foydalanish xavfsizligi deyilganda tegishli ravishda, transport vositalaridan yo'l harakati ishtirokchilarining yol'-transport hodisalari va ularning oqibatlaridan muhofazlanganligini ta'minlaydigan tarzda foydalanish [2, 789-b.] hisoblanadi.

Halokat deganda, temir yo'l, dengiz, daryo, havo, jamoat transportidagi (avtobus, trolleybus, tramvay, yo'nalishli taksi va shu kabilar) o'nlab odamlar nobud bo'lishi bilan bir qatorda atrof-muhitga hamda odamlar sog'lig'i yoki hayoti uchun tuzatib bo'lmaz darajada ziyon yetkazgan hodisa tushunilishi lozim [5].

“Boshqa og'ir oqibatlar” deganda, odamlar o'limi bilan bir qatorda poyezdlar, kemalar yoki samolyotlar qatnovi uzoq muddatga izdan chiqishi, tevarak-atrofdagi uylar va boshqa inshootlar vayron qilinishi (portlashi, yonib ketishi, qulab tushishi) va h.k.lar tushunilishi lozim. Shuni nazarda tutish lozimki, harakatlanish yoki transport vositalaridan foydalanish qoidalari buzilishi natijasida ikki yoki undan ortiq odamga o'rtacha og'ir va/yoki og'ir shikast yetkazilganligi faktining o'zi qilmishni “boshqa og'ir oqibatlar” belgisi bo'yicha kvalifikatsiya qilish uchun asos bo'lmaydi [5].

Jinoyatning **obyekti** transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi, odamlar hayoti va sog'lig'i hisoblanadi.

Jinoyatning **predmeti** har qanday transport vositalari – har qanday avtomobillar (yuk, yo'lovchi tashiydigan, yengil avtomobillar, sport avtomobillari va hokazolar), tramvaylar, trolleybuslar, traktorlar, va boshqa mexanik transport vositalari bo'lishi mumkin.

Mexanik transport vositalari o'zi yurar bo'lishi, ya'ni mustaqil dvigateliga ega bo'lishi shart. Agar mashina dvigateli ishdan chiqqan holda va u qo'l yordamida siljitsa, u holda mazkur jinoyatning predmeti mavjud emas, amalda sodir etilgan

qilmish muayyan shart-sharoitda transportning xavfsiz ishlashi qoidalarining buzilishi deb baholanishi mumkin (JKning 268-moddasi). Biroq, ana shunday mashina boshqa transport vositasi tomonidan tortib ketilayotgan bo'lsa, tortib ketilayotgan transport vositasi haydovchisining belgilangan qoidalarni buzishi JKning 266-moddasida ko'zda tutilgan jinoyat tarkibi belgilariga mos tushadi [2, 789-b.].

Aybdorning harakatlarini kvalifikatsiya qilish uchun transport vositasi foydalanishdagi yoki o'quv mashinasi ekanligi ahamiyatga ega emas, chunki har qanday holatda ham u yuqori xavf manbai bo'lib qolaveradi.

JKning 266-moddasida ko'zda tutilgan transport vositalari deganda, yengil va yuk avtomashinalarning barcha turi, avtobuslar, maxsus mashinalar, traktorlar, trolleybuslar, tramvaylar, dvigateling ish hajmi 50 sm³ dan kam bo'lmagan mototsikl va motorollerlar, yo'l qurilishi, qishloq xo'jaligi uchun mo'ljallangan o'ziyurar mashinalar (ekskavator, buldozer, avtopogruzchik, greyder, avtokran va boshqalar) tushuniladi [4].

Obyektiv tomonidan JK 266-moddasida nazarda tutilgan jinoyat transport vositasini boshqaruvchi shaxs tomonidan, transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish qoidalarini buzishi natijasida badanga o'rtacha yoki og'ir shikast yetkazilishida ifodalanadi [2, 789-b.].

Oliy sud Plenumi qarorlaridagi tushuntirishga muvofiq, "Sudlar yo'l harakati yoki transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish bilan bog'liq jinoyatlarni texnika xavfsizligi yoki transportda mehnatni muhofaza qilish qoidalarini buzish bilan bog'liq jinoyatlardan farqlay olishi shart".

Yo'l harakati yoki transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish (JK 266-moddasi) deganda, bunday harakatlarning transport vositasi yo'llarda harakatlanishi jarayonida sodir etilishi tushuniladi. Agar transport vositasidan foydalanish jarayonida, jumladan transportga yuk ortish-tushirish, transport vositasini ta'mirlash, qurilish, qishloq xo'jaligi ishlari va boshqa turdagi ishlarni bajarishda texnika xavfsizligi yoki mehnatni muhofaza qilish qoidalarini buzish natijasida badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazilgan, odam o'limi yoki boshqa og'ir oqibatlar kelib chiqqan bo'lsa,

mazkur qoidalarga rioya etilishi uchun mas'ul shaxsning harakatlari JK 257-moddasi bo'yicha kvalifikatsiya qilinishi lozim [3].

Yo'l harakati va transport vositalaridan foydalanish qoidalari buzilishini harbiy mashinani boshqarish va ulardan foydalanish qoidalarini buzishdan farqlash lozim. Harbiy xizmatchi tomonidan jangovor, maxsus yoki transport mashinalarini boshqarish va ulardan foydalanish qoidalari buzilgan taqdirda, qilmish JK 298-moddasi bilan kvalifikatsiya qolinadi. Agar yo'l-transport hodisasi harbiylashtirilmagan mashinani boshqargan harbiy xizmatchining aybi bilan yoki harbiy mashinani boshqargan harbiy bo'lmagan shaxsning aybi bilan sodir etilsa, qilmish JK 266-moddasi bilan kvalifikatsiya qilinishi lozim [3].

Foydalanish qoidalarining buzilishi, masalan, qo'pol yuklarni tashish, avtomashinani nomaqbul joyda tashlab ketish, boshqarishni nomuvofiq shaxsga ishonib topshirish, mashinani zaif trosda tortib yurish, moslashtirilmagan transport vositasida odam tashish kabilarda ifodalanishi mumkin.

Umumiy ehtiyot choralarining buzilishi natijasida yuzaga kelgan, zararli oqibatlar keltirib chiqargan haydovchining noto'g'ri harakatlari foydalanish qoidalarining buzilishi deb e'tirof etilmaydi. Bu hollarda aybdorning harakatlari muayyan ishlarni amalga oshirish, xavfsizlik texnikasi, mehnatni muhofaza qilish qoidalarining buzilishi sifatida yoki hayot va sog'liqqa qarshi qaratilgan jinoyat deb kvalifikatsiya qilinadi. Masalan, mashinaga benzin quyishda haydovchi ehtiyotsizligi tufayli benzin dvigatel ustiga to'kildi va boshqaruv vaqtida elektr o't oldirish tizimi buzuqligi natijasida uchqundan avtomashina alanga ichida qoldi va yo'lovchi halok bo'ldi. Bu holda qilmish ehtiyotsizlik oqibatida o'limga olib kelgan deb JK 102-moddasi bo'yicha kvalifikatsiya qilinishi mumkin [2, 789-b.]

Agar shaxs ixtisoslashgan transport vositasida (avtokran, ekskavator, skreper va hokazolar) ishlay turib, mashinadan o'zga, transportga hos bo'lmagan maqsadda foydalanganida zarar yetkazgan, masalan, avtokranda elektr liniyasi ostida yuk tushirish ishlarini belgilanganidan yaqinroq masofada amalga oshirib, natijada ishchilardan biri elektr tokidan halok bo'lgan holda mazkur jinoyat tarkibi mavjud

emas. Bu kabi xavfsizlik texnikasiga rioya qilmaslik hollari mashina yurib ketayotganida ham ro'y berishi mumkin, masalan, avtokran haydovchisi ilgakka ilingan yukni joydan joyga ko'chirishda uni silkitib yuboradi va ishchi badaniga og'ir shikast yetkazadi. Mazkur holatlarda harakat xavfsizligi va foydalanish xavfsizligi qoidalaribuzilmaganligi sababli JK 266-moddasi bo'yicha javobgarlik istisno etiladi.

Transport vositalarini boshqarish va ulardan foydalanish qoidalari buzilgan bo'lmasada, lekin qonunda ko'rsatilgan oqibatlar kelib chiqsa, buni bahtsiz hodisa natijasida aybsiz holda zarar yetkazish deb toppish kerak.

JKning 266-moddasi 1-qismida nazarda tutilgan jinoyat qonunda badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazilishi sifatida ko'rsatilgan oqibatlar kelib chiqqan paytdan tugallangan hisoblanadi.

Harakat havfsizligi va transport vositalaridan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzgan shaxs yetkazilgan zararli oqibatlar uchun qoidabuzarlik bilan oqibatlar o'rtasida sababiy bog'lanish mavjud bo'lgan holdagina javob beradi. Qoida buzilmagan holda bunday aloqa istisno etiladi (masalan, piyoda o'z ehtiyotsizligi tufayli mashina orqa g'ildiragi ostiga tushib qoladi yoki o' joniga qasd qilib o'zini mashina ostiga otadi). Harakatlanayotgan transport hamda jabrlangan shaxs o'rtasida jismoniy bog'liqlik mavjudligi hali sababiy bog'lanish mavjudligidan dalolat bermaydi, chunki bunday toifaga oid jinoyatlarda u normativ hususiyatga ega.

Normativlik tufayli sababiy bog'lanish jismoniy bog'liqlik umuman ro'y bermagan hollarda ham mavjud bo'lishi mumkin. Haydovchi o'z noto'g'ri harakatlari bilan to'g'ri harakatlanishga halaqit halaqit berishi natijasida harakatning boshqa ishtirokchilari uchinchi shaxslarga zarar yetkazishga majbur bo'lgan holatlarda ham, yetkazilgan zarar uchun ham javobgar bo'ladi. Masalan, qarama-qarshi yo'nalish qatoriga chiqib olgan haydovchi ro'paradan kelayotgan transport haydovchisi uchun to'siq paydo qiladi, u to'qnashishning oldini olish yoki to'xtash imkoniga ega bo'lmay, trotuardagi piyodani urib yuboradi. Bunda birinchi haydovchi oqibatlar uchun javob berishi lozim. Bu holatda ikkinchi haydovchi harakatlari oxirgi zarurat qoidalariga ko'ra yoki aybsiz holda zarar yetkazish sifatida kvalifikatsiya qilinadi [2, 790-b.].

Haydovchining zararli oqibatlar bilan bevosita bog'liq harakatlari, harakatning boshqa ishtirokchilarining qoidabuzarligi tufayli shartlangan bo'lishiga qaramay, ushbu oqibatlarning sababi sifatida ishtirok etadi. Yo'l harakati qoidalarida, hususan, qoidabuzarliklarning oldini oladigan talablar mavjud. Masalan, ularda haydovchi boshqa shaxslar tomonidan yo'l qo'yilgan o'zga qoidabuzarliklarga nisbatan qanday ish tutishi kerakligi ko'rsatilgan. Bu qoidalar buzilgan ekan, demak, aybdor yetkazilgan zarar uchun javob berishi shart. Xususan, qarama-qarshi transport vositasi chirog'idan ko'zi qamashgan haydovchi mashinani to'xtatmasdan, shu holat bilan bog'liq tarzda piyodani urib yuborsa, JKning 266-moddasi bo'yicha javobgarlikka tortiladi [2, 790-b.].

Sababiy bog'lanish masalasini hal etishda haydovchida zararli oqibatning oldini olishning texnik imkoni mavjudligi hisobga olinadi. Bunday imkoniyat bo'lmay, xavfli vaziyat u emas, harakatning boshqa ishtirokchilari tomonidan keltirib chiqarilganligi ma'lum bo'lsa, u holda JKning 266-moddasi bo'yicha javobgarlik istisno etiladi. Haydovchi ko'zi ko'rmasdan piyodani urib yuborgan holda uning harakatlari, agar u mashinani to'xtatish yoki chetga burib yuborish imkoniga ega bo'lmagan bo'lsa, kelib chiqqan oqibatlarining sababi emas. Xavfli holatni uning o'zi keltirib chiqargan bo'lsa, zararli oqibatlarining oldini olishga texnik imkon yo'qligi yuridik ahamiyatga ega emas [2, 790-b.].

JK [260](#), [261- 263](#), [266](#), [268](#), [269-moddalarida](#) nazarda tutilgan jinoyatlarning zaruriy belgisi sodir etilgan harakatlanish yoki transport vositalaridan foydalanish yoxud jinoyat qonunida ko'rsatilgan boshqa qoidalarining buzilishi bilan kelib chiqqan oqibatlar o'rtasida **sababiy bog'lanish** borligi hisoblanadi. Harakatlanish yoki transport vositalaridan foydalanish qoidalarining buzilishi ham harakat, ham harakatsizlikda ifodalanishi mumkin [3].

Transport vositasi haydovchisining yo'l harakati yoki transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish natijasida emas, balki yukni ortish yoki tushirishda, transport vositalarini ta'mirlashda, qurilish, yo'l, qishloq xo'jaligi va boshqa ishlarni amalga oshirishi natijasida JK [266-moddasida](#) nazarda tutilgan oqibatlarga sabab

bo'lgan harakatlari, yuzaga kelgan oqibatlar va ayb shaklidan kelib chiqqan holda, shaxsga qarshi jinoyatlar yoki ishlarni amalga oshirish qoidalarini buzish uchun javobgarlikni nazarda tutuvchi [JK](#) tegishli moddalari bo'yicha kvalifikatsiya qilinishi lozim.

Yo'l harakati yoki transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish, agar u kelib chiqqan oqibatlar bilan bog'liq bo'lmasa, ayblovdan chiqarilishi lozim. Bunday hollarda qonun hujjatlariga muvofiq boshqa huquqiy ta'sir choralari qo'llaniladi.

Sudlarning e'tibori shunga qaratilsinki, yo'l-transport hodisasi sabablarini tekshirishda yo'l harakati yoki transport vositalaridan foydalanish qoidalarining qaysi bandlari buzilganligini va ulardan qaysilari [JK 266-moddasida](#) nazarda tutilgan oqibatlar bilan sababiy bog'lanishda bo'lganligini aniqlash zarur.

Yo'l harakati qoidalari ikki yoki undan ortiq yo'l harakati ishtirokchisi tomonidan buzilgan hollarda, [JK 266-moddasi](#) bo'yicha jinoiy javobgarlik faqat transport vositasini boshqarish borasidagi harakatlari mazkur moddada ko'rsatib o'tilgan oqibatlar bilan sababiy bog'lanishda bo'lgan haydovchidagina kelib chiqadi. Transport vositasini boshqarish borasidagi harakatlari kelib chiqqan oqibatlar bilan sababiy bog'lanishda bo'lmagan boshqa haydovchi esa, yo'l harakati qoidalarini buzganligi uchun ma'muriy javobgarlikka tortiladi [3].

Jinoyatning **subyektiv tomoni** kelib chiqqan oqibatlarga nisbatan **ehtiyotsiz munosabat** bilan tavsiflanadi. Shaxs harakat xavfsizligi yoki transport vositasidan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buza turib, bu inson sog'lig'iga og'ir yoki o'rtacha og'ir shikast yetkazishi mumkinligini anglaydi, biroq asossiz ravishda ularning oldini olishiga ishonadi yoki transport vositasini boshqaroyotgan shaxs harakat xavfsizligi yoki transport vositasidan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzib, zararli oqibatlar kelib chiqishini ko'ra bilmaydi.

Qasddan zarar yetkazish (o'ch olish maqsadida piyodani urib yuborish) shaxsga qarshi jinoyatni tashkil etadi. Aybdor transport vositasi yordamida jamoatchilik tartibini buzar ekan, qilmish qo'shimcha ravishda bezorilik sifatida kvalifikatsiya qilinishi mumkin [2, 790-b.].

JK [260](#), [261](#), [262](#), [266](#), [268](#), [269-moddalarida](#) nazarda tutilgan jinoyatlar, harakatlanish yoki transport vositalaridan foydalanish yoki boshqa qoidalar buzilishi xususiyatidan qat'ii nazar, **ehtiyotsizlik oqibatida** sodir etilgan, deb e'tirof etiladi, chunki, bunda aybdor barcha hollarda o'z-o'ziga ishonish yoki beparvolik bilan harakat qiladi. Agar aybdor harakatlanish yoki transport vositalaridan foydalanish qoidalarini qasddan buzsa, uning qilmishi Jinoyat [kodeksining](#) qasddan sodir etilgan jinoyatlar uchun javobgarlikni nazarda tutuvchi tegishli moddalari bo'yicha kvalifikatsiya qilinishi lozim.

Aybdor tomonidan bir necha mustaqil jinoyatlar sodir etilgan bo'lib, masalan, bu jinoyatlardan biri harakatlanish yoki transport vositasidan foydalanish xavfsizligiga qarshi, boshqasi esa, hayotga yoki sog'liqqa qarshi jinoyat bo'lsa, uning harakatlari mazkur jinoyatlar majmuini tashkil etadi [3].

Jinoyat kodeksi [263](#), [267-moddalarida](#) nazarda tutilgan jinoyatlarning subyektini o'n to'rt yoshga to'lgan, JK [260-262](#), [263¹](#), [264-266](#), [268](#), [269-moddalarida](#) nazarda tutilgan jinoyatlarning **subyektini** esa, o'n olti yoshga to'lgan shaxs hisoblanadi.

Tushuntirilsinki, JK [266-moddasida](#) nazarda tutilgan jinoyat subyektini sifatida transport vositasini boshqargan, ya'ni:

haydovchilik guvohnomasiga ega;

yo'l harakati qoidalarini buzganligi uchun haydovchilik guvohnomasi olib qo'yilgan;

tegishli turdagi transport vositasini boshqarish huquqidan mahrum qilingan;

umuman transport vositasini boshqarish huquqiga ega bo'lmagan;

qo'sh boshqaruvli o'quv (mashq) transport vositasida transportni boshqarishni o'rgatayotgan shaxs topilishi mumkin.

Yo'l harakati qoidalarining [I bo'limiga](#) ko'ra, ish hajmi 50 kub santimetr gacha bo'lgan va yurgizgich (dvigatel) bilan harakatga keltiriladigan hamda eng yuqori harakatlanish tezligi soatiga 50 kilometrdan oshmaydigan transport vositasini, moped (osma yurgizgichli (dvigatelli) velosiped) va o'xshash tavsifga ega bo'lgan boshqa transport vositasini boshqarib borayotgan shaxs JK [266-moddasida](#) nazarda tutilgan

jinoyat **subyekt**i bo'lishi mumkin emas. Mazkur transport vositalarini yoki ot-ulov transportini boshqarib borayotgan, shuningdek, velosipedchilar, aravacha, chana, bolalar hamda nogironlar aravachalarini tortib (yurgizib) borayotgan va yo'l harakati yoki transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzishga yo'l qo'ygan shaxs, agar bunda ehtiyotsizlik orqasida badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazilgan yoxud odam o'lgan bo'lsa, buning uchun asoslar mavjud bo'lgan taqdirda, JK [268-moddasi](#) bo'yicha javobgar bo'ladi [3].

Sud-tergov amaliyotida harakat xavfsizligi yoki transport vositasidan foydalanish xavfsizligi qoidalarining haydovchi-instruktor hamda shogird tomonidan yo'l qo'yilgani va zararli oqibatlarni keltirib chiqargan buzishni kvalifikatsiya qilishda muayyan muammolar paydo bo'ladi. Umumiy qoidaga binoan, shogird tomonidan ikki tomonlama boshqariladigan amaliyot vaqtida yo'l qo'yilgan avariya uchun instructor javob beradi. Ammo, qoidabuzarlik shogird tomonidan instruktor ko'rsatmalarini ongli tarzda bajarmaslik va maxsus qoidalarni qo'pol buzish oqibati ekanligi aniqlansa, JKning 266-moddasi bo'yicha shogird javobgarlikka tortiladi.

Jabrlanuvchiga yo'l-transport hodisasi oqibatida hayoti uchun xavfli bo'lmagan yengil tan jarohati yetkazilganligi yoki u bevosita yo'l-transport hodisasi vaqtida halok bo'lganligi aniqlansa yoki aybdor unga yordam berishi shart bo'lgani holda, uning o'zining hayoti yoki sog'ligi uchun xavf tug'ilganida, JKning 117-moddasi bo'yicha javobgarlik leikb chiqmaydi.

JK 266-moddasi turli qismlarida ko'zda tutilgan, harakat xavfsizligi yoki transport vositasidan foydalanish qoidalarining buzilishi natijasida sodir etilgan jinoyat belgilari mavjud bo'lgan holda, aybdor tomonidan sodir etilgan qilmish JK 33-moddasi talablariga muvofiq, nisbatan og'irroq jazo belgilangan qismi bo'yicha kvalifikatsiya qilinishi lozim.

Harakat xavfsizligi yoki transport vositasidan foydalanish qoidalarini buzgan va hayoti xavf ostida qolgan jabrlanuvchiga yordam ko'rsatmagan shaxsning harakatlari jinoyatlar jami bo'yicha JK 117 va 266-moddalarining tegishli qismlariga binoan kvalifikatsiya qilinadi. Shaxs harakat xavfsizligi yoki transport vositasidan foydalanish

qoidalarini buzmagani, ammo o'z haydovchilik burchini ado etmay, hodisa joyidan jabrlanuvchiga yordam ko'rsatmay ketib qolgan taqdirda, ushbu shart-sharoit uning JK 117-moddasida ko'zda tutilgan javobgarlikdan ozod etilishi uchun asos bo'la olmaydi [2, 793-b.].

Yo'l-transport hodisasini sodir etishda aybdor va jabrlanuvchini, uning hayoti yoki sog'lig'i xavf ostida qolganligini bila turib, yordamsiz qoldirgan haydovchi JK [266](#) va [117-moddalarining](#) tegishli qismlarida nazarda tutilgan jinoyatlar majmui bo'yicha javobgarlikka tortilishi lozim. Agar haydovchi yo'l-transport hodisasini sodir etishda aybdor bo'lmasa, biroq, jabrlanuvchining hayoti yoki sog'lig'i uning ishtirokida sodir etilgan yo'l-transport hodisasi oqibatida xavf ostida qoldirilgan bo'lsa, haydovchi tomonidan jabrlanuvchiga yordam ko'rsatishga doir "Yo'l harakati qoidalarini"ning [13-bandida](#) belgilangan majburiyatlarni bajarilmaganligi JK [117-moddasining](#) tegishli qismi bo'yicha javobgarlikka sabab bo'ladi. Hayoti yoki sog'lig'i xavf ostida qolgan shaxsga bila turib yordam ko'rsatmaslik deganda, transport vositasi haydovchisi jabrlanuvchi yoshligi, keksaligi, kasalligi yoki ojiz ahvolda bo'lganligi sababli mustaqil ravishda tibbiy yordam so'rash imkoniyatiga ega emasligini, uning hayoti yoki sog'lig'i uchun xavf mavjudligini anglagan, biroq unga zarur yordam ko'rsatmagan (masalan, haydovchi hodisa joyidan yashiringan, birinchi tibbiy yordam ko'rsatmagan, tez tibbiy yordam chaqirmagan, jabrlanuvchini yaqin oradagi davolash muassasasiga olib bormagan va shu kabi) hollar tushunilishi lozim. Hayoti yoki sog'lig'i xavf ostida qolgan jabrlanuvchiga bila turib yordam ko'rsatmaslik motivlari, shuningdek, haydovchining boshqa shaxslar tomonidan yordam ko'rsatilishi mumkinligi haqidagi vajlari aybdorning harakatlarini kvalifikatsiya qilishga ta'sir etmaydi [3].

Sudlarga tushuntirilsinki, JK [260](#), [260¹](#), [262](#), [263](#), [263¹](#), [266](#), [268](#), [269-moddalari](#) dispozitsiyalarida nazarda tutilgan "odamlar o'limi" deganda, harakatlanish yoki transport vositalaridan foydalanish yoxud jinoyat qonunida ko'rsatilgan boshqa qoidalar buzilishi natijasida ikki yoki undan ortiq odam o'lishini tushunish lozim [3].

Haydovchining yo‘l-transport hodisasi sodir etilishida, jumladan, harakatlanish tezligini oshirganligi natijasida, aybdorligi yoki aybsizligi masalasini hal etishda “Yo‘l harakati qoidalari”ning [XI bo‘limi](#) talablaridan kelib chiqish lozim bo‘lib, unga ko‘ra, haydovchi transport vositasini belgilangan cheklangan tezlikdan oshirmasdan harakatning serqatnovligini, transport vositasi va yukning xususiyati hamda holatini, yo‘l va ob-havo sharoitini, xususan, harakatlanish yo‘nalishidagi ko‘rinishni hisobga olgan holda boshqarishi kerak. Shu talabdan kelib chiqib, harakatlanish uchun xavf paydo bo‘lganda, agar haydovchida buni payqashi imkoniyati bo‘lsa, u transport vositasini to‘xtatish darajasigacha tezlikni kamaytirish choralarini ko‘rishi kerak. JK [266-moddasi](#) bo‘yicha jinoiy javobgarlik, faqat, haydovchida yo‘l-transport hodisasining oldini olish uchun texnik imkoniyat mavjud bo‘lganda va uning huquqqa xilof xatti-harakatlari bilan kelib chiqqan oqibatlar o‘rtasida sababiy bog‘lanish mavjudligi aniqlangan taqdirda kelib chiqadi [3].

Haydovchida yo‘l-transport hodisasining oldini olish uchun texnik imkoniyat bor-yo‘qligi masalasini hal etishda, harakatlanish uchun xavf paydo bo‘lgan payt, har bir muayyan holda, yo‘l-transport hodisasi sodir bo‘lgunga qadar yo‘lda mavjud bo‘lgan vaziyatni inobatga olgan holda aniqlanishidan kelib chiqish lozim. Harakatlanish uchun xavf paydo bo‘lgan vaqt, haydovchi uni payqay olishi uchun obyektiv imkoniyatga ega bo‘lgan paytdan boshlab hisoblanadi [3].

Jinoyat kodeksi [266-moddasida](#) nazarda tutilgan jinoyatlarga oid ishlarni ko‘rishda sudlar, yo‘l harakati yoki transport vositalaridan foydalanish qoidalarining aynan qaysi bandlari buzilganligi mazkur moddada ko‘rsatilgan oqibatlar kelib chiqishiga sabab bo‘lganligini va bu qoidabuzarlik aynan nimada ifodalanganligini (masalan, texnik nosoz transport vositasini boshqarganlik, transportni mast holda boshqarganlik, harakatlanish tezligini oshirib yuborganlik va shu kabilarni) hukmda ko‘rsatishlari lozim [3].

Sudlar shuni nazarda tutishlari zarurki, transport vositalarini boshqarishga ruxsat etilgan mast holatdagi yoki giyohvandlik vositalari, ularning analoglari, psixotrop yoxud odamning aql-idrokiga ta‘sir ko‘rsatuvchi boshqa moddalar ta‘siri ostidagi

shaxs tomonidan harakatlanish yoki transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzilganda, uning harakatlari kelib chiqqan oqibatlarga qarab, JK [260](#) yoki [266-moddasining](#) tegishli qismlari bo'yicha kvalifikatsiya qilinishi mumkin [3].

Sudlar yo'1 harakati yoki transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish bilan bog'liq jinoyatlarni texnika xavfsizligi yoki transportda mehnatni muhofaza qilish qoidalarini buzish bilan bog'liq jinoyatlardan farqlay olishlari shart. Yo'1 harakati yoki transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish (JK [266-moddasi](#)) deganda, bunday harakatlarning transport vositasi yo'llarda harakatlanishi jarayonida sodir etilishi tushuniladi. Agar transport vositasidan foydalanish jarayonida, jumladan transportga yuk ortish-tushirish, transport vositasini ta'mirlash, qurilish, qishloq xo'jaligi ishlari va boshqa turdagi ishlarni bajarishda texnika xavfsizligi yoki mehnatni muhofaza qilish qoidalarini buzish natijasida badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazilgan, odam o'limi yoki boshqa og'ir oqibatlar kelib chiqqan bo'lsa, mazkur qoidalarga rioya etilishi uchun mas'ul shaxsning harakatlari JK [257-moddasi](#) bo'yicha kvalifikatsiya qilinishi lozim [3].

Sudlar yo'1-transport hodisasida aybdor deb topilgan shaxsga nisbatan jazo turi va muddatini belgilashda insonparvarlik, odillik tamoyillaridan kelib chiqib, har bir ish bo'yicha alohida yondashuv to'g'risidagi qonun talabiga qat'iy rioya qilishlari, sodir etilgan jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasiga, hodisa sodir bo'lgandan keyin shaxsning xatti-harakatiga (uning jabrlanuvchiga tibbiy yordam ko'rsatish uchun qilgan harakatlari, jabrlanuvchi va uning oilasiga moddiy va boshqa tarzda yordam berganligi, jinoyat natijasida yetkazilgan moddiy va ma'naviy zararni qoplaganligi va h.k.) va jazoni yengillashtiruvchi yoki og'irlashtiruvchi boshqa holatlarga alohida e'tibor berishlari shart [3].

Jinoyat kodeksining [261-moddasi](#), [266-moddasining ikkinchi](#) va [uchinchi qismlari](#) sanksiyasida muayyan huquqdan mahrum qilish tariqasidagi qushimcha jazo qo'llanilishi majburiylik belgilanganligi sababli, sud, JK [57-moddasida](#) belgilangan alohida hollar (masalan, sudlanuvchining asosiy kasbi haydovchilik bo'lib, boshqa

mutaxassislikka ega emasligi) mavjud bo'lganda, hukmning tavsif qismida o'z qarorini asoslab bergan holda, qo'shimcha jazo chorasini qo'llamasligi mumkin [3].

Sudlarning e'tibori shunga qaratilsinki, transport vositalari harakati va ulardan foydalanish xavfsizligiga qarshi jinoyatlarga oid ishlarni ko'rishda mazkur jinoyatlar oqibatida yetkazilgan moddiy zararni undirish muhim ahamiyatga ega. Ushbu masalalarni hal etishda, sudlar O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining "Jinoyat natijasida yetkazilgan mulkiy ziyonni qoplashga oid qonunchilikni qo'llash bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida" 2016-yil 27-dekabrda [26-sonli](#), shuningdek, "Ma'naviy zararni qoplash haqidagi qonunlarni qo'llashning ayrim masalalari to'g'risida" 2000-yil 28-aprelda [7-sonli](#) qarorlarida bayon etilgan tushuntirishlarga amal qilishlari lozim [3].

Tashkilot, korxonalar, muassasalarda xizmat vazifalarini bajarishga vijdotsiz munosabatda bo'lish, transport vositalarining qoniqsiz ahvoli, mehnat va ijro intizomini buzish, avtomobil yo'llari, ko'chalar, temir yo'ldan o'tish joylari va boshqa yo'l inshootlarini saqlash qoidalarini buzish kabi jinoyat sodir etilishiga imkon yaratib bergan hollar aniqlanganda, sudlar xususiy ajrim (qaror) chiqarish yo'li bilan tegishli davlat organlari va mansabdor shaxslari e'tiborini shu holatlarga qaratishlari lozim.

Ish bo'yicha avtomobil yo'llari, ko'chalar, temir yo'ldan o'tish joylari va boshqa yo'l inshootlarini saqlash qoidalari qo'pol buzilishi (yo'llarning cho'kishi, yer osti inshootlari lyuklarining ochiq qoldirilishi, ogohlantiruvchi belgilar qo'yilmaganligi va h.k.) hollari aniqlanib, u JK [266-moddasida](#) nazarda tutilgan oqibatlarni keltirib chiqargan yo'l-transport hodisasi uchun sharoit tug'dirgan bo'lsa, sudlar mazkur qoidalarga rioya etilishiga mas'ul shaxslar (ta'mirlash-qurilish yoki foydalanish tashkilotlari xodimlari, ichki ishlar organlarining yo'l harakati xavfsizligi xizmati xodimlari va h.k.) harakatiga huquqiy baho berish uchun tegishli materiallarni prokurorga yuborishlari lozim.

REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi, Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 03/23/826/0172-son
2. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga sharh. Maxsus qism, Rustambayev, 2016 yil, Toshkent, 793 bet
3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2015-yil 26-iyundagi 10-sonli “Transport harakati va undan foydalanish xavfsizligiga qarshi jinoyatlar bilan bog‘liq ishlar yuzasidan sud amaliyotining ayrim masalalari to‘g‘risida”gi qarori
4. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining 20.12.1996 yildagi 37-son “Transport vositalarini olib qochish ishlari bo‘yicha sud amaliyoti haqida” gi qarori
5. Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 12-apreldagi 172-son qaroriga 1-ilova - “Yo‘l harakati qoidalari”

UDK: 616.24-002-053.2.

CLINICAL AND IMMUNOLOGICAL FEATURES OF BRONCHOSTRUCTIVE SYNDROME IN CHILDREN OF EARLY AND PRESCHOOL AGE

Allanazarov Alisher Baymuradovich

Assistant of the Department of Pediatrics № 1
Samarkand State Medical Institute

ANNOTATION

At present, all over the world, the study of the phenotypes of bronchial obstruction in children of early and preschool age remains a subject of great scientific interest. The identification of phenotypes is necessary for a better understanding of the etiopathophysiological, including epigenetic, mechanisms of the disease, the determination of predictors and the prediction of the risk of BA. In this regard, the aim of the study was to study the clinical and immunological features of broncho-obstructive syndrome in children of early and preschool age. On the basis of the SF of RSCEMA, 111 patients aged from 1 to 6 years were examined. The results of the study showed that under conditions of prolonged antigenic load, humoral immunity is activated; children with RSMS have hyperimmunoglobulinemia G and M, which is the cause of incomplete immunity.

Key words: *Bronchial obstructive syndrome, bronchial asthma, immunoglobulin, interleukin.*

ЭРТА ВА МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРДА БРОНХООБСТРУКТИВ СИНДРОМНИНГ КЛИНИК ВА ИММУНОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Allanazarov Alisher Baymurodovich

1-son pediatriya kafedrası assistenti
Samarqand davlat tibbiyot instituti

ANNOTATSIYA

Ҳозирги кунда бутун дунёда эрта ва мактабгача ёшдаги болаларда бронхиал обструксиянинг фенотипларини ўрганиш катта илмий қизиқиш

мавзуси бўлиб қолмоқда. Фенотипларни аниқлаш этиопатофизиологик, шу жумладан касалликнинг эпигенетик механизмларини, предикторларни аниқлаш ва БА хавфини башорат қилишни яхшироқ тушуниш учун керак. Шу муносабат билан, тадқиқотнинг мақсади эрта ва мактабгача ёшдаги болаларда бронхо-обструктив синдромнинг клиник ва иммунологик хусусиятларини ўрганиш бо'лди. РШТЎИМ СФ асосида 1 ёшдан 6 ёшгача бўлган 111 бемор болалар текширилди. Тадқиқот натижалари шуни кўрсатдики, болаларда узоқ давом этадиган антиген та'сири шароитида гуморал иммунитет фаоллашади; РСли болаларда Г ва М гипериммуноглобулинемия кузатилади, бу эса тўлиқ бўлмаган иммунитетнинг шаклланишига сабаб бо'лади.

Калит сўзлар: Бронхиал обструктив синдром, бронхиал астма, иммуноглобулин, интерлейкин.

КЛИНИКО-ИММУНОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ БРОНХООБСТРУКТИВНОГО СИНДРОМА У ДЕТЕЙ РАННЕГО И ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Алланазаров Алишер Баймурадович

Ассистент кафедры Педиатрии №1

Самаркандский государственный медицинский институт

АННОТАЦИЯ

В настоящее время во всем мире изучение фенотипов бронхиальной обструкции у детей раннего и дошкольного возраста остается предметом большого научного интереса. Идентификация фенотипов необходима для лучшего понимания этиопатофизиологических, в том числе эпигенетических, механизмов заболевания, определения предикторов и прогнозирования риска развития БА. В связи с этим целью исследования явилось изучить клинко-иммунологическую особенность бронхообструктивного синдрома у детей раннего и дошкольного возраста. На базе СФ РНЦЭМП обследовано 111 пациентов в возрасте от 1 года до 6 лет. Результаты исследования показали, что в условиях длительной антигенной нагрузки активизируется гуморальный иммунитет, у детей с РСРС отмечается гипериммуноглобулинемия G и M, являющаяся причиной неполного иммунитета. Иницирование активности через IL-6 макрофагального звена иммунной системы как неспецифического защитного фактора приводит к увеличению кислородзависимых механизмов.

Ключевые слова: Бронхиальный обструктивный синдром, бронхиальная астма, иммуноглобулин, интерлейкин.

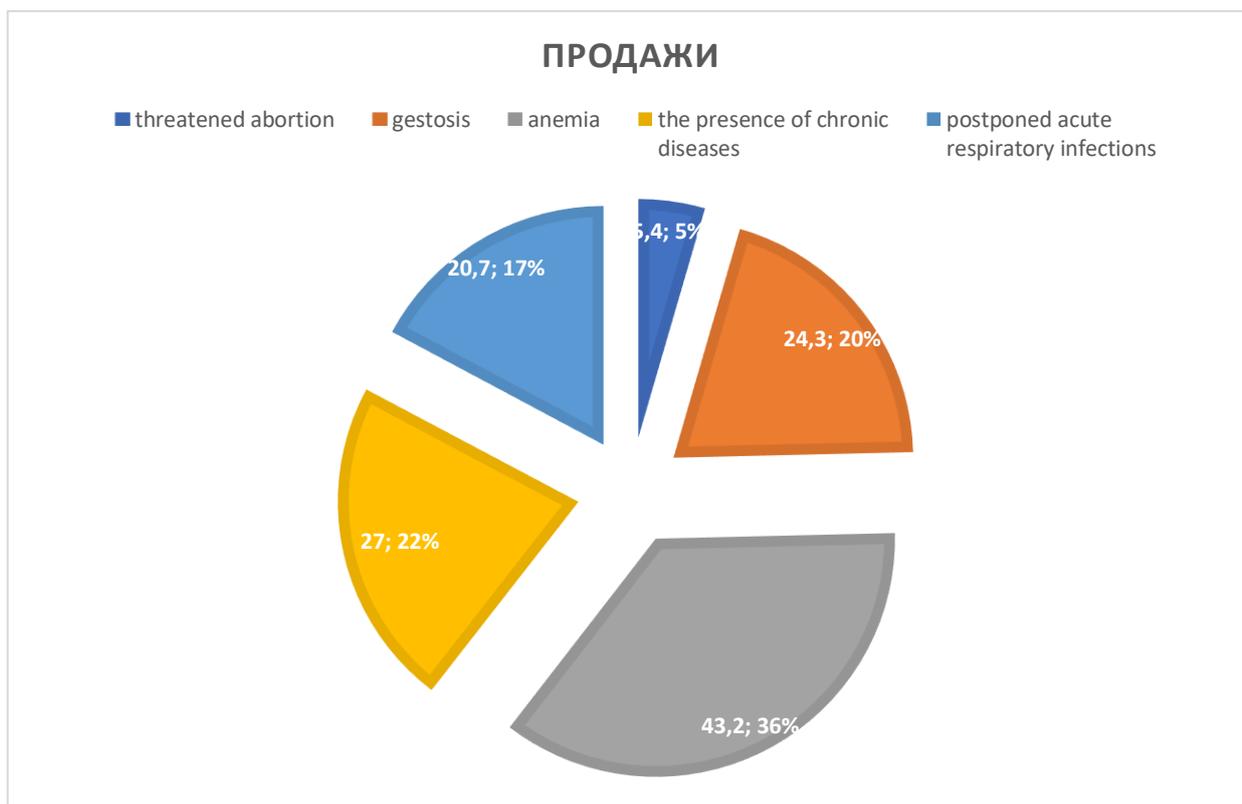
RELEVANCE

One of the leading places in the structure of chronic childhood diseases is bronchial asthma (BA). Over the past three decades, there has been an increase in the incidence of this disease, which, according to the World Health Organization (WHO), affects at least 235 million people in all countries of the world, regardless of their level of development, regardless of age, race, national restrictions [14,16]. Despite the progress achieved in the diagnosis and treatment of this nosology, which has led to a decrease in the number of hospitalizations and related deaths, BA remains an urgent medical, social and economic problem in pediatrics. Globally, about 50% of all young children have at least one episode of bronchial obstruction syndrome (BO) [1], and more than half of them (57.5%) have episodes of recurrent obstruction, despite this, only 30-40% of them will develop bronchial asthma (BA) at an older age [6,8]. The remaining episodes of bronchial obstruction after 6 years of age will not recur [11]. The issues of phenotyping of broncho-obstructive syndrome in young and preschool children are outlined in the Global Strategy for the Treatment and Prevention of AD (GINA), revised in 2019 and in subsequent years [3,7]. At present, all over the world, the study of the phenotypes of bronchial obstruction in children of early and preschool age remains a subject of great scientific interest. The identification of phenotypes is necessary for a better understanding of the etiopathophysiological, including epigenetic, mechanisms of the disease, the determination of predictors and the prediction of the risk of AD development.

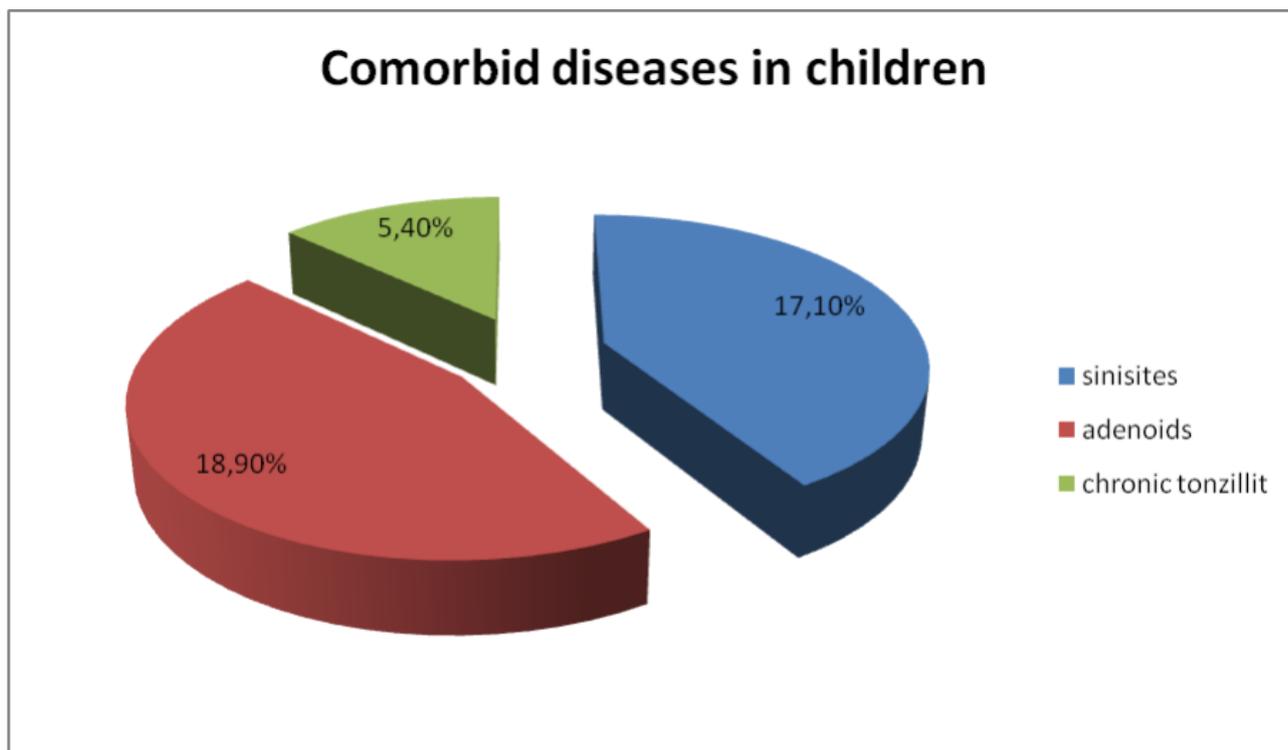
PURPOSE OF THE STUDY: to study the clinical and immunological features of broncho-obstructive syndrome in children of early and preschool age.

MATERIALS AND METHODS OF RESEARCH: The research was carried out on the basis of our own observations and data from medical records. Informed consent was obtained from all patients to participate in the study. At the first stage, BO was identified. To solve the tasks at admission, a survey of parents was carried out, followed by the study of anthropometric data, the characteristics of the course of the neonatal period. Allergic and hereditary history, medical history: frequency of

bronchial obstruction syndrome, relationship of BOS with respiratory diseases and other triggers, clinical response to ongoing therapy and reversibility of symptoms after drug withdrawal were evaluated. Asthma susceptibility index analyzed (API - Asthma Predictive Index, modified in 2008 [2,9]). All observed children were examined by conventional clinical, laboratory and instrumental methods. blood test, CRP, streptolysin O, thymol test), chest xray, electrocardiography, bacteriological examination of the throat and nasal swabs, pulse oximetry, bronchophonography. Immunological examination included: determination of the level of absolute and relative amount of T- and B-lymphocytes of peripheral blood; study of the phagocytic link of immunity with the calculation of the percentage and index of phagocytosis, the level of IgA, IgM, IgG, total IgE, detection of circulating immune complexes. Levels of cytokines (IL-1 β , IL-4, IL-6, IL-8) in the first tenth day of inpatient treatment.

Picture 1. Adverse risk factors for mothers during pregnancy

Picture 2. Comorbid diseases in children with BOS.

RESEARCH RESULTS: On base of SB of RSCEMA 111 patients were examined at the age from 1 to 6 years. The following unfavorable pregnancy factors were revealed in mothers of children with recurrent BOS: the threat of termination of pregnancy 27 (24.3%), gestosis 48 (43.2%), anemia during pregnancy 30 (27%), the presence of chronic diseases in the mother 23 (20 , 7%) who had acute respiratory infections during pregnancy 6 (5.4%).

Recently, there are more and more scientific works reflecting the relationship between recurrence of BOS and low birth weight, for the first time this risk factor was described in the Global Initiative on Asthma (GINA) 2002 [5,15,16]. Noteworthy is the high incidence of allergic reactions in children with RBOS 40 (36.1%), such as: a history of food allergy, the frequency of occurrence was 17 (15.3%); drug allergy, frequency of occurrence - 19 (17.1%); sensitization to household allergens was detected in 4 (3.6%). All of the above factors were classified as minor criteria, and in

the absence of their combinations, the asthma susceptibility index - API in the analyzed children was assessed as negative.

Analysis of hereditary predisposition to allergic reactions showed that food allergy and allergic rhinitis are found in 9 (8.1%) mothers of children with PCP; manifestations of allergic diseases in the father were noted in 7 (6.3%) of the study group; in the anamnesis of some children there were indications of the presence of allergic diseases in secondline relatives. Sex and age characteristics were also assessed. Despite the fact that boys predominated in the analyzed group, no statistical significance was found. On the part of the child, the presence of comorbid diseases was assessed: 19 (17.1%) children were diagnosed with sinusitis, 21 (18.9%) - adenoiditis, 6 (5.4%) - chronic tonsillitis (pic. 2).

Analysis of hemograms, immunological status, cytokine levels did not reveal significant differences between the comparison groups, with the exception of the IgE value; therefore, the IgE level in the RB children group (n = 111) was 38.4.

$M \pm 2.5$ IU / ml, in the control group (n = 30) -28.2 ± 2.3 IU / ml, $p = 0.001$. Comparative analysis of the level of cytokines IL-1 β , IL-4, IL-6, IL-8 did not reveal significant differences in the analyzed groups. Studying the cytokine profile, we identified the most significant risk factor for RBOS, which is characterized by different from the reference values in the direction of increasing IL-6, with a value of $\chi^2 = 7.657$, $p = 0.005$. The scientific literature contains data on the possible participation of IL-6 in the pathogenesis of RBOS [10, 13]. In his work, D. Hirani showed that in response to damage (barotrauma, oxygen poisoning, infection, hypoxia), inflammation is formed in the airways due to the activation of macrophages and the synthesis of IL-6 [12]. Thus, such significant risk factors as hyperimmunoglobulinemia G and M, increased levels of IL-6 characterize the immune system of children with RSRS and an initially low asthma susceptibility index - API, a feature of which is the intensity of the immune response, contributing to the persistence and recurrence of bacterial infection [11,14].

CONCLUSIONS: Thus, it is possible that under conditions of prolonged antigenic load, humoral immunity is activated; children with RSMS have

hyperimmunoglobulinemia G and M, which is the cause of incomplete immunity. The initiation of activity through IL-6 of the macrophage link of the immune system as a nonspecific protective factor leads to an increase in oxygen-dependent killing mechanisms and reserve capacities of phagocytes in the early stages of the disease, followed by a decrease in the reserve capacities of phagocytes as a result of impaired adaptive capabilities.

LITERATURE

1. Алланазаров А.Б., Мамаризаев М.К., Абдукодирова Ш.Б. Факторы риска развития острого бронхообструктивного у часто болеющих детей по данным РНЦЭМП Самарканд филиала. ЖУРНАЛ ГЕПАТО-ГАСТРОЭНТЕРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ. СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК. ТОМ -I. ТОШКЕНТ – 2023. Стр. 47-48
2. Шавази Н.М., Алланазарова А.Б., Атаева М.С., Гайбуллаев Ж.Ш. Современные взгляды возникновения обструктивной болезни легких у детей. Journal of cardiorespiratory research. №1 2021. Стр. 40-43
3. Алланазаров А.Б., Карджавова Г.А., Лим М.В., Шавази Н.М. Мониторинг этиологических аспектов внебольничной пневмонии у детей. Журнал Проблемы биологии и медицины. 128 (3), 2021г. Стр 144-148
4. Алланазаров Алишер Боймуратович, Гайбуллаев Жавлон Шавкатович. ПОЛИОКСИДОНИЙ ПРИ ЛЕЧЕНИИ ОБСТРУКТИВНОГО БРОНХИТА У ДЕТЕЙ. ЖУРНАЛ ГЕПАТО–ГАСТРОЭНТЕРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ. ТОМ 4, НОМЕР 1. Стр. 5-7
5. Алланазаров А.Б. Клиническая характеристика острого обструктивного бронхита у детей. НАУКА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВРЕМЕНИ №64 (июль) 2022. ст. 53-54

6. Алланазаров А.Б. Опыт использования небулайзерной терапии у детей с острым обструктивным бронхитом. НАУКА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВРЕМЕНИ №64 (июль) 2022. стр.51-52
7. Алланазаров А.Б., Мамаризаев И.К, Мардонов А, Жалилова С. Факторы риска развития острого бронхообструктивного у часто болеющих детей по данным РНЦЭМП Самарканд филиала. Journal of cardiorespiratory research. № SI-4.11 2022. Стр. 31-33
8. Шавази Н.М., Алланазаров А.Б. Особенности рецидивирующей респираторной инфекции у детей. Journal of cardiorespiratory research. № SI-4.11 2022. Стр. 21-25
9. Teo, S. M. The infant nasopharyngeal microbiome impacts severity of lower respiratory infection and risk of asthma development / S. M. Teo, D. Mok, K. Pham, M. Kusel, M. Serralha, N. Troy, B. J. Holt, B. J. Hales, M. L Walker, E. Hollams, Y. A. Bochkov, K. Grindle, S. L. Johnston, J. E. Gern, P. D. Sly, P. G. Holt, K. E. Holt, M. Inouye // Cell Host Microbe. – 2015. – V. – 17. № 5. – P. 704-715.
10. Tse, S. M. Sex-specific risk factors for childhood wheeze and longitudinal phenotypes of wheeze / S. M. Tse, S. L. Rifas-Shiman, B. A. Coull, A. A. Litonjua, E. Oken, D. R. Gold / Allergy Clin Immunol. – 2016. – V. – 138, № 6. – P. 1561–1568.
11. Uphoff, E. P. Variations in the prevalence of childhood asthma and wheeze in MeDALL cohorts in Europe / E. P. Uphoff, P. K. Bird, J. M. Antó, M. Basterrechea, A. Berg, A. Bergström, J. Bousquet, L. Chatzi, M. P. Fantini, A. Ferrero, U. Gehring, D. Gori, J. Heinrich, T. Keil, I. Kull, S. Lau, D. Maier, I. Momas, S. Narduzzi, D. Porta, F. Ranciere, T. Roumeliotaki, T. Schikowski, H. A. Smit, M. Standl, J. Sunyer, J. Wright et al // European Respiratory Journal. Open Research. – 2017. – V. 3, № 3. – P.00150.
12. Usemann J. Dynamics of respiratory symptoms during infancy and associations with wheezing at school age / J. Usemann, B. Xu, E. Delgado-Eckert, I. Korten,

- P. Anagnostopoulou, O. Gorlanova, C. Kuehni, M. Rössli, P. Latzin, U. Frey, et al. // ERJ Open Research 2018. – V. 4. – P. 00037
13. Van de Kant, K. D. G. Early diagnosis of asthma in young children by using non-invasive biomarkers of airway inflammation and early lung function measurements: study protocol of a case-control study / K. D. G. van de Kant, E. Klaassen, Q. Jöbsis, A. J. Nijhuis, S. Onno, E. Dompeling // BMC Public Health. – 2009. – P. 210.
14. Van de Kant, K. D. Wheezing in preschool children is associated with increased levels of cytokines/chemokines in exhaled breath condensate / K. D.G. van de Kant, E. M. M. Klaassen, Q. Jöbsis, K. Koers, G. T. Rijkers, C. P. van der Grinten, O. C. P. van Schayck, V. Lima Passos, E. Dompeling // Allergy Clin Immunol. – 2010. – V.126, № 3. – P. 669-671.
15. Varella, A. M. Low-level laser therapy increases interleukin in gingival crevicular fluid and 145 enhances the rate of orthodontic tooth movement / A. M. Varella, A. V. Revankar, A. K. Patil // Am J Orthod Dentofacial Orthop. – 2018. – V. 154, № 4. – P. 535-544. doi: 10.1016/j.ajodo.2018.01.012.

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA GEOGRAFIYANI O'QITISHNING ZAMONAVIY TA'LIM VOSITALARIDAN FOYDALANISH

Raximov Ixtiyor Baxtiyor o'g'li

Namangan davlat pedagogika instituti

Amaliy va tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi kafedrası stajor o'qituvchisi

ixtiyorraximov5656841@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada umumta'lim maktablarida geografiyani o'qitishda zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalanishning afzalliklari ko'rib chiqilgan. Zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalanish mumkin bo'lgan turli xil usullarni, ushbu vositalardan foydalanish natijalarini tahlil qilindi va geografiya ta'limiga texnologiyani kiritishning afzalliklari va kelajakdagi yo'nalishlarini muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: zamonaviy ta'lim vositalari, geografiya ta'limi, umumta'lim maktablari, texnologiyalar, o'qitish usullari, natijalar, natijalar, kelajak yo'nalishlari.

АННОТАЦИЯ

В этой статье рассматриваются преимущества использования современных образовательных инструментов при преподавании географии в государственных школах. Были проанализированы различные методы, с помощью которых можно использовать современные образовательные инструменты, результаты использования этих инструментов, а также обсуждены преимущества и будущие направления внедрения технологий в географическое образование.

Ключевые слова: современные образовательные инструменты, географическое образование, общеобразовательные школы, технологии, методы обучения, результаты, результаты, будущие направления.

ANNOTATION

This article examines the benefits of using modern educational tools in teaching geography in secondary schools. It studies the various methods that can be used, the results of the use of these tools, and discusses the consequences and future directions of introducing technology into geography education.

Key words: *modern educational tools, geography education, general education schools, technologies, teaching methods, results, results, future directions.*

KIRISH

Mamlakatimizda ilg'or xorijiy tajribalar asosida uzluksiz ta'lim tizimini yaratish va maktab ta'limini rivolantirish jarayonida zamonaviy metodlar va zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalanishni ta'minlashga qaratilgan islohotlar natijasida o'quvchilarga bilim berishning zamonaviy ta'lim mazmunini oshirish, o'quvchilarni qobiliyatlarini ochish imkon beruvchi zarur shartsharoitlar yaratishga yo'naltirilgan zamonaviy ta'lim muhitini yaratish bo'yicha tadqiqotlar olib borilmoqda. Shu bilan birga maktab ta'lim tizimida ham zamon talabiga javob beradigan yosh avlodni tayyorlash zaruriyati oshib bormoqda.

METODLAR BO'LIMI

Globalashuv va halqaro iqtisodiy integratsiya kuchayib borayotgan bugungi kunda ishlab chiqarishni ilm-fan yutuqlarisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Chunki, ishlab chiqarishga intellektual salohiyat zamonaviy bilimlar va raqamli texnologiyalar yuqori samarali ishlata olish, ilg'or innovatsion texnologiyalarni tadbiq etish orqali, mehnat bozorida bilimli va salohiyatli kadrlarni tayorlash juda muhim va dolzarb masaladir. Bu esa bo'lajak yosh kadrlarni mukammal bilim egallashga ko'makdosh bo'lgan xorij tajribalari va o'qitishning zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalanish zarur.

NATIJALAR

Umumta'lim maktablarda geografiya ta'limi o'quvchilarning dunyo haqidagi tushunchalarini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bugungi raqamli asrda zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalanish o'quv tajribasini oshirishda tobora muhim

ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu vositalarga interaktiv xaritalar, onlayn simulyatsiyalar, virtual sayohatlar va geografik axborot tizimlari (GIS) kiradi. Ushbu maqolada umumta'lim maktablarda geografiyani o'qitishda zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalanishning afzalliklari, ulardan foydalanish usullari, ushbu vositalardan foydalanish natijalari va geografiya ta'limiga texnologiyani kiritishning oqibatlarini va kelajakdagi yo'nalishlari muhokama qilinadi.

Geografiyani o'qitishda zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalanish usullari mavjud vositalarga va darsning o'quv maqsadlariga qarab juda xilma-xildir. Interfaol xaritalar va onlayn simulyatsiyalar talabalarga relyef shakllari, iqlim naqshlari va aholining tarqalishi kabi geografik tushunchalarni vizual ravishda namoyish etish uchun ishlatilishi mumkin. Virtual ekskursiyalar yordamida talabalarni dunyoning turli burchaklariga sayohatga olib borish, ularga mahalliy madaniyat, atrof-muhit va geografiya haqida ma'lumot berish mumkin. Geografik axborot tizimlari (GIS) ma'lumotlarni tahlil qilish va talqin qilish uchun ishlatilishi mumkin, bu talabalarga geografik ma'lumotlardagi naqsh va munosabatlarni aniqlashga imkon beradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, geografiyani o'qitishda zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalanish bir qancha afzalliklarga ega. Interfaol xaritalar va onlayn simulyatsiyalar talabalarga fazoviy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga va murakkab geografik tushunchalar haqidagi tushunchalarini yaxshilashga yordam beradi. Virtual ekskursiyalar talabalarga yanada chuqurroq o'rganish tajribasini taqdim etadi va ularni mavzuga jalb qilishga yordam beradi. GIS ma'lumotlarni tahlil qilish va talqin qilish uchun ishlatilishi mumkin, bu talabalarga tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bundan tashqari, zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalanish talabalarning motivatsiyasi va geografiyaga qiziqishini oshirishga yordam beradi.

Zamonaviy ta'lim vositalaridan ta'lim jarayonlarida qo'llash o'quv tarbiyaviy jarayonlarning yanada takomillashuviga, ta'lim sifatini jahon andozalariga yetkazishga, o'quvchilarni yagona davlat ta'lim standartlari talablariga mos ravishda tayyorlashga olib keladi.

Dars mashg'ulotlarini loyihalashtirish muammosini pedagogik texnologiya asosida olib borish va hal etish davr talabidir. Yangi pedagogik texnologiyada oliy maktablarda an'anaviy ravishda joriy etilayotgan o'qitish tizimini ilmiy asoslangan ravishda amalga oshirish talab etiladi. Tajriba jarayonida talabalarda shakllanadigan bilim, ko'nikma, ijodiy faoliyat obyektiv borliqqa munosabatlar pedagogik jarayon mahsuli hisoblanadi.

Umumta'lim maktablarida geografiyani o'qitishda zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalanishning turli uslublari mavjud bo'lib, ulardan ba'zilari quyida keltirilgan:

1. Interaktiv xaritalar: Interaktiv xaritalar relyef shakllari, iqlim naqshlari va aholi taqsimoti kabi geografik tushunchalarni vizual tarzda ifodalash uchun ishlatilishi mumkin. Talabalar turli xil stsenariylarni o'rganish va turli xil xususiyatlar o'rtasidagi fazoviy munosabatlarni yaxshiroq tushunish uchun ushbu xaritalarni boshqarishi mumkin.

2. Onlayn simulyatsiyalar: onlayn simulyatsiyalar talabalarga yanada chuqurroq o'rganish tajribasini taqdim etish uchun ishlatilishi mumkin. Masalan, talabalar simulyatsiyalardan foydalanib, turli xil ob-havo sharoitlarini, okean oqimlarini yoki inson faoliyatining atrof-muhitga ta'sirini o'rganishlari mumkin.

3. Virtual sayohatlar: Virtual sayohatlar talabalarni dunyoning turli burchaklariga sayohatga olib borishi mumkin, bu ularga turli madaniyatlar, muhit va geografiyalarni boshdan kechirish imkonini beradi. Ushbu tajribalar talabalarni mavzuga jalb qilishga va geografik tushunchalarni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

4. Geografik axborot tizimlari (GIS): GIS geografiya bilan bog'liq ma'lumotlarni tahlil qilish va talqin qilish uchun ishlatilishi mumkin. Masalan, talabalar GISdan aholining tarqalish xaritalarini yaratish, erdan foydalanishdagi o'zgarishlarni kuzatish yoki tabiiy ofatlar ta'sirini tahlil qilish uchun foydalanishlari mumkin.

5. Mobil ilovalar: mobil ilovalar sinfda ham, undan tashqarida ham o'quv tajribasini oshirish uchun ishlatilishi mumkin. Masalan, talabalar turli xil geografik xususiyatlarni o'rganish, xaritalash ko'nikmalarini mashq qilish yoki turli madaniyat va urf-odatlarini o'rganish uchun ilovalardan foydalanishlari mumkin.

Umuman olganda, oʻrta maktablarda geografiyani oʻqitishda zamonaviy taʼlim vositalaridan foydalanishning koʻplab usullari mavjud. Ushbu vositalarning kombinatsiyasidan foydalangan holda oʻqituvchilar oʻquvchilarga atrofdagi dunyoni tushunish va qadrlashni kuchaytiradigan dinamik va qiziqarli oʻquv tajribasini taqdim etishlari mumkin.

MUNOZARA

Geografiyani oʻqitishda zamonaviy taʼlim vositalaridan foydalanishning afzalliklariga qaramay, baʼzi muammolarni hal qilish kerak. Asosiy muammolardan biri bu baʼzi maktablarda, xususan rivojlanayotgan mamlakatlarda texnologiyalardan foydalanishning etishmasligi. Bundan tashqari, baʼzi oʻqituvchilar oʻzlarining oʻqitish amaliyotiga texnologiyani samarali kiritish uchun zarur tayyorgarlik va koʻnikmalarga ega boʻlmashliklari mumkin. Bundan tashqari, geografiya boʻyicha talabalarning bilimlarini oshirishda turli xil taʼlim vositalari va usullarining samaradorligini baholash uchun doimiy tadqiqotlarga ehtiyoj bor.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, umumtaʼlim maktablarda geografiyani oʻqitishda zamonaviy taʼlim vositalaridan foydalanish bir qator afzalliklarga ega, shu jumladan oʻquvchilarning ushbu fan boʻyicha tushunchalarini va faolligini oshirish. Shu bilan birga, hal qilinishi kerak boʻlgan muammolar ham mavjud, shu jumladan texnologiyadan foydalanish imkoniyati yoʻqligi va oʻqituvchilarni tayyorlash zarurati. Ushbu muammolarni hal qilish uchun maktablar texnologiyani sotib olishga ustuvor ahamiyat berishlari va oʻqituvchilarga zarur tayyorgarlik va yordam koʻrsatishlari kerak. Bundan tashqari, geografiya boʻyicha talabalarning bilimlarini oshirishda turli xil taʼlim vositalari va usullarining samaradorligini baholash uchun doimiy tadqiqotlar oʻtkazilishi kerak. Shunday qilib, biz talabalar atrofdagi murakkab va dinamik dunyoni boshqarish va tushunish uchun zarur bilim va koʻnikmalarga ega boʻlishlarini taʼminlashimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirishchora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6108-son Farmoni.
2. B. M. Abduraxmonov, I. Raximov. Geografiya ta’limi texnologiyalari. Uslubiy ko‘rsatma. Namangan 2021
3. G.Yo Idoshev, S.A.Usmonov. Pedagogik texnologiya asoslari. T: “O qituvchi”. 2004 y
4. M.T.Mirakmalov, M.M.Avezov, E.Y.Nazaraliyeva. Tabiiy geografiyadan amaliy mashg ulotlar. T: “Fan va texnologiya” nashriyoti. 2015 y

UDK: 619:636.2:617.3:616

QORAMOLLARDA YIRINGLI PODADERMATITNI KASALLIGINI DAVOLASH

v.f.n., professor, **Tashtemirov R.M.**

magistrant, **Esanboyeva G.F.**

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar
universiteti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Respublikamiz chorvachiligiga jiddiy ziyon yetkazayotgan qoramollardagi tuyoq kasalligiga xos yiringli pododermatit kasalligini cefur preparati bilan davolash keltirilgan.

***Kalit soʻzlar:** qoramollar, tuyoq kasalliklari, oqsashlar, yiringli pododermatit, klinik belgilar.*

Mavzuning dolzarbligi

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “Chorvachilik ozuqa bazasini kengaytirish va ishlab chiqarish” PF-60-son Farmoniga muvofiq [1] 2022-2026 yillarga moʻljallangan yangi Oʻzbekistonning taraqqiyot strategiyasi **Milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori oʻsish surʼatlarini taʼminlash maqsadida** chorva mollari bosh sonini koʻpaytirish va mahsuldorligini oshirish boʻyicha yangi loyihalarni amalga oshirish koʻzda tutilgan.

Oyoqlarning distal sohasidagi har qanday patologiyada oqsoqlik rivojlanadi. Tinch holatda, qoramol oyoqlarini yon tomonga chiqarib qoʻyadi. Tuyoqni koʻzdan keshirishda tuyoq tovoni va boʻgʻim chegarasida tuyoq shoxining yaxlitligi buzilganligi aniqlanadi. Bunday patologiyalar odatda hayvonlarning holatiga,

mahsuldorligiga ta'sir qiladi, yani organizmdagi har qanday buzilish kabi sut ishlab chiqarishning pasayishiga olib keladi. Qoramollarda barmoq va tuyuq kasalliklari yiringli-nekrotik kasalliklar umumiy sonining 50% tashkil etadi. Bu kasalliklar faqat mahsuldorlikni kamaytirib qoymasdan chorvachilik xo'jaliklariga katta zarar keltiradi, tana vazni kamayadi, yuqori mahsuldor hayvonlarda abortlar uchraydi, shuningdek, profilaktika va davolash uchun kop mablag' sariflanadi [1, 3, 4, 2].

Tadqiqotlar joyi, obykti va uslublar

Ilmiy tadqiqot ishlari Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti, "Veterinariya jarrohligi va akusherlik" kafedrasida qoshidagi klinikada, Samarqand viloyati Pstdarg'om tumaniga qarashli «Sattorbobo» fermer xo'jaligidagi qoramollarda o'tkazildi. Bu fermer xo'jaligida jami 86 bosh golshtin-friz va simmental zotli qoramollar bo'lib, shundan 52 ta sigir, 10 ta buqa va 24 ta buzoq bor.

Fermadagi podada oyoq distal qismlari bilan kasallangan qoramollarni tezroq va samarali ajratib olishda takomillashtirilgan "Qoramollarda oqsoqlanish darajasini baholash tizimi" qo'llanildi. Baholashning modifikatsiyalangan uslubi 4 balli tizimdan iborat bo'lib, jiddiy oqsoqlanish darajasi 4 ball bilan baholanadi [5].

Tuyuqchalar distal qismlari kasalliklari bilan ajratib olingan qoramollarning fiziologik ko'rsatkichlari umumiy qabul qilingan usullar yani kuzatish, palpatsiya, auskultatsiya, termometriya, bir daqiqadagi yurak urishi va nafaslar soni orqali o'rganildi va natijalar 1-jadvalda keltirildi.

Fermadagi jami 86 bosh qoramollardan 4 boshi nazorat (2 bosh) va tajriba (2 bosh) guruhlariga ajratildi.

Nazorat guruh hayvonlariga odatiy mexanik ishlov berildi, har ikki kunda bir marta har boshga 1ml/20 kg tirik vazn hisobida oksitetrasiklin 20% 3 marotaba muskul orasiga yuborildi. Og'riq qoldirish va yallig'lanishga qarshi diklofenak 8 ml muskul orasiga ineksiya qilindi. Har kuni kasallangan qoramollarga bir boshga 10 ml C vitamini bir litr 0,9%li natriy xlor eritmasiga aralashtirilib vena qon tomiriga ineksiya qilindi.

Tajribadagi tajriba guruh hayvonlarida deyarli o'xshash davolash ishlari bajarildi, faqat oksitetrasiklin o'rniga cefur antibiotigi kuniga bir marta 1 ml 50 tirik vazn xisobida 3 kun davomida muskulga yuborildi va har kuni bir boshga 10 ml dan Butafan biostimulatori ineksiya qilindi.

Tajriba davomida muntazam ravishda klinik tekshirishlar olib borildi.

Natijalar va ularning tahlili

Ilmiy tadqiqot ishlarimiz qoramollarda yiringli pododermatit kasalliklarining tarqalishini aniqlash maqsadida jami 86 bosh qoramollar ortopedik ko'rikdan o'tkazilganda, 3 yoshdan 4 yosh oralig'idagi simmental va golshtin zotli 4 bosh qoramollarda yiringli pododermatit (4,65 %) aniqlandi.

Yiringli pododermatit bilan ajratib olingan qoramollardagi klinik ko'rsatkichlar natijalari ko'rsatishicha, 4 bosh qoramollarning hammasida tana harorati o'shgan, yurak urishi va nafas olishi tezlashgan edi (1-jadval).

1-jadval

Tekshirish vaqti	Nazorat guruhi			Tajriba guruhi		
	Tana harorati	Yurak urish soni	Nafas olish soni	Tana harorati	Yurak urish soni	Nafas olish soni
1-kunida	41,0	84	25	40,0	82	22
4-9 kunida	40,5	82	23	39,5	80	21
10-14-kunida	39,5	81	21	39,0	75	16
15-18-kunida	38,5	77	18	38,0	69	15

Kasallangan qoramollardagi eng asosiy klinik belgi oqsash bo'ldi. Bunda oqsashning avval yengil, 3-5-kunlarida o'rtacha va 7-9-kunlarda sezilarli darajadagi oqsash qayd etildi. Kasallik boshida tuyoqchalarning ilgich qismi va devorlarida qattiq og'riq kelib chiqib, tuyoq devorlari va ayniqsa tuyoq tovoni issiq holatda bo'lib, paypaslanganda va tuyoq qisqichi bilan qisib ko'tarilganda qattiq og'riq sezildi. Tuyoq

aylanasi shishgan va kattalashgan, uning rangi qizg'ish bo'lib, qattiq og'riq kuzatildi. Barmoqlarning umumiy arteriya tomirlarida pul'satsiya kuchaygan.

Yiringli pododermatit bilan kasallangan 4 bosh qoramollarni davolashni boshlashdan avval ular quruq va pana joyga o'tkazildi. Tajribalarni boshlashdan avval guruhlardagi kasallangan qoramollar tuyoqchalariga mexanik ishlov berildi ya'ni ularning tuyoqchalari va barmoqlari iliq suv bilan maxsus cho'tkalar yordamida tozalandi, bunda, ayniqsa, kaft qismiga ko'proq e'tibor qaratildi. Shundan so'ng tuyoqchalar quritilib, 5 % li yod eritmasi bilan ishlandi.

Olingan natijalar

Davolashning 3-kunlarida tajriba guruh hayvonlarida kasallik boshida tuyoqlarning ilgich qismi va devorlarida qattiq og'riq kelib chiqib, tuyoq devorlari va ayniqsa tuyoq tovoni issiq holatda bo'lib, paypaslanganda va tuyoq qisqichi bilan qisib ko'rilganda qattiq og'riq sezildi. Tuyoq aylanasi shishgan va kattalashgan, uning rangi qizg'ish bo'lib, qattiq og'riq kuzatildi, davolashning 6-7-kunlarida ozroq klinik belgilarning ijobiy tomonga siljiganligi qayt etildi.

Tajribaning 8-kunida yallig'lanish jarayonining pasayishi kuzatilib, bunda teri bo'shashib, elastikligining tiklanganligi, barmoq bo'g'imi burmalarining ancha kichiklashganligi aniqlandi. Bu vaqtda oqsash kamayganligi uchun davolash paytida hayvonlar yurgizila boshlandi. Shikastlangan barmoq bo'g'implarda passiv harakat usullari qo'llanilganda bo'g'im erkin va kam og'riqli ekanligi qayd etildi.

Ushbu guruhdagi barmoq va tuyoqning yiringli yallig'lanishlari bilan kasallangan hayvonlarda davolashning 11-kuniga kelib barmoq va tuyoqning funksiyasi va tuzilishi me'yor darajasiga tiklanganligi qayd etildi.

Nazorat hayvonlarda barmoq va tuyoqning funksiyasi va tuzilishi me'yor darajasiga tiklanganligi tajribaning 17-kuniga kelib qayd etildi.

Xulosa

1. Qoramollarda yiringli pododermatit umumiy poda mollari orasida 4,65 % holatlarda uchradi.

2. Kasallangan tajriba guruhi hayvonlariga kuniga bir marta muskul orasiga cefur antibiotigi (1 ml 50 tirik vazn xisobida) 3 kun davomida va diklofenak muskul orasiga, 20 ml dan Butafan+vitamin C ineksiya qilinganda davolash muddati 11 kun tashkil etib davolash muddati nazorat guruhiga nisbatan 7 kunga qisqarganliga aniqlandi.

3. Nazorat guruhi hayvonlarida davolash muddati 18 kunni tashkil etdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “Chorvachilik ozuqa bazasini kengaytirish va ishlab chiqarish” PF-60-son Farmoni.
2. Лукьяновский В.А. Биотехнологические закономерности возникновения ортопедических болезней у коров // Ветеринария сельскохозяйственных животных. М.: 2005. -№9. -С.52-57
3. Семёнов Б.С., Стекольников А.А., Высоцкий Д.И. // Ветеринарная хирургия, ортопедия и офтальмология. Москва, Колос, -2003. -С.376
4. Tashtemirov, R. M. Dauletbaev, N.P. (2022). QORAQALPOG‘ISTON RESPUBLIKASI AYRIM QORAMOLCHILIK XO‘JALIKLARIDA TUYOQ KASALLIKLARINING UCHRASH DARAJASI. *AGROBIOTEKNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 205-207. Hudoyorova F.A., Hamdamov X.A. «Veterinariya meditsinasi» T.: 2020; №5. -B.17 18.

ZAMONAVIY ADABIYOTDA BOBUR OBRAZI

Erkinjonova Sadoqat Abdurazzoq qizi

Toshkent Davlat O‘zbek tili va adabiyoti universiteti magistranti

Sadoqat486@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada millatimiz tarixi va ma'naviyatida yorqin iz qoldirgan Zahiriddin Muhammad Bobur Mirzo hayoti yoritilgan yozuvchi Xayriddin Sultonovning "Saodat sohili" qissasi tahlilga tortilgan. Shuningdek, Bobur Mirzoning shoh, saltanat hukmroni sifatidagi qat'iy siyosati, shu bilan birga shoir, oddiy insoniy qiyofasi yoritilishidagi yozuvchi mahorati, qahramon qalbida muhrlanib qolgan, ona yurt sog'inchi, tinchlik bermay kelayotgan iztiroblarining mohiyati, ruhiy dunyosi ochila borib, o'quvchi shoh va shoirning insoniy qiyofasini yaqqol tasavvur etishiga imkon berganligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: *motiv, detal, hayot haqiqati, qissa, tarixiy qahramon, obraz, hayot haqiqati, tarixiy haqiqat.*

Ma'naviy uyg'onish samarasi o'zlikni anglash, milliy g'urur, or-nomus, qadim ajdodlarimiz o'tmishidan faxrlanish, kelajak har kimning o'z qo'lida, mehnatida va ongli faoliyatida ekanligini his qilishida namoyon bo'lmoqda. Shu jihatdan qaralganda bugungi kunning adabiyoti millatning ma'naviy va intellektual salohiyatini, odamlarning aqliy va ruhiy madaniyatlarini yuksaltirishga xizmat qilishi naqadar ulkan ekanligini ko'rsatib turibdi. Chunki olamni shu paytgacha aytib kelganimizdek, go'zallik emas, anglangan ma'naviyat va go'zallik asraydi. Uni komil inson yuzaga keltiradi. Komillikni yuzaga keltirishda badiiy adabiyot muhim omildir. Buni yaxshi anglagan yozuvchilar shu yo'lda samarali ijod qilmoqdalar. Qaysiki asarda insoniy kechinmalar jarayoni, iztiroblari, mehr-mohiyati, o'zining falsafiy talqinini topsa,

voqealar haqiqatdan chekinilmaydi. O'sha asar har qanday jamiyat o'zgarishlaridan qat'iy nazar zamonlar osha yashab qoladi.

O'zbek adabiyotida tarixiy shaxslar haqida ko'plab asarlar yaratilgan. Mustaqillik yillarida bunday asarlar salmog'i yanada oshdi. Bu asarlar hozirgi o'quvchilarda Vatanga muhabbat, ajdodlari qilgan ishlaridan faxrlanish, ular ruhidan madad olish hissini oshirdi. Xayriddin Sultonovning «Saodat sohili» qissasi ana shunday fazilatga egaligi bilan kitobxon qalbini zabt etadi va ma'naviy olamini boyitish orqali o'z hayot yo'lini to'g'ri belgilashga imkon tug'diradi. Bu narsa esa o'z navbatida, jamiyatning insoniylashuviga, demokratiyaning yanada kuchayishiga ko'mak beradi va asos bo'ladi. Chunki xalqi komil bo'lgan jamiyatdagina adolat va inson manfaatlariga yo'naltirilgan qonun hukm suradi. Demak, badiiy asar inson kelajagi uchun xizmat qiladi.

«Saodat sohili» qissasidagi Bobur obrazi hech qanday zo'riqishsiz, o'quvchini kinotasvirda ko'rib turganday tabiiy tasvirlanadi. «Bog'i Nurafshonning yashil qo'ynida yarqirab turgan oq marmar saroyda Afg'on, Hind va Bangola o'lkalarining mutlaq hukmdori – keyinchalik yevropalik muarrixlarning «faromushxotirligi» tufayli tarix sahifalariga «Buyuk Mo'g'ul imperiyasi» degan mubham nom bilan bitilguvchi ulkan saltanat sohibi Zahiriddin Muhammad Bobur Mirzo arkoni davlat bilan ertalabki mashvarat o'tkazmoqda».

Adib Bobur asos solgan imperiyaning naqadar buyukligini bayon qilib o'tirmaydida «Afg'on, Hind va Bangola o'lkalarining mutlaq hukmdori» degan tasvirni beradi. Bugungi o'quvchiga jo'g'rofiya ilmidan yaxshi ma'lumki, bu o'lkalar ulkan davlatlar hisoblanadi. Ko'pchilik tarix kitoblarida xato yozilgan faktlarni ham aytib o'tirmaydida, «yevropalik muarrixlarning «faromushxotirligi» tufayli tarix sahifalariga «Buyuk Mo'g'ul imperiyasi» degan mubham nom bilan bitilguvchi ulkan saltanat sohibi», - degan ta'rifni keltirib o'tadi. Bu tasvirlardan o'quvchi ko'z oldida sarkarda, imperator Bobur Mirzo to'la gavdalanadi.

Umuman qissa shoh va shoir Bobur Mirzo umrining so'nggi kunlari voqeasiga bag'ishlangan. Asarda voqelik emas, insoniy kechinmalar, ya'ni insonning o'zi bosib

o'tgan hayot yo'lini taftish qilishi, iztiroblari, armonlari tasvirga olinadi. Toshkentdan Bobur Mirzo kutubxonasidagi nodir kitoblar bilan tanishish istagida kelgan tarixchi olim Hofiz Ko'ykiy bilan kechgan muloqotlari asarga o'zgacha ruh bag'ishlagan. Yozuvchi Bobur Mirzoning shoh, saltanat hukmroni sifatidagi qat'iy siyosati, shu bilan birga shoir, oddiy inson qiyofasini ochib berishga harakat qiladi. Shuningdek, suhbat jarayonida kechgan tasvirlardan Bobur Mirzoning qalbida muhrlanib qolgan, ona yurt sog'inchi, tinchlik bermay kelayotgan iztiroblarining mihiyati, ruhiy dunyosi ochila borib, o'quvchi shoh va shoirning insoniy qiyofasini yaqqol tasavvur etishiga imkon beradi.

Hofiz Ko'ykiy Bobur Mirzoning oldiga kirib: «Ona yurtidan ko'p salom keltirdim, yurtimizning tabarruk yodi xotiralaridan ko'tarilmagan bo'lsa», - degan so'ziga u shunday javob beradi: «Ul viloyatlarning latofatlarini kishi nechuk unutgay? - deydi Bobur ohista. Ovozi titrar edi. - Unutgan kishining ko'zlariga tiriklayin tuproq to'lmasmi?»¹. Bunday so'zlarni Vatan sog'inchi bir lahza ham qalbini tark etmagan kishigina ayta oladi. Ularning o'zaro suhbatlari asnosida Bobur Mirzo shoir, davlat arbobi bo'lishi bilan birga, zukko tarixchi va faylasuf olim, kamtarin insonligi bo'y ko'rsatadi.

Shu bilan birga «- Meni «sohibqiron», «yetti iqlimning shamsi anvori», «shahanshohi olam», deb ko'klarga ko'taradilar, - deya hasratli tovush bilan so'zlardi Bobur. – Lekin biror kimsa bilmaydiki, men ham asli shu yog'och taxtga qaramman, mana shu yaltiroq tojga qulman... Illo, har bir banda faqat Olohgagina qul emas», - degan iqrorini ham keltirib o'tadiki, zukko o'quvchi har qanday kamchiliklarini barilla tan oladigan, zaif va mard jihatlariga iqror bo'ladigan realist insonni ko'z oldiga keltira oladi.

Adib qissada detallardan unumli foydalangan. Ayniqsa, tush detali ham asarning ta'sirli chiqishiga xizmat qilgan. Bobur Mirzo keyingi paytda tushida ko'p dengiz ko'rishini, “Na dengizning poyoni bor, na yo'limning, vahm ichra qaro terga botib

¹ Sultonov X. Boburiynoma «Saodat sohili»

tentib yuramen...” munajimlardan so‘rasam, «ul kanal inshoolloh saodat sohili bo‘lur deydilar, u qaerda o‘zi», - deganda, Ko‘ykiy beixtiyor «Saodat sohili - Vatanda, olampanoh», - deydi. Bu javobdan Boburning ko‘zlari yalt etib, katta ochilib ketadi, chunki Ko‘ykiy uning dilidagini tiliga chiqargan edi. Bu tasvirda Boburning oddiy inson sifatidagi iztiroblari to‘la namoyon bo‘ladi.

Qissaning yana bir o‘rnida Bobur shunday deydi: Eh, saltanat... Ne bo‘lsa Oллоhdan. Shu Saltanat minnati umr bo‘yi oyog‘imga kishan bo‘ldi, murodinga - g‘ov... Lekin endi bir zo‘r bilan jahl qilurmenu, bu kishanni tilka - tilka eturmen!». Afsuski,. bunga uning umri ham, saltanat hukmdori sifatidagi mas‘uliyati ham imkon bermaydi. O‘quvchi qahramonning iztiroblari, ruhiy kechinmalarini qalbdan his qiladi.

Sevimli yozuvchimiz Piriqul Qodirovning «Yulduzli tunlar» romanini maktab davridayoq mutoalaa qilganmiz. Bobur Mirzoning yoshligi, boshidan o‘tkazgan mashaqqatli hayot yo‘li, saltanat uchun kurashlari, mahlubiyatlari, ulkan imperiya tuzishdagi harakatlaridan ta’sirlanganmiz. Ya’ni, uning saltanat uchun kurashlaridan xabardor bo‘lganmiz. Roman yozilgan davrda Boburning ichki iztiroblari, insoniy qiyofasi haqida yozish mumkin emas edi. Siyosat shuni taqoza qilar edi.

Xayriddin Sultonovning «Saodat sohili» qissasini o‘qib biz bobomiz Bobur Mirzoning inson sifatidagi ichki olami, ruhiy dunyosidan, shoirlik, shoirlikning jamiyat hayotidagi o‘rni, insoniyat tafakkurini oshirishdagi mas‘uliyatidan xabardor bo‘lamiz.

Umuman, Mustaqillik arafasi va istiqlol yillarida yaratilgan asarlarda adabiyot insonning botiniy olamiga razm solishga harakat qildi. Sho‘ro zamonida ta’qiqqa uchragan shaxslar, harakatlar qayta ko‘rib chiqilib, haqqoniy bahosini oldi. Biz tahlilga tortgan «Saodat sohili» qissasi ham Bobur Mirzoning ichki olami, tiynati ochib berilgani bilan qimmatlidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Амиркулова З. Мустақиллик даври ўзбек ҳикояларида тарихий шахслар образининг бадиий талқини. филол. фан. б.ф.док.(ПхД).дис. –Т.: 2021. –137 б.
2. Дониёрова Ш. Ижодкор ва услуб. –Т.: 2001. – 160 б.
3. Ёқубов И.А. Мустақиллик даври ўзбек романлари поетикаси. –Т.: Нурафшон бусинесс, 2021. – 344 б.
4. Жаҳон адиблари адабиёт ҳақида (Шарафиддинов О. таржималари) . – Т.: Маънавият, 2010. – 391 б.
5. Каримов Ҳ. Кечаги ўзбек насрида ҳаёт ҳақиқати ва инсон концепсияси (70-80-йиллар). Монография. –Т.: Янги нашр, 2018. – 320 б.
6. Каримов Ҳ. Тарихий шахс ва бадиий образ. филол. фан. ном. дис. –Т.: 1999. – 151 б.
7. Султонов Х. Бобурийнома –Т.:

MAQOLLARDAGI BADIY SAN'ATLAR VA ULARNING TAHLILI

Abdullayeva Nozima Anvarxonovna

Farg'ona Davlat Universiteti

Lingvistika (ingliz tili) yo'nalishi magistranti

nozima.anvarxonovna@gmail.com

Mirzayeva Dilshoda Ikromjonovna, PhD

Farg'ona davlat universiteti Ingliz tili kafedrası mudiri

ANNOTATSIYA

O'zbek xalq maqollari ham nasriy ham turga mansub bo'lgan har ikki turdagi sifatlarni o'zida namoyon etadi. Shuningdek, ikki turdagi badiiy asarlarda keng qo'llanadi. Ushbu maqolada maqollar ishtirokidagi hamda ularda mavjud bo'lgan badiiy san'atlar adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan tadqiq qilinadi.

Kalit so'zlar: maqol, ilmi bade', aqd, zarb, izdivoj, irsoli masal, istiora, kalomi jome', mubolag'a, mukarrar lafz, niqto, radif, ritorik savol, saj, tazod, talmeh, tashxis.

ABSTRACT

Uzbek national proverbs have both prosaic and poetic features. So proverbs are widely used in prose and poetry. Literary devices which are used in proverbs and by means of proverbs are analyzed in the research paper.

Key words: proverb, poetic arts, changing proverbs into poems, proverbs in fiction, proverbial examples in a poem, metaphor, wit, hyperbole, epizeuxis (ploce), anthropomorphism, identical rhyme, rhetorical question, end rhyme, antonymy, allusion, personification.

KIRISH

Maqollar shu davrgacha turli usullar yordamida o‘rganib kelingan. Ular avvalo alfavit ko‘rinishda yoki mavzuga aloqador shaklda tartiblashtirilgan. X.Abdurahmonov, P.U. Bakirov, I.K. Mirzayev, A.Narziqulov, E.V. Ivanova, Z.A. Yusupova, N.E. Abdullayeva, A.D. Paizbekova kabi olimlar maqollarni turli usullar bilan o‘rganishgan. Sh. Shomaqsudov, Sh. Shorahmedovlarning “Nega shunday deymiz: O‘zbek maqollarining izohli lug‘ati”, “Hikmatnoma”, B.Jorayevaning “O‘zbek xalq maqollarining qisqacha sinonimik lug‘ati”, M.Sodiqovanning “Qisqacha o‘zbekcha-ruscha maqol-matallar lug‘ati”, o‘zbek tilshunos olimlaridan To‘ra Mirzayev, Asqar Musaqulov, Bahodir Sarimsoqovlar tomonidan tuzilgan “O‘zbek xalq maqollari” ning G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san‘at nashriyoti tomonidan qilingan nashrida o‘zbek xalq maqollari hamda ularning izohlari keltirilgan. Lekin ularning deyarli hech qaysi birida maqollarda uchraydigan badiiy san‘atlar tahlil qilinmagan. Ko‘pincha ular adabiyotshunoslik emas tilshunoslik nuqtai nazaridan o‘rganilgan. Maqolada maqollarning xuddi shu o‘rganib chiqilmagan tomoni ya‘ni maqollarning badiiy san‘atlarda qanday xususiyatlarga egaligi va ularning tarkibida qanday san‘atlar qo‘llanishi mumkinligini tahlil qilinadi.

Yoqubjon Is‘hoqovning “So‘z san‘ati so‘zligi”[1], N.Hotamov, B.Sarimsoqovning “Adabiyotshunoslik terminlarining ruscha-o‘zbekcha izohli lug‘ati”[2] kitoblarida keltirilgan badiiy san‘atlardan foydalanib “O‘zbek xalq maqollari”[3] hamda Sh. Shomaqsudov, Sh. Shorahmedovlarning “Hikmatnoma”[4] kitobidan misollar o‘rganilib, maqollar badiiy san‘atlarning ham lafziy ham ma‘naviy turlariga mansub bo‘lishi tahlil qilib chiqildi

METODLAR

O‘zbek xalqiga mansub bo‘lgan maqollar adabiyotshunoslikning badiiy san‘atlar yo‘nalishi bo‘yicha qiyosiy va tahliliy usul bilan o‘rganib chiqiladi.

Badiiy san‘atlar ya‘ni ilmi bade‘ – (ar. yangi, ajoyib, nodir) fikrni ravon va nafis ifodalash yo‘llari va vositalari, badiiy san‘atlar (uslublar, vositalar) ning turlari va xususiyatlari kabi masalalarni o‘z ichiga oladi. Ilmi bade‘ni tashkil etgan san‘atlar

ikki turga bo‘linadi: 1. Ma’naviy san’atlar – she’rning ma’no-mazmuni bilan bog‘liq bo‘lgan san’atlar. 2. Lafziy san’atlar- nutqni, she’rni bezash, turli stilistik figuralar, so‘z o‘yinlari hosil qilish maqsadida ishlatiladigan san’atlar.

Maqollar shaklan va mazmunan keng ko‘lamli bo‘lib, turli badiiy san’atlarni o‘z ichiga oladi. Y.Is’hoqov asosiy badiiy san’atlarni she’riy matn doirasida ko‘rib chiqqan, maqolada esa ularni faqat maqollarda uchraydigan turlari keltiriladi.

MUNOZARA VA NATIJALAR

Tahlil asosida maqollar ishtirokidagi va ularda uchraydigan badiiy san’atlar quyidagilardir:

Aqd- ham lafziy ham ma’naviy san’atga mansub bo‘lib nasrni nazmga aylantirish san’atidir. Bunda maqol va matallar faol ishtirok etib, she’riy asarda pand-nasixat va boshqa ma’nolarni ifodalashda qo‘llanadi. Bu san’at ko‘plab ijodkorlar asarlarida uchraydi. Alisher Navoiy, Erkin Vohidov she’riyatidan misol qilib olish mumkin. Masalan:

Ey ko‘ngul, ishq ichra yo‘q shohu-gadoga imtiyoz,
O‘t aro tengdur quruq yo o‘l yog‘ochning hirqati.

Ya’ni: To‘qayga o‘t tushsa, ho‘lu-quruq baravar kuyadi.

Erkin Vohidovning “O‘rtada begona yo‘q” she’rida:

Ko‘yida men tosh boshimni
Urmagan ostonaga yo‘q.
Elda bor shunday masal:
Jon chekmasang jonona yo‘q. [5]

Jon chekmasang jonona yo‘q maqoli Jondan kechmasang- jonona qayda, toqqa chiqmasang- do‘lona qayda?! shaklida bo‘lib, she’rning qofiyasiga moslashtirilgan.

Yoki “Senga baxtdan taxt tilarman” she’rida:

Ko‘p nasihat tinglab Erkin
Qilmadi hech tarki ishq,
Bor masalkim, ish yurishmas
Sohibi gar bo‘lsa koj.

Ya'ni, ushbu maqol: dangasaning ishi bitmas, yoz kelsa ham, qishi bitmas shaklida bo'lib, shoir maqolni she'rga mos ravishda o'zgartiradi.

Zarbulmasal – (ar. Zarb-urish, masal-maqol, matal) maqol va matallar vositasidan tarkib topgan asar. Gulxaniyning “Zarbulmasal”, Sulaymonqul Rojiyning (1870-1924, Qo‘qon) “Zarbulmasal” asarlari 400 dan ortiq maqollarni o‘z ichiga oladi. Gulxaniy asarida qushlar tilidan sanoqsiz maqol-matallar, hikmatli so‘zlar pand-nasixat tarzida aytiladi.

Shuningdek, Nozil Xo‘jandiyning (XIX) zarbulmasal-ruboiysi mavjud. Maqol ruboiyning to‘rtinchi misrasida keltiriladi:

Oni bilib bu so‘z dedi ahli kamoli haqparast:

“Bolaga toki ish buyur, orqasidan o‘zung yugur”.

Ya'ni: Yosh bolaga ish buyurib, orqasidan o‘zing yugur.

Irsoli masal – she'riy baytda maqol-matallar keltirish san'ati bo'lib, unga Yusuf Xos Hojibning “Qutadg‘u bilig”, Ahmad Yugnakiyning “Hibat ul haqoyiq” asarlari misol bo'ladi.

Oyog‘ingga tushar har lahza gisu,

Masaldurkim, charog‘ tubi qorong‘u.

Istiora – biror so‘zning o‘rniga boshqasini ishlatish yoki o‘xshatish san'ati bo'lib, ochiq yoki yopiq shaklda bo'lishi mumkin. Ochiq istiora: Qiz bola – palaxmon toshi, otilsa qaytib kelmas. Bu maqolda qiz bola palaxmon toshiga o‘xshatilyapti. O‘xshamish va o‘xshatilmish berilganligi uchun bu ochiq istioraga misol bo‘la oladi.

Kalomi jome' – ma'naviy san'atlardan biri bo'lib, ijtimoiy, ahloqiy masaladagi o'git, hikmat, shikoyat, bilan bezalgan bayt. Aksariyat maqol va matallar shunday san'at asosiga qurilgan. Masalan: O‘zingni er bilsan, o‘zgani sher bil. Boshingga qilich kelsa ham to‘g‘ri so‘zla.

Mubolag‘a – og‘zaki adabiyotda keng tarqalgan poetik vositalardan biri bo'lib, xalq og‘zaki ijodiga oid adabiyotlarda ko‘p uchraydi. Bu san'at orqali biron bir shaxs, mavjudot yoki voqea-hodisa xarakteri bo‘rttirib ko‘rsatiladi. Masalan: Omadi kelsa

sichqon filni yengar. Kunning kuni bo'lganda, cho'rtan baliq terak boshida suzar. Tuyani shamol uchirsa, echkini osmonda ko'r.

Mukarrar lafz – misrada bir xil so'zlarning takrorlanib kelishi bo'lib, baytda o'ziga xos ma'no – mazmun yaratadi. Masalan: Oлло-ollo degan bilan osmondan chalpak yog'ilmas. Birin-birin ming bo'lar, toma-toma ko'l bo'lar.

Niqto – antropomorfizm. Insonga xos bo'lgan nutqiy jarayonni hayvon, o'simlik yoki jonsiz tabiat namunalariga ko'chishi. Masalan: Tuyadan: “Nega bo'yning egri?” deb so'rasalar, “Qayerim to'g'ri?” degan ekan.

Radif – (yonma-yon ketma-ket turgan ikki yoki undan ortiq narsa) she'riy misra oxirida qofiyadan keyin takrorlanadigan so'z, so'z birikmasi yoki yordamchi so'zlar. Masalan: Asli dushman yon bermas, Yon qoziqdan son bermas. Yaxshi bilib so'zlar, Yomon tilib so'zlar. Birinchi maqolda yon-son qofiyadosh so'zlaridan keyin takrorlanib kelayotgan bermas-bermas so'zlari, ikkinchi maqolda bilib-tilib qofiyadosh so'zlaridan keyin kelgan so'zlar-so'zlar so'zlari radif vazifasini bajaryapti.

Ritorik savol – tilshunoslikda javob talab qilmaydigan so'roq shaklidagi gaplar bo'lsa, badiiy san'at sifatida tasvirga bo'yoqdorlikni kuchaytirish uchun muallif tomonidan qo'llangan javobi o'zidan ma'lum bo'lgan so'roq gaplardir. Maqollarda bunday holatni uchratishimiz mumkin. Masalan: Jondan kechmasang – jonona qayda, toqqa chiqmasang do'lona qayda?! Ya'ni hech bir rohatga harakatsiz erishib bo'lmaydi.

Saj' – badiiy san'atlardan biri bo'lib, nasri musajja', nazmi musajja' ya'ni nasr yoki nazmdagi saj' turlari bor. Saj' dastlab xalq og'zaki ijodida paydo bo'lgan keyinchalik yozma adabiyotda keng qo'llanildi. Doston, ertak, maqol, topishmoq janrlarida saj' unumli ishlatiladi. Gulxaniyning “Zarbulmasal” asarida, Abdulla Qodiriy ijodiy mahoratida saj'dan oqilona foydalanilganligi kuzatiladi. Masalan: Qodiriy: Zero, zamona – zo'rniki, tomosha ko'rnikidir. Echki ham o'z oyog'idan, qo'y ham o'z oyog'idan osiladir.[6]

Tazod – ma'naviy san'atlardan biri bo'lib asosan maqol va matallarda juda ko'p qo'llanadi. Masalan: A.Qahhor – Berganga bitta ham ko'p, olganga o'nta ham oz.

bermoq-olmoq, ko'p – oz o'zaro qarama –qarshi ma'noli so'zlar. Bunday vaqtlarda yo'g'on cho'ziladi, ingichka uziladi. Yo'g'on-ingichka, cho'ziladi – uziladi tazod san'ati asosida aytilgan maqoldir. Bu kabi maqol va matallarni son-sanoqsiz aytib o'tish mumkin: Katta –topganini kiyadi, kichik-suyganini. Boriga rozi bo'l, yo'g'iga sabr qil. Kelin bilan qaynana –o't bilan suv. O'g'ling ahmoq bo'lsa ham kelining dono bo'lsin.

Talmeh – alluziya, bu badiiy adabiyotda keng qo'llaniladigan san'atlardan biri bo'lib, unda misra yoki baytda mashxur shaxs, joy, voqeaga doir so'zlarni ishlatish orqali asarga qo'shimcha ma'no, vazifa yuklashdir. Masalan: A.Qahhor hikoyalarida ishlatgan - Isoning alamini musodan oladi. Xotinning urug'i Hirotdan kegan emas, maqol va matallari. Bundan tashqari Qimorboz boy berganda, Jamshidni yodlar, Boy bo'lganda-qochishni. Uch kishi bir bo'lsa, biri – Xizir. Sulaymon o'ldi, devlar qutuldi. Bu kabi maqollarda aytilayotgan shaxs, joy, yoki voqea –hodisa tagida katta bir ma'no yotadi. Sulaymon (a.s) payg'ambarlik qilgan davrda u kishiga nafaqat insonlar balki hayvonot dunyosiyu-devlar ham bo'ysunishgan. Sulaymon (a.s) dan keyin ular ozodlikka chiqadilar, hech qaysi shaxsga bo'ysunmaydilar. Shuning uchun ushbu maqolda Sulaymon (a.s.) ning vafot etishi ularga erk bergan. Kundalik hayotda esa biron rahbar, boshqaruvchi shaxs, kattaroq odam kelmasa, davrada qatnashmasa, bemalolchilik bo'lib, har kim xohlagan ishini qila olgan paytda shu ibora ishlatiladi.

Tashxis – hayvonot olami, o'simliklar va jonsiz narsalarga inson his-tuyg'u, kechinma, xarakterlarini o'tkazib o'xshatib tasvirlash bo'lib, bu san'at maqollarda ham keng qo'llaniladi. Masalan: A. Qodiriydagi forsha maqol: Hirs mullo meshavad az zarbi cho'b ya'ni kaltakning zarbidan ayiq mulla bo'lgan ekan degan ma'noni anglatib, yovvoyi hayvonni gapga kirmas odamni kaltaklasa, tavba qiladi degan ma'noda shaxsga xos sifatlayapti. Dardi yo'q kesak, ishqiy yo'q eshak maqolida xis-tuyg'usiz kishi haqida gapirilar ekan uy hayvoni bo'lgan eshakni insonga qiyoslayapti. Abdulla Qahhor hikoyasida Otning o'limi, itning bayrami maqoli orqali kimga to'y bo'lsa, kimga aza bo'lishligini hayvonlar misolida aytgan. Lekin ot o'lsa, itlar bayram

qilmaydi. Bu maqolda obro‘liroq odam vafot etsa, atrofidagi qulluq qilib yurganlar qutulib, xursandchilik qiladi, degan ma’noni bildiradi.

XULOSA

Maqollar ham nasriy ham nazmiy shaklga aloqador bo‘lganligi sababdan har ikki turga mansub xususiyatlarni o‘z ichiga oladi. Maqollar ishtirokidagi ilmi bade’, aqd, zarb, izdivoj, irsoli masal, istiora, kalomi jome’, mubolag‘a, mukarrar lafz, niqto, radif, ritorik savol, saj, tazod, talmeh, tashxis kabi badiiy san’atlar o‘rganilishi maqollarning tadqiq qilinishini yana yangi yo‘nalishini yaratadi. O‘zbek xalq maqollari mukammal o‘rganilish jarayonida bu kabi san’atlar aniqlanadi.

ADABIYOTLAR

1. Is’hoqov Y., “So‘z san’ati so‘zligi”.
2. Hotamov N., B.Sarimsoqov “Adabiyotshunoslik terminlarining ruscha-o‘zbekcha izohli lug‘ati, Toshkent, O‘qituvchi, 1979.
3. Mirzayev T., ”O‘zbek xalq maqollari”, Toshkent: 2003.
4. Shomaqsudov, Sh. Shorahmedov Sh., “Hikmatnoma”, Toshkent, 1990.
5. Vohidov E., “O‘zbekim”, Toshkent, Sharq, 2005y.
6. Abdullayeva,N., Mirzayeva,D. (2022). Abdulla Qahhor hikoyalarida maqol va matallarning qo‘llanishi. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 2 | ISSUE 11, 64-68.

AMARANTHUS O‘SIMLIGINING XUSUSIYATLARI VA AHAMIYATI

Xashimova Madinabonu Raxmonberdi qizi

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining Toshkent filiali magistranti

Po‘latov Sarvar Mustafoyevich

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining Toshkent filiali Agrobiotexnologiya kafedrasida katta o‘qituvchisi.

Borasulov Akmal Mirayimovich

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining Toshkent filiali dotsenti

Amarant (*Amaranthus L.*) – bir yillik o‘simlik hisoblanadi. Odatda O‘zbekiston sharoitida manzarali gul sifatida qo‘llanib kelingan va hozirgacha gultojxo‘roz nomi bilan pastak bo‘yli navlari mahalliy xalq tomonidan o‘stirib kelinmoqda (1-rasm). Ammo mavjud mahalliy navlarining juda ko‘pchiligi asosan manzarali gullar shaklida o‘stirib kelinayotganligi va ularning past bo‘yli urug‘ berishga moslashmaganligi hamda

hosil qiladigan biomassasining kamligi sababli ularni plantatsiya shaklida ko‘paytirishga monelik qiladi. Shu boisdan amarant (*Amaranthus L.*)ning mahalliy navlarini kengroq o‘rganish, xorijda keng ko‘lamda qo‘llanib kelinayotgan navlarini

mahalliy sharoitga introduksiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Keyingi yillarda amarant oʻsimligi dunyo hamjamiyati olimlari hamda hukumat doirasida tomonidan katta eʼtibor bilan qaralayotgan XXI-asrning istiqbolli oʻsimliklaridan biri hisoblanadi. Jumladan, AQSHning barcha shtatlarida, Xitoy, Hindiston va Avstraliyada amaliyotga keng joriy etilgan oʻsimlik hisoblanadi. AQSHda esa amarant Amerika instituti bilan hamkorlikda 23 ta ilmiy tadqiqot instituti shugʻullanib kelayotgan boʻlsa, Kanadada amarant oziq-ovqat sanoatiga joriy etilgan. AQSH va Rossiya Federatsiyasida ushbu oʻsimlikni oʻrganish va ular asosidagi mahsulotlarni amaliyotga keng joriy etish boʻyicha maxsus davlat dasturlari ishlab chiqilgan. Ushbu dasturlar asosida birgina AQSHning oʻzida amarant mahsulotlari asosida 300dan ortiq nomdagi mahsulotlar ishlab chiqarilmoqda. Jumladan amarant kosmetologiya va farmatsevtikada keng qoʻllanilib, amerika farmokopeya oʻsimliklari tarkibiga kiritilgan.

Rossiya Federatsiyasida esa amarant bilan bogʻliq boʻlgan 20dan ortiq savdo belgilari mavjud boʻlib, 60dan ortiq preparatlar amarant asosida ishlab chiqarilmoqda [<http://amarant-rb.narod.ru/stat3.htm>]. Bular amarantning bargi va urugʻi asosidagi mahsulotlar boʻlib, oʻzining turli xil farmatsevtik va kosmetologik xususiyatlari bilan ajralib turadi. Bundan tashqari amarant hoʻl biomassasi ham chorvachilikni ozuqa qiymati va yetishtirish rentabelligi yuqori boʻlgan texnik ekin sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Amarantning urugʻi yuqori darajadagi ozuqaviy qiymatga ega. Uning asosida un, kraxmal, kepek va yogʻ olish imkoniyati mavjud. Navlarga bogʻliq holda ular yengil oʻzlashtiriladigan 14-20 % oqsil, biologik faol komponentlarga boy va yuqori konsentratsiyali yarim toʻyinmagan yogʻ kislotlari mavjud boʻlgan 6-8 % oʻsimlik yogʻi saqlaydi (1-jadval).

Shuningdek, 60 % kraxmal, A, B, C, E, P vitaminlari (2-jadval), karotinoidlar, pektin hamda boshqa oʻsimliklarga nisbatan koʻproq miqdorda makro- va mikroelementlar, ayniqsa temir va kalsiyga boy hisoblanadi. Lipidlardagi triglitsiridlar ulushi 77-83 % gacha boʻlishi aniqlangan.

1-jadval.

Amarant o'simligi va boshqa o'simlik urug'larining kimyoviy tarkibi

O'simlik nomi	Urug'dagi komponentlar massa ulushi, %		
	oqsil	Yog'	Uglevodlar
Soya	38,4±1,5	22,8±1,9	38,8±2,0
Amarant	21,2±1,9	8,0±0,2	70,8±3,4
Lyupin	51,5±2,7	6,2±0,1	42,3±2,4

1-jadvaldan ko'rinib turibdiki, lyupinning oqsil saqlashi bir qadar yuqori (51,5 %), soyada esa xuddi shu ko'rsatkich 38,4 %ni tashkil etmoqda. Amarant urug'ida esa uglevodlarni ko'proq saqlashi (70,8 %) ko'rinib turibdi.

2-jadval.

Amarant o'simligida vitaminlar saqlashi

Tarkib	100 g quruq moddada	Tarkib	100 g quruq moddada
Quruq modda, %	14,3	B tiamin, mg	0,02
A vitamini, mg	23,00	B ₁ riboflavin, mg	2,1
B karotin, mg	54,0	B ₃ vitamini, mg	8,4
C vitamini, mg	693,0	Rutin, %	0,2-3,1

Amarant oqsil saqlashi hamda aminokislotalarga boyligi bilan ham ajralib turadi (3-jadval). Oqsilning deyarli yarmi albuminlar va globulinlardan iborat bo'lib, almashinmaydigan aminokislotalar uning biologik qiymatini yanada oshiradi.

Amarant urug'i tarkibida esa olein, linol, linolen yog' kislotalari mavjud bo'lib, lipidli fraksiyasida 10 % gacha skvalen uglevodorodi mavjud. Skvalen steroidlar va triterpinlar hamda sterollar va ularning hosilalari bo'lib, ateroskleroz kasalligini davolashdagi muhim vosita hisoblanadi.

3-jadval.

Turli xil oqsillarning aminokislota tarkibi (asosiy aminokislolar, g/100 g)

Manba	treonin	valin	leytsin	izoleytsi	lizin	metionin	fenilalanin	triptofan
Idel oqsil	11,1	13,9	19,4	11,1	15,3	9,7	16,7	2,8
Bug‘doy doni	8,9	13,5	20,4	10,0	8,7	12,3	22,9	3,3
Soya doni	9,8	12,2	19,8	11,6	16,2	6,6	20,6	3,3
Sigir suti	9,4	12,3	20,2	10,0	16,5	7,0	21,5	3,0
Amarant doni	11,4	10,6	14,8	10,25	16,6	11,2	23,1	2,1

Ushbu jadvaldan ko‘rinib turibdiki, ba‘zi bir ilmiy manbalarda turlarga va navlarga bog‘liq holda oqsillardan asosiy aminokislolar tarkibi o‘zgarib turadi (8-jadval).

4-jadval.

Turli xil o‘simliklarning aminokislota tarkibi, g/100g

O‘simlik	Valin	Izoleytsin	Leytsin	Lizin	Treonin	Triptofan	Fenilalanin	Arginin	Gistidin	Metionin
Soya	4,2	4,0	7,8	3,09	4,1	0,92	5,0	6,93	2,45	1,73
Amarant	6,2	5,3	8,0	7,9	5,3	1,8	12,0	0,467	-	7,3
Lyupin	4,9	8,4	5,3	6,0	4,3	-	6,0	11,7	3,0	1,6

3-jadvalda keltirilgan soya o‘simligi oqsili tarkibidagi asosiy aminokislolarni

4-jadvalda keltirilgan tarkib bilan solishtirganda valin muvofiq ravishda 12,2, 4.2, amarantda esa xuddi shu aminokislota miqdori 10,6 va 6,2 ni tashkil etganligini ko'rish mumkin. Bu esa aynan bir turkumga mansub turlar hamda bir turga mansub navlarni alohida alohida o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

Amarantning skvalenni yuqori darajada saklashi uning alohida xususiyati bo'lib, unga ushbu uglevodorodni olishning mukammal ob'ekti sifatida qarash lozimligini ko'rsatadi. Birgina linol kislotasi (18:2) umumiy massaga nisbatan 50,03 %ni tashkil etmokda. Bu esa juda ahamiyatli ko'rsatkich hisoblanadi. Amarantning yer usti qismi navlarga bog'liq holda 4-6 % gacha kaliy saqlaydi.

Qishloq xo'jaligida hayvonlar ratsioni uchun gektaridan 1,0-1,5 t/ga yengil o'zlashtiriladigan oqsil olish imkonini beradi. Yer usti qismida 10% gacha pektin uchraydi, donda esa erimaydigan protopektin mavjud. Ushbu moddalar oziq-ovqat sanoatida va tibbiyotda og'ir metallar va radionukleotidlarni organizmdan chiqarib tashlash uchun qo'llaniladi.

Shuningdek, amarant bargida yaxshi eriydigan va yengil ekstraksiyalanadigan oltingugurtga boy aminokislotalar ikki barovar ko'proq bo'ladi. Amarant bargi yuqori darajadi pektin sakdaydi (6,3 %), shuningdek askorbin kislotasi (120 mg %), karotinoidlar (9 mg %), polifenollar (15,7 %), mikroelementlardan B, Fe, Ni va Ba saqlaydi. Amarantning bargida 15 %gacha oqsil bo'lib, o'simlik oqsillari orasida almashinmaydigan aminokislotalarga boyligi jihatidan ajralib turadi.

Boshqa ilmiy adabiyotlarda esa amarant bargi polifenollar (5,4 %gacha), shuningdek, flavonoidlar (2,8 %), A, C, E vitaminlari, betatsianin pigmentlari, lipidlar (10 %gacha), pektin (6 %gacha) va mikroelementlar saklaydi. Amarantda biologik faol moddalarning maksimal to'planishi uning butanizatsiya vaqtiga to'g'ri keladi.

Demak, amarantning biologik faol moddalar sintez qilishi uning naviga va o'stirish bosqichlariga bog'liq ekan.

5-jadval.

Turli xil o‘simliklarning aminokislotalar saqlashi (100g oqsil/g)

Aminokislota	Amarant	Bug‘ doy	Makka-	FAO bo‘yicha kunlik extiyoj
Izoleytsin	4.3-6.2	4.0-5.7	3.5-4.6	1.68
Leytsin	7.5-9.2	7.6-8.9	11.9-13.0	2.94
Lizin	7.0-9.1	2.9-3.7	1.9-2.7	2.31
Metionin	5.9-7.5	4.2-5.3	2.9-3.3	1.47
Fenilalanin	9.6-12.5	9.0-11.5	8.3-10.6	2.52
Treonin	4.0-5.8	3.2-3.8	3.4-4.0	1.68
Triptofan	1.4-2.2	1.4-1.6	0.5-0.7	0.42
Valin	5.7-7.2	5.2-6.2	4.6-5.1	2.10

Shu boisdan O‘zbekiston sharoitda noananaviy dorivor, ozuqaviy va oziqa mahsulotlari manbai bo‘ladigan amarant o‘simligining introduksiyasi bilan shug‘ullanish va ularning hosil qiladigan moddalarining iqtisodiyotning turli tarmoqlariga keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

6-jadval.

Bir turga mansub amarantning ikki xil navida o‘stirish bosqichiga bog‘liq holda oqsil fraktsiyalari hosil bo‘lishi

Tur	Bosqich	Oqsil fraktsiyalari			
		albuminlar	globulinlar	gliadinlar	glyutelinar
A.cruentus K-25	Vegetatsiya	40,9	18,6	10,5	31,5
	Butanizatsiya	55,9	20,3	17,1	58,7
	Gullash	51,8	19,7	20,4	79,9
	Hosil berish	35,6	10,1	21,8	80,3
A.cruentus K-218	Vegetatsiya	80,0	24,0	15,3	68,4
	Butanizatsiya	138,3	35,0	26,1	150,0
	Gullash	121,6	21,1	26,9	157,3
	Hosil berish	80,4	12,3	27,5	160,0

Yuqorida keltirilgan ilmiy manbalar tahlili har bir turning o'ziga xosliklari va ularning aynan iqlim sharoiti hamda maqsaddagi mahsulot tarkibidan kelib chiqib o'stirish agrotexnologiyalarini tanlash maqsadga muvofiq ekanligini ko'rsatmoqda.

Ma'lumki, qiymati ahamiyatli bo'lgan o'simliklarni o'stirish va ulardan maqsaddagi mahsulotlarni olishda asosiy ko'rsatkichlardan biri agrotexnologik ishlovlar berish jarayonida ekologik toza mahsulotlardan foydalanib, o'simliklarni turli xil zararkunandalar va kasalliklardan himoya qilish o'ta muhim hisoblanadi. Shuningdek, ularning mo'tadil o'sib rivojlanishini ta'minlash maqsadida qo'llaniladigan vositalarga ham ekologik toza bo'lishi talab etiladi.

Bu talablar ayniqsa farmokologik va oziq-ovqat sanoatida qo'llash maqsadida yetishtiriladigan o'simliklarga xosdir. Demak, amarant o'simligini noananaviy farmokologik va oziq-ovqat mahsuloti manbai deb qarasaq, ularning mo'tadil o'sib rivojlanishi va yetarli darajada hosil berishi uchun ekologik toza bo'lgan vositalardan foydalanishimiz lozim bo'ladi.

Qishloq xo'jaligida sintetik organik fungitsidlarning uzluksiz qo'llanilishi natijasida tuproqdagi foydali mikrofloraning kamayib borish tendentsiyasi kuzatilmoqda, shuningdek, tuproqda fitopatogen zamburug'larning keskiy ko'payishi hamda tuproq unumdorligi pasayib borishi natijasida o'simliklar oziqlanishida turli xil buzilishlar kelib chiqmoqda. Mikrofil zamburug'lar fitopatogen zamburug'lar populyatsiyasining keskin kamayishini ta'minlab, tuproq mikroorganizmlarining balansini mo'tadillashtirish, o'simliklarda fitopatogenlar keltirib chiqaradigan kasalliklarni kamaytirib, tuproq unumdorligini oshirish qobiliyatiga egadir.

Tuproq zamburug'i bo'lgan *Trichoderma* tabiatda keng tarqalgan bo'lib, ularni toza holda ajratish osonligi, biomassa hosil qilishi juda tez bo'lgan, qolaversa o'simlikka ziyon yetkazmagan holda fitopatogen zamburug'larga nisbatan yuqori darajada biologik faollik ko'rsatuvchi mikrobiologik ob'ekt sifatida qayd etiladi. *Trichoderma* zamburug'ining antogonistik xususiyati, o'simliklarning stress sharoitlarga chidamliligini oshirishda, jumladan ozuqa moddalarining erishi va substratlarning parchalanishi hisobiga ularning iste'molga yaroqli holga kelishi

natijasida ularning ildiz tizimi yaxshi rivojlanishiga olib keladi.

Mikrofil zamburug‘lar fitopatogen zamburug‘lar populyatsiyasining keskin kamayishini ta‘minlab, tuproq mikroorganizmlarining balansini mo‘‘tadillashtirish, o‘simliklarda fitopatogenlar keltirib chiqaradigan kasalliklarni kamaytirib, tuproq unumdorligini oshirish qobiliyatiga egadir. Ilmiy manbalarda amaranta o‘simligida mikrobiologik kasalliklar va zararkunanda hasharotlar uchramasligi qayd etilgan. Ammo, bizning kuzatishlarimiz bo‘yicha amarantning dekorativ turlarida turli xil shiralar, uzuntumshuq qo‘ng‘izi, qandala, o‘tzor parvonasi, barg kemiruvchi qo‘ng‘izlar va fuzarioz kasalligini keltirib chiqaruvchi zamburug‘lar tomonidan zararlanishlar kuzatilgan. Fanda ma‘lumki, o‘ziga xos mikrobiologik kasalliklari va endemik zararkunanda hasharotlari bo‘lmagan biror bir o‘simlik turi mavjud emas.

Bu esa ushbu ma‘lumotlarning ilmiy asoslanganligini yangi tadqiqotlar asosida o‘rganish lozimligini ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Sh. Saidganiyeva, Andijon viloyati sharoitida dorivor amarant o‘simligini yetishtirish texnologiyasi. "Science and Education" Scientific Journal, 2021 may, volume-2 issue-5.
2. Sh. Ergashev “Amarant — XXI asr kashfiyoti “ Xalq so‘zi gazetasi, 10.07.2017 y.
3. Национальная академия наук. Амарант: современные перспективы древней культуры. Вашингтон, округ Колумбия: Национальная академия наук; 1984 г.
4. O‘.Ahmedov va boshqalar. “Dorivor o‘simliklar yetishtirish texnologiyasi va ekologiya”. Tafakkur bostoni nashriyoti T. – 2017 y 45 bet.
5. Saidganiyeva Sh.T., Tufliyev N.X. Amarant o‘simligining biologik xususiyatlari va xalq xo‘jaligidagi ahamiyati Agrar fani habarnomasi 1(85)2021 yil
6. Saidganiyeva Sh.T. “Amarant o‘simligining xalq xo‘jaligidagi ahamiyati xamda qo‘llanilish soxalari” “Orol bo‘yi mintaqasining kelajagi” mavzusidagi respublika ilmiy amaliy onlayn konferensiyasi
7. Saidganieva, S.T., Yuldasheva, S.N. (2020). Measures against the damage of the insects of the nightshades family in the Soybean plant. Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR), 9(8), 28-30.

ДЕМОКРАТ-АҒАРТУШЫ АҚЫН ЖАЗУШЫЛАР

Пердебаева Севара Қуаныыш қызы

Шыршық мемлекеттік педагогика университеті

Қазақ тілі және әдебиет бағытының 1-курс студенті

Ғылыми жетекшісі: **Жандос Абдазимович Байзаков**

АННОТАЦИЯ

Ағартушы-демократ бағытының құрамындағы Ахмет Байтұрсынұлы, Әлихан Бөкейхан, Міржақып Дулатұлының хх-ғасырдың басында қазақ әдебиетінің өркендеуіне өлшеусіз үлес қосуы, сонымен бірге, қазақ жұртшылығының кезегісінен келіп тартқан жалқаулықты, алаусыздықты сынап, олардың ерінбей еңбек етуге, оқу-білімге, өнердің әртүрлі түрлерін үйренуге шақырғаны жайында, өмірі, жанұясы, шын мәнінде адамдардың жүрегінен орын алған көзге тұтарлықтай шығармалары, саяси көзқарасының пісіп-жетілуі, белгілі саяси, қоғам, мемлекет қайраткері, әрі қазақ ұлт-азаттық қозғалысының ұйымдастырушысы және көсемі ретінде танылуы туралы мәліметтер ұсынылады.

Кілімтісөздер: демократ, өлшеусіз, кезегесінен, алаусыздықты, дарынымен, рухани, реалистік, сыншыл, құбылыс.

DEMOCRATIC-ENLIGHTENED POETS AND WRITERS

ANNOTATION

Ahmet Baitursynuly, Alikhan Bukeihan, Mirzhakip Dulatuly, members of the Enlightenment-Democrat movement, made an immeasurable contribution to the development of Kazakh literature at the beginning of the 20 th century, and at the same time, criticized the laziness and apathy of the Kazakh public and encouraged them to work tirelessly, study and learn various types of art. Information about the inviter, his life, his family, his remarkable works that really took place in the hearts of people, the recognition as a well-known political, social, statesman, and the organizer and leader of the Kazakh nation-liberation movement are presented.

Key words: Democrat, immeasurably, from the side, without fire, with talent, spirtual, realist, critic, phenomenon.

Кіріспе

XX-ғасыр қазақ елінің тәуелсіздігі мен азаттығы үшін күрес дәуірі болды. Бұл дәуірде Ахмет Байтұрсынұлы, Әлихан Бөкейханов, Міржақып Дулатұлы сияқты қазақ халқының ақын жазушылары ел арасынан өздерінің табиғи дарынымен, асқан білімділік деңгейімен, рухани парасатымен суырылып шыққан алаш азаматтары ұлт болашағы үшін жан аямай тер төгіп, бостандық пен бақытты өмір жаршыларының тұңғыш қарлығаштары болды. Демократ-ағартушы ақын жазушылардың шығармашылығы шын мәніндегі сыншыл реалистік дәрежеге көтеріп, дүние құбылысын кең, терең негізде ашты.

Негізгі бөлім

Қазақтың ақыны, әдебиет зерттеушісі, түріктанушы, публист, педагог, қоғам қайраткері Ахмет Байтұрсынұлы. Ол 1872 жылы 5 қыркүйекке қазіргі Қостанай облысы Жангелді ауданындағы Ақкөл ауылында дүниеге келген. Атасы Шошақ немересі дүниеге келгенде ауыл ақсақалдарын шақырып, азан айтып есіміні қойған. Әкесінің інісі Серғазы Ахметті Торғайдағы екі курстық орыс-қазақ мектебіне береді. 1905 жылы, Қоянды жәрмеңкесіне жазылып, 145000 адам қол қойған Қарқаралы петициясы (арыз тілегіне) авторларының бірі Байтұрсынұлы. Қарқаралы петициясында жергілікті басқару, сот, халыққа білім беру істеріне қазақ елінің мүддесіне сәйкес өзгерістер енгізу, ар-ождан бостандығы, дін ұстану еркіндігі, цензурасыз газет шығару және баспахана шығаруға рұқсат беру, күні өткен Дала ережесін қазақ елінің мүддесіне сай заңмен ауыстыру мәселелері көтерілді. Ақын Орынбор қаласында (1913-1918 ж) өзінің ең жақын жолдастары Ә.Бөкейхан және М.Дулатұлымен бірігіп, қазақ зиялыларының қолдауына сеніп бірінші жалпыұлттық "Қазақ" газетін шығарып тұрады. 43 жасында Алаш қайраткерлерімен бірге тұтқындалып, ату жазасына кесіледі. 1931 жылы 10 жылға концлагерге ауыстырылады, 1932 жылы 3 жылға Архангельскіге жер аударылсын деп ұйғарылады. 1933 жылы жағдайы нашарлап қалған мерзімді жайлаудағы әйелі мен қызының алдында өткізуге рұқсат береді. Ал 1934 жылы Пешкованың көмегімен уақытынан алдын босатылып,

жанұясымен Алматыға оралады. Ақынның алғашқы кітабы 1909 жылы "Қырық мысал" атты кітабы жарық көреді. 1911 жылы есе "Масса" атты өлеңдер жинағы кітап болып басылып шығады. Байтұрсынұлының "Оқу құралы" (1912)-қазақша жазылған тұңғыш әліпбилердің бірі еді. Ахмет Байтұрсынұлы 1973 жылы 8 желтоқсанда Алматыда дүние салады.

Әлихан Нұрмұхаммед Бөкейханұлы қазақтың мемлекеттік, саяси және қоғам қайраткері, Алаш партиясының мүшесі еді. Ата тегі Шыңғыс ханның үлкен ұлы Жошыдан тарайтын тұқымы. Арғы атасы атақты Сұлтан Барак. Қазақтың соңғы хандарының бірі Бөкей осы Сұлтан Барақиың баласы. Бөкейден батыр, одан Мырзатай, одан Әлиханның әкесі Нұрмұхаммад. Әкесі Қарқаралыға ауыл молдасына оқуға береді. Бірақ ақын ол жерде емес ақылдағы үш кластық мектепке баруды жөн көреді. Оны бітіріп 1879-1886 жылдары Қарқаралы қаласынағы қазақ балаларына арналған мектепте оқиды. Омбыдағы техникалық училищинде оқып, "тезник" мамандығы бойынша бітіріп шығады. 1890-1894 жылдар аралығында Санкт Петербургтегі Орман технологиялық институтының экономика факультетінде оқиды. Мұнда ол студенттік қызу пікірталастарға қатысып, хх-ғасырдың босағасын аттағалы тұрған Ресейдің қандай жолмен дамуы тиімді болатындығы туралы қайшылықты пікірлер қақтығысына куә болады, өз ойында шындай түсті. Ол оқуын бітіріп Омбыға қайта оралады. Қалаға келісімен саяси-әлеуметтік, қоғамдық жұмыстарымен белсене араласады. "Қазақ бостандығы" (Народная свобода) партиясына өтіп, өзі қазақ зиялыларымен бірігіп, осы партияның шағын ұйымын құрады. 1905 жылы Семей қазақтарының атынан 1-ші мемлекеттік думаға депутат болып сайланады. Бірақ бұл жұмысқа қатыса алмайды, себебі генерал-губернатор оны негізсіз жарлығымен, соттың тергеуінсіз 3 ай Павладор абақтысында отырды. Алаш партиясының негіз салушыларының бірі Әлихан Бөкейхан 1937 жылы 27 қыркүйекте бұл өмірден мәңгілікке көз жұмады.

Езілген еліне ес болуға, жоғын жоқтап, мұңын мұңдауға серт болған ақын Міржақып Дулатұлы. Реализм жанры бойынша қалам тербеткен ақын 1885 жылы

25 қарашада дүниеге келген. Міржақып анасынан екі жасында, әкесінен он екі жасында айырылып, туған ағасы Асқардың қолында тәрбиеленеді. Әкесі балаларын оқыған зиялы адамдар болуын қалайды. Әкесінің тілегіне сай оқуын әрі қарай жалғастыруға ағасы айрықша назар аударады. Басқа ақындар сияқты Міржақыпта алғашында екі жыл ақыл молдасында оқиды, 1897-1902 жылдары ауыл мектебінде орысша оқытатын Мұқан молдадан дәріс алады. Өз бетінше оқып орыс тілін жетік меңгереді. 1905 жылы А.Байтұрсынұлымен Қарқаралыдағы саяси-бұқаралық жұмыстарға қатысады. Ол өзінің шығармаларын лақап аттармен шығарып отырған. Ақынның тұңғыш кітабы "Оян қазақ" өлеңі 1913 жылы жарық көреді. Қазақ әдебиеті тарихында проза түрінде туындаған бірінші романы бұл - "Бақытсыз Жамал" еді. Келешек үшін арыстанша алысқан Міржақып Дулатұлы 1935 жылы 5 қазанда дүниеден озады.

Қорытынды

Алаш партиясының басшылары: А.Байтұрсынұлы, Ә.Бөкейханов, М.Дулатұлы сияқты ақындар бүкіл мағыналық өмірлерін халқының азаттық алып, еркін ел болуына арнаған аяулы азаматтардың соңғы демдері біткенше сол мақсат жолында жасаған қызметтері сан қилы болды. Қараңғылық пен надандықтың шырмауында отырған халқына білім мен мәдениет керек екенін ұғады, елдің тұрмысын, мәдениетін, білімін көтеруді өздерінің алдына мақсат етіп қойды. XX ғасырдың бас кезіндегі әдебиет өмір шындығын, ұлт мүддесін, заманның өркениетті көріністерін алға тарта отырып, өз кезіндегі озық ой-санадан өріс тапты, соны жетекші идеяға айналдырды. Қоғамдағы қайшылықтарды құрғақ сынап қоймпы, әрқайсысы әл-қадырынша оның кесір-кесапатын жоюдың жолдарын ұсынды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық. Алматы: Аруна Ltd. "ЖШС, 2010 жыл.
2. "Алаш" қозғалысы. Алматы, 2008.
3. Абай. Энциклопедиясы. Алматы: "Қазақ энциклопедиясының" Бас редакциясы, "Атамұра" баспасы.

SINXRON TARJIMADA VAQT OMILLARIGA BOG‘LIQ STRATEGIYALAR

Odilov Hakim Safar o‘g‘li

Sam DCHTI magistranti

ANNOTATSIYA

Hozirgi kunda dunyo hamjamiyatida va xalqaro maydonda o‘zaro munosabatlar ya’ni iqtisodiy, siyosiy, madaniy ilmiy va ma’rifiy hamkorliklar kun sayin kuchayib bormoqda va bu aloqalarni, shubhasiz, tarjimasiz tasavvur qilish mushkul. Tarjima munosabatlarni o‘rnatishda asosiy vosita hisoblanib, u barcha sohada aloqalarni yo‘lga qo‘yishda ko‘prik sifatida qaraladi. Mazkur munosabatlarni o‘rnatishda albatta sinxron tarjimadan foydalanamiz. Sinxron tarjima – bu og‘zaki tarjima turlari ichida eng murakkabi hisoblanib, ushbu turdagi tarjimada maxsus jihozlardan foydalanib tarjima amalga oshiriladi.

***Kalit so‘zlar:** tarjima, sinxron tarjima, sinxron tarjimada strategiya, vaqtn omillariga bog‘liq strategiya, sinab ko‘rish va xatolar strategiyasi, kutish strategiyasi, stolling strategiyasi, chiziqlilik strategiyasi, ehtimoliy bashorat strategiyasi.*

ASOSIY QISM

Sinxron tarjima alohida ko‘nikma talab qiladigan tarjima turi bo‘lib, Sinxron tarjimada strategiyalarga murojat qilamiz, ular tarjima vazifalarini amalga oshirish usullari bo‘lib, bu ma’ruzachining madaniy va shaxsiy xususiyatlarini, til darajasini, til ust kategoriyalari va ost kategoriyalarini hisobga olib, xabar beruvchining kommunikativ maqsadini asliyat tilidan tarjima tiliga adekvat tarzda yetkazish hisoblanadi. Sinxron tarjimada strategiyalarga murojat qilamiz, ular tarjima vazifalarini amalga oshirish usullari bo‘lib, bu ma’ruzachining madaniy va shaxsiy xususiyatlarini, til darajasini, til ustkategoriyalari va ostkategoriyalarini hisobga olib,

xabar beruvchining kommunikativ maqsadini asliyat tilidan tarjima tiliga adekvat tarzda yetkazish hisoblanadi. Sinxron tarjimada vaqt omillariga bog‘liq strategiyalar-bu tajribali tarjimonning uslubiy tanlovi bo‘lib, ko‘pincha avtomatik rejimda amalga oshadi.

“Tarjima strategiyasi matn yoki uning qismini tarjima qilishda duch keladigan muammoni hal qilish tartibidir”[3]. Ushbu jarayonda biz vaqt omillariga bog‘liq strategiyalarga ham murojat qilamiz. Sinxron tarjimada vaqt omillariga bog‘liq strategiyalar-bu tajribali tarjimonning uslubiy tanlovi bo‘lib, ko‘pincha avtomatik rejimda amalga oshadi.

Sinov va xato strategiyasi. Sinov va xato strategiyasi sinxron tarjimada ekvivalentlikka, ya’ni ekvivalentlikka erishish usullaridan biridir. A.D.Shvaytser sinov va xatolik strategiyasini “muayyan tanlov mezonlariga javob bermaydigan variantlarni rad etish orqali eng maqbul yechimga izchil yondashish” sifatida izohlaydi. Ushbu strategiya keng va tor kontekstli tushunchalar bilan bevosita bog‘liq[4]. Sinov va xato strategiyasi odatda jo‘natuvchi keng kontekstsiz tarjima qilish mushkul bo‘lgan bir qator tushunchalarni sanab o‘tganda ishlatiladi. Bu vaziyatda, so‘zma-so‘z tarjima imkonsiz bo‘lishi mumkin. Sinxron tarjimon muayyan kontseptsiyani aniqroq tarjimaga erishish uchun kengroq kontekstga ega bo‘lish uchun sinov yo‘lidan o‘tganda, u xato qilishi yoki to‘g‘ri variantni berishi mumkin bo‘ladi.

Kutish strategiyasi. Kutish strategiyasi shundan iboratki, agar bildirilgan fikrning ma’nosi mavjud kontekstdan umuman tushunarli bo‘lmasa, u holda sinxron tarjimon matnning qolgan qismini va ma’noni oydinlashtiradigan qo‘shimcha komponentlarni kutadi[5]. Agar qabul qiluvchining qulayligi buzilmasa, sinxron tarjimon ularning tarjimasini vaqtincha to‘xtatishni tanlashi mumkin. Ushbu yondashuv maqsadli va jonli nutq paytida eng samarali hisoblanadi. Aslida ko‘pincha, so‘zlovchining nutqidagi har qanday pauza to‘liq gap yoki semantik ahamiyatga ega bo‘lgan bo‘lak bilan to‘ldiriladi. Bu usul faqat pauza qisqa va bir necha soniyadan ortiq holda davom etmasagina mos keladi, sababi bu chiqishda kengroq kontekst paydo bo‘lishiga imkon beradi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, sinxron tajima jarayonida tarjimon to'g'ridan-to'g'ri muloqot bilan ishlaydi, shuning uchun u yuqori tezlashgan tarjima texnologiyasiga ega bo'lishi, o'zining bilim va qobiliyatlarini ko'rsata olishi hamda qo'llay olishi kerak.

ADABIYOTLAR

1. Шамилов Р. М. Структура и алгоритм процесса специального перевода (коммуникативно-функциональный подход): диссертация... кандидата филологии- ческих наук : 10.02.20 / Р. М. Шамилов. — Нижний Новгород, 2018. — 202 с..
2. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин. — Москва : Флинта : Наука, 2003. — 320 с.
3. Даминов Н. К. СИНХРОН ТАРЖИМАНИНГ АСОСИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ //PEDAGOGIK ISLOHOTLAR VA ULARNING YECHIMLARI. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 66-69.
4. Кулдошов У. Инглиз ва ўзбек тилларида конверсивлик ва антонимлик ходисаси //Иностранная филология: язык, литература, образование. – 2021. – №. 3 (80). – С. 67-73.
5. Daminov N. K. SIMULTANEOUS TRANSLATION INTERPRETING AS A MODERN TYPE OF TRANSLATION //Academic research in educational sciences. – 2023. – Т. 4. – №. 2. – С. 77-81.
6. Daminov N. SCIENTIFIC VARIETIES OF TRANSLATION STRATEGIES //Конференция: Союз Науки и Образования. – 2023. – Т. 5. – №. 1. – С. 25-28.
7. Kudratovich D. N. SOME VIEWS ABOUT TRANSLATION STRATEGY //International Congress on Models and methods in Modern Investigations. – 2023. – С. 15-17.
8. Kasimova A. N., Nurullayeva D. S. H. NEOLOGISMS IN MODERN ENGLISH AND THEIR TRENDS IN WORD FORMATION (BASED ON TEXTS IN THE MEDIA) //Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 130-133.
9. Abdirashidovna C. N., Nasimovna A. K. The Problems of Translation When Translating Into Uzbek Languages //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 207-209.
10. Kasimova A. N., Rakhmonova G. N. THE USE OF PHRASEOLOGICAL UNITS AS HEADLINES OF MASS MEDIA //Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 153-158.

LEXICAL FOUNDATION OF TEXT TRANSLATION

Ziyotova Ra'no Utkir qizi

Student of SamSIFL

ANNOTATION

This article is devoted to linguistic unit at the level of a word in the source language, for example, in a certain profession, when any relevant name specific to the culture of the source language appears, a double-field adjective; words denoting objects, phenomena, and elements that are inherent in the original or functionally appropriate for the traditional naming of the culture of the culture, but that do not exist in the culture of translation or have a different management and order.

Key words: *profession, linguistic unit, sentence, phenomena, elements, language, activity, transferring, definitions, stylistic, source text, level.*

Due to the fact that English uses the Latin alphabet, and Russian uses the Cyrillic alphabet, when translating from English, there are difficulties associated with the transfer of proper names and names. The fact is that the same English proper name is translated into Russian in different ways. For example, William and William (William), Huxley and Huxley (Huxley), Watson and Watson (Watson). The same name Charles, if it refers to the English kings of the Stuart dynasty, is transmitted as Charles (for example, Charles I, who was executed during the English bourgeois revolution of the 17th century), and at the present time (even if this is the heir English throne) - like Charles. Why is this happening? Does this mean that there are no clear rules for the transfer of proper names?

The thing is that English proper names used to be translated using transliteration, i.e., the transfer of a graphic, alphabetic form of a word (literally from Latin: trans litera - through a letter) without taking into account phonetic transcription. By transliteration,

proper names are transmitted historically or traditionally: Dr. Watson (and not Watson) in Conan Doyle, since the book about Sherlock Holmes is more than a hundred years old; Greenwich meridian (it passes through the city, whose name is pronounced Greenwich), etc. There are other cases of two variants of the transfer of the name (surname). We can give an example with the surname Huxley. They are Huxley, the 19th century natural physicist, and Huxley, the 20th century English writer. All other attempts to use only transliteration when transmitting proper names instead of transcription, where possible, constitute a violation of the established norm. However, over time, when transferring proper names, transcription began to prevail, i.e., the phonetic (sound) way of depicting a name (surname) in Russian letters. For example, the surname Campbell is Campbell, the name Robert is Robert, etc.

Literal translation consists in the word-for-word reproduction of the text in units of the target language, if possible, preserving even the order of the elements in essence, literal translation is relatively rarely used for communicative purposes and usually has an exclusively scientific scope[4]. Thus, for the purposes of linguistic analysis, literal translation is considered to be preferable to other ways of presenting the source text, since it allows conveying information about the very syntactic structure of the original.

Semantic translation consists in the possibility of a more complete transfer of the contextual meaning of the elements of the source text in terms of the target language. The process of semantic translation is a natural interaction of two strategies: the strategy of focusing on the mode of expression adopted in the target language, and the strategy of focusing on preserving the features of the original form of expression[1]. The first strategy is applied to commonly used lexical and grammatical elements of the source text, such as standard syntactic structures, sentence length, typical metaphors, morphological structures, widespread general cultural and popular scientific terms and expressions, etc. The second strategy is appropriate. when translating non-standard, author's phrases, original stylistic devices, unusual vocabulary, etc.

Semantic translation, as a rule, is applied to texts that have a high socio-cultural status: important historical documents, works of high literature, unique epic samples,

etc. It is also required when transferring texts such as technical instructions, most scientific publications and, of course, legal documents[3].

The communicative method consists in choosing such a way of transmitting the initial information, which leads to a translated text with an adequate initial impact on the recipient. The main object in this method of translation is not only the linguistic composition of the source text, but also its substantive and emotional-aesthetic meaning. Moreover, unlike functional translation, communicative translation does not allow either reductions or simplifications of the source material. In essence, what in everyday life is often called literary and, in particular, literary translation, in fact, is precisely a communicative translation that takes into account - or programming - the pragmatics of the recipient. This method is optimal for most fiction, journalism, part of scientific-theoretical and popular science texts, etc.

LITERATURE

1. Шамилов Р. М. Структура и алгоритм процесса специального перевода (коммуникативно-функциональный подход) : диссертация ... кандидата филологии- ческих наук : 10.02.20 / Р. М. Шамилов. — Нижний Новгород, 2018. — 202 с..
2. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин. — Москва : Флинта : Наука, 2003. — 320 с.
3. Даминов Н.К. СИНХРОН ТАРЖИМАНИНГ АСОСИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ //PEDAGOGIK ISLOHOTLAR VA ULARNING YECHIMLARI. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 66-69.
4. Кулдошов У. Инглиз ва ўзбек тилларида конверсивлик ва антонимлик ҳодисаси //Иностранная филология: язык, литература, образование. – 2021. – №. 3 (80). – С. 67-73.
5. Daminov N. K. SIMULTANEOUS TRANSLATION INTERPRETING AS A MODERN TYPE OF TRANSLATION //Academic research in educational sciences. – 2023. – Т. 4. – №. 2. – С. 77-81.
6. Daminov N. SCIENTIFIC VARIETIES OF TRANSLATION STRATEGIES //Конференция: Союз Науки и Образования. – 2023. – Т. 5. – №. 1. – С. 25-28.

7. Kudratovich D. N. SOME VIEWS ABOUT TRANSLATION STRATEGY //International Congress on Models and methods in Modern Investigations. – 2023. – С. 15-17.
8. Kasimova A. N., Nurullayeva D. S. H. NEOLOGISMS IN MODERN ENGLISH AND THEIR TRENDS IN WORD FORMATION (BASED ON TEXTS IN THE MEDIA) //Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 130-133.
9. Sukhrobovna N. T. AXBOROT TEXNOLOGIYALARDA MATNLARNING GRAMMATIK XUSUSIYATLARI //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – Т. 24. – С. 1087-1090.
10. Kasimova A. N., Rakhmonova G. N. THE USE OF PHRASEOLOGICAL UNITS AS HEADLINES OF MASS MEDIA //Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 153-158.
11. Asror Y. DICTIONARY OF LINGUOCULTURAL UNITS AS A TYPE OF DICTIONARY //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 251-253.
12. Asror Y. THE IMPORTANCE OF LINGUOCULTUROLOGY IN WRITTEN TRANSLATION //INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION". – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 60-67.
13. YusupovA. METHODOLOGY FOR THE ANALYSIS OF LINGUOCULTURAL UNITS IN MASS MEDIA TEXTS: A REVIEW OF APPROACHES AND METHODOLOGIES //Scientific progress. – 2023. – Т. 4. – №. 3. – С. 69-72.
14. Rayimqul o'g'li Y. A., Mohzoda X. LINGVOMADANIY BIRLIKLAR TARJIMASIDA LUG 'ATLARNING AHAMIYATI //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – Т. 23. – С. 11-13.

TRANSLATION SYSTEMS AND MACHINE TRANSLATION

Khasanxonova Durdonakhon Juraxon qizi

Student of SamSIFL

ANNOTATION

In this article were discussed the relevance of the study is due to the need to clarify the strategies for the implementation of special translation in accordance with the communicative-functional approach to translation. The question of the dependence of the degree to which the content of the text is reproduced in translation depends on the characteristics of the communicative situation and the chosen strategy of translation is considered.

Key words: *speech message, parameters, framework, information, translation, implementation.*

Over the past 10-15 years, the nature of the work of a translator and the requirements for it have changed significantly. First of all, the changes affected the translation of scientific, technical, official and business documentation. Today it is no longer enough to simply translate a text using a computer as a typewriter. The customer expects the translator that the design of the finished document will match the appearance of the original as closely as possible, while meeting the standards accepted in the country. The translator is also required to be able to effectively use previously completed orders on the same topic, and the employer, in turn, expects significant time and cost savings when translating repetitive or similar text fragments. These strict, often contradictory conditions can only be met if the translator not only has a perfect command of the native and foreign languages and has deeply studied the subject area he has chosen, but also is confidently versed in modern computer technologies.

The key for the translator of technical documentation in these conditions is the TRANSLATION MEMORY (TM) technology. Machine translation systems have been given little space, since their capabilities are limited and this does not allow them to be recommended for use in the process of professional work on the text.

Recently, the volume of translations related to information technology has been steadily increasing, and translation and computer companies have to deal not only with the preparation of documentation, but also with the localization of software, i.e. with the translation of resources contained in exe- and dll-files. And with subsequent software testing.

What is machine translation and automated translation systems, how do they differ and how can they help a translator in his work.

Machine translate

Machine translation is the process of translating texts (written and, ideally, oral) from one natural language into another by a completely special computer program. The direction of scientific research related to the construction of such systems is also called.

Forms of organization of interaction between computers and humans in machine translation

With post-editing: the original text is processed by the machine, and the human editor corrects the result.

With pre-editing: a person adapts the text to machine processing (eliminates possible ambiguous readings, simplifies and marks up the text), after which software processing begins.

With interediting: a person interferes with the work of the translation system, resolving difficult cases.

Mixed systems (for example, simultaneously with pre- and post-editing).

Automated translation. Instead of "machine" the word automatic is sometimes used, which does not affect the meaning. However, the term automated translation has a completely different meaning - with it, the program simply helps a person translate texts.

Automated translation involves the following forms of interaction:

Partially automated translation: for example, the use of computer dictionaries by a human translator.

Systems with a division of labor: the computer is trained to translate only phrases of a rigidly defined structure (but does it in such a way that it does not need to be corrected), and gives everything that does not fit into the scheme to a person.

In English terminology, the terms of English are also distinguished. machine translation, MT (fully automatic translation) and English. machine-aided or eng. machine-assisted translation (MAT) (automated); if it is necessary to designate both, they write M(A)T.

LITERATURE

1. Шамилов Р. М. Структура и алгоритм процесса специального перевода (коммуникативно-функциональный подход) : диссертация ... кандидата филологических наук : 10.02.20 / Р. М. Шамилов. — Нижний Новгород, 2018. — 202 с..
2. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин. — Москва : Флинта : Наука, 2003. — 320 с.
3. Даминов Н. К. СИНХРОН ТАРЖИМАНИНГ АСОСИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ //PEDAGOGIK ISLOHOTLAR VA ULARNING YECHIMLARI. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 66-69.
4. Кулдошов У. Инглиз ва ўзбек тилларида конверсивлик ва антонимлик ҳодисаси //Иностранная филология: язык, литература, образование. – 2021. – №. 3 (80). – С. 67-73.
5. Daminov N. K. SIMULTANEOUS TRANSLATION INTERPRETING AS A MODERN TYPE OF TRANSLATION //Academic research in educational sciences. – 2023. – Т. 4. – №. 2. – С. 77-81.

6. Daminov N. SCIENTIFIC VARIETIES OF TRANSLATION STRATEGIES //Конференция: Союз Науки и Образования. – 2023. – Т. 5. – №. 1. – С. 25-28.
7. Kudratovich D. N. SOME VIEWS ABOUT TRANSLATION STRATEGY //International Congress on Models and methods in Modern Investigations. – 2023. – С. 15-17.
8. Kasimova A. N., Nurullayeva D. S. H. NEOLOGISMS IN MODERN ENGLISH AND THEIR TRENDS IN WORD FORMATION (BASED ON TEXTS IN THE MEDIA) //Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 130-133.
9. Sukhrobovna N. T. AXBOROT TEXNOLOGIYALARDA MATNLARNING GRAMMATIK XUSUSIYATLARI //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – Т. 24. – С. 1087-1090.
10. Kasimova A. N., Rakhmonova G. N. THE USE OF PHRASEOLOGICAL UNITS AS HEADLINES OF MASS MEDIA //Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 153-158.
11. Asror Y. DICTIONARY OF LINGUOCULTURAL UNITS AS A TYPE OF DICTIONARY //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 251-253.
12. Asror Y. THE IMPORTANCE OF LINGUOCULTUROLOGY IN WRITTEN TRANSLATION //INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION". – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 60-67.
13. Yusupov A. METHODOLOGY FOR THE ANALYSIS OF LINGUOCULTURAL UNITS IN MASS MEDIA TEXTS: A REVIEW OF APPROACHES AND METHODOLOGIES //Scientific progress. – 2023. – Т. 4. – №. 3. – С. 69-72.
14. Rayimqul o'g'li Y. A., Mohzoda X. LINGVOMADANIY BIRLIKLAR TARJIMASIDA LUG 'ATLARNING AHAMIYATI //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – Т. 23. – С. 11-13.

LINGUISTIC CATEGORY OF WRITTEN TRANSLATION

Saidova Hurriyat Zafar qizi

Student of SamSIFL

ANNOTATION

The article is devoted to the subject of written translation is the text. Textual material can be divided into groups according to the stylistic criterion, which takes into account the role played by one or another category of linguistic means, depending on the general nature of the content.

Key words: *classification, language, stylistic feature, communication, research, linguistic material, literary translation, material, document.*

The subject of written translation is the text. Textual material can be divided into groups according to the stylistic criterion, which takes into account the role played by one or another category of linguistic means, depending on the general nature of the content. What linguistic means are taken into account in such a classification? These are terms, phraseology, characteristic of this genre, syntactic constructions prevailing in it, figurative and emotionally colored means of the dictionary, etc.

Usually text material is divided into three groups:

- newspaper-informative, documentary and special-scientific texts;
- journalistic works;
- works of fiction.

It should be noted that there are transitional or mixed types of material (for example, in fiction - works on production topics with an abundance of terms; in scientific literature - works of a popular genre using expressive means of artistic imagery). In all types of material, commonly used vocabulary is presented, since it

forms the basis on which understanding is generally possible, the background against which various elements of the vocabulary of the language are distinguished.

Let us give a general description of all groups of textual material.

The first group: newspaper-informative, documentary and special-scientific texts the presence of terms that stand out against the background of common words;

the presence of some phraseological complexes more frequent in this genre due to its purposefulness (e.g., as we have seen, should be borne in mind, it should be noted, as already mentioned above, etc.);

frequent mention of proper names (personal and geographical), names of institutions, public organizations (they occupy an intermediate place between a term and a proper name, often make up whole phrases);

the absence of stylistically colored words (archaisms, poeticisms, etc.);

use of words in their direct meanings.

Second group:

Publicistic works (socio-political, philosophical content, literary criticism, newspaper and magazine journalism, works from the field of oratory) are created as a means of influencing the general readership, they relate to issues of a wide scale;

combine the features of scientific speech (terminology) and the features of the language of fiction (figurative elements and emotional coloring);

- relatively moderate use of terms;
- wide use of common vocabulary;
- wide use of words with a variety of stylistic coloring.

•The third group of text material:

- the absence or great rarity of terms;
- widespread use of dialectisms, professionalisms, archaisms, words of foreign origin, elements of vernacular, etc.;

a wide range of use of various possibilities of word usage - direct and figurative meanings of words, etc.

Let us characterize three groups of textual material in terms of their grammatical features.

The first group is characterized by an orientation towards written language with a predominance of complex sentences and without phraseological units that would indicate a connection with the style of oral speech. For syntax, the completeness of sentences is indicative. Describing the method of presentation adopted for such material, A.L. Pumpyansky summarizes that: "The main task of scientific and technical literature is to bring certain information to readers as clearly and accurately as possible. This is achieved by logically substantiated division of the factual material, without the use of emotionally colored words, expressions and grammatical constructions.

In the second group of textual material, syntax tools play a much more active role. Sentences are focused on bookish and written speech, but they may show features typical of the oral-speech style, namely, appeals to the reader (listener), emotionally colored exclamatory or interrogative-rhetorical constructions may appear (e.g. To be or not to be "But what to do? Who is to blame?").

In the third group - in fiction - the diversity of speech styles is manifested in the exceptional breadth of syntactic means. Here they combine the features of both book-written and oral colloquial speech:

- transitions from long and complex sentences to simple and short ones;
- alternation of those and others;
- a combination of literary-correct syntactic forms with various ellipses, broken sentences.

Based on this, we can say that the task of translation remains a stylistic task for any kind of translated material. The translator's task is to select vocabulary and grammatical possibilities. This selection is determined by the general orientation of the original and its genre affiliation and compliance with the norms that exist for the corresponding variety of texts into the target language.

LITERATURE

1. Қўлдошев Ў. (2023). ИНГЛИЗ ТИЛИДАГИ ФРАЗАЛИ ФЕЪЛЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ТАРЖИМА МАШАҚҚАТЛАРИ. GOLDEN BRAIN, 1(12), 65–68. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7902159>.
2. Кулдошов У. Инглиз ва ўзбек тилларида конверсивлик ва антонимлик ҳодисаси //Иностранная филология: язык, литература, образование. – 2021. – №. 3 (80). – С. 67-73.
3. Kudratovich D. N. SOME VIEWS ABOUT TRANSLATION STRATEGY //International Congress on Models and methods in Modern Investigations. – 2023. – С. 15-17.
4. Daminov N. SCIENTIFIC VARIETIES OF TRANSLATION STRATEGIES //Конференция: Союз Науки и Образования. – 2023. – Т. 5. – №. 1. – С. 25-28.
5. Даминов Н. К. СИНХРОН ТАРЖИМАНИНГ АСОСИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ //PEDAGOGIK ISLOHOTLAR VA ULARNING YECHIMLARI. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 66-69.
6. Kasimova A. N., Rakhmonova G. N. THE USE OF PHRASEOLOGICAL UNITS AS HEADLINES OF MASS MEDIA //Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 153-158.
7. Kasimova A. N., Nurullayeva D. S. N. NEOLOGISMS IN MODERN ENGLISH AND THEIR TRENDS IN WORD FORMATION (BASED ON TEXTS IN THE MEDIA) //Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 130-133.
8. Nosirovna K. A. et al. NEWSPAPER STYLE. THE TRANSLATION ISSUES OF LEXICAL UNITS AND WORD COMBINATIONS IN NEWSPAPER TEXTS //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 2. – С. 285-287.
9. Xidirovich N. X., Daminov N. Q. SINXRON TARJIMON NUTQIGA QO ‘YILADIGAN TALABLAR //IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIIY JURNALI. – 2023. – Т. 3. – №. 4. – С. 21-27.

UNDERSTANDING THE NUMBER OF EIGENVALUES OF DISCRETE SCHRODINGER OPERATORS ON LATTICE: A COMPREHENSIVE GUIDE USING MATRIX CALCULATOR

Abdusaitov Doston Shirinboy o'g'li

Master of the Samarkand State University

ABSTRACT

We study the number of eigenvalues of discrete schrodinger operators on lattice, the role of eigenvalues in quantum mechanics, advanced techniques for finding eigenvalues using amatrix calculator and using matrix calculator.

Keywords: *eigenvalues, discret schrodinger operators, quantum mechanics, matrix, lattice.*

Eigenvalues are an important concept in mathematics and physics. They are used to describe the behavior of systems that can be modeled using matrices. In the field of quantum mechanics, eigenvalues play a crucial role in the study of discrete Schrödinger operators on a lattice. The calculation of eigenvalues can be a complex and time-consuming process. However, with the help of a matrix calculator, this process can be simplified and made more efficient.

A matrix calculator is a tool that is used to perform operations on matrices. It can be used to add, subtract, multiply, and invert matrices. In addition, a matrix calculator can also be used to find the eigenvalues of a matrix. This is done by taking the determinant of the matrix and solving for the roots of the resulting polynomial equation.

Using a matrix calculator to find eigenvalues can be a more efficient process than doing it by hand. It can save time and reduce the risk of errors. Furthermore, a matrix calculator can handle matrices of any size, making it suitable for complex calculations.

Eigenvalues are a set of numbers that describe the behavior of a matrix. They are obtained by solving an equation of the form $Ax = \lambda x$, where A is a matrix, λ is an eigenvalue, and x is an eigenvector. Eigenvalues have several important properties. For example, the sum of the eigenvalues of a matrix is equal to its trace, and the product of the eigenvalues is equal to the determinant of the matrix.

Eigenvalues can also be used to determine the stability of a system. If all the eigenvalues of a matrix have negative real parts, then the system is stable. On the other hand, if any of the eigenvalues have positive real parts, then the system is unstable.

Calculating eigenvalues using a matrix calculator is a straightforward process. The first step is to enter the matrix into the calculator. This can be done by typing in the values of each element of the matrix. Once the matrix has been entered, the calculator can be used to find the determinant of the matrix.

The determinant of the matrix is a polynomial equation, the roots of which are the eigenvalues of the matrix. The matrix calculator can be used to solve this equation and obtain the eigenvalues. Once the eigenvalues have been obtained, they can be used to find the eigenvectors of the matrix.

In the field of quantum mechanics, discrete Schrödinger operators on a lattice are used to model the behavior of particles in a crystalline lattice. The eigenvalues of these operators represent the energy levels of the particles. The eigenvectors represent the wave functions of the particles.

The study of discrete Schrödinger operators on a lattice is important because it provides insights into the behavior of quantum systems. It has applications in fields such as materials science, condensed matter physics, and chemistry.

Eigenvalues play a crucial role in quantum mechanics. They are used to describe the energy levels of particles in a system. The energy of a particle is proportional to its eigenvalue. The eigenvectors of the system represent the wave functions of the particles.

In addition, eigenvalues can be used to determine the probability of finding a particle in a particular state. The probability is proportional to the square of the absolute value of the amplitude of the corresponding eigenvector.

Eigenvalues have applications in a wide range of fields. In physics, they are used to model the behavior of systems such as vibrating structures and fluid dynamics. In engineering, they are used to design structures and machines that can withstand vibrations and other external forces.

In finance, eigenvalues are used to model the behavior of financial systems and to determine the risk associated with different investments. In computer science, they are used in image and signal processing, as well as in machine learning and data analysis.

There are several common pitfalls that can arise when finding eigenvalues. One of the most common is the failure to properly normalize eigenvectors. Eigenvectors must be normalized in order to be meaningful. Failure to do so can lead to incorrect results.

Another common pitfall is the failure to recognize complex eigenvalues. Complex eigenvalues can represent important features of a system, such as oscillations and resonances. Failure to recognize them can lead to incomplete or incorrect models of the system.

To avoid these pitfalls, it is important to have a good understanding of the properties of eigenvalues, as well as the limitations of the methods used to find them. It is also important to double-check calculations and to use multiple methods to verify results.

There are several advanced techniques that can be used to find eigenvalues using a matrix calculator. One of these is the use of iterative methods, such as the power method. The power method can be used to find the largest eigenvalue and its corresponding eigenvector. This can be useful in systems where the largest eigenvalue represents an important feature of the system.

Another advanced technique is the use of preconditioners. Preconditioners are used to transform a matrix into a form that is easier to work with. This can speed up the calculation of eigenvalues, particularly in large systems.

In conclusion, eigenvalues are an important concept in mathematics and physics. They are used to describe the behavior of systems that can be modeled using matrices. In the field of quantum mechanics, eigenvalues play a crucial role in the study of discrete Schrödinger operators on a lattice.

Using a matrix calculator can simplify the process of finding eigenvalues, making it more efficient and reducing the risk of errors. However, it is important to be aware of common pitfalls and to use advanced techniques when necessary.

Future research in this field could focus on developing new methods for finding eigenvalues, particularly in large and complex systems. This could lead to new insights into the behavior of quantum systems and could have applications in a wide range of fields.

REFERENCES

1. I. N. Bozorov and A. M. Khurramov, “On the number of eigenvalues of the lattice model operator in one dimensional case,” *Lobachevskii J.Math.* **43**, 353–365 (2022).
2. S. N. Lakaev and E. Ozdemir, “The existence and location of eigenvalues of the one particle Hamiltonians on lattices,” *Hacettepe J.Math. Stat.* **45**, 1693–1703 (2016).
3. S. N. Lakaev and I. U. Alladustova, “The exact number of eigenvalues of the discrete Schrodinger operators in one-dimensional case,” *Lobachevskii J.Math.* **42**, 1294–1303 (2021).

XITOIY TILIDA TOPONIMLARNING SOTSIOLINGVISTIK TADQIQI

O'ktamova Nazokat Ilxom qizi

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti 1-kurs
magistranti

ANNOTATSIYA

Toponim til tizimining muhim bo'g'ini bo'lgan lug'at tarkibidagi o'ziga xos otlarga mansub. Xitoy uzoq yillik tarixga, keng hududga va boy resurslarga ega bo'lib, bu juda ko'p sonli toponimlarni tug'diradi. Joy nomlari tilshunoslik, toponimika, arxeologiya, tarix, etnografiya va boshqa fanlarning tadqiqot mazmunidan biridir. Toponimlar til tadqiqotining ajralmas qismi bo'lib, mazmun mohiyatini tasvirlash va tavsiflash ushbu soha vazifasiga kiradi, hamda insoniyat jamiyati tarixi va madaniyati bilan chambarchas bog'liqdir. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda ushbu maqolada toponimika va uning Xitoyda o'rganilishi, o'simlik va ism-sharf turkumiga oid joy nomlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Xitoy tili, toponim, toponimika, o'simlik, ism-sharf, hudud.

ABSTRACT

Toponym belongs to the specific nouns in the dictionary, which is an important part of the language system. China has a long history, vast area and rich resources, which gives large number of toponyms. Place names are one of the research contents of linguistics, toponymy, archeology, history, ethnography and other disciplines. Toponyms are an integral part of language research, describing the essence of content is part of the task of this field, and is closely related to the history and culture of human society. Based on the basic theory of toponym, this paper attempts to explore toponymy and its study in China, sociolinguistics, toponymy related to plants and names are highlighted.

Keywords: Chinese language, toponym, toponymy, plants, names, area.

Joy nomlari til lug‘at tizimining ajralmas qismi bo‘lib, inson uchun muhim aloqa vositasidir. Odamlar joy nomlarisiz yashay olmaydi. Joy nomlari insoniyat jamiyatining ilk davrlarida paydo bo‘lgan. Uzoq tarixiy evolyutsiyadan so‘ng ko‘plab ilk joy nomlari odamlarning kundalik hayotida saqlanib qolgan.

Mamlakat lug‘at tizimida “地名+植物名 (joy nomi + o‘simlik nomi)” orqali hosil qilingan yangi o‘simlik nomlari juda ko‘p. “地名+植物名 (joy nomi+o‘simlik nomi)” bilan hosil qilingan yangi o‘simlik nomlari o‘z nomning boshida faqat o‘rni nomi bilan ko‘rsatilgan aniq hududdagi xossalarni bildirgan bo‘lsa, lekin keyinchalik uni yetishtirishning keng tarqalishi tufayli boshqa hududlarda nihoyatda keng tarqalgan. Bu turdagi o‘simlik otlari uchun undagi o‘rin nomi ishlab chiqarish maydoniga ishora qilish va ifodalash vazifasini bajaradi¹.

“胡” mamlakatning qadimgi shimoliy yoki g‘arbiy mintaqalaridagi etnik ozchiliklarning umumiy nomi bo‘lib, keyinchalik xorijiy davlatlar va umuman xorijiy millatlarga nisbatan ham ishlatilgan. Qadimda mamlakatda “胡” nomi bilan atalgan o‘simliklar 胡瓜 (黄瓜), 胡桃 (核桃), 胡荽 (香菜), 胡麻 (芝麻), 胡萝卜, 胡菜 (油菜), 胡豆 (蚕豆), 胡芹, 胡蒜, 胡葵, 胡枝子 (qovoq (bodring), yong‘oq (yong‘oq), huyao (kashnich), zig‘ir (kunjut), sabzi, koriander (yog‘li nihol), hudou (loviya), maydanoz, sarimsoq) kabilarni o‘z ichiga olgan.

“胡” bu o‘simliklarning ishlab chiqarish maydonini anglatadi. “胡” dan foydalanish “番 (fan, chet el)” bilan ham mos keladi, masalan: 番红花 (藏红花) (shafran guli).

“西” “洋 (羊)”, “西洋” deb nomlangan so‘zlar xorijiy mamlakatlardan kirgan mevalar ninomlashda ishlatiladi, masalan: “西” qatnashgan 西瓜, 西葫芦 (美国南瓜), 西蓝花, “洋(羊)” va boshqalar. “洋 (羊)” qatnashgan so‘zlar: 洋白菜, 洋地黄, 洋兰, 洋茹, 洋绣球, 洋香瓜, 洋商陆, 洋葱, 洋玉兰, 洋芋 (马铃薯), 羊桃 (杨桃) karam, dijitalis, orxideya, qo‘ziqorin, pelargoniya, kantalupa (qovun), piyoz, magnolia,

¹ 刘宝俊: 《社会语言学》, 科学出版社, 2016年, 第178页。

kartoshka, oq kartoshka, karambola va boshqalar. “西洋” qatnashgan soʻzlarga 西洋参(amerika jensheni) misol boʻla oladi.¹

Yuqoridagi “地名+植物名称 (joy nomi + oʻsimlik nomi)” yangi oʻsimlik lugʻati deb nomlangan, uning tuzilishi joy nomining inson kundalik hayotiga kiritilishidir, bu joy nomi oʻsimlik nomi bilan mustahkamlangan ot shakli hisoblanadi. Joy nomi inson lugʻaviy tizimidagi oʻziga xos nom boʻlib, boshqa ot lugʻat turkumlarini tashkil etuvchi element hamdir. Joy nomi mintaqaning vazifasini bildiradi va oʻsimlikning asl kelib chiqish joyiga ham ishora qiladi.²

Familiya inson shaxsning birinchi tugʻma ramzi boʻlib, u ham qon-qarindoshlik munosabatlari merosi, ham oila yoki urugʻining guruh ramzidir. Bu qon-qarindoshlarni saqlab qolish va etnik guruhlar oʻrtasida ajratish uchun inson jamiyatini uchun muhim asos boʻladi. “钱孙李，周吴郑王，冯陈褚卫，蒋沈韩杨” ning “Yuz oila familiyalari” kitobi nafaqat ayollar va bolalar uchun maʼlum boʻlgan kitob, balki Xitoy mumtoz manbalaridan biridir. “Yuz Oila familiyalari” Song sulolasi davrida yozilgan va jami 438 familiyalar toʻplangan edi. Qing sulolasi davrida “Yuz oila familiyalari” kitobidagi familiyalar soni 504 ga yetdi.

Hozirda Xitoy aholisi 1,3 milliard kishi, ular orasida jami 11.969 familiyalari mavjud.³ Shuning uchun ham Xitoy koʻp sonli familiyalarga ega mamlakatdir. Boy familiyasi resurslari nafaqat mamlakatda oʻziga xos familiya madaniyatini tashkil etadi, balki mamlakatda familiyalarning kelib chiqishi, maʼnosi va tarixiy rivojlanishi, geografik tarqalishi va folklorini oʻrganishga ixtisoslashgan familiya fanini ham vujudga keltiradi.

Familiya inson va uning oilasi uchun identifikatsiya belgisidir. Insonning koʻpayishi va yashashi doimo maʼlum bir hududda sodir boʻladi, insonning geografik mavjudotlarga bogʻliqligi ham familiya va joy nomlari oʻrtasida chuqur bogʻlanish hosil qiladi. Joy nomlari til leksik tizimidagi oʻziga xos nomlardir. Lugʻat tarkibining

¹朱国祯：《涌幢小品》，中华书局，1959年，第641页

²盛诚桂：《植物命名考》，商务印书馆，1945年，第46页。

³陈树三：《中国姓氏起源探讨》，上海三联书店，2007年，第7页

bir bo‘lagi sifatida joy nomlari nafaqat o‘ziga xos vazifa va qadriyatlarga ega, balki xitoy tilida boshqa so‘zlar sifatida ham qo‘llanilishi mumkin.¹

Mamlakatda 3000 yil davomida Tsing sulolasi qulagunga qadar patriarxal tuzum o‘tib kelgan. Zhou sulolasi davridagi feodal tuzum nomi bilan atalgan turli 国、邑、乡、亭 va hokazolar mamlakat familiyasi madaniyatiga katta ta’sir ko‘rsatdi. 宋代郑樵 ning “通志氏族” da urug‘larning turlari tasniflanadi va batafsil 33 toifaga bo‘linadi, ulardan 国、邑、乡、亭、地 nomi bilan atalgan 6 toifa ichida 564ta familiya keltirilgan. Kiritilgan familiyalarning taxminan 39% uchun, jumladan, 国、邑、乡、亭 bilan birga kelgan familiyalar bo‘yicha ma’lumotlar quyidagilardan iborat: 国 bilan atalgan familiyalar 113 ta, 邑 bilan atalgan familiyalar 160 ta, 乡 bilan atalgan familiyalar 12 ta, 亭 bilan atalgan familiyalar 4 ta.

Zheng Qiao geografik ob’ektlar bo‘yicha olib borgan tadqiqotida “姓氏” bilan bog‘liq barcha turdagi joylarni quyidagi turlarga bo‘ladi: Tog‘ nomi bilan atalgan familiyalar: 翁（翁山）、危（方危山）、方（方山） va boshqalar. Suv nomi bilan atalgan familiyalar: 赢, 妫, 妫水、屠岸、鄱 va boshqalar. Hozirgi viloyatlar, shaharlar, avtonom viloyatlar va okruglar nomi bilan atalgan familiyalar: 京、桂、湘、苏、豫、邯郸、中山、商丘 va boshqalar.

1982 yil uchinchi aholini ro‘yxatga olish ma’lumotlariga ko‘ra, Xitoyda eng ko‘p uchraydigan familiyalar bu 李、王、张、刘、陈、杨、赵、黄、周、吴、徐、孙、胡、朱、高、林、何、郭、马 hisoblanadi. Bu 19 ta familiyaga ega bo‘lganlar soni o‘sha paytdagi mamlakatdagi umumiy aholi sonini 50% ni tashkil etgan².

Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, joy nomlari bilan atalgan 231 ta familiya mavjud bo‘lib, ular 52,7 % ni tashkil qiladi. Tyan Yaqining “Xitoyda familiyalarning kelib chiqishi va rivojlanishi” maqolasida shunday deyiladi: “Mamlakatimizda familiyalar ko‘p bo‘lsada, ular nisbatan jamlangan bo‘lib, katta familiyalar asosiy o‘rinni

¹王泉根：《中国姓氏的文化解析》，团结出版社，2000年，第62页。

²牛汝辰：《中国地名文化》，中国华侨出版社，1993年，第120页。

egallaydi.” Hisob-kitoblarga ko‘ra, “Yuz oila familiyasi” da to‘plangan 468 ta familiya aholining qariyb 90 foizini qamrab olishi mumkin. Yuqoridagi “Yuz oila familiyasi” va Chjen Qiaoning “Umumiy yilnomalar” tarkibidagi joy nomlari va familiyalarining statistik ma’lumotlaridan joy nomlari mamlakatda familiyalar lug‘atining nihoyatda muhim qismini tashkil etishini bilishimiz mumkin.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, joy nomlari immigratsiya ma’lumotlarining tashuvchisi hisoblanadi. Joy nomini o‘rganish esa immigratsiya tarixi va mintaqaviy madaniyatni o‘rganish uchun materiallar beradi. Ushbu maqolada o‘simlik va ism-sharf turkumiga oid so‘zlardagi joy nomlarining yasalish usuli ko‘plab misollar bilan yoritildi. Toponimlar o‘z o‘rnida o‘simliklarning kelib chiqish joyi, etnik guruhlarning o‘zaro ajralib turishi orqali iste’molchida geografik joylashuv haqida bilimlar asosini to‘ldirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. 刘宝俊：《社会语言学》，科学出版社，2016年，300页。
2. 朱国祯：《涌幢小品》，中华书局，1959年，700页。
3. 盛诚桂：《植物命名考》，商务印书馆，1945年，350页。
4. 陈树三：《中国姓氏起源探讨》，上海三联书店，2007年，266页。
5. 王泉根：《中国姓氏的文化解析》，团结出版社，2000年，388页。
6. 牛汝辰：《中国地名文化》，中国华侨出版社，1993年，770页。
7. <https://www.cdmd.cnki.com.cn/>
8. <https://www.cheloveknauka.com/>

YOUTH SLANGS IN CONTEMPORARY YOUNG FICTION IN ENGLISH AND UZBEK LITERATURE

Raimova Aziza Ozod qizi

Student of Master's Department Uzbekistan State World Language University

azizaraimova999@gmail.com

Scientific advisor: **Abduvahobova Mahina Azatovna**

Candidate of philology sciences

ABSTRACT

General interest in teenage books has been upsurging. Adolescent fiction is a challenging task due to the use of slang and other colloquial vocabulary or stylistic devices. However, the translation of stylistic devices as such has not been researched since linguists focus on teen slang.

Key words: *slang, phrase, argot, jargon, made-up terms.*

АННОТАЦИЯ

В настоящее время растет интерес к подростковым книгам. Художественная литература для подростков представляет собой сложную задачу из-за использования сленга и другой разговорной лексики или стилистических приемов. Однако перевод стилистических приемов как таковой не исследовался, поскольку лингвисты ориентируются на подростковый сленг. Целью исследования является анализ сленга в популярных книгах для современной молодежи в английской и узбекской литературе.

Ключевые слова: *сленг, словосочетание, аргот, жаргон, выдуманные термины.*

ANNOTATSIYA

Hozirgi kunda badiiy asarlarha bo'lgan ehtiyoj kundan kunga ortib bormoqda. Badiiy adabiyotlarda jargon va leksik jihatdan chegaralangan so'zlashuv lug'ati yoki stilistik vositalardan foydalanilgan so'zlarni tushunish qiyin vazifadir. Shu boisdan

tadqiqotning maqsadi ingliz va o'zbek adabiyoti bo'yicha zamonaviy yoshlar uchun ommabop kitoblardagi leksik jihatdan chegaralangan so'zlarni tahlil qilishdan iborat.

Kalit so'zlar: jargon, ibora, argot, jargot, yasama terminlar.

The use of modern English is constantly changing. New phenomena, objects, and ideas generally lead to the production of new lexical units, which is known as word creation. Young people, who are ready to accept the odd, who desire to appear youthful and sound contemporary, are particularly receptive to innovations. Although youth slang is objectively present in the English language, this phenomenon has not subsided over time.

Scripture becomes a source of language as a result of teenagers' growing interest in literature, as children pick up new words, expressions, allusions, or metaphors and incorporate them into their everyday speech. However, because of the use of slang and other colloquial vocabulary or stylistic devices, reading young adult fiction can be difficult. One of the key factors in giving readers an acceptable alternative for fiction is the stylistic effect. A writer must deal with a variety of issues that arise throughout the process, such as choosing an effective technique, identifying references and irony, and preserving the register, genre, or level of formality of the text.

The study's objective is to examine the slang used in popular contemporary young adult novels written in both English and Uzbek. To accomplish the goal, the following goals have been established: analyze theoretical problems surrounding the use of stylistic devices in fiction; discuss the subject of young adult fiction; choose examples of stylistic devices with slang words; and highlight the significance of the use of stylistic devices in contemporary young adult fiction.

Around the middle of the 20th century, the publication of *Catcher in the Rye* by J. Sallinger, which has been widely read ever since, marked the emergence of young adult fiction as a literary genre.

Despite the fact that, according to Waller (2009, p. 3), adolescence is a phenomenon that varies depending on culture, historical period, personal experiences,

and factors like gender, race, or class, issues like drug use, a poor relationship with one's family, restraint, going against the grain, love, loss, trying things for the first time, difficulty in school, and suicide are universal issues that affect both teenagers and adults. They can also serve as a fantastic illustration of how not to act in a specific circumstance. Even works set in a post-apocalyptic society (such as *The Hunger Games*) might be interpreted as metaphors for a new phase of life, inescapable change, or defying the odds.

The themes stated above are all conveyed in various ways. For the sole purpose of allowing the reader to experience the protagonist's emotions, young adult books are frequently written as diaries, first-person accounts, or from the perspective of third person limited omniscient. The form, in combination with a clever selection of slang terms, references, and stylistic elements, depicts the linguistic trends of a specific time.

The source of the research material is the field of literature. Modern teen fiction employs a variety of stylistic techniques. For instance,

(1) in "Fallen" by Lauren Kate:

Gears were starting to shift into place inside Thomas' head...

The noun "gears" is used by the author to denote thoughts. The whole phrase creates an imagery of a mechanism which starts to work again after a pause. Thomas now begins to comprehend what is going on around him. Therefore, "shifting gears" is used to describe the process of understanding and beginning to consider potential solutions. In the example provided, a metaphor is employed, and the simplest definition of a metaphor is to think of it as an indirect comparison of certain traits that transfers meaning from one word to another.

"I feel like a piece of klunk"

In this instance, the author creates a brand-new noun that functions as both an onomatopoeic word and a euphemism for the word "shit." Because it makes a sound similar to excrement when it falls, a character in the book explains to another that it is another word for excrement.

“Oh, jeez, please kill that metaphor,” Penn whispered.

The word "jeez" is a modified way of pronouncing "Jesus" in this situation. Religious euphemisms are fairly frequent. Additionally, this euphemism doubles as an irritated interjection.

(2) in the “Stranger in a Strange land”

Although the definition of the word "grok," which is used, is "to drink," this is just one of the many uses the word has. Water is revered and regarded as holy on the barren planet Mars. A communicative act is drinking water. The characters in "Stranger" use the word "grok" to convey sex, love, hate, understanding, and any other strong emotion or action that demands complete empathy. To grok something is to observe it so intently that you merge with it. Personification was effectively applied in this case.

(3) in “The Far Side”

Gary Larson is one of the most influential comic strip creators ever, and The Far Side has also been influential. One of Larson’s most well-known comics included a caveman symposium with a professor displaying Stegosaurus anatomical slides. After the late Denver Museum of Natural Science realized there wasn’t really a name for the spiky part of a Stegosaurus’ tail, he points to it and calls it the Thagomizer. Due to his success in having his slang accepted by academics, Larson has earned the top spot on our list, as a result, Thagomizer has become the informal term.

(4) in “Cat’s Cradle”

This phrase “granfalloon” was first used by Kurt Vonnegut to describe his fictional Boknonism religion in Cat’s Cradle. A granfalloon is a false collective made up of individuals who have pledged loyalty or a sense of shared identity with the group, but whose actual connections are worthless. A grandfalloon is essentially a grand but useless organization. Since then, the phrase has been given a strategy that describes the promise that encourages people to give up their individual identities in favor of commitment to a group ideal. In one study, two groups of participants were divided by coin toss. Despite the fact that the act that separated the two groups was utterly useless,

once a person was a part of the group, they tended to behave as if the other members were close friends or relatives.

According to the Uzbek literature, slangs in youth speech are semantically divided into several types:

1. According to the age of the speakers: "You should be the center!" (From the speech of 10-12-year-old children).

2. According to gender: "If Pakhan" addresses them as "harip", then this word will not come out of their tongue" (from the speech of boys, Tahir Malik, "The long road of crime"); "Hey, girls, he is a big "sirkach" (from the speech of girls. Here the word "sirkach" comes in the meaning of "clown").

3. According to information: "Is it a hot word to say that the season is dead?" (Tahir Malik, "The long way of crime"); in students' speech: "close" - end the session; "vozdukh" - scholarship; "yakhlamok" - to return from the exam; "stukach" is a firecracker.

4. According to the situation of the speech: "Telman, without taking his eyes off his mother, drank a load of vodka and laughed saying, 'Mamul is a knockout'" (Tahir Malik, "The Long Way of Crime"); "Mirhosil is stroking his neck, then suddenly waves his hand: - Nastroenia is broken." (Tahir Malik, "The Long Way of Crime").

Words that are often found in the speech of young people are observed in the works of art related to the topic. For example, in the works of Tahir Malik, there are many words and phrases typical of youth speech. From "Goodbye Childhood":

"Stalba guards" do not have a specific topic to talk about;

In class, he even begins to demand "excellence" - "leadership";

We can't talk about the "discotheque" problem;

But some teenagers interpret these ideas in their own way and organize "incomparable sevens" or "Zorro's team" to establish justice in society in their own way;

After the film "Beware of the car" and "Detochkin

children" groups appeared and engaged in damage to private cars;

"At school, even children are afraid of him, calling him a psycho."

nicknamed";

"The wolf" showed Toshmat in order to protect him";

"Okay, you go. Don't forget what I said yet. Get out of your house.

Your father is a "podles" man, you can't live with him";

"Hold your lungs, bratishka";

"But he was angry not only because Keldiyorov's case was "shut up", but also because these "shut ups" were still going on";

"Papul said don't let foreigners in," Sanjar said "foreigners".

he spoke deliberately";

"Look, chef?" - said";

"While we are here, this is Qamariddin," said Tal'at, "go and call him, say that the Count is calling";

"You say that this "big fish" killed Mirtillayev?";

"I know, their "headquarters" is in front of the cinema".

From the work "Demon Streets of the Devil":

Names of "thieves":

"Bozorchilar" - thieves in markets;

"Yumronkoziq" - thieves in the subway;

"Maydonchilar" - robbers on railways;

"Poygachilar" - city thieves in transport;

"Do'kondorlar (teatrchilar)" – shop and thieves in public places;

"Yo'lichilar" - street thieves;

"Badxatlar" - tailors who are good at cutting clothes and bags;

"Niqobchilar" - those who steal by hiding their hand behind clothes or some other item;

"Baliqchilar" - pocket money specially madethieves with fishing rods;

"Jarrohlar" - hidden money with the help of special clamps (tweezers) thieves;

"Chimchilog'ich" - thieves without any auxiliary equipment;

"Titratgichlar" - pushers, people who steal in the crowd;

"Sumkachilar" - thieves of women's bags;

"To'nka" - thieves who steal money from household bags (the lowest class among thieves).

To conclude, it can be said that any social strata in society, their social classes find their expression in our language. How social groups see the world is reflected in their lexicon. Sociolects in the language indicate the social status and culture of the speaker. The most important peculiarity of slang concerns not the plane of content. The lexical meaning of a slang word contains not only the denotational component, but also an emotive component. It is expressive, evaluator and stylistically colored. Slang is normal and natural human linguistic creativity. It is mostly word play and the intelligent manipulation of sound and meaning for all sorts of social purposes. There are no stabilizing influences, such as grammars and stylebooks, to stifle creativity, limit expansion, or prevent the making of errors. Users are free to innovate, make errors, and repeat misinterpretations that become new slang.

REFERENCES

1. Eble C. "Slang and Sociability", Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press, 1996. P. 61-73
2. Galperin I.R. "Stylistics", 1971. P. 62-118.
3. Richard A.S. "Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions", 2006. 546 p.
4. Samatboyeva M. O'zbek yoshlari nutqidagi sotsiolektlar (argo, jargon, sleng)/ Filologiya masalalari – yosh tadqiqotchilar nigohida. –T., 2018. –B.108 –115
5. Waller A., 2009, Constructing Adolescence in Fantastic Realism. London and New York: Routledge.

INTERFEYSNING INTELLEKTUAL MULK HUQUQI OBYEKTI SIFATIDAGI O'RNINI VA UNI HIMOYA QILISH VOSITALARINI

Nasriddinov Ramazon Dilshod o'g'li

Master student of Tashkent State University of Law

nasriddinov.ramazon19@gmail.com

ANNOTATSIYA

Bu maqolada interfeysning intellektual mulk huquqidagi o‘rni, uni himoya qilish muammolari haqida so‘z yuritilgan. Shu bilan birga maqolada interfeysni mualliflik huquqi bilan himoya qilish tarafdorlarining ham, uni sanoat namunasi sifatida himoya qilish zarurligini ta’kidlaydigan mutaxassislarining ham fikrlari va bu fikrlarga olib kelgan asoslari keltirilgan. Fikrlar amaliyot bilan dalillanishi uchun real caselarga ham murojaat qilingan.

Key words: *interfeys, intellektual mulk, mualliflik huquqi, sanoat namunasi, yassi sanoat namunasi, Elektron hisoblash mashinalari, ixtirolar, foydali modellar, API, Google, Oracle, Samsung, Apple.*

KIRISH

Kompyuter programmalarining interfeyslari haqida ko‘plab ishlar o‘rganilganligiga qaramasdan, ularning huquqiy tabiyati haqidagi qarashlar hali ham aniq tartibga solinmagan. Shu sababli bu muammoni hal qilish kundalik hayotning zaruriy sharti hisoblanadi. Bundan tashqari bu shartni kompyuter sohasining jadal sur‘atda rivojlanishi ham yuzaga keltirmoqda. Intellektual mulk huquqi olimlari interfeysni himoya qilish bo‘yicha turli xil qarashlarga egalar. Ularning ayrimlari uni mualliflik huquqi bilan himoya qilish kerak deb hisoblasalar, boshqalari aksincha sanoat mulki doirasida patentlash orqali himoya qilish kerak degan fikrdalar. Bu qarashlar bilan bir qatorda uni boshqa o‘ziga xos usullar orqali muhofaza qilish kerak degan olimlar guruhi ham ucha turadi.

Birinchi guruh olimlari qatorida K. Mehmonov, E. Kotenko, B. Semenyuta kabilarni keltirishimiz mumkin.

Maqolada ilmiy bilishning qiyoslash, induksiya, deduksiya, analiz, sintez usullaridan foydalanilgan.

O'rganish natijasida interfeys qanday vosita orqali himoya qilinishi eng maqbul usul ekanligi aniqlangan. Bu natija xulosa qismida beriladi.

ASOSIY QISM

Kundalik hayotda interfeys bilan bog'liq muammolar juda ko'plab uchraydi, bu jarayonda qonunchilik tizimi interfeys atamasi nima ekanligiga ta'tif bermagan o'rinlar ham talaygina. Bu holatlar esa huquqni qo'llovchi idoralarga ham o'z huquqlarini tiklashni istayotgan tomon uchun ham ko'plab muammolarni keltirib chiqarmoqda. Interfeys qanday himoya qilinishi lozim degan savolga turli olimlarda turlicha javoblar mavjud. Ba'zi olimlar u sanoat namunasi sifatida himoya qilinishi kerak deb hisoblasalar, boshqalari u mualliflik huquqi doirasida himoya qilinishi kerak degan tushunchadalar. O'zi interfeys qanday himoya qilinishi kerakligi qanday himoya vositalari bilan himoya qilinsa samaraliroq bo'lishi haqida quyida so'z yuritimiz.

Yuqorida interfeys nima ekanligiga juda ko'plab qonunchilik tizimlarida javob berilmaganligini aytib o'tdik. Shu qatori O'zbekiston Respublikasi qonunchilik tizimida ham interfeys tushunchasiga ta'rif berilmagan. Shu sababli birinchi navbatda interfeys nima ekanligiga to'xtalib o'tishimiz lozim. Interfeys deganda foydalanuvchi turli xil, murakkab, texnologik mashinalar, qurilmalar va uskunalar bilan o'zaro aloqada bo'lishini ta'minlaydigan vositalar va usullar to'plami tushuniladi.

O‘zbekiston Respublikasining “Elektron hisoblash mashinalari uchun yaratilgan dasturlar va ma’lumotlar bazalarining huquqiy himoyasi to‘g‘risida”gi qonunining 3-moddasida huquqiy himoya obyektlari keltirib o‘tilgan. Unda EHM uchun yaratilgan dasturlar yoki ma’lumotlar bazalari yoxud ularning biron-bir qismiga asos bo‘lgan g‘oyalar va prinsiplarga, shu jumladan interfeys hamda algoritm tashkil qilish go‘yalari va prinsiplariga, shuningdek dasturlash tillariga nisbatan himoya choralari tatbiq etilmaydi¹ deyiladi. Bu ko‘pgina mutaxassislarni interfeys mualliflik huquqi doirasida himoya qilinmaydi degan xulosaga kelishiga sabab bo‘lgan. Ammo K. Mehmonovning fikricha yuqoridagi qonunda interfeys himoya obyekti sifatida keltirilmagan bo‘lsa ham mualliflik huquqining himoya doirasi har qanday dasturlash tilida va har qanday shaklda ifodalanishi mumkin bo‘lgan elektron hisoblash mashinalari uchun yaratilgan dasturlarning barcha xiliga (amaliyot tizimlari va dasturiy majmualarga) nisbatan, boshlang‘ich matn va obyekt kodiga nisbatan ham, shuningdek ma’lumotlarni tanlash va tashkil etish bo‘yicha ijodiy mehnatning natijasi bo‘lgan ma’lumotlar bazalariga nisbatan tatbiq etiladi. Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risidagi qonunga muvofiq, audiovisual asar, ya’ni bir-biri bilan bog‘langan tasvirlarning yozib olingan turkumidan iborat bo‘lgan, tegishli texnika vositalari yordamida ko‘rib va eshitib idrok etish uchun mo‘ljallangan asar, shu jumladan dastlabki yoki keyingi qayd etish usullaridan qat’i nazar, kinematografiya asarlari va kinematografiyanikiga o‘xshash vositalar bilan ifodalangan barcha asarlar (tele va videofilmlar, diafilmlar, slaydfilmlar hamda boshqa asarlar) mualliflik huquqi obyekti hisoblanadi. Chuqquroq o‘ylab ko‘rilsa, kompyuter interfeysi ham audiovisual asarga muayyan jihatlari, ya’ni bir biri bilan bog‘langanligi, (ovozli bo‘lishi) jihatidan o‘xshashlik mavjud. Demak, kompyuter interfeysi qonunda belgilangan talablarga javob bersa, u holda mualliflik huquqiy himoya obyekti bo‘lishi mumkin². Shu bilan

¹ O‘zbekiston Respublikasining “Elektron hisoblash mashinalari uchun yaratilgan dasturlar va ma’lumotlar bazalarining huquqiy himoyasi to‘g‘risida”gi qonuni

² Intellektual mulk. Darslik. Mas’ul muharrirlar: y.f.d. prof., O. Oqyulov, y.f.d. (PhD), dotsent N.E. Gafurova // Mualliflar jamoasi. – T.: TDYU nashriyoti, 2019. -266-bet.

birga Mehmonovning fikricha “Ixtirolar, foydali modellar, sanoat namulari to‘g‘risida”gi qonuning 8-moddasida

Matbaa mahsulotlari, arxitektura obyektlari, sanoat, gidrotexnika inshootlari va boshqa statsionar inshootlar, suyuq, gazsimon, sochiluvchan yoki shunga o‘xshash moddalardan iborat o‘zgaruvchan shakldagi obyektlar, buyumning faqat texnik vazifasi bilan bog‘liq bo‘lgan yechimlar, jamoat manfaatlariga, insonparvarlik va axloq qoidalariga zid yechimlar sanoat namunasi obyektini hisoblanmasligi interfeyslarni sanoat namunasi sifatida ro‘yxatdan o‘tkazishni inkor etadi¹.

Yuqoridagi fikrga o‘xshab ko‘plab boshqa olimlar ham interfeys mualliflik huquqi doirasida himoya qilinishi kerak deb hisoblaydilar va bunga dalil sifatida interfeys ham kompyuter dasturining bir qismi ekanligini va u yozilgan kod orqali mavjud bo‘lishini keltirib o‘tishadi². Masalan, E. Kotenkoning fikricha interfeys kompyuter dasturining bir qismi va u alohida tushunilmasligi lozim³.

Ammo boshqa olimlar interfeys kompyuter dasturi bilan birga umumiy himoya qilinmasligi kerak deb hisoblaydilar. Ularning fikricha interfeys va kompyuter dasturlari bir biridan alohida hisobga olinishi mumkin. Agar ular birga hisoblansa interfeysni muallifning roziligsiz ishlatish kompyuter programmasiga bo‘lgan mualliflik huquqining ham buzilishiga olib keladi. Bu guruhdagi olimlar interfeys mualliflik huquqi bilan emas, boshqa vositalar orqali himoya qilinishi lozim degan fikrdalar. Masalan, bunday olimlardan biri B. Semenyutening fikricha interfeys mualliflik huquqidan boshqa vositalar bilan, hozirda himoya vositasi sifatida foydalanilmayotgan huquqiy rejimlar bilan yoki sui generis qoidalari bilan himoya qilinishi lozim⁴. Sui generis mualliflik huquqi bilan himoya qilinmaydigan, lekin himoya qilinishni talab qiladigan obyektlarga qo‘llaniladigan rejim.

¹ Intellektual mulk. Darslik. Mas’ul muharrirlar: y.f.d. prof., O. Oqyulov, y.f.f.d. (PhD), dotsent N.E. Gafurova // Mualliflar jamoasi. – T.: TDYU nashiryoti, 2019. -264-bet.

² Право интеллектуальной собственности: Учебник / Е.С. Гринь, В.О. Калятин, С.В. Михайлов и др.; под общ. ред. Л.А. Новоселовой. М.: Статут, 2017. Т. 2: Авторское право. 367 с.

³ Котенко Е.С. Авторские права на мультимедийный продукт: монография. Москва: Проспект, 2013. 128 с.

⁴ Семенята Б.Е. Графический пользовательский интерфейс программы для ЭВМ: проблемы правового регулирования // Вестник Арбитражного суда Московского округа. 2015. № 2. С. 42 - 58.

A. Savelyevning fikricha interfeysni mualliflik huquqi doirasida himoya qilish boshqa kompyuter dasturlar yaratuvchilari uchun qiyinchilik keltirib chiqarishi mumkin va ularni tayyor narsani yana qayta yaratishiga majbur qiladi¹.

Yuqorida fikrga monand Amerika Qo'shma Shtatlarida sud presedenti

Bu case Google va Oracle kompaniyalari o'rtasida Java Interfeysidan (Application Programming Interfaces) noqonuniy foydalanganligi sababli yuzaga kelgan. 2010-yilda Oracle kompaniyasi sudga Googlening Android tizimini yaratayotganida Javaning interfeysidan foydalanganligini va bu Oraclening patent va mualliflik huquqlarini buzishini ma'lum qilgan. Oraclening iddaosiga ko'ra u Google Javaning 11.500 qator kodlarini ko'chirgan. Bu kodlar mualliflik huquqi bilan himoya qilinmasa ham Java interfeysi himoyalangan bo'lgan. Shu sababli u Googledan 9 milliard undirishni so'ragan. Bu case bir nechta bosqichlarda ko'rib chiqilgan. 2012-yilda federal sud Google foydasiga qaror chiqarib interfeys mualliflik huquqi bilan himoya qilinmasligini ma'lum qilgan. Ammo bu qarorga rozi bo'lmagan Oracle kompaniyasi apellatsiya tartibiga murojaat qilgan. 2014-yilda esa apellatsiya sudi birinchi instansiya sudining qarorini bekor qilib, ishni yana birinchi instansiya sudiga qaytargan va Googlening Java interfeysidan foydalanish doirasini qayta ko'rib chiqish majburiyatini yuklagan. Bu qarordan norozi bo'lgan Google Amerika Oliy Sudiga murojaat qilgan, lekin u ishni qabul qimagan. Birinchi instansiyaga qaytarilgan ish 2016-yilda yana Google foydasiga hal qilingan. Sud Googlening Java interfeysidan foydalanishini adolatli deb topgan va bunga asos qilib Google ko'chirilgan kodlarni Java foydalanayotgan maqsadlardan boshqa maqsadda foydalanayotganligini keltirgan. Ish yana Oliy Sudda ham ko'rilganligiga qaramasdan Oliy Sud ham Googlening Java kodlarini foydalanishdan maqsadi yangi kompyuter programmasini yaratish bo'lganligini keltirgan².

¹ Савельев А.И. Актуальные вопросы судебной практики в сфере оборота программного обеспечения в России // Вестник ВАС РФ. 2013. № 4. С. 4 - 36.

² <https://zuniclaw.com/en/google-v-oracle-case/>

Ammo bu qarorga rozi bo'lmagan bir qancha mutaxassislar ham topiladi. Ualrning fikricha bu case Oracle foydasiga hal etilishi lozim edi¹. Bizning fikrimizcha ham bu holatda interfeys himoya qilinishi lozim edi. Foydalanish qanday maqsadda, qanday ko'rinishda bo'lishidan qat'i nazar intellektual mulk obyekti muhofaza qilinishi lozim.

Yuqorida interfeysni mualliflik huquqi doirasida va boshqa vositalar orqali himoya qilinishi tarafdorlari bo'lgan olimlarning fikrlari bilan tanishib chiqdik, endi intellektual mulk huquqida shunday mutaxassislar ham borki, ularning qarashiga ko'ra bu obyekt sanoat namunasi sifatida ko'rilishi kerak. Masalan, intellektual mulk huquqi mutaxassisi Yuldashev Abdumo'minning fikricha Interfeys intellektual mulk obyekti sifatida yassi sanoat mulki sifatida himoya qilinishi kerak.

Amaliyotda interfeysni mualliflik huquqi bilan ham sanoat namunasi sifatida beriladigan patent bilan ham himoyalash mumkin. Bunda inobatga olinishi kerak bo'lgan jihati interfeys sanoat namunasi sifatida patentlanishi uchun belgilangan ma'lum bir qoidalarga javob berishi lozim. Interfeys patent huquqi bilan himoya qilinishiga Apple va Samsung o'rtasida bo'lib o'tgan caseni misol qilishimiz mumkin. Bu caseda Apple Samsung o'zining patent bilan himoyalangan huquqlarini buzganlikda ayblagan. Buzilgan huquqlar orasida interfeysga bo'lgan huquq ham bore di. Yuqorida keltirib o'tilgan Google va Oracle case esa interfeyslarni mualliflik huquqi bilan himoya qilinishiga dalil bo'lishi mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, yuqorida ikki xil qarash egalarining o'z yo'nalishlari mavjud va u ma'lum ma'noda to'g'ri, ammo mening fikrimcha interfeys mualliflik huquq bilan himoya qilinishi kerak, chunki interfeysni vujudga keltiruvchi algoritmlar ketma-ketligi xuddi kompyuter programmalarini vujudga keltirgandek bir xil tarzda yozib chiqiladi. Shunday ekan interfeys kompyuter programmasining bir bo'laki sifatida qaralishi lozim va ular bir butun obyekt sifatida himoyalaniishi kerak.

¹ <https://medium.com/nod-IP-law/google-v-oracle-case-9ca1903bb532>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Савельев А.И. Актуальные вопросы судебной практики в сфере оборота программного обеспечения в России // Вестник ВАС РФ. 2013. № 4.
2. Семенюта Б.Е. Графический пользовательский интерфейс программы для ЭВМ: проблемы правового регулирования // Вестник Арбитражного суда Московского округа. 2015. № 2. С. 42 - 58.
3. Котенко Е.С. Авторские права на мультимедийный продукт: монография. Москва: Проспект, 2013
4. Право интеллектуальной собственности: Учебник / Е.С. Гринь, В.О. Калятин, С.В. Михайлов и др.; под общ. ред. Л.А. Новоселовой. М.: Статут, 2017. Т. 2: Авторское право
5. Intellektual mulk. Darslik. Mas’ul muharrirlar: y.f.d. prof., O. Oqyulov, y.f.f.d. (PhD), dotsent N.E. Gafurova // Mualliflar jamoasi. – T.: TDYU nashiryoti
6. Геоинформатика. Толковый словарь основных терминов. М.: ГИС-Ассоциация, 1999.
7. <https://medium.com/nod-IP-law/google-v-oracle-case-9ca1903bb532>
8. <https://zuniclaw.com/en/google-v-oracle-case/>

1929–1933-YILLARDAGI JAHON IQTISODIY INQIROZINING ITALIYA DAVLATIGA TA’SIRI

Sayfullayev Asad Muzaffar o‘g‘li

O‘zbekiston Milliy universiteti tarix fakulteti magistranti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada 1929–1933-yillarda Italiyada yuz bergan iqtisodiy inqiroz, uning inqirozning sabablari, oqibatlari va inqirozdan chiqish uchun hukumat tomonidan ko‘rilgan choralar haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: *iqtisodiy inqiroz, Buyuk tushkunlik (depressiya), fashizm, islohot, iqtisodiy tangliklar, iqtisodiy siyosat.*

ABSTRACT

This article describes the economic crisis that occurred in Italy in 1929–1933, its causes, consequences and measures taken by the government to overcome the crisis.

Key words: *economic crisis, Great Depression, fascism, reforms, economic difficulties, economic policy.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассказывается об экономическом кризисе, произошедшем в Италии в 1929–1933 гг., его причинах, последствиях и мерах, принятых правительством для выхода из кризиса.

Ключевые слова: *экономический кризис, Великая депрессия, фашизм, реформы, экономические трудности, экономическая политика.*

KIRISH

Buyuk tushkunlik yoki Buyuk depressiya nomi bilan tanilgan 1929-yilgi jahon iqtisodiy inqirozi, butun dunyo iqtisodiyotiga, shu jumladan Italiya mamlakatiga ham jiddiy ta’sir ko‘rsatdi. Bu davrda Italiya allaqachon zaif iqtisodiyot, siyosiy beqarorlik va ijtimoiy tartibsizliklar bilan kurashayotgan edi, ammo bu inqiroz ta’siriga

mamlakatni yanada zaifroq qildi. Italiyadagi iqtisodiy inqiroz 1929-yildan 1933-yilgacha davom etib, mamlakat iqtisodiyoti, siyosati va jamiyat hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Jahon iqtisodiy inqirozi (1929–1933) va uning dunyo mamlakatlariga ta'siri olimlarning ilmiy tadqiqotlarida asosiy mavzulardan biri bo'lib kelgan (S. Fenoaltea, G. Migone, A. Littelton, B. Borisov, L. Grinin, I. Prostakov, K. Gorelikov, A. Komarov, I. Kovalev, Sh. Mustafqulov, D. Rahmonov).

TADQIQOT NATIJALARI

1929–1933-yillarda yuz bergan Italiyadagi iqtisodiy inqirozning bir qancha ichki va tashqi sabablari bor edi. Tashqi sababga ko'ra, 1929-yil oktyabr oyida Nyu-York fond birjasining qulashi barcha mamlakatlarga ta'sir ko'rsatadigan jahon iqtisodiy inqirozini keltirib chiqardi [1] [2]. O'sha davrda eksportga qattiq qaram bo'lgan Italiya jahon talabining pasayishidan sezilarli darajada zarar ko'radi. Bundan tashqari, inqiroz xorijiy investitsiyalarning qisqarishiga olib keldi, bu esa mamlakatning iqtisodiy ahvolini yanada yomonlashtirdi [3].

Italiya jahon iqtisodiy inqirozidan oldin ham iqtisodiy qiyinchiliklarni boshidan kechirayotgandi. Mamlakatda qishloq xo'jaligi sohasi qurg'oqchilik va kam hosil tufayli og'ir qiyinchiliklarga yuz tutgan, sanoat sektori Yevropaning boshqa davlatlari, asosan Buyuk Britaniya, Fransiya, Germaniyaning qattiq raqobatiga duch kelgan. Mamlakatdagi yuqori darajadagi ishsizlik va inflyatsiya ham inqiroz sabablaridan biri edi [4, 172-bet]. Inqiroz, shuningdek, ish haqining pasayishiga olib keldi, bu esa iste'mol xarajatlarini yanada qisqartirdi va iqtisodiy vaziyatni yomonlashtirdi.

Inqiroz bank sektoriga ham jiddiy ta'sir ko'rsatdi, ko'plab banklar muammoli kreditlarning yuqori darajasi tufayli inqirozga uchradi [4, 177-bet]. Hukumatning sektorga mablag' kiritish orqali banklarni qutqarishga urinishlari mamlakatning moliyaviy ahvolini yanada yomonlashtirdi, bu esa investorlar ishonchining yanada pasayishiga olib keldi [3].

Mamlaktdagi iqtisodiy inqiroz ham muhim siyosiy va ijtimoiy oqibatlarga olib keldi. Inqiroz mamlakatdagi ancha kuchsiz bo'lgan siyosiy vaziyatni yomonlashtirdi, bu ijtimoiy tartibsizliklar va siyosiy zo'ravonliklarning kuchayishiga olib keldi. Hukumatning inqirozga munosabati ham noadekvat bo'lib, hukmron sinf va institutlarga ishonchning yo'qolishiga olib keldi [3].

Inqiroz fashizm kabi ekstremistik siyosiy oqimlarning kuchayishi uchun qulay zamin yaratdi. Benito Mussolini boshchiligidagi fashistik partiya mamlakatdagi iqtisodiy va siyosiy beqarorlikdan foydalanib, mamlakatda tartib va farovonlikni tiklashga va'da berdi [4, 179-bet]. Partiya sezilarli darajada qo'llab-quvvatlandi va 1922-yilda Mussolini bosh vazir bo'ldi, bu esa Italiyada fashistik rejim o'rnatilishiga zamin yaratdi.

XULOSA

1929–1933-yillardagi Italiyadagi iqtisodiy inqiroz mamlakat iqtisodiyoti, siyosati va jamiyati uchun jiddiy oqibatlarga olib keldi. Natijada mamlakatda ijtimoiy tartibsizliklar va siyosiy zo'ravonliklarning kuchayishi, fashistik tuzumning o'rnatilishiga olib keldi. Italiyadagi iqtisodiy inqiroz ijtimoiy va siyosiy tartibsizliklarning oldini olish uchun barqaror va mustahkam iqtisodiyotni o'rnatish muhimligini, shuningdek, iqtisodiy qiyinchiliklar davrida hukumatning samarali aralashuvi zarurligini ko'rsatdi. Yuz bergan iqtisodiy inqirozdan olingan saboqlar bugungi kunda ham mamlakatda o'z dolzarbligi yo'qotmagan, hukumat bank sektorini qo'llab-quvvatlash va investorlar ishonchini saqlab qolish uchun samarali iqtisodiy siyosatni yuritib kelmoqda. Bundan tashqari, aholining kambag'al va ishsiz qatlamini qo'llab-quvvatlash uchun ijtimoiy ta'minot dasturlariga ustuvor ahamiyat berishmoqda.

IQTIBOSLAR

1. Sh. Mustafoqulov. Jahon iqtisodiy inqirozlari: fermerlar, cho‘yan, birjalardan tortib Dou Jonsgacha / <https://xs.uz/uz/post/zhahon-iqtisodij-inqirozlari-fermerlar-choyandan-tortib-birzhalar-va-dou-zhongacha>
2. Окорочкова Т.С. Мировой экономический кризис 1929 года: исторический опыт и уроки. / <https://cyberleninka.ru/article/n/mirovoy-ekonomicheskiy-krizis-1929-goda-istoricheskiy-opyt-i-uroki>
3. Доля С.С. Стратегические возможности антикризисных мер: опыт выхода Италии из мирового кризиса 1929-1932 годов. / <https://cceis.hse.ru/pubs/share/direct/422395634.pdf>
4. Простаков И. Когда лекарство хуже болезни (Великая депрессия в Италии). // Россия в глобальной политике. – 2021. – № 1.– Стр. 172-186.

PARABOLANING URINMA VA KESUVCHISI ORASIDAGI MUNOSABAT

Noriyeva Aziza Jasur qizi

O'zMU Jizzax filiali assistenti

noriyevaaziza@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada tekislikdagi ikkinchi tartibli chiziqlardan biri bo'lgan parabolaning urinma va kesuvchisi orasidagi munosabati keltirilgan bo'lib, ushbu munosabat aylananing urinma va kesuvchisi orasidagi munosabat kabi ifodalanishi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Aylana, urinma, kesuvchi, parabola, proyeksiya.

THE CONNECTION OF TARGENT AND INTERSECT OF A PARABOLA

ABSTRACT

The article presents the connection between the tangent and the intercept of a parabola, which is one of the second-order lines in the plane, and it is shown that this connection p is expressed as the connection between the intercept and the intercept of a circle.

Keywords: Circle, tangent, interceptor, parabola, projection.

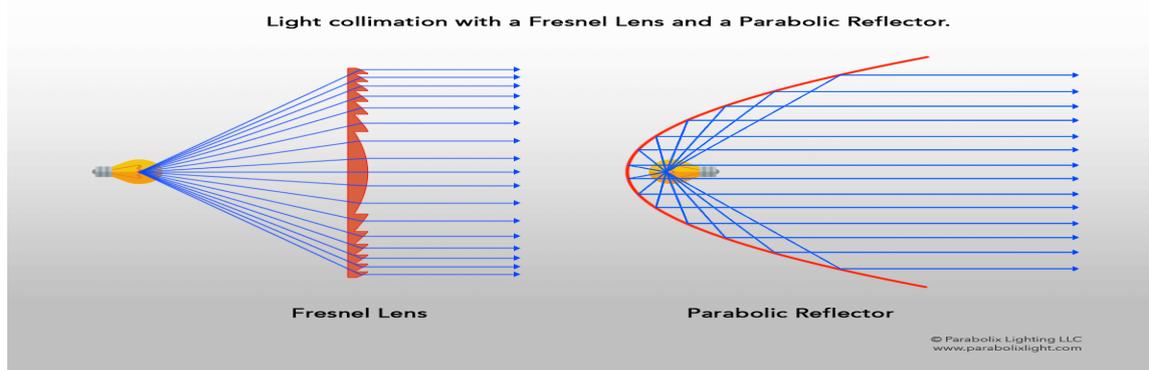
KIRISH

Matematika bu hayotiy qonuniyatlarni miqdorlar orqali o'rganadigan fandır. Geometriya matematikaning ajoyib bir qismi bo'lib, unda shakllar va ularning xossalari o'rganiladi. Bizni o'rab turgan butun borliq shakllardan iborat. Turli shakllar va ularni o'rganish jarayonida insonning vizual tafakkuri yanada kengayadi. Inson voqea-hodisalarning modelini yaxshi tasavvur etganligi sababli dunyo va borliqni anglash kabi sifatleri rivojlanadi.

Sodda shakllardan biri bu aylana bo‘lib, u tekislikdagi ikkinchi tartibli chiziqlar oilasiga mansub hisoblanadi. Aylana va uning xossalari yetarlicha o‘rganilgan, ammo ikkinchi tartibli chiziqlar uchun ushbu xossalar o‘rinli bo‘lishi, yoki bo‘lmasligi o‘zbek tilidagi adabiyotlarda juda kam uchraydi. Biz quyida aylanaga tegishli bo‘lgan ayrim xossalarni ikkinchi tartibli chiziqlardan biri bo‘lmish parabola uchun o‘rinli bo‘lishi mumkin ekanligini keltirib o‘tamiz.

Bundan tashqari parabola va boshqa ikkinchi tartibli chiziqlarning hayotiy tadbirlari ko‘p. Havo qarshiligi hisobga olinmasa, boshlang‘ich tezligi vertikal bo‘lmagan, erkin harakatlanayotgan jismning trayektoriyasi parabola chizadi. Biz buni musiqali favvoralarda ham kuzatishimiz mumkin. Yerning tortishish kuchi hamda analitik qonuniyatlar yordamida suvning turli shakl va harakatlarni hosil qiluvchi formulalar ham shakllarning xossalari yordamida hosil qilinadi.

Parabolani o‘z o‘qi atrofida aylantirib hosil qilingan sirt (aylanma paraboloid) parallel nurlarni bir nuqtaga yig‘adi va aksincha, fokusidan tarqalayotgan nurlar paraboloiddan qaytib, parallel dasta hosil qiladi. Parabolaning bu xossasidan proyektor va avtomobil faralari yasashda, quyosh energiyasini qo‘llash (konsentratorlar)da foydalaniladi. [1] (1-rasm)

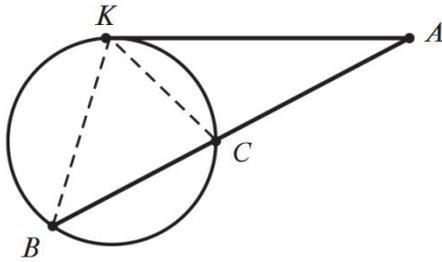
1-rasm.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ma‘lumki, aylanadan tashqarida yotgan nuqtadan aylanaga kesuvchi va urinma o‘tkazilgan bo‘lsa, urinma kesmasining kvadrati kesuvchining uning tashqi qismiga ko‘paytmasiga teng, ya‘ni agar AK – aylanaga urinmaning kesmasi va AB shu aylananing kesuvchisi bo‘lsa

$$AK^2 = AB \cdot AC. [2]$$

tenglik o‘rinli bo‘ladi. (1-rasm)

2-rasm.

Aytaylik, paraboladan tashqaridagi nuqtadan l_1 urinma va l_2 kesuvchi o‘tkazilgan bo‘lsin. Agar $A(x_1, y_1)$ urinish nuqtasining koordinatalari, $B(x_2, y_2)$ va $C(x_3, y_3)$ kesishish nuqtalari bo‘lsa, u holda

$$|PA|^2 = |PB| \cdot |PC|$$

tenglik har doim ham o‘rinli bo‘lmasligini tekshirib ko‘rish mumkin:

$$\begin{aligned} & \sqrt{(x_4 - x_1)^2 + (y_4 - y_1)^2}^2 \neq \\ & \neq \sqrt{(x_4 - x_2)^2 + (y_4 - y_2)^2} \cdot \sqrt{(x_4 - x_3)^2 + (y_4 - y_3)^2} \end{aligned}$$

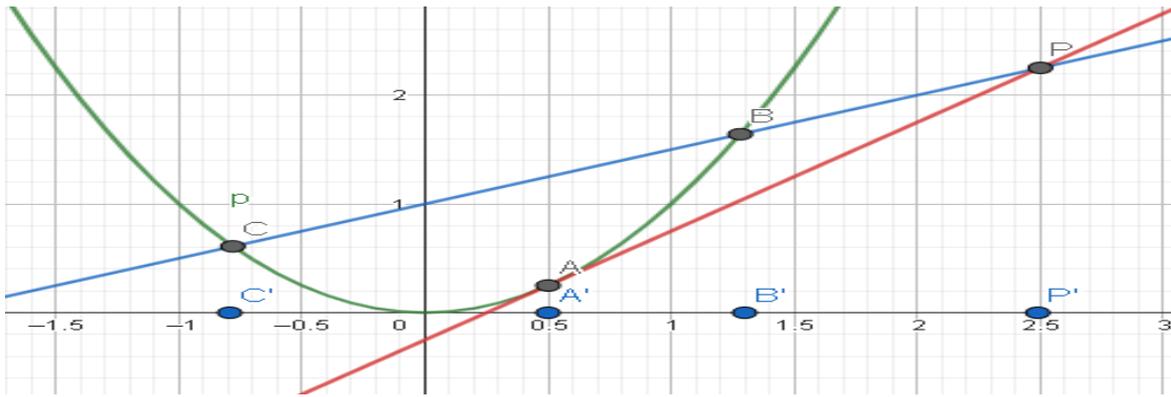
Ikkinchi tomondan [1] tenglikdagi masofalarning OX o‘qidagi proyeksiyalari uchun ushbu munosabat o‘rinli bo‘lishini tekshirib ko‘ramiz.

NATIJALAR

Paraboladan tashqaridagi $P(x_4, y_4)$ nuqtadan unga l_1 urinma va l_2 kesuvchi o‘tkazildi. Agar $A(x_1, y_1)$ urinish nuqtasining koordinatalari, $B(x_2, y_2)$ va $C(x_3, y_3)$ kesishish nuqtalari bo‘lsa, u holda ushbu nuqtalarning OX o‘qidagi proyeksiyalari $A'(x_1, 0)$, $B'(x_2, 0)$, $C'(x_3, 0)$ va $P'(x_4, 0)$ uchun

$$|P'A'|^2 = |P'B'| \cdot |P'C'|$$

tenglik o‘rinli bo‘ladi. (2-rasm)

3-rasm.

MUHOKAMA

l_1 urinma tenglamasi

$$y - y_1 = 2x_1(x - x_1)$$

l_2 kesuvchi tenglamasi

$$\frac{x - x_2}{x_3 - x_2} = \frac{y - y_2}{y_3 - y_2}$$

tenglamalar bilan aniqlanadi.

$P(x_4, y_4) \in l_1, l_2$ ekanligidan,

$$\frac{x_4 - x_2}{x_3 - x_2} = \frac{y_4 - y_2}{y_3 - y_2}$$

$$y_4 - y_1 = 2x_1(x_4 - x_1)$$

tengliklarga ega bo'lamiz. Oxirgi tenglikni y_4 ga nisbatan yechib, quyidagilarni hosil qilamiz:

$$\frac{x_4 - x_2}{x_3 - x_2} = \frac{y_1 + 2x_1x_4 - 2x_1^2 - y_2}{y_3 - y_2}$$

y_1, y_2, y_3 lar parabolaning x_1, x_2, x_3 nuqtalardagi qiymatlari ekanligini e'tiborga olib,

$$\frac{x_4 - x_2}{x_3 - x_2} = \frac{x_1^2 + 2x_1x_4 - 2x_1^2 - x_2^2}{x_3^2 - x_2^2}$$

ni hosil qilamiz. Ifodani soddalashtirib,

$$(x_4 - x_2)(x_3 + x_2) = 2x_1x_4 - x_1^2 - x_2^2$$

$$x_3x_4 + x_2x_4 - x_2x_3 - x_2^2 = 2x_1x_4 - x_1^2 - x_2^2$$

tenglikning ikkala tomoniga x_4^2 qo'shib ko'paytuvchilarga ajratamiz:

$$x_1^2 - 2x_1x_4 + x_4^2 = x_4^2 - x_3x_4 - x_2x_4 + x_2x_3$$
$$(x_4 - x_1)^2 = (x_4 - x_2)(x_4 - x_3)$$

Bundan

$$|P'A'|^2 = |P'B'| \cdot |P'C'|$$

tenglikka ega bo'lamiz.

XULOSA

Demak, bir turdagi chiziqlar uchun umumiy qonuniyatlar mavjud. Ya'ni bir chiziq uchun o'rinli bo'lgan munosabat – shu turdagi boshqa chiziqlar uchun ham o'rinli bo'ladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. [https://uz.wikipedia.org/wiki/Parabola_\(chiziq\)](https://uz.wikipedia.org/wiki/Parabola_(chiziq))
2. I. Isroilov, Z.Pashayev (2010). *GEOMETRIYA*. Toshkent: O'qituvchi.

CHAQALOQLAR CHO‘ZILGAN SARIQLIGINING KLINIK MANZARASI

Boboyeva Nigora To‘xtamishevna

Samarqand davlat tibbiyot universiteti

DOLZARBLIGI

Cho‘zilgan chaqaloqlar sariqligi neonatal davrda ko‘p qayd etilayotganligi ayni damda neonatal davrda kuzatilgan dolzarb muammolardan hisoblanmoqda. Cho‘zilgan chaqaloqlar sariqligi o‘zining dolzarbligini ko‘p qayd etilishidan tashqari davomiyligi jihatdan ham neonatologlar ichida qizg‘in bahslarga sabab bo‘lmoqda. Zero chaqaloqlarda saloqlikning paydo bo‘lishi va davomiylik vaqti 60-80% chaqaloqlarda bashorat etib bo‘lmaydigan oqibatlariga olib kelishi mumkin. [1,2,3,4].

TADQIQOT MATERIAL VA USLUBLARI

Tadqiqot Samarqand davlat tibbiyot universiteti qoshida, klinik ilmiy tadqiqot Samarqand viloyati ko‘p tarmoqli bolalar tibbiy markazining neonatologiya bo‘limida olib borildi. Tadqiqotda 250 nafar cho‘zilgan sariqligi mavjud chaqaloqlar saralanib olindi.

TADQIQOT NATIJALARI VA ULARNI MUHOKAMA QILISH

O‘tkazilgan klinik tadqiqotlar qon zardobidagi bilirubin , yallig‘lanish belgilari va makroelementlar darajasiga qarab klinik ko‘rinishda statistik ahamiyatga ega farqlarni aniqladi. Klinik ko‘rinish, yuqoridagi laboratoriya ko‘rsatkichlariga qarab, birinchi tadqiqot guruhida minimal darajada ifodalangan, bu bilirubinning yangi tug‘ilgan chaqaloqning tanasiga uzoq muddatli neonatal giperbilirubinemiya bilan minimal salbiy ta‘sirini ko‘rsatdi.

XULOSA

Cho‘zilga chaqaloqlar sariqligi bilan og‘rigan yangi tug‘ilgan chaqaloqlarda mavjud klinik va laboratoriya o‘zgarishlari klinik ko‘rinishlarning laboratoriya ko‘rsatkichlari bilan bog‘liqligi va cho‘zilgan neonatal giperbilirubinemiya bilan kasallangan yangi tug‘ilgan chaqaloqlarda mavjud patologiyaning mavjudligi mazkur patologiyada ustuvor turgan patologik jarayonnig klinik manzarasi ifodalanishi bilan xarakterlanadi.

Kalit so‘zlar: chaqaloqlar, bilirubin, chozilgan giperbilirubinemiya, fiziologik reflekslar, nafas yetishmovchiligi, vegeto-visceral sindrom.

КЛИНИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НОВОРОЖДЕННЫХ С ПРОЛОНГИРОВАННОЙ НЕОНАТАЛЬНОЙ ГИПЕРБИЛИРУБИНИЕЙ.

Бобоева Нигора Тухтамишевна

Самаркандский государственный медицинский университет

АКТУАЛЬНОСТЬ

Пролонгированная неонатальная гипербилирубинемия часто встречается в неонатальном периоде. Неонатальная гипербилирубинемия приобретает свою актуальность тем, что это состояние параллельно с частым проявлением представляет большой интерес и по времени возникновения и её продолжительности. Некоторая степень желтухи новорожденных или гипербилирубинемии являются непредсказуемыми состояниями у 60–80% новорожденных во всем мире. [1,2,3,4].

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Работа выполнена в Самаркандском государственном медицинском университете. Клинический набор материала осуществлялся на Самаркандском областном детском многопрофильном медицинском центре в отделении неонатологии. Обследовано 250 новорожденных с пролонгированной неонатальной гипербилирубинемией.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Проведенные клинические исследования выявили статистические значимые различия в клинической картине в зависимости от уровня билирубина, маркеров воспаления и макроэлементов в сыворотке крови. Клиническая картина в зависимости от вышеуказанных лабораторных показателей в первой исследуемой группе было минимально выражено, что свидетельствовало о минимальном негативном влиянии билирубина на организм новорожденного с пролонгированной неонатальной гипербилирубинемией.

ВЫВОДЫ

Имеющиеся клинико-лабораторные изменения новорожденных с пролонгированной неонатальной гипербилирубинемией указывали на насыщенность связи клинических проявлений с лабораторными показателями и сопутствующей патологией у новорожденных с пролонгированной неонатальной гипербилирубинемией.

Ключевые слова: новорожденные, билирубин, пролонгированная гипербилирубинемия, физиологические рефлексы, дыхательная недостаточность, вегето-висцеральный синдром.

АКТУАЛЬНОСТЬ

пролонгированной неонатальной гипербилирубинемии (ПНГ) обусловлена высокой частотой встречаемости данного состояния, отсутствием четких диагностических критериев [1,2,3,4].

ЦЕЛЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

изучить клиническую характеристику при пролонгированной неонатальной гипербилирубинемии.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Обследовано 250 новорожденных, изучен анамнез и оценено здоровье их матерей. В исследуемых группах мальчиков было несколько больше чем девочек. Среди новорожденных было 158 мальчиков (63,2%) и 92 девочек (36,8%).(таб.1.).

Таблица 1

Распределение новорожденных с пролонгированной неонатальной гипербилирубинемией по полу

Пол новорожденного	частота	Процент	Процент допустимых
мальчики	158	63,2	63,2
девочки	92	36,8	36,8
Всего	250	100	100

Все новорожденные с ПНГ были доношенными . Среднее значение срока гестации в исследуемых группах составило 39 ± 9391 недель.(таб.2.).

Таблица 2

Среднее значение срока гестации исследуемых групп.				
Срок гестации	Частота	Проценты	Процент допустимых	Накопленный процент
37,0	31	12,4	12,4	12,4
38,0	88	35,2	35,2	47,6
39,0	98	39,2	39,2	86,8
40,0	27	10,8	10,8	97,6
41,0	5	2,0	2,0	99,6
42,0	1	,4	,4	100,0
Всего	250	100,0	100,0	

Большинство новорожденных были отправлены в отделение патологии новорожденных семейными врачами из за пролонгированного течения гипербилирубинемии. В отделении патологии новорожденных наряду с пролонгированной неонатальной желтухой (НЖ) было фиксировано и другая патология.(таб.3.)

Таблица 3

Клинический диагноз новорожденных в отделении неонатологии.

Диагноз	Обследуемая группа			
	I группа, n=85		II группа, n=115	
	абс.	%	абс.	%
НЖ-ВУИ	30	35,29	51	44,35
НЖ	35	41,18	52	45,22
НЖ- Пневмония	7	8,24	4	3,48
НЖ-ЦНС	13	15,29	8	6,96

В I обследуемой группе из 85 новорожденных с пролонгированной неонатальной гипербилирубинемией у 7 (8,24%) были выявлены неонатальная

пневмония и острые респираторные вирусные инфекции, у 13 (15,29%) вегетовисцеральный синдром, синдром угнетения или синдром возбуждения на фоне перенесенной гипоксико-ишемической энцефалопатии, у 30 (36,29%) пролонгированная желтуха на фоне ВУИ матери и 35 (41,18%) новорожденных с пролонгированной неонатальной гипербилирубинемией.

Во II обследуемой группе из 115 новорожденных с пролонгированной неонатальной гипербилирубинемией были выявлены у 4(3,48%) неонатальная пневмония и острые респираторные вирусные инфекции, у 8 (6,96%) вегетовисцеральный синдром, синдром угнетения или синдром возбуждения на фоне перенесенной гипоксико-ишемической энцефалопатии, у 51 (44,35%) пролонгированная желтуха на фоне ВУИ матери и 52(45,22%) новорожденных с пролонгированной неонатальной гипербилирубинемией.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Большое количество патологий, приведенных в таблице 2. объясняется сочетанием нескольких диагнозов у одного больного. Как показал проведенный анализ, мальчики и девочки с пролонгированной неонатальной гипербилирубинемией достоверно не отличались по частоте диагностируемой патологии.

В клинической картине при ПНГ на фоне неонатальной пневмонии доминировали признаки поражения дыхательной системы, цианоз визуализирующееся в периорбитальной и периоральной области, втягивание мечевидного отростка и межреберий при дыхании, дистанционными хрипами, аускультативно выслушивалось мелкопузырчатые, крепитирующие хрипы - на вдохе и сухие высокие - на выдохе, оральные хрипы.

При сопутствующей патологии с перинатальной патологией нервной системы в группе обследуемых новорожденных наблюдалось ослабление сосания, беспокойство, снижение интенсивности крика, легкая гипотония, тремор подбородка и конечностей в покое, ослабленный рефлекс Моро, Робинсона, Бабинского, Галанта, симпатикотония Пролонгированная

неонатальная гипербилирубинемия связанная с инфекцией матери проявлялась мраморностью кожных покровов, неудержанием тепла, акроцианозами, конъюнктивитом, срыгиваниями, рвотой, вздутием живота, появлением опрелостей при нормальном характере опорожнений.

Отмеченные клинико-лабораторные показатели в группах обследуемых новорожденных были последствием перенесенной гипоксемии и следствием чего проявлялись в виде разлитых изменений ЦНС.

ВЫВОДЫ

Имеющиеся клинико-лабораторные изменения новорожденных с пролонгированной неонатальной гипербилирубинемией указывали на насыщенность связи клинических проявлений с лабораторными показателями и сопутствующей патологией у новорожденных с пролонгированной неонатальной гипербилирубинемией.

ЛИТЕРАТУРА

1. Шабалов Н.П. Неонатология 1-2 том .(2016) М.: MEDpress-inform.
2. American Academy of Pediatrics: Management of hyperbilirubinemia in the newborn infant 35 or more weeks of gestation (2004). Pediatrics, 114:297-316.
3. Значение метаболического статуса и маркеров воспаления при пролонгированной неонатальной гипербилирубинемии. Абдуллаева М.Н., Бобоева Нигора Тухтамишевна Журнал гепато-гастроэнтерологических исследований №3 (том II) 2021 23-27.
4. CLINICAL AND LABORATORY CHARACTERISTICS DEPENDING ON THE LEVEL OF BILIRUBIN IN THE OBSERVED NEWBORNS Н.Т Бобоева УЗБЕКСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ ЖУРНАЛ 2 (3)

ADABIYOTSHUNOSLIKDA BADIY USLUB TUSHUNCHASI VA UNING ELEMENTLARI

Abbasova Nargiza Kabilovna

Farg‘ona davlat universiteti ingliz tili kafedrası katta o‘qituvchisi

Musinova Zuhra Ma‘rifjon qizi

Farg‘ona davlat universiteti lingvistika (ingliz tili)

yo‘nalish magistranti

zuhraxonmosinova0@gmail.com

Maraimova Madinabonu Mo‘sin qizi

Farg‘ona davlat universiteti lingvistika (ingliz tili)

yo‘nalish magistranti

madinabonumaraimova05@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada adabiyotshunoslikda badiiy uslub tushunchasi va uning elementlari haqida so‘z boradi.

***Kalit so‘zlar:** Badiiy uslub, badiiy nutq, so‘z san‘ati, timsollar tizimi, badiiy to‘qima, yozuvchi fantaziyasi, proza, poeziya, drama, janr.*

Xoslangan uslublarning har bir turi ijtimoiy hayotning u yoki bu sohasi uchun xizmat qilishi va inson amaliy faoliyatining muayyan doirasiga mansublik bilan farqlandi. Shu sababli ular nutq faoliyatning ma‘lum sohasiga taalluqli bo‘ladi. Badiiy nutq uslubi juda xilma-xil ko‘rinishlarda namoyon bo‘ladi. Badiiy nutq uslubi mualliflarga asarning estetik ta‘sirini kuchaytirish uchun tilning barcha leksik va grammatik vositalaridan ustalik bilan foydalanish, tanlash, shuningdek, yangidan-yangi ifoda vositalari yaratish imkonini beradi. Badiiy nutq uslubida tiya obraz, xarakter va manzaralar yaratish vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Badiiy nutq uzining obrazlilik Bilan adabiy tilning boshqa funktsional uslublaridan ajralib turadi. Badiiy

adabiyotda soʻzlarni obrazli ishlatish badiiy obraz yaratish va xayotni tasvir yoʻli bilan tahlil etish vositasidir. Badiiy nutq uslubida Ayniqsa, individual obrazli soʻz va iboralar juda katta taʼsir kuchiga ega. Aabiy asarlarda individual xususiyatlar asarning badiiylik qimmatini belgilovchi asosiy oʻlchovlardan biridir. Agar asar uslubida individuallik sezilmasa, bunday asar trafaret, badiiy sayoz asar sifatida tasavvur qilinadi.

Soʻz yozuvchining qurolidir. Soʻz oʻldirishi ham, davolashi ham mumkin. Yozuvchi nutqi va tilining boy yoki qashshoqligini yozuvchining soʻz qoʻllash mahoratiga qarab belgilaymiz. Ayniqsa, iboralar yozuvchi asarlarini oʻqimishli, jozibali va xalqchilligini taʼminlaydi. Badiiy nutq soʻz sanʼatiga, timsoliy fikrlash sohasiga oid boʻladi. Funktsional jixatidan chegaralangan emas. Mazmun doirasi nixoyatda keng. Badiiy uslubda adabiy til va umumxalq tili vositalari va ularga xos bor imkoniyatlar nisbatan keng va toʻliq namoyon boʻladi. Proza, poeziya, dramaturgiya va rang barang janrlardan iborat, majoziy fikrlar manzaralar asosiy oʻrin tutadi. Badiiy toʻqima va yozuuvchilar fantaziyasi ishtirok etadi. [2, 25]

Badiiy nutqda umumxalq tili va adabiy tilning barcha qatlamlariga mansub soʻz va iboralarning, turli nutq uslublarining unsurlarini xatto butun parchalarning keng va faol ishlatilishi. Muhimi soʻzning turli timsollar ifodalashi tasavvurlar uygotishga yoʻnaltirilganligi. Bugun bir tasviriy-taʼsirchan vositalarning silsilasiga, uslubiy sanʼatlar majmuiga egaligi. Badiiy uslubning nutq nafosatiga daxldorligi. Badiiy nutq uslubiyati boy tarixi va anʼanalari bilan oʻzbek tili stilistikasining poydevori yaratilganli oʻziga xos xususiyatlaridir.

Maʼlumki, badiiy matn ijodkorning dunyoni, voqelikni obrazli estetik idrok kdpishi madsuli sifatida paydo buladi. Badiiy matnning yaratilishi ham, uning oʻzi ham, badiiy butunlik sifatida ukuvchi(tinglovchi) tomonidan tushunilishi, idrok etilishi xam murakkab estetik faoliyatdir. I.Xovanskaya bunday estetik faoliyatning asosiy tarkibiy qismlari sifatida quyidagilarni ajratib koʻrsatadi: 1) muallif niyatining va ijodkor ongida voqelikning estetik inʼikosi natijasida badiiy obrazlarning paydo boʻlishi; 2) badiiy obrazlarning estetik materialda gavdalanishi, yaʼni ularning tegishli sanʼat turi vositalari orqali modtsiylashuvi va estetik faoliyat mahsuli sanʼat asarining

yuzaga kelishi; 3) san'at asarining omma tomonidan qabul qilinishi, ya'ni estetik idrok jarayoni. Ana shunga asosan, u adabiy faoliyatni shunday munosabatlar zanjiri sifatida tasavvur qilish mumkinligini aytadi, ya'ni: voqelik yozuvchi asar o'quvchi. Badiiy matnning lingvopoetik taxlilida ana shu turt xalqali zanjir hamisha e'tiborda bo'lmog'i lozim. [1, 96]

Badiiy matnning o'zi benihoya murakkab va uni o'quvchi, idrok etuvchilar tomonidan to'ligicha bir xil talqin etilishi mumkin bo'lmagan (zarur ham bo'lmagan) xodisa bo'lganligi uchun ham uni lingvopoetik taxlil etishning aniq, bir modeli yaratilgan emas. Tilshunoslik va til ta'limi amaliyotida fonetik taxlil, morfologik taxlil yoki sin-taktik taxlil kabi tekshirishning aniq, tamoyil va usullari turg'unlashgan. Ammo lingvopoetikada xali bu darajaga kelingan emas. Turli o'kuv adabiyotlarida badiiy matnning lisoniy taxdili tamoyillari umumiy tarzda tavsiya etilgan. Uzbek filologiyasida M.Yokubbekova xalq qo'shiqlarining lingvopoetik tahlili tamoyillarini ishlab chiqishga xarakat qilgan, aytish mumkinki, bu borada samarador tamoyillarni belgilashning uddasidan chikdan. Bizning kuzatishlarimizga kura, badiiy matnni lingvopoetik taxdil etishning asosiy tamoyillari sifatida quyidagilarni aloxida ajratib ko'rsatish mumkin. [3, 120]

Badiiy uslub (tilning ta'sir qilish, targ'ibot, tashviqot vazifasi) - inson hayotining barcha tomonlarini qamrab oladi. Bu uslub barchaga barobarligi, o'quvchiga va tinglovchiga emotsional ta'sir etishi bilan boshqa uslublardan farq qilib turadi. Bu uslubda muallif tilning barcha leksik, grammatik vositalaridan foydalanishi, turli ifodaviy vositalarni qo'llashi mumkin. Boshqa uslublarning materiallaridan badiiy uslubda bemalol foydalanish mumkin. Shunga ko'ra, badiiy uslub keng imkoniyatga ega uslub turi hisoblanadi. Badiiy uslub badiiy adabiyot, ya'ni badiiy asarlarga xos bo'lib, unda badiiylik, ifodaviylik, ta'sirchanlik kuchlidir. Badiiy uslubning o'ziga xos xususiyati shundaki, adabiy tilning barcha imkoniyatlarini o'z ichiga olish bilan birga, unda o'zbek shevalariga, kasb-hunarga doir leksik birliklar, bugungi kunda iste'moldan chiqib ketgan tarixiy so'zlar ham personajlar nutqi orqali ishlatila beradi. Badiiy uslub o'quvchida estetik zavq uyg'otadi. Demak, badiiy uslub orqali ro'yobga

chiqqan nutq ma'lum voqea- hodisa haqida axborot berish (kommunikativ vazifani bajarish)dan tashqari, o'quvchiga ta'sir qilish (ekspressiv) vazifasini ham bajaradi. Obrazlilik va estetik ta'sir etish badiiy uslubning muhim belgisidir. Badiiy uslub so'z sa'natiga, timsoliy fikrlash sohasiga oid va funksional jihatdan tadqiq chegaralangan emas. Uning mazmun doirasining nihoyatda keng va u timsollar, badiiy to'qima, yozuvchi fantaziyasi natijasida yuzaga keladi. Badiiy uslubda proza, poeziya va dramaturgiya asarlar yaratiladi. Badiiy uslub timsol, ijod va shaxs munosabatida yuzaga keladi. Badiiy uslubda umumxalq tili va adabiy tilning barcha qatlamiga mansub so'z va iboralar keng va faol ishlatiladi hamda estetik ta'sir etish vazifasini bajaradi. [4, 23]

Badiiy asar, demakki, badiiy matn xam shaklan, ham mazmunan mutlako uziga xos bulgan murakkab va serkatlam estetik butunlikdir. Unda mazmun kdncchalik muxim bulsa, shakl xam shunchalik favkulodda axamiyatlidir. Ta'bir joiz bulsa, aytish mumkinki, ba'zan shakl xatgo mazmun daraja-siga kutarilishi, mazmun makrmini olib, xakikdy mazmunning kimmatiga (badiiyat maksadi taqozosi bilan) daxl qilishi ham mumkin. Albatta, tabiat va jamiyatning, kattadir-kichikdir, xar bir xodisasida xamisha u yoki bu tarzda namoyon buladigan shakl va mazmunning dialektik birligi qonuniyati badiiy matnga ham begona emas. Ammo bu dialektik qonuniyat chinakam ma'nodagi barkamol badiiy asarda tamoman o'ziga xos tarzda, tabiat va jamiyatning boshqa xech bir xodisasiga o'xshamagan xolatda yashaydi.

Badiiy matndagi tilni faqat shakl, unda ifodalangan voqealar tizmasini mazmun deb qarash, badiiy asardagi shakl va mazmun birligini, mutanosibligini ana shunday dixotomiyadagina tasavvur qilish badiiy so'z san'atining moxiyatini jo'nlashtirishdan boshqa narsa emas. Badiiy matnda muallifning mazmunni shaklga solishdagi maxorati, bundagi individual xususiyatlar aloxida qimmatga ega. V.Odintsov xakdi ravishda ta'kidlaganidek, badiiy matndagi emotsional-badiiy struktura "tabiiy" (ya'ni tushunchalarning real bog'lanishlari va munosa-batlarini aks ettiradigan) mantiqiy strukturalarni transformatsiya qiladi, shuning uchun ham boshqa asarlarga qaraganda badiiy asarda shakl juda katta axamiyatga molikdir. Haqiqatki, xatto faqat she'rdagina

emas, balki nasrda ham shaklni uzgartirish matnni buzish, o'ldirish demakdir tarzidagi eskirib, siyqasi chiqib bo'lgan. Ammo shundan kelib chiqqan holda, badiiy matnda shakl birlamchi, mazmun esa ikkilamchi deb bo'lmaydi, ularning xar ikkisi ham muxim, faqat ular orasidagi dialektik munosabatning namoyon bo'lish tarzi o'ziga xosdir. [5, 67]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurahmonova M, Fattaxova, Xalmuxammedova U, Inogamova N, Egamberdiyeva N. O'zbek tili (o'quv qo'llanma). – Toshkent: Mumtoz so'z, 2018;
2. Qo'ng'urov R, Begmatov E, Tojiyev Y. Nutq madaniyati va uslubiyat. Darslik. – T: "Barkamol fayz media", 1992. – 424 bet;
3. Muhiddinova X, Salisheva Z, Po'latova X. O'zbek tili (oliy ta'lim muassasalari rus guruhleri uchun darslik). – Toshkent: O'qituvchi, 2012. – 288 b;
4. Aminov M, Madvaliyev A, Mahkamov N, Mahmudov N. Ish yuritish (amaliy qo'llanma). – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2017.– 456 b.

«УСТОЗ ТАҚДИРИ» СПЕКТАКЛИДА ЗАМОНДОШ ОБРАЗЛАР ТАЛҚИНИ

Исмайлов Ажинияз Есбергенович

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти

АННОТАЦИЯ

Мақола Қорақалпоқ давлат ёш томошабинлар театрида саҳналаштирилган «Устоз тақдири» драмаси ва ундаги замондош образларнинг талқини ҳақида.

Калим сўзлар: театр, драматург, актёр, режиссёр, спектакль, репертуар, декорация.

TODAY'S HEROES OF THE PLAY "THE FATE OF A TEACHER"

ABSTRACT

The article is about the drama "The Fate of a Teacher", staged at the Karakalpak State Theater for Young Spectators, and today's heroes in it.

Keywords: theater, dramaturg, actor, director, play, repertoire, decoration.

2019 йилнинг охирларида ва 2020 йилнинг бошларида «тождор вирус» номи билан машҳур бўлган кўринмас бало бутун дунё халқларини ҳавотирга солиб қуйди. Бу вируснинг кириб бормаган элати бўлмаса керак. Натижада пандемия ҳолати жорий этилди. Касаллик инсонларни нафақат довдиратиб қуйди, балки, нечча минг инсонларнинг ёстиғини қуритти. Дунёдаги мана-ман деган илм аҳли бу вирусга қарши кураша олмай, боши қотти. Пандемия кўламининг кенгаймслиги учун кўпчилик давлатларда комендатлик соатлари жорий этилди.

Бу ҳолат эса одамларни уйдан чиқмасликка, ишчиларнинг масофадан туриб ишлашларига, таълим олувчиларни ҳам масофадан туриб ўқитишга мажбур қилди. Бутун дунё бўйлаб содир бўлган бу жараён кўпчиликни теран ўйлантирди. Ўзига, оиласига вақт ажрата олмай ишга кўмилган ишчи инсонлар, бироз тин олиб, атрофга назар ташлай бошлади.

Инсоният ўзи қизиқ-да, унинг ақл-идроки шу қадар ривожланиб кетганки, оқибатда улар коинотни ҳам эгаллай бошляпти. Ер қазилиб, турли бойликлар қазиб олинаптию, ўрни тўлмай, ер силкинишлари бўляпти. Осмон қатламлари қайта-қайта тешилиб, климат ўзгариб боряпти. Мана шундай шиддатли ҳаракатларга «Бироз тин олгин!» дегандек, тождор вирус пайдо бўлди, назаримизда.

Йўқорида тилга олинган ҳолатлар асосан ижод аҳлини таъсирлантириб, бу уларнинг ижод намуналарида ўз аксини топди. Мўйқалам эгалари бўлаётган жараёнларни расмларида тасвирласа, мусиқачи ва хонандалар куй ва қўшиқларида акс эттирди.

Драматург, Қорақалпоғистон Республикасида хизмат кўрсатган санъат арбоби П.Айтмуратов ҳам бу мавзуга бефрак бўла олмади. У ўзининг «Устоз тақдири» драмасида пандемияни ёритди. Пьесада асосан ўқитувчи Йўлдош ва унинг ўқитувчилик фаолияти, шунингдек, унинг аёли - шифокор Гулзабиранинг ҳам пандемия давридаги иш фаолияти ҳақида сўз бўлади.

Мазкур драма Қорақалпоқ давлат ёш томошабинлар театри томонидан. 2021 йили томошабинларга тақдим этилди. Спектаклни ёш режиссёри Умирбек Бектурғанов сахналаштирди. Асарнинг сахनावий талҳинини муҳокама қилишдан аввал унинг қоғоздаги варианты билан ҳам танишиб чиқиш зарур. Чунки муаллиф ёритган мавзу ғоясини режиссёр томошабинга етказа олдимиз? ёки муаллиф эътибор қаратмаган жиҳатларини режиссёр ҳисобга олиб, уни янада таъсирлироқ этиб ёритдимиз? - деган саволларга жавоб топиш учун ҳам асарни ўзи билан танишиб чиқиш лозим.

П.Айтмуратовнинг «Устоз тақдири» пьесаси драма жанрида ёзилган бўлиб, пьеса бошида илмлилик мавзуси кўтарилган бўлса, воқеалар ривожиди муҳаббат, оила, меҳр-оқибат, таълим-тарбия ва пандемия мавзулари билан бойитилади. Асар ғояси эса инсонларни илмли бўлишга, таълим билан бирга тарбиянинг ҳам муҳимлигини англашга, сабр-бардошли бўлишга, ҳар қандай шароитда инсонийликни йўқотмасликга, шунингдек, Устоз мақомига доимо ҳурмат билан қарашга даъват этади.

Инсон камолатга етиб, бирор бир касбнинг етук мутахассиси бўлар экан, эътибор бериб кузатилса, унинг бу касбга бўлган қизиқиши болалигидан бошлангани маълум бўлади. Спектакльда ҳам Йўлдошнинг мактабни тугатиб, қишлоқдан Тошкентга келиб ўқиш орзуси борлиги спектакль бошида айтилади. Унга тадбиркор амакиси қаршилиқ кўрсатади, яъни уни «Сенга Тошкентда ўқишга йўл бўлсин» дея, масхара қилади. Бу учун ўзидан пул сўраб келган Йўлдошни «пулим йўқ» деб, қувиб солади.

Инсон чин дилдан ҳоқласа ва мақсади сари дадил қадам ташласа, имкони йўқ нарсани ўзи бўлмас экан. Спектакльнинг иккинчи кўринишида Йўлдош Тошкентда ўзи хоқлаган билим юрти талабаси бўлади. Тўғри у пулдан сал қийналади, лекин ўқишидан бўш пайтлари меҳнат қилиб, ўзини ўзи таъминлайди. Воқеалар ривожиди Йўлдош ўқиши даврида ўзининг бўлғуси ўмр йўлдоши Гулзабирани учратади. Икки қалбнинг гўзал учрашув онларида Ўзбекистон Қаҳрамони, Ўзбекистон ва Қорақалпоғитсон халқ шоири И.Юсуповнинг «Сенинг йигит вақтинг, мени қиз вақтим» шеъри қаҳрамонлар тилидан айтилади ва уларнинг севги ришталари оила аталмиш муқаддас риштага улашади.

Спектакль бошида ўткир конфликтлар учрамайди. Лекин 5-кўринишда, яъни Йўлдош олийгоҳни тугатиб, қишлоғига тарих фанидан ўқитувчи бўлиб қайтиб келган вақтдан қаршилиқлар пайдо бўла бошлайди. Мактабда издан чиққан таълим тизими, айрим ўқувчиларнинг муаллимларга беписанд қарашлари Йўлдошни ҳайратлантиради. У босиқлик билан ўқувчиларни тарбиялай

бошлайди. Бу эса унинг муаллимларни менсимаган ўқувчи ва унинг отаси билан конфликтга боришига сабаб бўлади. “Ўғлими ўқувчилар орасида обрўсизлантирди, шунинг учун ўғлим уйга келмади, у қаёқда?” дея мактабга дўк уриб келган отага бюрократликка бош эгиб ўрганган мактаб директори ва синф раҳбарининг айбдордек бош эгиб турганини кўрган Йўлдош чидай олмайди ҳамда ўзининг билми ва ҳақ-ҳуқуқларини айтиб ҳали ўзига тарбия керак бўлган отанинг попугини пасайтиб қуяди.

Муаллиф Марат образи орқали, бир вақтлари таълим тизимида бўлган камчиликлар, ҳатоликлар ҳақида айтмоқчи бўлган, назаримизда. Чунки, ўша вақтларда мактаб ўқувчиси билан бирор ҳол юз берса, юз берган ҳолат мактаб дарси вақтидан бошқа пайтга бўлганда ҳам унга ўқитувчи балогардон эди. Барча айб ўқитувчиларга тўнкаларди. Холбуки, бу ҳолат ўқиш билан боғлиқ бўлмаса ҳам. Ўқитувчиларга таълим беришдан кўра, уларни ҳар тарафлама назорат қилиш асосий иш вазифаси этиб юклатилган эди. Фикримизча, ушбу сахна кўриниши орқали Марат образига ўхшаш ота-оналар учун бу дарс бўлишини, бу ҳолат бола келажаги учун яхши бўлмаслигини аниқлатмоқчи бўлган.

Спектакльда пандемиянинг бошланиши перепетиянинг юз беришига сабаб бўлади. Инсонларнинг бир маромда кетаётган ҳаёт тарзи ўзгариб кетади. Йўлдошнинг тadbиркор амакиси чет элдан вирус орттириб, касалхонага тушади. Шифокор Гулзабира ҳам касб тақозаси туфайли ҳафталаб касалхонада қолиб кетади.

Режиссёр ушбу сахна орқали пандемия даврида кўринмас дард билан курашган шифокорларнинг фаолиятини кўрсатишга ҳаракат қилган. Тўғри, шифокор ҳам инсон, унинг ҳам ҳаёти, оиласи ва яқинлари бор. У ҳам барча кўрққан вирусдан кўрқади. Лекин режиссёр шифокор қандай вазият бўлмасин ўз қасамёдига содиқ бўлишини Гулзабира образи орқали кўрсатган. Спектакль бутун жаҳон бўйлаб тарқалган коронавирусга қарши курашган ва шу фаолияти вақтида вафот этган тиббиёт ходимларининг ҳар бири замон қаҳрамонлари эканлигини тасдиқлагандек, назаримизда.

Спектаклда Гулзабиранинг уйига қайта олмай, фарзанди ва эри Йўлдош билан фақат видео алоқа орқали мулоқот қилганида юзи кулиб, қалби йиғлаган, соғинч азоби қийнаган ҳолатлари томошабинни таъсирлантирса, унинг ҳалок бўлиши томошабинни баттар қайғуга солди. Шифокорлар ва ҳамшираларнинг касаллик юктириш ҳолатлари, айримларининг касаллик туфайли ўлим топиши фақат спектаклда эмас, реал ҳаётда ҳам юз берганига гувоҳмиз. Шунинг учун ҳам спектаклнинг томошабинга таъсир даражаси кучлироқ сезилади. Лекин, биз замондош қаҳрамон образига мос кўраётган Гулзабирани, у билан боғлиқ воқеаликлар, конфликтлар, ички кечинмларининг биров етарли эмаслигини англадик.

Спектакль сўнггида коронавирус туфайли вафот этган элга таниқли инсонларнинг расми тепадан штангет орқали туширилади. Расмларга ҳарир парда тортилган. Йўлдош ва қизи келиб расмдаги пардаларни очиб, уларга таъзим қилади.

Мана шундай таниқли инсонларнинг портрети олиб чиқилиб, уларни эсга олган яхши, лекин улар ўртасида жойлашган Гулзабира - театр актрисаси А.Раметуллаеванинг портрети кўйилиши ҳолати ноаниқликни вужудга келтирган. Сабаби, расмлардаги инсонлар ҳаётда ҳақиқаттан ҳам яшаб ўтган. Лекин Гулзабира образи баадий тўқима маҳсулику. У спектакльда яшаган, лекин реал ҳаётда йўқ. Фақат шу образга ухшаш одамлар ҳаётда учрайди. Режиссёрнинг эпилогни мана шундай тарзда кўрсатиши томошабин ҳаёлида йўқоридаги каби сўроқларни пайдо этган бўлса, ажаб эмас.

Режиссёр У.Бектурғанов спектакль учун актёрларни тўғри танлай олган. Йўлдош ролидаги театр актёри Пазилбек Толегенов ўз қаҳрамонининг ички кечинмаларини, характерларини тўлиқ ўрганган. Йўлдош ҳаётда жуда очик кўнгил бўлгани билан, адолатсизлик юзага келганда ўз позициясида тура биладиган қатийятли йигит. Яъни ҳақиқат учун курашиб, тортишиб, атрофидагиларни кўзини очиб юрадиган ҳақгуй инсон.

Гулзабира ролидаги театр актрисаси Алима Раметуллаева ўз роли учун тўғри танланган. У ўзининг нафосати, актёрлик маҳорати билан Гулзабира образини чиройли очиб берди. Томошабинлар Гулзабирага яхшигина меҳр қўйганлиги, спектакль сўнггида билинди. Унинг ҳалок бўлиши томошабинларда ачиниш ҳиссини уйғотиб, кўзларига ёш қалқитти.

Миллати қозок, катта ер эгаси Жубатқан ролини ўйнаган актёр Жумабай Бердибеков томошабинларда яхши таасурот қолдирди. Жубатқан бой-бадавлат, катта ерлари бор ўзига тўқ инсон. У жуда қайсар бўлгани билан меҳр-шавқатли, оқкўнгил одам.

Спектаклда эпизод ролига биз шунчаки назар билан қарамаслигимиз зарур, сабаби, у конфликтларнинг пайдо бўлишига асос бўладиган воқеаликларни бошлаб бериши мумкин. «Устоз тақдири» спектаклида ҳам эпизод ролида намоён бўладиган Марат ўзининг кўполлиги, инсонларни табақага ажратиши каби ахлоқсизлиги орқали мактабда ураш-жанжал кўтаради. Марат образини яратган актёр Ш.Даулетмуратовнинг ўқитувчиларга кўполлик қилиш, менсимай мулоқат қилиш саҳналари ишонарли чиққан. Шу сабабли ҳам у томошабинларда Марат образига қаҳр-ғазаб туйғусини шакллантира олди.

Спектаклда деярли декорацияни кўрмаймиз. Фақат йўқоридан пастга тушиб турган арқонлар дастлабки кўринишларда алоҳида кўринса, спектакль сўнггида улар биригиб турибди. Режиссёр арқонларни персонажларнинг ҳаёт йўлларига таққослаган.

Хулоса ўрнида шуни айтиш жоиз, муаллиф драмани ёзиш жараёнида таълим-тарбия ва пандемия мавсuzини ёритиш асносида замондош қаҳрамонларни яратди.

«Устоз тақдири» спектаклининг бош қаҳрамонлари Йўлдош ва Гулзабирани замондош образлар дея айта оламиз (агар воқеаликлар янада ривожлантирилганда, бу гапни “шубҳасиз” дея тўлиқтириб айтган бўлардик). Лекин спектаклнинг театр репертуаридаги ўмри узок дея айта оламизми? Спектакль 2021-2022 йиллар ўз томошабинини ушлаб тургани ҳақиқат. Шунки,

бу даврда пандемия бутунлай инсонлар ҳаётини тарк этиб ўлгурмаган эди. Ҳатто «Устоз тақдири» спектакли 2021 йил якуни бўйича Ўзбекистон Республикаси бўйлаб «Йилнинг энг яхши спектакли» дея эътироф этилди. Лекин, орадан йиллар ўтиб, пандемия ҳолати тугаганидан сўнг, спектакль ўз томошабинини топа олармикан? Буни эса албатта, вақт кўрсатади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ансатбаев Н. Театр ва актёр. Тошкент, 2020 й.
2. Айтмуратов П. Алпыс асқар. – Тошкент, 2021 й.
3. Дарушова Д. Устоз тақдири. Қарақалпақстан маданияты газетаси. 2020 йил 3 октябрь, 40-41-сонлари.

ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ СОҢҒЫ ЖЫРАУЫ-МАХАМБЕТ ӨТЕМІСҰЛЫ**Миралиева Диана Нұрмуханқызы**

Шыршық мемлекеттік педагогикалық университеті

Қазақ тілі және әдебиеті бағытының 1-курс студенті

diananurmuxan2@gmail.comҒылыми жетекшісі: **Байзақов Жандос Абдазимович** (PhD)

Шыршық мемлекеттік педагогикалық университеті

АННОТАЦИЯ

Отаршылдыққа қарсы күрес бастап, өз есімін тарихқа жазған, қазақтың жанкүйер азаматы Махамбет Өтемісұлының өмірі, ел үшін, қазақ үшін жасаған ерлігі сонымен қатар шығармашылығы, жырларының негізгі тақырыбы, көркемдік ерекшелігі жайында сөз өрбиді.

Кілт сөздер: Соңғы жырау, қолбасшы, ақын, жалынды жырау, атты әскер, Тастөбе шайқасы, Қараой.

**"THE LAST EVENT OF THE KAZAKH KINGDOM COMPENSATION OF
MAKHAMBET UTEMISULY"****ABSTRACT**

The life of Makhambet Utemisuly, a fan of Cossacks, who started the struggle against colonialism and wrote his name in history, his bravery for the country, for the Cossacks, as well as his creativity, the main theme of his poems, and his artistic uniqueness, are discussed.

Key words: Last cry, commander, poet, fiery cry, cavalry. Battle of Tastobe, Karaoi.

Ерулі атқа ер салмай,
Егеулі найза қолға алмай.
Еңку-еңку жер шалмай,
Қоңыр салқан төске алмай.

КІРІСПЕ БӨЛІМ

Қазақ халқының хандық дәуір кезеңінде, отаршылдыққа қарсы күрес ашқан. Исатай Тайманов жолдасымен бірге көтерілісті ұйымдастырып, қазақтың бас бостандығы үшін бұқарашылдық идеясын айқын танытып, Өз басын қатерше тіккен. Қазақ халқының басына төнген әділетсіз заманның шиеленіскен кезін, жоғары лауазымды патша әкімдері мен қарапайым халық ортасындағы күресті бар қалпымен, өзгертпей шындық тұрғысынан жырлап өткен жыршы, ақын әрі батыр азамат.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Күрескер ақын Махамбет Өтемісұлы 1803 жылы қазіргі Атырау мен Батыс Қазақстан облыстарына қарасты Нарын құмында дүниеге келген. Шарғын шаруа мен айналысатын адамдар ортасынан шыққан. Дегенмен, ағасы Бекмұхамбет хан сарайына жақын, Жәңгір ханның сенімді биі болған. Ол хан тарапында жүріп, бейбітшілік үшін көтерілген көтеріліске қарсы күрескен яғни өз інісіне қарсы. Ал Махамбеттің басқа ағалары көтеріліс жағын жақтап, жау қолынан қаза

тапқан. Махамбет Өтемісұлыер жетіп жай-жапсарын танып білгеннен бастап, болашақты көздей алатын, озық ойлы азамат болып жетіледі. Еңбекші қауымның ортасында өскен ол , қарапайым халықтың мұңы мен зарын, өз көзімен көріп, біліп өсті. Біршама хан ордасында жүріпте көптеген шындықтың мәнін, байлықтың сырын біліп, хан ордасынан жиіркеніп, халық тарапына өтті. Осылайша, Махамбет Өтемісұлы халық тағдыры мен бірге өсіп, күрес-тартыста шынығып, әдебиет майданына келген өршіл дарынның еиесі, халықтың күні бола алды.

Махамбет Өтемісұлының көтеріліске дейінгі өмірі, ақындық қызметі әлі толықтай зерттелмеген. Баршамазға белгілі болғанындай өз ұйымдастырған қалың ел көтерілісінде, өмірінің соңуы жылдарында жасаған ерліктері, жырлаған өлеңдері мен толғауларында. Кейбір қарт-қарияларымыздың айтуына қарағанда, ақын көтеріліске дейін де айтысқа түсіп, өзінің ақындық шеберлігін танытқан. Сол себептіде, ақын шығармашылығы мен бас ақын Абайдың шығармашылығы бөлек бір бел. Махамбет 19-ғасырдың бірінші жартысында өмір сүріп, сол кезеңдегі қазақ өмірінің шындығын поэтикалық өрнекке салып жырласа. Абай 19-ғасырдың екінші жартысында өмір сүріп, сол кезеңдегі қазақ халқының тарихи кезеңін шыншылы болды. Екі ақында өмір сүрген, тарихи кезеңнің талаптары олардың ақындық өнерлеріне шабыт беріп, әрбіріне өзіндік дұрыс жол сілтеді, қоғамды ілгері тартып, халықты азат етудің түрлі жолдарын ұсынды. Махамбет ел тарыққан заманда одан шығар жолды батыл күрестен тауып, жауына қарсы қол бастаған қамқоршы, әрі батыр, әрі заман шындығынан бірбен-бір дұрыс қорытынды жасай білген реалист ақын болды.

Оның реалистігін әрбір өлеңнен көреміз. Халық бақыты, ел мүддесі үшін күрескен Мазамбет Өтемісұлындай жалынды ақын өлеңі өмір шындығынан алшақ болуы мүмкін де емес еді. Ол кез келген жағдайда дұрыс шешім қабылдап, дұрыс таңдау жасаған, сонымен қатар халқының кесепатты жағдайын, шындық бейнесінде көрсете алған. Мысалы ол өзінің «Соғыс өлеңінде Бекетай құмына ту

тіккен көтерілісшілердің дүбірін алғаш бас қосып жауға аттанған сәттерінде жырлайды.

Әскер жиып аттандық,
Бекетай еді тұрағым
Айқайлап жауға тигенде
Ағатай берші ұраным.

Жау жасақтарыныңда тегеуріні осал емес, ақын жау трапында өте сұсты етіп бейнелейді.

Жау бір өтткен қайнайды,
Қайнағанмен қоймайды
Жетіп келді қамалға
Қамалды бұзып аларға.

Ақын тіпті, өз жырларында шайқастың қалай басталып, немен аяқталғанына да тоқталып өтеді. Өз ерлігін, батылдығын көрсеткен батырларды да сөзге алып өтеді. Ақын жақын жолдасы Исатайға арнжазөз өлеңін жазады.

Исатай деген ағам бар,
Ақ кіреуке жағам бар.
Хан ұлымен қас болып,
Қара ұлымен дос болып,
Хан үстіне барғанда,
Шабайық ханды дегенде,
Шапқандай ханды амал бар, -
Амал барда хан шапшай,
Тәңірім қылды - не амал бар?!

ҚОРЫТЫНДЫ

Махамбет Өтемісұлы бүкіл өмірі мен ақындық қасиеті түгелдей халықтың азаттық жолына жұмсалды. Өзіде халықтық азат жолында құрбан болды. Ақынның алып жүрегі халыққа арналған қоңыраудай күмбірлеп, тау құлатар толқындай тулап, дамыл таппай, Кеудесін кернеп, халықтың мұны мен зарын толғады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қанғали Сүйіншалиев «Қазақ әдебиеті тарихы» Алматы «Санат» баспасы 2006 жыл.
2. Халел Досмұхамедұлы «Исатай Махамбет» 1925 жыл.
3. Әлкей Марғұлан «Ежелгі мәдениет куәлары» Алматы 1974.

ТІЛДЕРДІҢ ГЕНЕОЛОГИЯЛЫҚ КЛАССИФИКАЦИЯСЫ

Миралиева Диана Нұрмуханқызы

Шыршық мемлекеттік педагогикалық университеті

Қазақ тілі және әдебиеті бағытының 1-курс студенті

diananurmuxan2@gmail.com

Ғылыми жетекшісі: **Байзақов Жандос Абдазимович** (PhD)

Шыршық мемлекеттік педагогикалық университеті мұғалімі

АННОТАЦИЯ

Мақалада қазіргі әлем тілдерінің генеологиялық (туыстастық) классификациясы яғни жіктелуі, соның ішінде түркі тілдерінің жіктелуі, тілдік жанұя ұғымы жөнінде мәліметтер ұсынылады.

Кілт сөздер: *Тілдердің туыстастығы, тілдік жанұя, тілдердің жіктелуі, топтастыру, Үндіевропа тілдері, Алтай тілдері, Түркі тілдері.*

GENEALOGY OF LANGUAGES CLASSIFICATION

ABSTRACT

In the article, the languages of the modern world genealogical (kinship) classification. i.e. classification, so on inside family is family of Turkic languages classification, linguistic concept on his back, E information is provided.

Key words: *Of languages kinship, language dear, of languages classification, grouping, Indo-European languages, Altai languages, Turkic languainf.*

Тілдердің генеологиялық классификациясы дүние жүзіндегі барша тілдердің бір-бірімен өзара туыстығына қарай салыстыру және тарихи тұрғыдан тілдерді топтастыру.

Тіл топтары тіл тану ғылымында тілдік жанұя деп аталады. Тілдік жанұя дегеніміз шығу тегі бір, біртектес ұқсас тілдердің бірнеше топтарының жиынтығы. Тілдік жанұя алыстан бірігетін макрожанұяларға (топтар тармақтарына) топтастырылады.

Қазіргі кезеңде әлем тілдері ірі тілдер жанұялары болып, тілдік жанұяларға бөлінеді:

Нострат тілдері

Үндіевропа тілдері;

Афразиат тілдері;

Дравид тілдері;

Орал тілдері;

Алтай тілдері;

Чукот-камчатск тілдері.

Палеоазиат тілдері

Солтүстік кавказ тілдері;

Син-тибет тілдері;

Енисей тілдері;

На-дене тілдері.

Нигеро-конголез тілдері

Банту тілдері;

Ква тілдері;

Адамуа тілдері;

Индиго тілдер тобы.

Ал енді осы әлемдік тілдердің ішінде Нострат тілдерінің Алтай тілдік тобына яғни түркі тілдеріне тоқтала өтсек. Бүгінгі күнге дейін түркі тілдерінің тарихын зерттеу жұмыстарына көптеген ғалымдар білек сыбана қатысқан. Өз еңбектерін алға тартқан, сол себептіде бұл тілдік жанұяға байланысты айтылған пікір болсын, ғылыми зерттеу болсын әр қилы. Алтай ата тілін зерттеу

жұмыстарын жүргізген ғалымдардың ішінде Я.Влялимернев Алтай тілдерінің туыстастығын төмендегідей бөлген.

Алтай ата тілі- жалпы монғол түркі, жалпы тұңғыс тілдері деп үлүк екі топқа бөлген. Ал жалпы монғол түркі тілдер тобын өз ішінде екі топқа бөлген олар: жалпы монғол, жалпы түркі тілдері. Ғалымдарымыздың кейбіреулері бұл жұмысты әрі қарай жалғастырып анықтап көрсетпей осы нұсқасына тоқталып өткен.

Бертін келе, 1820 жылы өзінің зерттеу жұмыстарында Абель Ремюза түркі тілдерін төмендегідей топтарға бөлген:

1. Якут тобы (якут тілдері)
2. Ұйғыр тобы (ұйғыр, шағатай, түркімен тілдері)
3. Ноғай тобы (татар тілдері)
4. Қырғыз тобы (қырғыз, қазақ тілдері)
5. Түрік тобы (чуваш тілдері)

Бұл жіктеу түріде толық емес, сол себепті қайта зерттеу жұмыстары жүрітілген. Академик В.Радлов өз зерттеулерінде

1. Шығыс тобы (алтай, шор, хакас, туна, ұйғыр тілдері)
2. Батыс тобы (қырғыз, қазақ, қарақалпақ, башқұрт, татар)
3. Орта Азия тобы (ұйғыр, өзбек)
4. Түстік тобы (түркімен, азербайжан, түрік)

Осы тілдік жанұяларға бөлген. Бірақ В. Радлов тілдердің фонетикалық өзгешеліктеріне мән беріп, этникалық жағын есепке алмалмаған. Осылайша С. Вамбери, А.Ф. Катанов, Ф.Корш, А.Смайлович, Н.Аристов, С.А Богородцкий, Г.Е.Малов, Н.А.Баскаков секілді тағыда басқа көптеген академик ғалымдар түркі тілдерінің тілдік жанұяларын зерттеу жұмыстарына қатысты.

Ең соңғы деректерге сай 2006 жылы түркі тілдерінің тілдік жанұяларын Б. Жохансон зерттеу жүргізді. Оның зерттеуі бойынша

- Оғыр тобы (бұлғар, чуваш тілдері)
- Қыпшақ тобы

Батыс (қырым, құмық, қарашай, балқар, қарайым тілдері)

Стлтүстік (татар, башқұрт, құман тілдері)

Оңтүстік (қазақ, қырғыз, қарақалпақ, ноғай тілдері)

- ОҒЫЗ тобы

Батыс (түрік, әзербайжан)

Шығыс (түркімен, хорасан тілдері)

Оңтүстік (қашқай, ашфар тілдері)

- Ұйғыр тобы (шағатай, өзбек тілі)
- Сібір тобы (саһа, долған)

Арғы тобы (халадж тілі) осы тілдік жанұяларға бөлінеСіб

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Ә. Н. Нұрмаханова “Түркі тілдерінің салыстырмалы грамматикасы” Алматы 1971
2. Ә. Нысанбаев “Қазақстан” ұлттық энциклопедиясы Алматы 1998
3. М. Томанов “Түркі тілдерінің салыстырмалы” Алматы 1992.

BADIIY MATNLARNING LINGVOPOETIK TAHLILI ASOSLARI

Mirzayev Ashurali Baxtiyor o‘g‘li

Farg‘ona davlat universiteti ingliz tilini o‘qitish metodikasi kafedrasida o‘qituvchisi

Akramova Nilufar A‘zamjon qizi

Farg‘ona davlat universiteti lingvistikasi (ingliz tili) yo‘nalishi magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada badiiy asarlarning turlari, ularni badiiy asar deb hisoblanishiga asos bo‘ladigan faktorlar, badiiy matnlarga xos bo‘lgan xususiyatlar haqida bayon etilgan. Badiiy matnning lingvopoetik tahlili haqida ma‘lumotlar berilgan, tushunchalar va misollar keltirilgan.

Badiiy matnlar - bu adabiyot va badiiy yozuv janrlaridan biriga kiruvchi matnlar bo‘lib, unda xabarga berilgan shakl uning mazmuni kabi hayotiy ahamiyatga ega. Ular boshqa matn turlaridan shu ma‘noda qat‘iy estetik niyatlari bilan ajralib turadi.

Adabiy matnlarning yaratilishi qadim zamonlardan beri insonga hamroh bo‘ladi, xoh marosim qo‘shiqlari, lirik odelar, epik yoki dramatik rivoyatlar va boshqa ko‘plab shakllar, vaqt o‘tishi bilan "adabiy janrlar" deb ataladigan bir qator janrlarga aylanadi. San‘atning boshqa turlari kabi buyuk adabiy matnlar ham turli tsivilizatsiyalarning badiiy va tarixiy merosining bir qismini tashkil qiladi, chunki ularda nafaqat ma‘lum bir ma‘lumot (zamon, ma‘lum ijtimoiy, siyosiy sharoitlar), balki o‘ziga xos tuyg‘u ham mavjud. va sub‘ektivligi va sezgirligi san‘at asarini yaratadigan rassomning individualligi.

Badiiy matnning xususiyatlari:

1. Poetik niyat

Badiiy matnlar ma'naviy ta'lim beradi. Matnning boshqa shakllaridan farqli o'laroq, adabiy asarlar o'quvchiga estetik tajriba taqdim etadi: o'qish ma'naviy turni o'rganish, matnning o'zi ishlashidan hayratlanish, ma'lum bilimlarni o'zlashtirish o'rniga, masalan, gazeta o'qish yoki asbobdan foydalanish bo'yicha ko'rsatmalar.

2. Subyektivlik

Badiiy matn aloqadagi ikkita sezgirlikning natijasidir: muallifning va o'quvchining. Shu ma'noda, u o'quvchiga voqelik haqida narsalarni tushuntirishga intiladigan ob'ektiv, informatsion matn emas, balki ko'pincha sub'ektiv nuqtai nazardan, original va takrorlanmaydigan yondashuvdan so'raydi.

3. Davr ruhi

Shu bilan birga, adabiy matnlar "zamon ruhi" deb ataladigan narsani o'z ichiga oladi, bu ma'lum bir davrdagi jamoa yoki butun tsivilizatsiyani tavsiflovchi jamoaviy tuyg'u deb ataladi. Misol uchun, ekzistensialistik romanlar 20-asr o'rtalarida ikki jahon urushidan (birinchi va ikkinchi) keyingi pessimizm va tushkunlikni aks ettirdi.

4. Til

Yozuvchining "uslub" - bu tildan foydalanishning o'ziga xos va o'ziga xos usuli.

Badiiy matnlarda tilning ishlanishi, hech bo'lmaganda, o'ziga xosdir. Badiiy matn estetik maqsadlarda grammatik me'yorni (ayniqsa she'riyatda keng tarqalgan) buzishga va umumiy ma'noda tildan ma'lumot uzatish vositasi sifatida emas, balki badiiy asar yaratish uchun material sifatida foydalanishga yo'l qo'yishi mumkin. Yozuvchining "uslub" bu ma'noda uning tildan foydalanishning o'ziga xos va o'ziga xos usulidir.

5. Imkoniyat

Badiiy matnlarni o'qish bepul, ya'ni erkin, aniq maqsadsiz va hech qanday foydalanmasdan amalga oshiriladi. Mashhur britaniyalik yozuvchi Oskar Uayldning ta'kidlashicha, san'at "chuqur foydasiz", chunki u o'z o'quvchilarining hayotida

ma'naviy boyitish yoki o'yin-kulgidan boshqa hech qanday pragmatik maqsadni amalga oshirmaydi.

6. Badiiylik

Badiiy matnlar muallifning tasavvuri va ixtiroligidan kelib chiqadi.

Badiiy matnlar, asosan, badiiy (ayniqsa, hikoya) asarlardir. Ya'ni, ular haqiqatda sodir bo'lmagan voqealarni, balki dunyoga bo'lgan o'ziga xos qarashlari va o'ziga xos sezgirliklariga ko'ra voqelikni qayta ishlagan muallifning tasavvuri va ixtiroligidan kelib chiqadi.

Buni she'r va insholarda idrok etish ancha murakkab, chunki muallifning sub'ektiv tomonlari hikoyada emas, balki tavsif yoki tushuntirishda aks ettirilgan.

7. Haqiqiy o'xshashlik

Badiiy matnlar xayoliy yoki xayoliy xarakterga ega bo'lishiga qaramay, ishonchli, ya'ni ishonarli. Uning ishlashi muallif va o'quvchi o'rtasidagi "kufr shartnomasini to'xtatib turish" ga bog'liq bo'lib, bunda ikkinchisi matnni haqiqat emasligini bilgan holda o'qishga rozi bo'ladi. Buning evaziga muallif uni shunday qurishni va'da qiladiki, bu hunarmandchilik oxirgi sahifasigacha davom etadi.

8. Taqlid qiluvchi xarakter

Badiiy matnlar haqiqiy tajriba versiyalaridir.

Badiiy matnlar voqelikka taqlid qiladi, ya'ni uni ko'chiradi, qayta shakllantiradi, adabiy asar qurish uchun xom ashyo sifatida foydalanadi. Shu ma'noda, adabiy matnlar "mimetik" deyiladi: ular haqiqiy tajribaning tasvirlari, tasavvurlari, versiyalari.

9. Adabiy janrlar

Dramaturgiya - bu teatr tomoshasi uchun mo'ljallangan matnlarni yozish. Badiiy matnning o'ziga xos shakllari mavjud bo'lib, ular umumiy ishlash qoidalariga ko'ra bir-biridan ajralib turadi va ular:

- Hikoya. Hikoya sodir bo'lgan adabiy matnlar, hikoyachining ovozi uchun javobgardir. Bu hikoyalar ozmi-ko'pmi xayoliy, hatto fantastik, original va ishonarli tarzda tasvirlangan qahramonlar va voqealarni o'z ichiga oladi.

- she'riyat. Aniqlash eng qiyin janrlardan biri, chunki u ko'p shakllarni olishi mumkin. Bu muallifning sub'ektivligidagi ba'zi tegishli tajribaning majoziy yoki metaforik til orqali she'riy tavsifidir.

- Dramaturgiya. Aktyorlar tomonidan va ma'lum bir sahnada teatr tomoshasi uchun mo'ljallangan matnlarni yozish. Hikoyalarni ifodalashiga qaramay, ular hikoyachiga ega emaslar.

10. Qonuniylashtirish

Badiiy matnlar avlod-dan-avlodga o'tib, vaqt o'tishi bilan saqlanib qoladi, chunki ular qimmatli, dolzarb va kelajak fuqarolarni tarbiyalash uchun muhim hisoblanadi.

Badiiy asar turlarini ko'rib chiqqanimizdek, ularning lingvopoetik tahlili kosa tagidagi nimkosa kabi, ya'ni yozuvchining nima demoqchiligini chuqur tahlil qilishga asoslanadi. Bunda o'sha davr ruhi, millat ahvoli, zamon ruhi singdirilgan bo'ladi. Yozuvchi voqealarni asosan hayotdan oladi, ya'ni ko'rgan bilgan voqealariga badiiy ifoda berib uni ijod mahsuliga aylantiradi.

Masalan, Abdulla Qahhorning "Bemor" hikoyasida shunday parcha bor.

"Sotiboldining xotini og'rib qoldi. Sotiboldi kasalni o'qitdi-bo'lmadi, tabibga ko'rsatdi. Tabib qon oldi. Betobning ko'zi tinib boshi aylanadigan bo'lib qoldi. Baxshi o'qidi. Allaqanday bir xotin kelib tolning xipchini bilan savaladi, tovuq so'yib qonladi... bularning hammasi, albatta, pul bilan bo'ladi. Bunday vaqtda yo'g'on cho'ziladi, ingichka uziladi" shunga guvoh bo'lishimiz mumkinki, Sotiboldi nihoyatda sodda, uning timsolida o'sha davr insonlarining umumiy timsoli berilyapti, kasalni endi biz kutqanimizdek shifoxonaga emas, o'sha davrda davolash mumkin bo'lgan muolajalar bilan davolay boshladi. Undan qon olindi, holsiz ayol battar ahvoli og'irlashdi. Asarni o'qishingiz bilan o'sha davrga tushib qolgandek his qilasiz o'zingizni, ularga yordam bergingiz, maslahat bergingiz keladi. Bu yozuvchining badiiy mahorati yuqoriligidan, o'z maqsadiga yetishganidan, lingvopoetik maqsadga to'la erishilganidan darak beradi.

“yana ko‘zini yumdi, shu yumganicha qatib ochmadi-saharga borib uzildi. Sotiboldi qizchasini o‘lik yonidan olib, boshqa yoqqa yotqizayotganda qizcha uyg‘ondi va ko‘zini ochmasdan odatdagicha duo qildi:

-Xudoyo ayamdi daydiga davo beygin” bu parchani o‘qiganimiz hamono barchasini tushunamiz, ayol joni uzildi, qizcha doimgidek duo qila boshladi, hech qayerdan najot bo‘lmadi va ayol vafot etdi. Bu ayol timsolida o‘sha davr ruhi, zamon nafasi, barcha ayollar va odiiy o‘rtaxol aholi turmush tarsi haqida ma‘lumot olishimiz mumkin.

XULOSA

Badiiy asarni tahlil qilishda bu asarning inson ko‘ngliga qanchalik kirib borishi, o‘z o‘quvchilarini topishi yozuvchi mahoratiga bog‘liq. Badiiy asarlarda jimjimador so‘zlar emas, oddiy, sodda so‘zlardan foydalanib asarning ifodaliligini oshirgan yozuvchi va shoirlar asarlari o‘lmas va eng ko‘p kitobxonga ega asarlar hisoblanadi. Ularning badiiy til mahorati asarni lingvopoetik tahlil qilganda yaqqol ko‘rinadi. Yozuvchi hayot hodisalarini o‘z fikriga ko‘ra soddalashtirib badiiy ifoda berib, badiiy asarga aylantiradi va xalqqa taqdim etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xoshimova Nargis Abdullayevna. Hoshimova, N. A. (2020). Ingliz va o‘zbek tillarining funktsional uslublari. *Молодой ученый*, (19), 584-585.
2. Xoshimova Nargis Abdullayevna. Xoshimova, N. (2019). External factors of associations’ individuality. *Scientific journal of the Fergana State University*, 2(2), 134-136.
3. Xoshimova Nargis Abdullayevna. Abdullayevna, K. N. (2022). Aphorisms in Different Language Syste Linguoculturological Research. *American Journal of Social and Humanitarian Research*, 3(6), 325-328.
4. Tojiboev Isakjon Madalimovich. Bahriddinov, M. M., Turgunov, D. B., & Tojiboyev, I. M. (2020). SOME PROBLEMS OF LEXICAL INVESTIGATION OF THE NOVEL ULYSSES BY JAMES JOYCE. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(1), 208-212.
5. Tojiboev Isakjon Madalimovich. Isaqjon, T. (2022). Strategies and techniques for improving EFL learners’ reading skills. *Involta Scientific Journal*, 1(11), 94-99.

6. Axunjanova Mohira Azamovna. Mohira, A., & Isakjon, T. (2022). METHODOLOGY OF ENGLISH LANGUAGE. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 3, 68-71.
7. Axunjanova Mohira Azamovna. Mahira, A. (2022). DETERMINATION OF THE REAL NEED OR THE STUDY OF THE MOTIVATION OF STUDENTS WITH DISABILITIES TO LEARN A NEW LANGUAGE. *Involta Scientific Journal*, 1(12), 56-59.
8. Axunjanova Mohira Azamovna. Mohira, A., & Isakjon, T. (2022). METHODOLOGY OF ENGLISH LANGUAGE. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 3, 68-71.
9. Axunjanova Mohira Azamovna. Ahundjanova, M. A. (2020). METHODS AND METHODS OF TEACHING RUSSIAN AND ENGLISH LANGUAGE AND LITERATURE. *Экономика и социум*, (11), 46-49.
10. Axunjanova Mohira Azamovna. Ahundjanova, M. (2022). THE NEEDS FOR IMPROVING LEARNERS' AUTONOMY IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES— AS A KEY FACTOR TO BOOST LANGUAGE LEARNERS. *Science and innovation*, 1(B6), 390-392.
11. G'ofurova Nozima Ikromovna. Nozima, G. (2021). Замонавий тилшуносликда термин тушунчаси ва кўп компонентлик терминларнинг таҳлили. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 2(6).
12. G'ofurova Nozima Ikromovna. Gafurova, N. I. (2021). Structural-semantic classification of construction terms in English and Uzbek languages. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 571-575.
13. G'ofurova Nozima Ikromovna. Mirzayev, A., & Oripova, S. (2022). COMMUNICATIVE METHOD—A NEW APPROACH IN THE PRACTICE OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE. *Science and innovation*, 1(B6), 778-783.
14. Mirzaev Ashurali Baxtiyor o'g'li. Ashurali, M. (2022). HOZIRGI KUNDAGI TA'LIM TIZIMIDA ONLAYN TEXNOLOGIYALARGA ASOSLANGAN METODNI TA'LIMGA JORIY QILISHNING AKTUALLIGI. *Involta Scientific Journal*, 1(13), 25-28.
15. Mirzaev Ashurali Baxtiyor o'g'li. Diyora, N., & Mirzayev, A. (2023). THE ROLE OF PARALINGUISTIC TOOLS IN THE COMMUNICATION PROCESS. *Involta Scientific Journal*, 2(1), 17-22.
16. Mirzaev Ashurali Baxtiyor o'g'li. Rustambek, O., & Ashurali, M. (2022). THE METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES. *Involta Scientific Journal*, 1(13), 106-110.

BADIIY MATNLARNING LINGVOPOETIK TAHLILI MASALALARI

Akramova Nilufar A'zamjon qizi

Farg'ona davlat universiteti
lingvistika(ingliz tili) yo'nalishi magistranti

nilufar1992@gmail.com

Ashurali Mirzayev Baxtiyor o'g'li

Farg'ona davlat universiteti
ingliz tilini o'qitish metodikasi kafedrasida o'qituvchisi

ashuralimirzayev@pdf.fdu.uz

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada badiiy matnni o'rganilish darajasi va badiiy matnni tahlil qilish bosqichlari va unda zarur bo'ladigan jihatlar yoritilgan. Badiiy matnning lingvistik tahliliga oid zarur bosqichlar yoritib berilgan. Badiiy matnlarni o'rganishda va tahlil qilishda bajarilgan ishlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: *badiiy asar tili, lingvopoetika, tilning ifodalanish funksiyalari, badiiy matn, badiiy matnning o'ziga xos xususiyatlari, badiiy matnni tahlil qilish bosqichlari, badiiy matn turlari.*

Tilning muayyan davrdagi tarixiy holati, o'ziga xos xususiyatlari, rivojlanib borish jarayoni, uning o'rganilish bosqichlari, hozirgi holati va o'sha davrdagi holatlarini taqqoslanishi va o'rganilishi va taqiq qilib borilishi ma'lum. Tilni mana shu o'rganish jarayonida uning funksiyalarini farqlab olishimiz mumkin. Hozirgi davrda tilning ifodalanish funksiyalaridan biri kommunikativlikdan tashqari ekspressivlik funksiyasi ham nihoyatda muhim o'rin tutadi. Bunga olmon tilshunosi fon der Gabelensning 1891-yilda nashr etilgan kitobidagi quyidagi qarashini keltirishimiz

mumkin: «Til fikrning bo‘laklarga bo‘lingan holdagi ifodasi, fikr esa tushunchalarning bog‘lanishidir. Lekin inson tili faqat bog‘lanayotgan tushunchalar va ularning mantiqiy munosabatlarinigina emas, balki so‘zlovchining o‘z fikriga munosabatini ham ifodalashni istaydi; men faqat nimanidir aytishnigina emas, balki o‘zimni ham ifodalashni xohlayman va shu tarzda mantiqiy omilga uni har jihatdan to‘yintirgan holda psixologik omil qo‘shiladi». Ana shunday qilib so‘zlovchining his-hayajoni, uning nutqidan nimani ifodalash maqsadi kommunikativlik bilan bir qatorda ekspressivlik maqsadining ham ahamiyatini oshiradi. Badiiy asar tadqiqiga bag‘ishlangan ilmiy ishlarda tilning nafaqat “ekspressiv vazifasi”, balki bu atama bilan bir qatorda “tilning poetik vazifasi” hamda “tilning estetik vazifasi” atamalarini ham uchratamiz. Badiiy asarning ekspressivlik vazifasi badiiy asarga ekspressivlik, badiiylik, poetiklik jihatdan rangdor bo‘yoq bergani sababli asosan, nadiiy asarlarda ekspressivlik atamasiga keng urg‘u beriladi. Bunga misol qilib olmon tilshunosi fon der Gabelensning 1891 yilda nashr etilgan kitobidagi quyidagi qarashini keltirishimiz mumkin: «Til fikrning bo‘laklarga bo‘lingan holdagi ifodasi, fikr esa tushunchalarning bog‘lanishidir. Lekin inson tili faqat bog‘lanayotgan tushunchalar va ularning mantiqiy munosabatlarinigina emas, balki so‘zlovchining o‘z fikriga munosabatini ham ifodalashni istaydi; men faqat nimanidir aytishnigina emas, balki o‘zimni ham ifodalashni xohlayman va shu tarzda mantiqiy omilga uni har jihatdan to‘yintirgan holda psixologik omil qo‘shiladi».(1) O‘zbek tilshunosligida ham badiiy asar tili lingvopoetik nuqtai nazardan tadqiq etilgan ishlar bisyor. Masalan, ba’zi ishlarda Alisher Navoiyning nasriy va nazmiy asarlarining tili badiiy mahorat jihatidan o‘rganilgan, mutafakkirning badiiy uslubiga xos lisoniy vositalarning mohiyatini ochib berishga harakat qilingan. Akademik Sh. Shoabduraxmonovning bir qator ilmiy ishlarida o‘zbek xalq dostonlari, shuningdek, adiblar badiiy asarlarining tili chuqur tahlil etilgan, leksik-semantik, grammatik birliklarning konkret asardagi badiiy-estetik qimmatini ochib berilgan. Badiiy til masalasini ayni lingvopoetik maqsadlar bilan yoritish borasida yutimizda olimlar X.Doniyorov, S.Mirzayev, X.Samadov, I.Qo‘chqortoyev, 1. X.Abduraxmonov, M. Mirtojdiyev, N. Mahmudovlar alohida

diqqatga sazovor bir qancha ishlarni yaratganlar. O‘zbek tilshunosligida bir qator olimlar badiiy asarning lingvopoetikasiga oid ishlar olib borganlar. Lekin so‘nggi yillarda olimlar, mana shu sohada ilmiy izlanish olib borayotgan insonlar asosan, leksik jihatdan badiiy asarning lingvopoetikasini o‘rganishmoqda va murojaat qilishmoqda. Xususan, B.Umurqulovning «Poetik nutq leksikasi» (1990) nomli monografiyasida hozirgi o‘zbek she‘riyati tilining leksik manbalari, poetik leksika, an‘anaviy poetizmlar, so‘z variantlari va ularning estetik qimmatini kabi masalalar tadqiq etilgan. Ko‘rishimiz mumkinki, o‘zbek tilshunosligida badiiy asar tilining lingvopoetikasi bo‘yicha ancha-muncha ish qilingan. Ammo bu yo‘nalishdagi tadqiqotlar doirasi nechog‘lik katta bo‘lishiga qaramasdan, ular adabiyotimiz tarixida alohida o‘rin tutadigan jiddiy asarlarning barchasini qamrab olgan deb bo‘lmaydi.

Ushbu yozuvchining asarida, qo‘llanmasida yozuvchining lisoniy birliklardan foydalanish mahoratining badiiy matnda aks etish darajasini aniqlash, badiiy matn va uning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganish va shu asosda talabalarning umumfilologik saviyasini oshirish kabi vazifalarni bajarish maqsad qilindi. Belgilangan maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar bajarilishi nazarda tutildi:

- matn tushunchasi, matn tiplari va tarkibiy butunligi;
- badiiy matn tavsifi, badiiy matnning boshqa matnlardan farqi, badiiy nutq uslubi, badiiy matnning kompozision butunligi, butunlikni ta‘minlovchi lisoniy vositalar; Винокур Г.О. О языке художественной литературы. –М., 1991., с-35.
- badiiy matnni tahlil qilish metodologiyasi, lingvopoetik tahlil tamoyillari va usullari, tahlil tiplari;

Badiiy matnni til sathlari bo‘yicha tahlil, badiiy matnda fonologik va leksik-frazeologik birliklar estetikasi, tasviriy vositalarning badiiy matndagi vazifasi hamda grammatik birliklarning lingvopoetik xususiyatlari. Badiiy matnni lingvopoetik tahlil qilishning quyidagi bosqichlari mavjud.

A.Dastlabki tayyorgarlik. Har qanday badiiy asarni o‘qish uchun dastlabki tayyorgarlik zarur bo‘ladi. Bu tayyorgarlik aslida avtomatik tarzda namoyon bo‘ladi.

Masalan, biror bir asarni o'qimoqchi bo'lganingizda asar muqovasining o'ziyoq sizga dastlabki ma'lumotlarni beradi. Muqovaning bezatilishi, muallif ismi-sharifi, hatto roman deb yozib qo'yilgan bo'lsa, o'sha so'zning o'zi ham matn bilan munosabatga kirishishingizni ta'minlaydi. Biz aytmoqchi bo'lgan tayyorgarlik ham shunga yaqin faqat biroz vaqt, biroz qunt va jiddiyat talab qilishi bilan farqlanadi. Bu tayyorgarlikni to'rt odimda umumlashtirishga harakat qildik.

Birinchi qadam. Matnga aloqador ma'lumotlarni o'rganish.

- Asarning nomi, yozuvchisi, nashr etilgan yili va joyi. Hajm belgisiga ko'ra matn turini aniqlash.

- Matn haqidagi yozuvchining yoki nashrga tayyorlovchining kirish so'zi.

- Matn turini aniqlash.

Ikkinchi odim. Matn tuzilishini o'rganish.

- Matnning tashkil tarzini o'rganish. Bob, fasl, qism, bo'lim va ularning nomlarini, nazmiy asar bo'lsa bayt, misra kabi tashqi xususiyatlarini aniqlash.

- Yordamchi qismlarini aniqlash. Epigraf, epilog, agar nazmiy asar bo'lsa sarlavha, atov so'zi bayt, misra kabilarni aniqlash.

Uchinchi odim. Matnni birinchi marta o'qish. Matnni sinchiklab o'qish va tushunilishi qiyin bo'lgan joylarni belgilab borish, o'qish jarayonida e'tiborni tortgan so'z, ibora, maqol-matal va ayrim epizodlar yoniga belgi qo'yib borish tavsiya qilinadi.

To'rtinchi odim. Matn va ijtimoiy hayot o'rtasidagi aloqani o'rganish.

-Matn qaysi davrda, qayerda, qanday ijtimoiy muhitda yozilganligini aniqlash.

-Matnda qalamga olingan voqyealar qaysi hudud va qaysi davr uchun xosligini aniqlash. Matnning ifoda maqsadi va mazmuniga ko'ra turini belgilash.

-Matn yozilgan davr va yozuvchi mavqeyi. Yozuvchiga zamondoshlarining munosabati va yozuvchining zamondoshlariga munosabati.

-Yozuvchining boshqa asarlari va siz tahlil qilayotgan asari o'rtasidagi aloqadorlik.

B. Matn va til estetikasi.

D.Badiiy matn va tasvir vositalari.

Xulosa.

Yozuvchi va shoirlarning asarlarini o'rganish til va adabiy til namunalari bilan tanishish imkonini beradi va ularning haoytimizdagi ahamiyatini oshiradi. Adabiy asarlarda voqea va hodisalar so'z sifatida emas badiiy ijodkorning tili va badiiy mahorati orqali ifodalanadi. So'nggi yillarda badiiy asar tili va uni o'rganishga ehtiyoj tobora ortib bormoqda, shuning uchun olimlar badiiy asarlarni o'rganish va ularni lingvopoetik tahlil qilish orqali badiiy asarlarning ahamiyatini tushunib borishmoqda. Ushbu maqolada badiiy asarni tahlil qilish bosqichlari o'rganilgan va to'liq yoritib berilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirzaev "She'riy matnni lingvistik va she'riy talqin qilish muammolari" doktorlik dissertatsiyasi
2. Borisova E.B. Artistic Image in the English Literature of the 20th Century: typology - linguopoetics - translation. - Abstract of the candidate thesis. - Samara, 2010. - URL: http://www.ceninauki.ru/info/page_18437.htm.
3. Vinogradov V.V. Stylistics. Theory of Poetic Speech. Poetics. - M., 1968. Shmulda.I. A. lingvopoeticheskaya stratifikatsiya xudojestvennih tekstov i Izuchenie individualnogo avtorskovo stilya: na materiale proizvedeni Shekspira. Kandidat filol.nauk-M. 2001.- C. 3
4. Karpova L.S. The Linguopoetic Study of Narrative Types in English Elizabethan Sonnets. - Abstract of the candidate thesis. - M., 2009.
5. Kirtaeva A.V. The Linguopoetics of Multicomponential Attributive Word-Combinations in the English Drama of the 16-18th Centuries. - Candidate thesis. - M., 2001.
6. Lipgart A.A. The Bases of Linguopoetics. - M., 2006.
7. Lipgart A.A. Methods of Linguopoetic Research. - M., 1997.

8. Lipgart A.A. Functional Stylistics: A Thing of the Living Present(Editorial) // *Folia Anglistica*. - 1997. - №1. - P. 5-10.
9. Axunjanova Mohira Azamovna. Ahundjanova, M. A. (2020). METHODS AND METHODS OF TEACHING RUSSIAN AND ENGLISH LANGUAGE AND LITERATURE. *Экономика и социум*, (11), 46-49.
10. Axunjanova Mohira Azamovna. Ahundjanova, M. (2022). THE NEEDS FOR IMPROVING LEARNERS' AUTONOMY IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES— AS A KEY FACTOR TO BOOST LANGUAGE LEARNERS. *Science and innovation*, 1(B6), 390-392.
11. G'ofurova Nozima Ikromovna. Nozima, G. (2021). Замонавий тилшуносликда термин тушунчаси ва кўп компонентлик терминларнинг таҳлили. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 2(6).
12. G'ofurova Nozima Ikromovna. Gafurova, N. I. (2021). Structural-semantic classification of construction terms in English and Uzbek languages. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 571-575.
13. G'ofurova Nozima Ikromovna. Mirzayev, A., & Oripova, S. (2022). COMMUNICATIVE METHOD—A NEW APPROACH IN THE PRACTICE OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE. *Science and innovation*, 1(B6), 778-783.
14. Mirzaev Ashurali Baxtiyor o'g'li. Ashurali, M. (2022). HOZIRGI KUNDAGI TA'LIM TIZIMIDA ONLAYN TEXNOLOGIYALARGA ASOSLANGAN METODNI TA'LIMGA JORIY QILISHNING AKTUALLIGI. *Involta Scientific Journal*, 1(13), 25-28.

ЗНАЧЕНИЕ И ПРЕИМУЩЕСТВА КОХЛЕАРНОГО ИМПЛАНТА У РЕБЕНКА С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА

Бойирбекова Мохинабону Дониёр кизи

магистр 1 степени Ташкентского государственного педагогического университета имени Низоми факультета «Специальная педагогика и инклюзивное образование»,
xolboyevamohinabonu@gmail.com

Научный руководитель: PhD Урунова Захро Низомиддиновна

АННОТАЦИЯ

Кохлеарный имплант (КИ) является одним из самых эффективных методов реабилитации для детей с нарушениями слуха. В данной статье мы обсуждаем значение и преимущества КИ для детей с нарушениями слуха. Мы рассматриваем вопросы, связанные с выбором подхода к имплантации, оценкой эффективности КИ и рекомендациями по уходу за устройством. Результаты исследований показывают, что ранняя имплантация КИ может способствовать развитию речи и языковых навыков, социальной адаптации и повышению качества жизни детей с нарушениями слуха.

Ключевые слова: *Кохлеарный имплант, протез, процедура, реабилитация.*

ANNOTATION

The cochlear implant (CI) is one of the most effective rehabilitation methods for children with hearing impairments. In this article, we discuss the meaning and benefits of CI for children with hearing impairments. We consider issues related to the choice of approach to implantation, evaluation of the effectiveness of CI, and recommendations for caring for the device. Research results show that early implantation of CIs can contribute to the development of speech and language skills, social adaptation and improve the quality of life of children with hearing impairments.

Нарушения слуха у детей могут оказывать серьезное влияние на их развитие, социальную адаптацию и общественную жизнь. Статистика показывает, что одно из тысячи новорожденных имеет слуховые проблемы, а 50% случаев потери слуха у детей возникает до года. Кохлеарный имплант (КИ) является одним из самых эффективных методов реабилитации для детей с нарушениями слуха. КИ представляет собой сложное устройство, которое вводится хирургически во внутреннее ухо и позволяет электронным сигналам преобразовываться в нервные импульсы, которые могут быть распознаны мозгом как звук.

Цель данной статьи - обсудить значение и преимущества КИ для детей с нарушениями слуха. Мы рассмотрим вопросы, связанные с выбором подхода к имплантации, оценкой эффективности КИ и рекомендациями по уходу за устройством.

Кохлеарная имплантация. Это протезирование воспринимающего отдела слухового анализатора. Идея возникла во Франции 40 лет назад. Во время операции на среднем ухе к улитке случайно прислонился электрод и пациент почувствовал, что лучше стал слышать. Первую операцию по кохлеарной имплантации сделали в Мельбурне в 1978 году хирурги Уильям Хоус, Блейр Симмонс и Робин Мичелсон.¹

Подходы к имплантации КИ могут быть различными и зависят от индивидуальных потребностей ребенка и характеристик его слуховой системы. Одним из наиболее распространенных подходов является односторонняя имплантация, когда устройство вставляется в одно ухо. Однако, в некоторых случаях, может быть рекомендована двухсторонняя имплантация, когда устройство вставляется в оба уха, что позволяет ребенку лучше различать звуки и локализовать источники звука. Также возможен комбинированный подход, когда КИ сочетается с слуховым аппаратом в другом ухе.

¹Г.А. Карпова «ОСНОВЫ СУРДОПЕДАГОГИКИ» Екатеринбург 2008. Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений.

Оценка эффективности КИ проводится в течение нескольких месяцев после имплантации и включает в себя оценку аудиометрии, оценку речевого развития и оценку качества жизни ребенка и его семьи. Исследования показывают, что ранняя имплантация КИ может способствовать развитию речи и языковых навыков, социальной адаптации и повышению качества жизни детей с нарушениями слуха.

Уход за КИ включает в себя регулярную проверку устройства и его компонентов, очистку и замену батарей, а также уход за кожей вокруг имплантата. Следование рекомендациям по уходу за устройством поможет поддерживать его эффективность и продлит срок его службы.

Суть в том, что кохлеарный имплант является эффективным методом реабилитации для детей с нарушениями слуха, который может способствовать развитию речи и языковых навыков, социальной адаптации и повышению качества жизни. Выбор подхода к имплантации, оценка эффективности и правильный уход за устройством являются важными аспектами успешной реабилитации детей с нарушениями слуха.

Современные технологии исследования и разработки позволяют постоянно улучшать кохлеарные импланты, повышать их эффективность и комфортность для пациентов. В настоящее время активно идут исследования по улучшению детекторов речи, разработке новых материалов для имплантов и улучшению процедур имплантации.

Кроме того, развитие технологий связи и информации также вносит свой вклад в совершенствование реабилитации детей с нарушениями слуха. Разработка приложений и устройств, позволяющих более эффективно использовать кохлеарные импланты, облегчает процесс обучения и социальной адаптации детей с нарушениями слуха.

Лучшие результаты достигаются у позднооглохших, уже имеющих развитую речь, и у детей до трех лет. Противопоказанием являются поражение слухового нерва, ядер мозга, заращение лестниц улитки, гнойные процессы в

ухе. Практика имплантации показала, что у детей с долингвальной глухотой лучшие результаты достигаются в период наибольшей пластичности мозга и восприимчивости к речевым звукам, а именно – на втором году жизни; удовлетворительные результаты получаются на третьем году жизни, на четвертом и далее шансы на успех заметно снижаются. У небольшого числа детей слуховая способность не улучшается вообще. Точная причина такой разницы пока не известна, предполагается, что у данной группы детей отсутствует нервная ткань, требуемая для стимуляции. У людей старшего возраста с постлингвальной глухотой (уже имевших сформированную речь) реабилитация проходит успешно и не занимает больше месяца, разборчивость воспринимаемой речи достигает 90-95%.

В заключение, можно отметить, что кохлеарный имплант является эффективным методом реабилитации для детей с нарушениями слуха. Выбор подхода к имплантации, оценка эффективности и правильный уход за устройством являются важными аспектами успешной реабилитации. Развитие технологий и исследования по улучшению кохлеарных имплантов и процедур имплантации, а также развитие технологий связи и информации, позволяют надеяться на еще больший успех в реабилитации детей с нарушениями слуха в будущем.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Clark GM. Cochlear Implants: Fundamentals and Applications. Springer Science & Business Media, 2013.
2. Gantz BJ, Turner CW. Cochlear Implants: A Practical Guide. Plural Publishing, 2017.
3. Tye-Murray N. Foundations of Aural Rehabilitation: Children, Adults, and Their Family Members. Cengage Learning, 2013.

4. Мансурова Г.М. Современные подходы к реабилитации детей с нарушениями слуха // Вестник Республиканского центра реабилитации инвалидов. - 2016. - №3(9). - С. 41-46.
5. Камалова Н.А. Кохлеарные импланты: история, принцип работы, особенности применения // Педиатрия. Центральный Российский научный медицинский журнал. - 2017. - Т. 96. - №1. - С. 126-130.
6. Мухамедов Ф.Р. Современные методы коррекции нарушений слуха у детей // Медицина. - 2017. - №2. - С. 11-15.
7. Хусанова Д.А. Роль кохлеарных имплантов в реабилитации детей с нарушениями слуха // Материалы научно-практической конференции "Современные технологии в медицине и фармации". - Ташкент, 2018. - С. 224-226.
8. Максудова Д.А. Особенности имплантации кохлеарных устройств у детей в Узбекистане // Научный журнал "Медицина и здравоохранение". - 2020. - №1(15). - С. 87-91.
9. Логопедия: учебник для дефектологических факультетов педагогических вузов /Л. С. Волкова, Р. И. Лалаева, Е. М. Мастюкова и др.; под ред. Л. С. Волковой. М.: Владос, 2009.

SSHBGR FLORASIDA TARQALGAN *Allium* L. TURKUMINING TAKSONOMIK TARKIBI VA KONSPEKTI

Minyanov Husniddin Rahmatillayevich

Termiz Davlat Universiteti tabiiy fanlar fakulteti biologiya ta'lim yo'nalishi 2-
bosqich magistranti

minyanovhusniddin@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu tadqiqot ishi orqali SShBGR florasida tarqalgan Allium turkumining taksonomik tarkibi faqat mavjud gerbariy namunalari asosida tuzildi. Quyida har bir turning sistematikasi, dastlabki tavsifi chop etilgan manbasi, o'zbekcha nomi, uchrash balandlik mintaqasi, ekologiyasi, ahamiyati, davlatlar kesimida tarqalishi va SShBGR florasidan terilgan hamda TASH fondida saqlanayotgan gerbariy namunalari keltirilgan.

Kalit so'zlar: *Allium, SShBGR, flora, takson, TASH, kriptofit, kenja turkum, seksiya.*

ТАКСОНОМИЧЕСКИЙ СОСТАВ И ОПИСАНИЕ ВИДОВ *Allium* L., РАСПРОСТРАНЕННЫХ ВО ФЛОРЕ СШБГР

АННОТАЦИЯ

Исследование предоставляет таксономическую информацию о Allium, обнаруженном в флоре СШБГР. Таксономический состав основан только на гербарных образцах. Статья представляет систематическую классификацию каждого вида, источник первоначального описания, узбекское название, высотное распределение, экологию, важность, распространение в разных штатах и гербарные образцы, сохраненные в TASH.

Ключевые слова: *Allium, СШБГР, флора, таксон, ТАШ, криптофит, подрод, секция.*

TAXONOMIC COMPOSITION AND SYNOPSIS OF *Allium* L. SPECIES DISTRIBUTED IN THE FLORA OF SSHBGR

ANNOTATION

This article provides taxonomic information on the Allium, which is found in the flora of the SSHBGR. The taxonomic composition is only based on herbarium specimens. The article presents each species' systematic classification, the source of the initial description, the Uzbek name, altitude distribution, ecology, importance, distribution in different states, and herbarium specimens preserved in the TASH.

Key words: *Allium, SSHBGR, flora, taxon, TASH, cryptophyte, subgenus, section.*

Allium L. (Amaryllidaceae J.St.-Hil.) turkumi taksonomik jihatdan dunyodagi eng qiziqarli super polimorf turkumlardan biri bo'lib, hozirgi vaqtda 1000 dan ortiq turlari 15 kenja turkum, 85 ga yaqin seksiyalarga birlashgan (Friesen et al., 2006; Fritsch et al., 2010). Xozirgi vaqtda turkumning O'rta Osiyoda 224 turi (Xassanov 2008), O'zbekistonda esa 134 turi ma'lum (Sennikov 2017). Turkum vakillari quruq subtropiklardan boreal zonagacha bo'lgan golarktik mintaqada tarqalgan. Asosiy xilma-xillik markazi O'rta yer dengizi havzasidan Markaziy Osiyo va Pokistongacha hamda Shimoliy Amerikaning g'arbiy qismida joylashgan (Li et al. 2010). Mazkur turkumga mansub turlar piyoz va barglarining shakli, gulqo'rg'oning tuzilishi, xromosomalar soni hamda urug' po'sti hujayrasining tuzilishi bilan bir-biridan farq qiladi (Friesen, 1992, Zhou et al. 2007, Khassanov, 2018, Yusupov et al. 2022).

Allium turkumining o'rganilish tarixi Liu va boshqalar (2010), Fritsch (2016), Khassanov (2018), Yusupov va boshqalarning (2022) tadqiqot ishlarida batafsil yoritib berilgan. So'ngi yillarda Tojibayev va boshqalar (2014) tomonidan tuzilgan O'zbekiston hududini botanik-geografik rayonlashtirish sxemasiga asoslangan bir qator floristik tadqiqotlar amalga oshirildi va floralarning taksonomik tarkibi aniqlandi (Turginov 2017, Azimova 2018, Qodirov 2020, Achilova 2021, Abduraimov 2021). Floristik tadqiqotlar amalga oshirilgan rayonlardan biri Surxon-Sherobod botanik-

geografik rayoni (SShBGR) hisoblanadi. SShBGR G'arbiy Hisor okrugi tarkibidagi eng katta hududni egallaydi (Tojibayev va boshqalar 2014). Ushbu rayonning floristik tarkibi, areal tiplari bo'yicha taqsimlanishi, floraning qiyosiy va hayotiy shakllari bo'yicha tahlili N.T. Achilova (2021) tomonidan o'rganilgan. Achilova N.T. ma'lumotlariga ko'ra SShBGR florasida *Allium* turkumining 17 turi o'sadi (2021). Ammo bizning 2021-2022 yillarda SShBGR hududida amalga oshirgan dala tadqiqotlarimiz va gerbariysi fondlarida (LE, MW, TASH, SAMDU) mavjud namunalarni tanqidiy ko'rib chiqishimiz natijasida, mazkur rayon florasida *Allium* turkumining 3 ta kenja turkum, 8 ta seksiyaga mansub 11 ta turi tarqalganligi aniqlandi.

SShBGR florasidagi *Allium* turlari soni qo'shni floralarga qaraganda bir muncha kam, jumladan, Boysun botanik-geografik rayonida 36 tur (Turginov 2017), Surxon davlat qo'riqxonasida 25 tur (Ibragimov 2009), Bobotog' botanik-geografik rayonida 26 tur (Po'latov, chop etish jarayonida) tarqalgan.

SShBGR florasida amalga oshirilgan floristik tadqiqotlar muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Ammo ushbu rayon florasidagi *Allium* turkumini o'rganishga qaratilgan maqsadli tadqiqotlar hozirgacha amalga oshirilmagan. Shu sababli ushbu tadqiqot ishining asosiy maqsadi SShBGR florasidagi *Allium* turkumining ro'yhatini faqat mavjud gerbariylar asosida shakllantirish, turkum bo'yicha to'plangan ma'lumotlarni umumlashtirish hamda har bir turning zamonaviy konspektini taqdim etishdan iborat.

TADQIQOT METODLARI

SShBGR florasida tarqalgan *Allium* turkumining taksonomik tarkibini aniqlashda "Флора Узбекистана" (Sennikov 2017) monografiyasidan, turlarning nomlarini yozishda Plants of the World Online (POWO) (www.powo.science.kew.org) platformasidan, turlarning dastlabki tavsifi chop etilgan manbasi International Plant Names Index (IPNI) (www.ipni.org) asosida, balandlik mintaqasi va ekologiyasi "Определителя растений Средней Азии" (Vvedenskiy 1971) hamda turlarning ahamiyati "Растительные ресурсы" monografiyalaridan foydalangan holda taqdim etildi.

Quyida har bir turning sistematikasi, dastlabki tavsifi chop etilgan manbasi, o‘zbekcha nomi, uchrash balandlik mintaqasi, ekologiyasi, ahamiyati, davlatlar kesimida tarqalishi va SShBGR florasidan terilgan hamda TASH fondida saqlanayotgan gerbariy namunalari keltirilgan.

NATIJAR VA ULARNING MUHOKAMASI

Allium L., Sp. Pl. 1: 294 (1753).

Melanocrommyum (Webb & Berth.) Rouy kenja turkumi:

Kaloprason Koch. seksiyasi:

1. *Allium baissunense* Lipsky, in Acta Horti Petropolit. 18: 140 (1901). Boysun piyozi. Tog‘ oldi va pastki tog‘ mintaqalaridagi olajinsli, toshli va shag‘alli qiyaliklarda uchraydi. Manzarali tur. O‘zbekiston, Tojikiston. (13.V.1937, *Vvedenskiy*; 07.V.1930, *Bochansev Vvedenskiy 137*).

2. *Allium caspium* M.Bieb., Fl. Taur.-Caucas. 1: 265. 1808; 3: 260 (1819-1820).

Kaspiy piyozi. Kriptofit. Pomiroloy. Tog‘oldi, olajinsli tuproqlarda uchraydi. Manzarali, zaxarli. Afg‘oniston, Sharqiy Yevropa Rossiya, Eron, Qozog‘iston, Shimoliy Kavkaz, Pokiston, Janubiy Yevropa Russi, Tojikiston, Turkmaniston, O‘zbekiston. (22.V.1927, *Vvedenskiy 54*; 30.IV.1928, *Vvedenskiy 333*; 17.V.1930, *Granitov 64*).

3. *Allium rhodanthum* Vved, Fl. Uzbekist.SSR 1. 464, 543 (1941). Qizilgulli piyoz. Ko‘p yillik o‘t (piyozli). Tekislik va tog‘oldi mintaqalardagi qumli va olajinsli tuproqda uchraydi. Manzarali hamda zaxarli tur. O‘zbekiston, Tojikiston. (13.V.1937, *Vvedenskiy*; 21.V.1940, *Arxireev 4*; 21.III.2020, *Achilova, Kurbanoyazova, Pulatov*).

Procerallium R.M. Fritsch seksiyasi:

4. *Allium stipitatum* Regel, in Acta Horti Petropolit. 7: 546 (1881). Poyasimon piyoz yoki Anzur piyoz. Daryo vohalaridagi mayda tuproqli yerlarda uchraydi. Tog‘larning o‘rta qismida tarqalgan. Manzarali va istemol qilinadigan tur. O‘zbekiston, Afg‘oniston, Eron, Iroq, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Pokiston, Tojikiston,

Turkiya, Turkmaniston. (25.III.2022, *Turgenov, Pulatov, Juramurodov, Maxmudjadov*).

Allium kenja turkumi:

Multicaulia F.O. Khass. & Yengal. seksiyasi:

5. *Allium borszczowii* Regel, Trudy Imp. S.-Peterburgsk. Bot. Sada 3(2): 74 (1875). Borshov piyozi. Tekislik va tog'oldi mintaqalarida hamda cho'llardagi qumlarda, qoldiq tog'larda, olajinsli tuproqlarda uchraydi. Manzarali tur. O'zbekiston, Afg'oniston, Eron, Qozog'iston, Pokiston, Turkmaniston. (15.V.1941, *Gumoltskiy 54*; 30.IV.1969, *Taxtadjyan, Morozova 25*; 8.IV.2019, *Xasanov 249*; 08.IV.2019 *Achilova*).

Costulatae F.O. Khass. & Yengal. seksiyasi:

6. *Allium filidens* Regel, Trudy Imp. S.-Peterburgsk. Bot. Sada 3(2): 174 (1875). Iptishli piyoz. Tekislik, tog'oldi hamda pastki tog' mintaqalardagi toshli, shag'alli, olajinsli tuproqda uchraydi. Manzarali tur. O'zbekiston, Afg'oniston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Pokiston, Tojikiston, Turkmaniston (3.VII.1927, *Vvedenskiy 520*).

7. *Allium margaritifera* Vved. Opred. Rast. Sred. Azii 2: 316 (1971). Durdona piyoz. Tog'oldi va quyi tog' mintaqalaridagi olajinsli tuproqda uchraydi. Manzarali tur. O'zbekiston, Tojikiston. (26.VI.1934, *Demurina 97*).

Avulsa F.O. Khass. seksiyasi:

8. *Allium griffithianum* Bioss, Diagn. Pl. Orient., ser. 2, 4: 117 (1859). Griffit piyozi. Tekislik, quyi va past tog' mintaqalaridagi gilli va mayda tuproqli hududlarda uchraydi. Manzarali tur. O'zbekiston, Afg'oniston, Qirg'iziston, Pokiston, Tojikiston, G'arbiy Himolay. (22.V.1927, *Vvedenskiy 53, 54*; 25.V.1937, *Lepeshkin*; 13.IV.1941, *Popova 45*).

Crystallina F.O. Khass. & Yengal. seksiyasi:

9. *Allium nikolai* F.O. Khass. et Achilova, Fl. As. Med. 11: 498 (2016). Nikolay piyozi. Tog' oldi va pastki tog' mintaqalaridagi olajinsli tuproqlarda uchraydi. Manzarali tur. O'zbekiston (26.V.2019, *Achilova*).

Coerulea (Omelczuk) F.O. Khass. seksiyasi:

10. *Allium ophiophyllum* Vved, Trudy Sredne-Aziatsk. Gosud. Univ., Ser. 8b, Bot. 3: 8 (1928). Ilonbarg piyoz. Ko'p yillik o't (piyozli). Kriptofit. Janubi g'arbiy Pomiroloy. Tog' oldi, tekislik, olajinsli, qumli tuproqlarda uchraydi. Manzarali. O'zbekiston, Turkmaniston. (Nabiev, Shermatov, Kazakbaev 1972,269, 22.V.1927, *Vvedenskiy* 78; 30.IV.1928, *Vvedenskiy*; 05.IV.1931, *Lixacheva*; 01.IV.2021, *Tajeddinova, Jabborov, Rahmatov, Qurbaniyazova*; 2020 *Achilova*).

Reticulato bulbosa (Kamelin) N. Friesen kenja turkumi:

Campanulata Kamelin. seksiyasi:

11. *Allium drepanophyllum* Vved, Byull. Sredne-Aziatsk. Gosud. Univ. 19:120 (1934). O'roq barg piyoz. Ko'p yillik o't (piyozli). Kriptofit. G'arbiy Tyonshon Pomiroloy. Tog'oldi va quyi tog', mayda tuproqli. shag'alli, olajinsli tuproqli hududlarda uchraydi. Manzarali. O'zbekiston, Tojikiston. (04.V.1930, *Bochantsev, Vvedenskiy* 91).

XULOSA

Ushbu tadqiqot ishi orqali SShBGR florasida tarqalgan *Allium* turkumining taksonomik tarkibi faqat mavjud gerbariy namunalari asosida tuzildi. Natijada Achilova N.T. tomonidan keltirilgan 7 tur: *Allium dolichomischum* Vved, *Allium gypsaceum* Popov & Vved *Allium fritschii* F.O.Khass, *Allium giganteum* Regel, *Allium protensum* Wendelbo, *Allium turcomanicum* Regel, *Allium verticillatum* Regel gerbariy namunalari bilan tasdiqlanmaganligi uchun flora tarkibidagi turlar ro'yxatidan chiqarildi va so'ngi dala tadqiqotlari natijasida hudud uchun yangi tur *Allium stipitatum* Regel aniqlanib, gerbariy namunalari olindi. Yangilangan ro'yxatga ko'ra mazkur florada 3 kenja turkum, 8 seksiyaga mansub 11 tur uchraydi. Ulardan *Allium nikolai* turi O'zbekistonda tor tarqalish arealiga ega bo'lgan endemik tur hisoblanadi. SShBGR florasida *Allium* turlarining qo'shni floralarga qaraganda nisbatdan kam sondagi turlar tarkibi ushbu hududning asosiy qismi urbanizatsiyalashganligi va hududning tabiiy geografik reliefi bilan izohlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Friesen N, Fritsch RM, Blattner FR. 2006. Phylogeny and new intrageneric classification of *Allium* (Alliaceae) based on nuclear ribosomal DNA ITS sequences. *Aliso* 22: 372–395
2. Fritsch RM, Blattner FR, Gurushidze M. 2010. New classification of *Allium* L. subg. *Melanocrommyum* (Webb & Berthel.) Rouy (Alliaceae) based on molecular and morphological characters. *Phyton* 49: 145–220.
3. Li, Q. Q., Zhou, S. D., He, X. J., Yu, Y., Zhang, Y. C., & Wei, X. Q. (2010). Phylogeny and biogeography of *Allium* (Amaryllidaceae: Allieae) based on nuclear ribosomal internal transcribed spacer and chloroplast rps16 sequences, focusing on the inclusion of species endemic to China. *Annals of botany*, 106(5), 709-733.
4. Khassanov, F. O. (2018). Taxonomical and ethnobotanical aspects of *Allium* species from Middle Asia with particular reference to subgenus *Allium*. In *The Allium Genomes* (pp. 11-21). Springer, Cham.
5. Zhou SD, He XJ, Yu Y, Xu JM. Karyotype studies on twenty-one populations of eight species in *Allium* section *Rhiziridium*, *Acta Phytotaxonomica Sinica*, 2007, vol. 45 (pg. 207-216)
6. Yusupov, Z., Ergashov, I., Volis, S., Makhmudjanov, D., Dekhkonov, D., Khassanov, F., ... & Sun, H. (2022). Seed macro- and micromorphology in *Allium* (Amaryllidaceae) and its phylogenetic significance. *Annals of Botany*, 129(7), 869-911.
7. Fritsch RM. 2016. A preliminary review of *Allium* subg. *Melanocrommyum* in Central Asia. Gatersleben: Leibniz-Institut für Pflanzengenetik und Kulturpflanzenforschung Gatersleben.
8. “Флора Узбекистана” (Sennikov 2017).
9. “Определителя растений Средней Азии” (Vvedenskiy 1971).
10. Тургинов О.Т. Бойсун ботаник-географик райони флораси: Дис. ...канд биол. наук.– Тошкент, 2017. – 120 б.
11. Ибрагимов А.Ж. Флора Сурханского заповедника (хребет Кугитанг): Диссер. канд. биол. наук. – Ташкент: 2010. – 160 б.
12. Қодиров У.Х. Ургут ботаник-географик райони флораси Автореф. Дисс...PhD доктор – Тошкент 2020.

TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA AKSILOGIYA

Azimov Ulug'bek Abduxalilovich

Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti Farg'ona filiali, f.f.b.f.d (PhD)

azimovulugbek413@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ta'lim-tarbiya jarayoni, yoshlarning ma'naviy, axloqiy fazilatlarini rivojlantirish borasida milliy, ma'naviy hamda axloqiy qadriyatlarning o'rni, G'arb va Sharq falsafasida qadriyatlar tizimi, voqelikka aksiologik munosabatga doir ilmiy-nazariy yondashuv va konsepsiyalar haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: *ta'lim, tarbiya, milliy qadriyatlar, axloqiy qadriyatlar, demokratik qadriyatlar, aksiologik munosabat, qadriyatlar tizimi.*

AXIOLOGY IN THE EDUCATIONAL PROCESS

ABSTRACT

In this article, the educational process, the place of national, spiritual and moral values in the development of spiritual and moral qualities of young people, the value system in Western and Eastern philosophy, the scientific-theoretical approach to the axiological attitude to reality and concepts are given.

Key words: Key words: education, upbringing, national values, moral values, democratic values, axiological attitude, value system.

KIRISH

Yoshlarning demokratik islohotlarga aksiologik munosabatini yanada rivojlantirishni yuksaltirishga oid kontseptual g'oyalar O'zbekiston Respublikasi

Prezidenti Sh.Mirziyoyev [2] ta’biri bilan aytganda, “hozirgi zamonda intellektual va ma’naviy yetuk, tashabbuskor yoshlar barqaror taraqqiyotning drayveriga aylanmoqda. Bugungi kunda yangi O‘zbekiston yoshlari – mamlakatni modernizatsiya qilishga qaratilgan jadal va keng ko‘lamli islohotlarning harakatlantiruvchi kuchi va faol ishtirokchisi bo‘lib maydonga chiqmoqda” [3], shu nuqtai nazardan demokratik islohotlarda ularning o‘zaro munosabatlari ijobiy tarafga o‘zgarayotganligida namoyon bo‘lmoqda.

Sharq madaniyati tapixida muhim o‘rin tutgan buyuk mutafakkir alloma Forobiy ham qadriyatlar masalasini ilmiy nuqtai nazardan o‘rganib chiqqan. Uning qadriyatlar to‘g‘risidagi fikrlari “Madina al-Fozila” risolasida o‘z aksini topgan. Qadriyatlar masalasiga Beruniy asarlarida ham katta e’tibor qaratilgan. O‘rta asrlarda siyosiy qadriyatlarning rivojlanishida sohibqiron Amir Temurning xizmatlari alohida o‘rin egallaydi. Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy ham o‘z asarlarida qadriyatlar masalasiga inson manfaatlari nuqtai nazaridan yondashgan.

G‘arb falsafasida qadriyatlar tizimi va voqelikka aksiologik munosabatga doir ilmiy-nazariy yondashuv va kontseptsiyalar ishlab chiqilgan bo‘lib, nigilistik yondashuv tarafdorlari F.Bekon, P.Dekart, L.Feyerbax, G.Leybnitslar, bir tomondan, oliy qadriyatlarning qadsizlanganini e’tirof etsa, ikkinchi tomondan, “yangi qadriyatlar o‘rnatuvchi kuchlar” paydo bo‘lishini bashorat qilgan. Nemis aksiologiyasi tarixchisi A. Messer to‘rt yo‘nalishni farqlab, ularning yetakchi olimlarini ko‘rsatgan holda tasniflaydi. Ular fenomenologik (M. Sheller), idealistik (G. Rikkert), idealistik-realistik (G. Myunsterberg) va realistik (A. Shtern) yo‘nalishlardan iborat. M. Kissel esa aksiologik ong va qadriyatli munosabatning besh tipini farqlaydi: naturalistik psixologizm, transtsendentalizm, personalistik ontologizm, madaniy-tarixiy relyativizm va sotsiologizm. V.Verkmayster aksiologik ong va qadriyatli munosabatni tuzishga nisbatan bundan ham ko‘proq yondashuvlarni ajratadi: utilitaristik-iqtisodiy, emotsional-intuitivistik, metafizik, personalistik, psixologo-genetik, fenomenologik, instrumentalistik, estetik, gumanistik, relyativistik, empirik-bilishga doir, lingvistik.

[4;19-20] Ko‘rinib turibdiki, aksiologik ong va qadriyatli munosabat tiplari xususida olimlarning fikrlari xilma-xildir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Qadriyatlar muammosining shakllanishi muayyan falsafiy yo‘nalish bilan bog‘liq bo‘lmadi, balki XIX asr o‘rtalarida inson hayot faoliyatining umumiy falsafiy tahlili kontekstida mustaqil madaniy-falsafiy fan sifatida vujudga keldi. Shu sababli ham qadriyatlar nazariyasining bir nechta tipi shakllanganlaridan biri neokantchilik yo‘nalishidir. Neokantchilik Baden (Freyburg) maktabi vakillari (V. Vindelband, G. Rikkert) va Marburg maktabi namoyandalari (P. Natorr, E. Kassiper va b.) siyomosida qadriyatlarni ideal borliq sifatida tavsiflagan. Transtsendental sub‘ekt mazkur idealning tashuvchisi hisoblangan. Personalistik ontologizm (M. Sheller) qadriyatlarning ob‘ektiv xususiyatini isbotlashga harakat qilgan.

Yoshlarda voqelikka aksiologik munosabatni rivojlantirish ilmiy muammo sifatida mamlakatimizda Q.N.Nazarov, T.U.Abdullayev, M.A.Karimova, A.J.Muratbayeva, O.M.Muhammadiyeva, M.A.Nurmatova, F.X.Yuldasheva, A.A.Qambarov kabi tadqiqotchi faylasuf olimlar tomonidan o‘rganilgan. [5] Ular qadriyatlarga pozitiv voqelik sifatida qarash va ulardan milliy-ma‘naviy merosni qayta tiklash, barkamol avlodni tarbiyalash vositasi sifatida foydalanish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi g‘oyasini ilgari surganlar.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Mamlakatimiz taraqqiyotining yangi bosqichida jamiyat ma‘naviy hayotini sog‘lomlashtirish va rivojlantirish, inson omiliga katta e‘tibor berish asosiy vazifa sifatida qaralmoqda. Shu jihatdan globallashuv jarayonlari tobora kengayib va chuqurlashib borayotgan hozirgi davrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 19 sentabrda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-sessiyasidagi nutqida butun jahondagi 2 milliarddan ortiq yosh avlod vakillarining insoniyat taraqqiyotida muhim o‘ringa ega bo‘layotgani va yoshlar omilining alohida e‘tibor talab qilayotgani haqidagi fikri nafaqat BMT, balki dunyoning barcha mamlakatlari uchun tegishli va ahamiyatli bo‘ldi.

Taraqqiyotning yangi bosqichida xalqimiz o'z taqdirining egasi, tarixining ijodkori, o'ziga xos milliy madaniyatining chinakam sohibiga aylanmoqda. Bugun har bir millatda o'z-o'zini anglashga intilish kuchaydi. Mazkur maqolada yurtimizda amalga oshirilayotgan islohotlar, ayniqsa, ta'lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish jarayonlari jamiyat muhiti, eng avvalo, yoshlarda demokratik islohotlarga aksiologik munosabatni rivojlantirish muammosining ilmiy asoslari tadqiq etilgan.

XULOSA

Insoniyatning ulug' mutafakkirlari ijodiy hayotlarida birinchi galda donishmandlikka, ilm-ma'rifatga intilganlar, uni qadriyat sifatida e'zozlaganlar, ilm ahllarini yuksak darajada qadrlaganlar. Fuqarolik jamiyatida shaxs islohotlarning asosiy sub'ekti vazifasini bajarmoqda, uning erkinligi, so'z, matbuot, vijdon erkinligi to'la qaror topishi bilan ilmiy qadriyatlar umummilliy qadriyat sifatida e'tirof etila boshlaydi. Ijtimoiy qadriyatlar ma'naviy qadriyatlarning boshqa elementlariga nisbatan ustuvor yo'nalishga ega va ma'naviy qadriyatlar tizimida salmoqli o'rin egallaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. –Toshkent: O'zbekiston. 2021. – B 257.
2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамыз. –Тошкент: Ўзбекистон, 2017
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг «Ёшлар 2020: Глобал миқёсдаги бирдамлик, барқарор тараққиёт ва инсон ҳуқуқлари» мавзусидаги инсон ҳуқуқлари бўйича Самарқанд форуми иштирокчиларига табриги. <http://xs.uz/uz/site/newspaper>.
4. Крюков В.В. Сумма аксиологии. - Новосибирск: НГТУ, 2018. - С.19-20.
5. Абдуллаев Т.У. Диалектика национальных и общечеловеческих ценностей в сфере быта. Дисс...д-ра философ. наук. – Тошкент: 1992
6. Рафиқова Д., Азимов У. MODERNIZATION OF EDUCATION AND INCREASING THE QUALITY OF EDUCATION //Экономика и социум. – 2021. – №. 2-2. – С. 167-169.
7. Азимов У. Факторы развития аксиологического подхода к демократическим реформам у молодежи в контексте гражданского общества на основе национальных ценностей //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 8/S. – С. 296-302.

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ФАКУЛЬТЕТА ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ПО ДИСЦИПЛИНАМ ЕСТЕСТВЕННО-НАУЧНОГО ЦИКЛА

Юлдашева Наргиза Эгамбердиевна

*Ферганский филиал института переподготовки и повышения квалификации
специалистов по физической культуре и спорту*

nargizayuldasheva1972@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В статье представлены результаты социологических исследований проведенных на контингенте студентов факультета физической культуры направленных на выявление профессиональной компетентности будущих специалистов системы школьного образования.

Ключевые слова: *Профессиональная компетентность, связи межпредметные, сформированность, педагогическое тестирование, естественно-научный цикл, профессиональные знания, анкетирование, индифферентный и ситуативный.*

АКТУАЛЬНОСТЬ

Анализ состояния профессиональных знаний в области физической культуры будущих специалистов на основе проведенного анкетного опроса студентов специализированного факультета выявил, что для работы в системе школьного образования были выявлены факторы неудовлетворительного состояния теоретической подготовки по дисциплинам естественно-научного цикла, что существенно влияет на эффективность проводимых ими занятий по физической культуре и мероприятий физкультурно-оздоровительной направленности.

Данное исследование в значительной степени будет способствовать реализации задач, поставленных в Указе Президента Республики Узбекистан №УП-5368 от 5 марта 2018 года “О мерах по коренному совершенствованию системы государственного управления в области физической культуры и спорта”, а также ряд других нормативно-правовых документах, направленных на дальнейшее совершенствование физической культуры и спорта.

ЦЕЛЬ

Проведенные социологические исследования на репрезентативном контингенте студентов факультета физической культуры в процессе проведения педагогического эксперимента было направлено на выявление уровня математической компетентности будущих специалистов исследуемого направления профессиональной деятельности.

МЕТОД ИССЛЕДОВАНИЯ

Анкетирование среди студентов факультета физической культуры.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Мониторинг экспериментальных данных полученных в ходе проведения педагогического эксперимента показал, что 71,2 % студентов факультета физической культуры слабо используют полученные теоретические знания по дисциплинам естественно-научного цикла, особенно математики и биомеханики в повседневной практике (табл.1). Аналогичные исследования проведенные в контрольной группе выявили, что данный показатель составил только 53,4%.

Существенное преимущество студентов экспериментальной группы (71,5%) было выявлено при анализе понимания межпредметных связей, осознание их значения и необходимости за весь цикл обучения в вузе.

Данные полученные в конце проведенного педагогического эксперимента выявили, что 87,1% студентов экспериментальной группы и обеих групп (контрольная - 79,4%, экспериментальная - 90,9%), по данным преподавателей, умеют составить программу тренировочного процесса с привлечением знаний из цикла естественно-научных дисциплин.

Таблица 1

Сформированность основных умений у студентов в процессе обучения на факультете физической культуры, в %

№	Показатели	Группы	
		Контрольная	Эксперимент
1.	Проявление воли, настойчивости в достижении целей в процессе обучения на факультете	14,2	24,6
2.	Использование знаний естественно-научного цикла дисциплин в процессе обучения	53,4	72,1
3.	Межпредметные связи за весь цикл обучения и осознание их значимости	18,6	71,5
4.	Умение анализировать свою профессиональную деятельность	56,6	87,1
5.	Знание средств и методов работы на принципах межпредметных связей	22,9	61,7
6.	Практическое владение средствами межпредметных связей	10,2	26,6

Характерной особенностью испытуемых экспериментальной группы (89,4%) является умение анализировать работу и ставить новые цели на основе проведенного анализа, в то время как у 56,6% студентов контрольной группы были выявлены слабые умения к проведению аналитического подхода к своей профессиональной деятельности.

По мнению преподавателей ведущих соответствующие дисциплины на факультете, утверждают, что у 61,7% студентов экспериментальной группы выражена направленность на формирование профессиональных качеств, в то время как в контрольной группе данный показатель составил 22,9%. К сожалению, практическое владение средствами межпредметных связей у студентов обеих экспериментальных групп достоверно ниже и составили в экспериментальной - 26,6%, а в контрольной - 10,2%,

Сопоставительный анализ уровней развития математической компетентности с умениями применять полученные знания в практической деятельности явилось предметом наших исследований.

Анализ экспериментальных материалов по выявлению взаимосвязи уровней сформированности математической компетентности и уровней развития основных умений было выявлено, что за период проведения педагогического эксперимента произошли позитивные изменения.

Так в экспериментальной группе за период исследования произошла дифференцированная перегруппировка студентов с разными уровнями математической компетентности, где заметно уменьшилось количество занимающихся с первым уровнем и существенно увеличилась численность с третьим уровнем сформированности.

Качественный рост показателей математической компетентности способствовал повышению уровней развития основных умений, где 54,5% студента имели третий уровень развития основных умений и 18,2% студентов имели четвертый уровень.

Отрицательное отношение студентов к действиям, связанным с первым уровнем математической компетентности, составляет в экспериментальной группе —25,7%. Было выявлено, что количество отрицательных мотивов постепенно снижается при последовательном переходе к следующим уровням, где - 47,4% измерений у студентов экспериментальной группы падает на индифферентность и 27,1% измерений в экспериментальной группе

демонстрирует положительное отношение. Выявлена ситуация, что на первом уровне развития математической компетентности практически отсутствует потребностное отношение к действиям.

Постоянный мониторинг в ходе проведения педагогического эксперимента выявил, что в экспериментальных группах для первого и второго уровней развития математической компетентности характерным является индифферентное отношение к учебным действиям. Это проявлялось на начальном и конечном этапах педагогического тестирования, где к концу обследования студентов экспериментальной группы была выявлена тенденция повышения положительного отношения к учебным действиям.

Исследуя отношения обучаемых к учебным действиям было выявлено, что на различных уровнях развития математической компетентности наибольшее число измерений относится к индифферентному и положительному ситуативному отношению.

ВЫВОДЫ.

- Выявлено, что количество отрицательных мотивов снижается при последовательном переходе к следующим уровням, - 47,4% измерений у студентов экспериментальной группы относится к индифферентности.

- На различных уровнях развития математической компетентности наибольшее число измерений относится к индифферентному и положительному ситуативному отношению.

ЛИТЕРАТУРА

1. Неъматович Э. Ф. ОБОСНОВАНИЕ МЕТРОЛОГИЧЕСКОЙ ДОСТУПНОСТИ КОНТРОЛЬНЫХ ТЕСТОВ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ //Педагогика ва психологияда инновациялар. – 2020. – Т. 11. – №. 3.
2. Uraimov S. THE INTERRELATION OF THE BLOCK-MODULAR SYSTEM OF MOTOR FITNESS OF YOUNG MEN IN THE LESSONS OF PRE-CONSCRIPTION MILITARY EDUCATION AND PHYSICAL CULTURE //Herald pedagogiki. Naukai Praktyka. – 2021. – Т. 1. – №. 1.
3. Ханкельдиев Ш. Х., Ураимов С. Р. Физический статус допризывной молодежи //Монография. Фергана-2020. .
4. Ханкельдиев Ш. Х. Методология построения должных норм физической подготовленности учащейся молодежи //Международ. научно-практ. конф. Ташкент. – 2015. – С. 332-333.
5. Khankeldiev S. K., Uraimov S. R. ASSESSMENT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN MOTOR SKILLS AND PHYSICAL DEVELOPMENT OF STUDENT YOUTH BY THE METHOD OF CANONICAL ANALYSIS //Thematics Journal of Social Sciences. – 2021. – Т. 7. – №. 3.
6. Ханкельдиев Ш. Х., Ураимов С. Р. Факторная структура моторики учащейся молодежи //Монография. Россия – 2021 -122с .

BOLALAR ANTROPOMETRIK KO'RSATGICHLARINI YOSHGA VA JINSGA BOG'LIQ KO'RSATGICHLARI

Raxmonberdiyev Siddiqjon Sodiqjon o'g'li
Andijon Davlar tibbiyot instituti 2-kurs magistri

Komilov Shoxmirza Abdurahim o'g'li
Andijon Davlar tibbiyot instituti 2-kurs magistri

Matxoshimov Nodirjon Soyibjonovich
Central Asian Medical University Xalqaro tibbiyot universiteti katta o'qituvchisi
nodir_tib_83@mail.ru

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada mualliflar tomonidan, Farg'ona shahri sharoitida 7 yoshdan 12 yoshgacha bo'lgan bolalarda bo'y, tana vazni va ko'krak qafasi aylanasi ko'rsatkichlarining yoshga va jinsga bog'liq individual o'zgarishlari, jinsiy dimorfizmning shakllanish davrlari hamda bolalarda antropometrik ko'rsatkichlarning eng intensiv o'sish davrlari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Antropometriya, bo'y o'lchami, tana vazni, ko'krak qafasi aylanasi, ko'rsatgich, yosh-jins guruhleri, intensiv.

ANTHROPOMETRIC INDICATORS OF CHILDREN BY AGE AND SEX

ABSTRACT

In this article, the authors analyze gender-related individual changes in the indicators of height, body weight and chest circumference in children from 7 to 12 years of age in the conditions of the city of Fergana, periods of formation of sexual dimorphism and periods of the most intensive growth of anthropometric indicators in children.

Key words: Anthropometry, height, body weight, chest circumference, indicator, intensive.

KIRISH

Hozirgi kunda dunyo miqiyosida global muammolardan biri bo'lgan bolalar jamoasining salomatlik holatini himoyalash va mustahkamlash, ularning jismoniy va aqliy jihatdan etuk komil inson bo'lib shakllanishini ta'minlash har bir jamiyatning asosiy vazifalaridan biriga aylanmoqda [1,4,5,6].

Yangi O'zbekistonda bolalar davlatning eng asosiy va muhim bo'g'ini hisoblanib, jamiyatning mehnat, reproduktiv va intellektual bo'lagi hisoblanadi.

Jismoniy rivojlanish organizmda sodir bo'ladigan chuqur jarayonlarni aks ettiradi va genetik (endogen) hamda atrof-muhit (ekzogen) omillarga bo'liq holda shakllanadi [9,10,11].

Bugungi kunda bolalar salomatligini saqlash ilk bolalik davridan kompleks yondashuvni talab qiladigan dolzarb muammodir. Rossiya Federatsiyasida bolalarning salomatlik holati qoniqarli emas. Kam harakatlilik, harakatsiz turmush tarzi, noto'g'ri ovqatlanish, televizor va video o'yinlarga diqqatni kuchaytirish, yoshga mos kelmaydigan jismoniy, psixo-emotsional, psixosomatik yuklamalar yosh organizmning o'sishi va rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot mavzuga doir ilmiy maqola hamda adabiyotlar tahlili hamda statistik usullardan foydalangan holda olib borildi.

Jismoniy rivojlanish bolalar va o'smirlar salomatligining etakchi mezonlaridan biridir. Bu nafaqat o'sish jarayonlarining intensivligi, balki balog'atga etishish, bola tanasining moslashuvchan zaxiralari, endokrin, asab tizimlari, metabolizm va energiya faoliyati bilan chambarchas bog'liq [2,3,7,8].

Tadqiqotda Farg'ona shahrida yashovchi 7-12 yoshdagi bolalarning jismoniy rivojlanishi o'rganildi. Tadqiqotda 7-12 yoshdagi bolalar organizmning antropometrik ko'rsatkichlarida yoshga va jinsga bog'liq individual, shuningdek, sifat jihatidan sezilarli o'zgarishlar turli yosh davrlarida o'rganildi. O'rganilayotgan yosh davrlarida bo'y uzunligi, tana vazni hamda ko'krak qafasi o'lchamlari o'g'il va qiz bolalarda qiyosiy jihatdan tahlil qilindi.

Fargʻona viloyati Fargʻona shahrida yashovchi 5-umumtaʼlim maktabi 7-12 yoshli bolalarda boʻy, vazn va koʻkrak qafasining antropometrik koʻrsatkichlari oʻrganildi. Barcha guruhlar yosh va jins guruhlariga boʻlingan. Har bir yosh guruhida 7 yoshdan 12 yoshgacha boʻlgan oʻquvchilar 360 dan ortiq oʻgʻil-qizlardan iborat boʻldi.

Tadqiqot natijalari ushbu yoshdagi bolalarda boʻy koʻrsatkichlarining pastroq vazn koʻrsatkichlari bilan birgalikda ustunligini koʻrsatadi. Oʻgʻil bolalarda boʻy oʻsishi qizlarga qaraganda kuchliroqdir. Oʻgʻil bolalarda vazn ortishi teng ravishda sodir boʻladi, qizlarda vazn koʻrsatkichlarining oʻsishi 9 va 11 yoshda qayd etilgan.

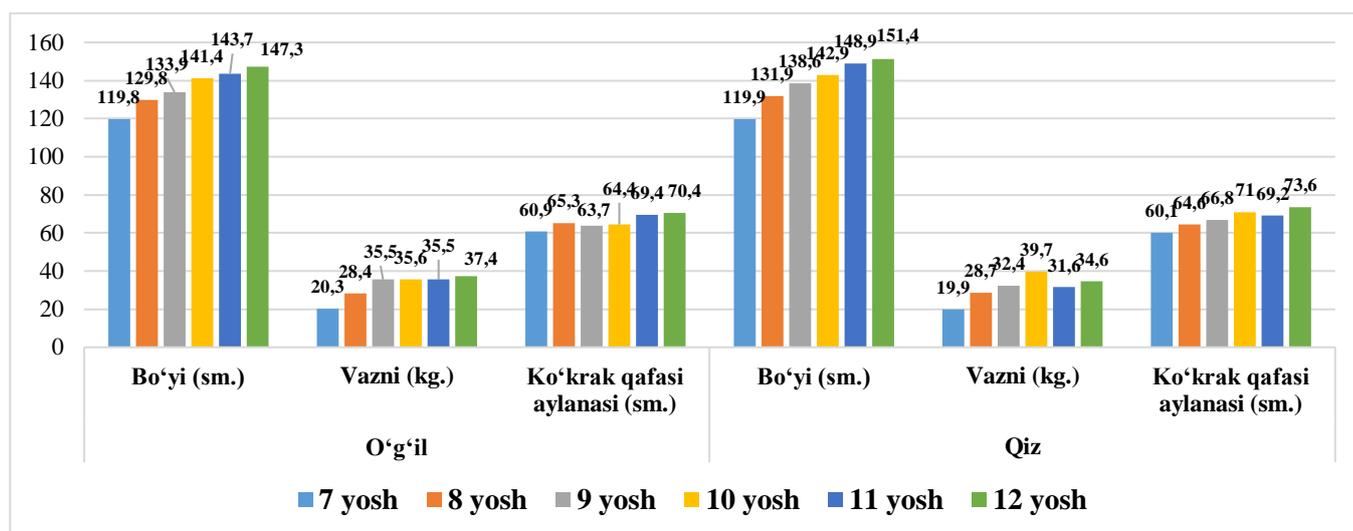
NATIJARLAR

Fargʻona shahrida yashovchi 7 yoshli oʻgʻil bola oʻquvchilarning boʻy oʻlchamlari koʻrsatkichlari $119,8 \pm 0,6$ sm.ni, qiz bolalarda $119,9 \pm 0,8$ sm.ni, tana vazni koʻrsatkichlari oʻgʻil bolalarda $20,3 \pm 0,4$ kg.ni, qizlarda $19,9 \pm 0,8$ kg.ni, koʻkrak qafasi aylanasi koʻrsatkichlari oʻgʻil bolalarda $60,9 \pm 2,0$ sm.ni, qizlarda $60,1 \pm 1,0$ sm.ni, 8 yoshli oʻgʻil bola oʻquvchilarning boʻy oʻlchamlari koʻrsatkichlari $129,8 \pm 0,9$ sm.ni, qiz bolalarda $131,9 \pm 0,7$ sm.ni, tana vazni koʻrsatkichlari oʻgʻil bolalarda $28,4 \pm 1,1$ kg.ni, qizlarda $28,7 \pm 0,8$ kg.ni, koʻkrak qafasi aylanasi koʻrsatkichlari oʻgʻil bolalarda $65,3 \pm 0,9$ sm.ni, qizlarda $64,6 \pm 2,4$ sm.ni, 9 yoshli oʻgʻil bola oʻquvchilarning boʻy oʻlchamlari koʻrsatkichlari $133,9 \pm 1,5$ sm.ni, qiz bolalarda $138,6 \pm 0,8$ sm.ni, tana vazni koʻrsatkichlari oʻgʻil bolalarda $35,5 \pm 1,5$ kg.ni, qizlarda $32,4 \pm 1,0$ kg.ni, koʻkrak qafasi aylanasi koʻrsatkichlari oʻgʻil bolalarda $63,7 \pm 0,7$ sm.ni, qizlarda $66,8 \pm 1,0$ sm.ni, 10 yoshli oʻgʻil bola oʻquvchilarning boʻy oʻlchamlari koʻrsatkichlari $141,4 \pm 1,3$ sm.ni, qiz bolalarda $142,9 \pm 0,8$ sm.ni, tana vazni koʻrsatkichlari oʻgʻil bolalarda $35,6 \pm 1,9$ kg.ni, qizlarda $39,7 \pm 1,5$ kg.ni, koʻkrak qafasi aylanasi koʻrsatkichlari oʻgʻil bolalarda $64,4 \pm 0,5$ sm.ni, qizlarda $71,0 \pm 1,2$ sm.ni, 11 yoshli oʻgʻil bola oʻquvchilarning boʻy oʻlchamlari koʻrsatkichlari $143,7 \pm 0,8$ sm.ni, qiz bolalarda $148,9 \pm 0,8$ sm.ni, tana vazni koʻrsatkichlari oʻgʻil bolalarda $35,5 \pm 0,9$ kg.ni, qizlarda $31,6 \pm 0,8$ kg.ni, koʻkrak qafasi aylanasi koʻrsatkichlari oʻgʻil bolalarda $69,4 \pm 0,8$ sm.ni, qizlarda $69,2 \pm 0,8$ sm.ni, 12 yoshli oʻgʻil bola oʻquvchilarda esa boʻy oʻlchamlari koʻrsatkichlari $147,3 \pm 1,5$ sm.ni,

qiz bolalarda 151,4±1,4 sm.ni, tana vazni ko'rsatgichlari o'g'il bolalarda 37,4±1,1 kg.ni, qizlarda 34,6±0,4 kg.ni, ko'krak qafasi aylanasi ko'rsatgichlari o'g'il bolalarda 70,4±0,4 sm.ni, qizlarda 73,6±0,6 sm.ni tashkil etdi.

Farg'ona shahrida yashovchi 7-12 yoshli o'g'il va qizlarning bo'y, vazn va ko'krak qafasi aylanasi o'lchamlarining o'rtacha qiyosiy tahlili

Yoshi	O'g'il			Qiz		
	Bo'yi (sm.)	Vazni (kg.)	Ko'krak qafasi aylanasi (sm.)	Bo'yi (sm.)	Vazni (kg.)	Ko'krak qafasi aylanasi (sm.)
7 yosh	119,8±0,6	20,3±0,4	60,9±2,0	119,9±0,8	19,9±0,3	60,1±1,0
8 yosh	129,8±0,9	28,4±1,1	65,3±0,9	131,9±0,7	28,7±0,8	64,6±2,4
9 yosh	133,9±1,5	35,5±1,0	63,7±0,7	138,6±0,8	32,4±1,0	66,8±1,0
10 yosh	141,4±1,3	35,6±1,9	64,4±0,5	142,9±1,2	39,7±1,5	71,0±1,2
11 yosh	143,7±0,8	35,5±0,9	69,4±0,8	148,9±0,8	31,6±0,8	69,2±0,8
12 yosh	147,3±1,5	37,4±1,1	70,4±0,4	151,4±1,4	34,6±0,4	73,6±0,6

Farg'ona shahrida yashovchi 7-12 yoshli o'g'il va qizlarning bo'y, vazn va ko'krak qafasi aylanasi o'lchamlarining o'rtacha qiyosiy tahlili

MUHOKAMA

Fargʻona shahrida yashovchi 7-12 yoshli oʻgʻil bola oʻquvchilarning boʻy, vazn hamda koʻkrak qafasi oʻlchamlari koʻrsatgichlari tahlili shuni koʻrsatdiki, 7 yoshli oʻgʻil bolalarda boʻy oʻlchamlari, qizlarga nisbatan oʻrtacha 0,1 sm.ga, tana vazni koʻrsatgichlari oʻgʻil bolalarda qizlarga nisbatan 1,2 kg.ga, koʻkrak qafasi aylanasi koʻrsatgichlari oʻgʻil bolalarda, qizlarga nisbatan 0,8 sm.ga ortiqligi aniqlandi. Oʻrganilayotgan 8 yoshli oʻgʻil bolalarda boʻy oʻlchamlari koʻrsatgichlari qiz bolalarga nisbatan kamayib oʻrtacha farq 2,1 sm.ni, tana vazni koʻrsatgichlari ham shunga mos ravishda 0,3 kg.ga, koʻkrak qafasi aylanasi koʻrsatgichlari esa oʻgʻil bolalarda 0,7 sm.ga ortiqligi maʼlum boʻldi. 9 yoshli oʻgʻil bola oʻquvchilarning boʻy oʻlchamlari koʻrsatgichlari 4,7 sm.ga kamayganligi, tana vazni esa 3,1 kg.ga ortganligi, koʻkrak qafasi aylanasi koʻrsatgichlari esa oʻgʻil bolalarda qizlarga nisbatan 3,1 sm.ni kamligi kuzatildi. 10 yoshli qizlarning boʻyi oʻgʻil bolalarga nisbatan 1,5 sm.ga ortiqligi, tana vazni koʻrsatgichlari esa mos ravishda qizlarda 4,1 kg.ga ortiqligi, koʻkrak qafasi aylanasi koʻrsatgichlari ham oʻgʻil bolalarda 5,6 sm.ga pastligi aniqlandi. 11 yoshli oʻgʻil bola oʻquvchilarda boʻy oʻlchamlari koʻrsatgichlari qizlarga nisbatan 5,2 sm.ga kamligi, tana vazni koʻrsatgichlari esa oʻgʻil bolalarda 3,9 kg.ga ortiqligi, koʻkrak qafasi aylanasi koʻrsatgichlari deyarli bir xilligi 0,2 sm.ga farq qilishi kuzatildi. 12 yoshli oʻgʻil bolalarda esa boʻy oʻlchamlari koʻrsatgichlari kamayib 4,1 sm.ni, tana vazni qizlarga nisbatan 2,8 kg.ga ortiqligi, koʻkrak qafasi aylanasi koʻrsatgichlari esa oʻgʻil bolalarda kamayib, bu farq qizlarda 3,2 sm.ga ortiqligi aniqlandi.

XULOSA

Xulosa oʻrnida shuni taʼkidlash lozimki, Fargʻona shahri sharoitida yashovchi 7 yoshdan 12 yoshgacha boʻlgan bolalarda tana aʼzolarining antropometrik koʻrsatkichlarining yoshga va jinsga bogʻliq individual farqlari mavjudligi aniqlandi. 7 va 8 yoshda oʻquvchilarning boʻy, vazn va koʻkrak qafasi oʻlchamlari koʻrsatgichlarida unchalik katta farq sezilmasada, 9, 10, 11 va 12 yosh guruhlarida qiz bolalarda, oʻsish surʼatlarini, oʻgʻil bolalarga nisbatan tezlashuvi yoki yuqorida

aniqlangan o'lchamlar kattaliklarini ortishi kuzatildi, bunday tafovutlarning yuzaga kelishida, qiz bola organizmidagi yoshga va jinsga bog'liq holda yuzaga keladigan morfofunktsional o'zgarishlar ta'siri ostida yuzaga kelishi mumkin degan xulosalar kelib chiqadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Алимова Н. П., Ильясов А. С., Камалова Ш. М. Показатели антропометрических показателей физического развития детей I периода детства Бухарской области //Research Journal of Trauma and Disability Studies. – 2022. – Т. 1. – №. 9. – С. 193-201.
2. Банецкая Н. В. и др. Исследование состояния компонентного состава массы тела девочек младшего возраста, занимающихся у-шу. – 2017.
3. Березин И. И., Сазонова О. В., Гаврюшин М. Ю. Сравнительный анализ антропометрических показателей физического развития школьников городов Самара и Пенза //Наука и инновации в медицине. – 2016. – №. 1. – С. 25-30.
4. Блинков С. Н., Левушкин С. П. Исследование физического развития городских и сельских школьников 7-17 лет Ульяновской области //Ученые записки университета им. ПФ Лесгафта. – 2015. – №. 4 (122). – С. 22-29.
5. Гаврюшин М. Ю., Березин И. И., Сазонова О. В. Особенности физического развития сельских школьников пензенского региона //Здоровье населения и среда обитания. – 2016. – №. 8 (281). – С. 22-27.
6. Гелашвили О. А., Хисамов Р. Р., Шальнева И. Р. Физическое развитие детей и подростков //Современные проблемы науки и образования. – 2018. – №. 3. – С. 50-50.
7. Грицинская В. Л., Новикова В. П., Гладкая В. С. Антропометрические показатели детей 8-14 лет в трёх городах России //Экология человека. – 2020. – №. 11. – С. 38-45.

8. Камалова Ш. М., Тешаев Ш. Ж., Хасанова Д. А. Морфометрическая характеристика параметров физического развития детей со сколиозом //Оперативная хирургия и клиническая анатомия (Пироговский научный журнал). – 2021. – Т. 5. – №. 2. – С. 26-31.
9. Кахаров З. А. и др. Антропометрические показатели физического развития у детей в Андижанской области //Universum: медицина и фармакология. – 2018. – №. 9 (54). – С. 1-5.
10. Кахаров З. А., Абдурахимов А. Х. Сравнительная характеристика физического развития детей младшего школьного возраста по регионам //Re-health journal. – 2019. – №. 4. – С. 20-25.
11. Мальков О. А., Асланханов М. А. Анализ антропометрических и функциональных показателей детей 7-12 лет, жителей г. Сургута //Здоровье населения и среда обитания. – 2019. – №. 3 (312). – С. 11-15.

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РЕКОНСТРУКТИВНОЙ ОТОПЛАСТИКИ ПРИ ПРИОБРЕТЁННОМ ДЕФЕКТЕ УШНОЙ РАКОВИНЫ

Жумаев Лазиз Ражабович

Бухарский областной многопрофильный медицинский центр

Хамраева Камила Шухратовна

Бухарский государственный медицинский институт, магистр кафедры
хирургической стоматологии БГМИ

Ключевые слова: ушная раковина, приобретённые дефекты, устранение дефектов.

ВВЕДЕНИЕ

Реконструкция частичных дефектов уха представляет собой одно из самых сложных направлений реконструктивной хирургии головы и шеи. Каждый случай реконструкции ушной раковины уникален и требует систематического подхода, учитывающего размер и расположение дефекта, качество окружающей кожи, предпочтения пациента и опыт оператора. Успешные результаты реконструкции ушной раковины зависят от тщательного анализа хирургом дефекта, а также от знания различных доступных вариантов реконструкции. Ушная раковина играет большую эстетическую роль в формировании внешнего облика человека. Пациенты с травматическими и посттравматическими дефектами ушных раковин сталкиваются с выраженными эстетическими проблемами, что негативно влияет на их психологический статус [3,7].

Восстановление ушной раковины при травматических дефектах считается трудной проблемой ввиду сложнорельефного строения тонкой хрящевой основы и покрывающей её кожи [1,2,4,5,6,]. Наряду с этим, форма, величина и

расположение дефектов ушной раковины чрезвычайно разнообразны, в связи с чем универсальных способов их устранения быть не может. Кроме того, в большинстве случаев посттравматические дефекты ушной раковины сопровождаются рубцовым изменением покровных тканей периаурикулярной области, что резко ограничивает возможности применения местных тканей для её реконструкции. Наиболее значимым и весомым вкладом в реконструктивную хирургию ушной раковины, положившим начало современным возможностям восстановительной хирургии, являются общеизвестные работы R.Tanzer (1959), J.Converse (1958), Г.В. Кручинского (1977-1980), В.Brent (1976) и S.Nagata (1995) [1,2,8,9]. Благодаря этим работам чётко определились основные этапы, последовательность и техника формирования ушной раковины, а также почти единодушное мнение о том, что главным источником опорного материала для создания её основы является рёберный хрящ [1,2].

АКТУАЛЬНОСТЬ

Устранение дефектов УР является одной из наиболее сложных проблем реконструктивной и пластической хирургии. Эти сложности, с одной стороны, обусловлены сложно рельефной конструкцией её хрящевого каркаса, покрытого нежной и тонкой кожей, что весьма трудно воссоздать из-за отсутствия “идеального” донорского материала, с другой стороны, УР является парным органом, воспроизведение которой требует максимального сходства со здоровой стороной как в отношении геометрической пропорции и симметрии, так и в отношении общей формы.

Чрезвычайное разнообразие посттравматических дефектов и деформаций УР не позволяет предложить универсальные способы операций. Более того, при, казалось бы, идентичных по размерам и форме дефектах УР хирургами предлагаются различные варианты пластики]. В большинстве случаев посттравматические дефекты УР сопровождаются рубцовыми изменениями покровных тканей периаурикулярной области, что резко ограничивает

возможности применения местных тканей для её реконструкции. Результаты этих операций недостаточно удовлетворяют не только пациентов, но и хирургов.

Следовательно, поиск более надежных способов и материалов для пластики ушной раковины продолжается по настоящее время.

ЦЕЛЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

а) Создание надёжного способа усиления каркаса ушной раковины с помощью создания оторванного хряща к дефекту и покрытие её за ушным аутоотрансплантантом (за ушная кожа и подкожная жировая клетчатка), игнорирование осложнений и сокращение сроков лечения.

б) Улучшение результатов хирургического лечения больных с дефектами ушных раковин травматического происхождения.

ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ

При этом ставим перед собою следующие основные задачи:

1. Изучить и систематизировать различные варианты дефектов ушных раковин травматического происхождения в зависимости от локализации, величины и возможностей хирургических способов устранения;

2. Усовершенствовать хирургическую тактику при травматических и посттравматических дефектах ушных раковин;

3. Разработать новый способ хирургического устранения дефектов ушных раковин.

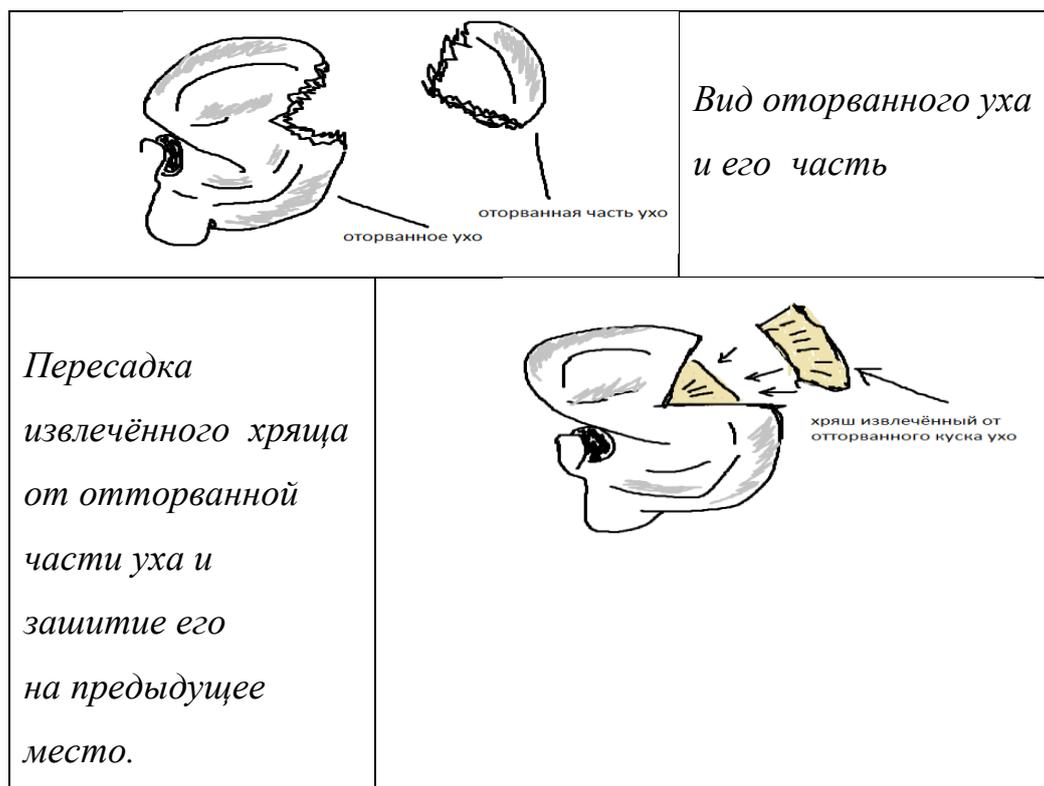
Анализировать результаты хирургического устранения дефектов ушных раковин травматического происхождения.

Способ формирования каркаса ушной раковины осуществляется в два этапа. Способ осуществляется следующим образом. На первом этапе производится формирование каркаса из хряща оторванной части уха. Извлечения хряща от оторванной части уха осуществляется в стерильных условиях. Хрящ без мягких тканей иссекается с помощью скальпеля и по анатомической форме завиток и противозавиток хряща пришивают к хрящу в дефекте. Из заушной части, в

стороне дефекта формируют аутоотрансплантант (заушная кожа и подкожная жировая клетчатка) и прикрывают пришитый собственный хрящ больного.

Второй этап заключается в формировании ушной раковины (завиток и противозавиток) иссекая заживший аутоотрансплантант (заушная кожа и подкожная жировая клетчатка) и прикрытие за ушной дефект аутокожей из медиальной поверхности плеча.

Схема оперативного вмешательства:

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Заживление раны в краткие сроки без применений ауторебра и искусственных материалов;

- Минимальная травма больного в процессе операции;
- Применение собственной ткани больного;
- Полная реконструкция дефекта ушной раковины после II- этапа операции без выявления некроза, которая часто встречалась при простом зашивании оторванной части уха.

Трансплантация хрящей используется у детей с врожденными дефектами носа или ушей и у взрослых при тяжелых поражениях или деструкции суставов (например, тяжелый остеоартроз). Хондроциты более устойчивы к отторжению, возможно, из-за того, что немногочисленная популяция клеток в гиалиновом хряще защищена от атаки клеток иммунной системы хрящевым матриксом. По этой причине иммуносупрессия не назначается.

Исследуемый способ позволяет эффективное заживление хряща и восстановление дефекта, что достигается за счет собственной ткани больного с минимальными операционными травмами (без ауторебра и искусственных материалов (гомохрящи, пластмассы (силикон, полиамидная нить, полиакрил и т.д.)). Также будет разработана новая (с детальным описанием видов работ) техника проведения операций в два этапа.

Применение исследуемой медицинской технологии, её практического внедрения в Бухарской области, в хирургическом лечении пациентов дает возможность длительного сохранения стойкого эстетического результата, снижает количество осложнений, позволяет восстановить правильные анатомические соотношения лица и рельеф ушной раковины, что способствует повышению качества жизни и более быстрому, полному восстановлению трудоспособности и психосоциальной адаптации больных.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Ищенко А.Л. Восстановление ушных раковин при тотальных и субтотальных дефектах различной этиологии//Автореф. канд. дисс.- М., 2003
2. Кручинский Г.В., Неробеев А.И. Устранение дефектов ушной раковины//Восстановительная хирургия мягких тканей челюстно-лицевой области. - М. Медицина, 1997. -С.136-156
3. Destro M.W.B., Speranzini M.B. Total reconstruction of the auricle after traumatic amputation// Plast. Reconstr. Surg.- 1994.- p.859-863
4. Cavadas P.C., Salvage of a failed auricle replant with a temporoparietal fascia and subgaleal fascia flap// European Journal of Plastic Surgery.- 1997. - № 20. – p. 92-94
5. Grundmann T., Die Rekonstruktion von Ohrmuscheldefekten mit autologem Rippenknorpel und kombinierten Lappenplastiken//HNO.- 2000.- № 48. – p. 129-134
6. Haug M. et al., Ohrmuschelverletzungen-Klassifizierung und Therapiekonzept, Unfallchirurg 2001. № 104. –p. 1068-1075
7. Hyckel P., Robotta C., Schumann D. Partieller Ohrmuschelverlust// Mund Kiefer GesichtsChir. - 1999.- № 3.- s.131-133
8. Krupp S., Plastische Chirurgie: Klinik und Praxis. Ecomed, Landsberg, 2007
9. Nagata S., Total auricular reconstruction with a tree dimensional costal cartilage framework// Ann.Chir.Plas.Esthet. 1995 № 40 p 371

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕ ӨШПЕС МҰРА ДІНШІЛ АҚЫН – ШӘДІ ЖӘҢГІРОВ

Сагиндикова Захра Сайдулла қызы

Шыршық мемлекеттік педагогикалық университеті
Қазақ тілі және әдебиеті бағытының 1 - курс студенті
Ғылыми жетекшісі: **Жандос Абдазимович Байзақов**

АННОТАЦИЯ

Күні бүгінге дейін әдебиет тарихынан өзінің нақты бағасын, орнын ала алмай келе жатқан тұлғалар көп. Олар кезінде кітаби ақындар, діншіл ақындар деген желеумен әдебиет тарихынан, ел тарихынан ұмыт қалдырды. Солардың бірі Шәді Жәңгірұлының өмірбаяны, қысқа ғана ғұмыры барысында басыннан өткізген шытырман шырғалаңы. Сондай – ақ ақынның заты өлседе, аты өлмегендігі жайында көптеген қызықты мәліметтер ұсынылады.

Кілтті сөздер: кітаби ақындар, тұлға, діншіл ақындар, желеу, ұмыт қалдырды, ғұмыры, шытырман, шырғалаңы.

LIFE AND CREATION OF SHADY ZHANGIROV

ABSTRACT

To this day, there are many individuals who have not been able to get their exact assessment and place in the history of literature. In their time, under the guise of literary poets and religious poets, they forgot about the history of literature and the history of the country. One of them is the biography of Shedi Zhangirov, the adventure he experienced during his short life. Also, a lot of interesting information about the fact that the poet died, but his name did not die.

Key words: literary poets, personality, religious poets, jeleu, forgotten, life, adventure, shirgalany.

КІРІСПЕ

Шәді Жәңгірұлы шығыстың озық үлгілі әдебиетінің нәзирагөйлік дәстүрін берік ұстанған, қазақ поэзиясындағы белгілі тақырыптармен сюжеттерді жырлаған тұлғалардың бірі. Діни дастандарды жырлаушы Шәді Жәңгіров, асыл мұралардың жариялауына үлкен үлес қосқан ақын. Шәді Жәңгіров жастайынан Ислам құндылықтарымен жақыннан танысып, діни қағидаларды жақсы меңгерді. Шәді Жәңгіров Исламды адамгершілік пен имандылық, ар, жан тазалығы деп ұққан ол адамгершілік, гуманистік, имандылық ой қорытуларын діни ұғымдармен жанастыра отырып беруге тырысты. Мұсылман дінін дәріптейтін дастандар жазды, мінәжат, мадақ діни жанрларды өз шығармаларының негізгі арқауына айналдырды. Шәді Жәңгіров жасы ұлғайып, пайғамбар жасына жеткен соң, өз ортасының үлкенге өнеге, кішіге ақыл айтар қариясы болған.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Діни ағартушы Шәді Жәңгіров 1855 жылы Оңтүстік Қазақстан облысы Созақ ауданында қарапайым отбасында дүниеге келген. Шәдінің әкесі Жәңгір атақты Абылай ханның шөбересі, Кенесары ханның жорықтарына қатысқан. 1847 жылы Хан Кене дүниеден өткен соң, оның кіші әйелі Мәуті ханымды әмеңгерлік жолмен Жәңгір алған. Осы Мәуті ханымнан болашақ шайыр Шәді туылады. Ол он жасына жеткен соң, ауыл молдасынан діни сауат ашады. Имандылық жолына түскен Шәді Жәңгіров әуелі Шаян мешітінде оқып, кейін Шымкенттегі Абдолла Шәріп деген ғұламадан дәріс алады. Ақын араб, парсы тілдерін толық меңгеріп, шығыс мұсылман шайырларының шығармаларымен танысады. Ғылым деген түпсіз терең теңіздің тамшысын ішкен ақын ілімін одан әрі жетілдіру мақсатымен Бұқарадағы "Мир - араб" медресесінде оқиды. Ақын онда Ислам құндылықтарымен жақыннан танысып, шығармаларына арқау болатын діни қағидаларды жақсы меңгереді. Шәді Жәңгіров шығармалар көп жазған ақын. Оның жазған шығармаларының басым бөлігі өзінің көзі тірісінде Ташкент, Орынбор, Қазан қалаларында басылып шығарылған. Ақынның баспа

көрген бір қатар кітаптарымен әлі жарыққа шықпаған шығармалары Қазақстан Республикасы академиясының орталық ғылыми кітапханасы мен Мұқтар Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының қолжазбалар қорында сақталып тұр. Онда қолжазбалардың бірінде Шәді Жәңгірұлының баспадан шыққан кітаптары мен баспаға берілген қолжазбаларының тізімі берілген. Баспадан шыққан еңбектерінің қатарына "Назым Сияр Шәриф", "Назым Чаһар деруіш", "Шайхы Барсиса", "Беташар", "Қамарзаман", "Атымтай" тәрізді он үш кітаптың аты көрсетілсе, "Хазірет Ескендір", "Тарихи Абылайхан", "Ибраһим Халилулли", "Мұса перғауын хикаясы", "Әһуал қиямет" тәрізді тоғыз шығарманың баспаға берілгені айтылған. Шәді Жәңгірұлының дүниесін зерттеген Немат Келімбетов: Оның жүз мың жолдай өлең - жыр жазып, соның жетпіс бес мыңдай жолының ақынның көзі тірісінде түрлі қалаларда басылып шықты - дейді. Немат Келімбетов ақынның бапа көрген еңбектері жайында " Шәді Жәңгіров үлкенді - кішілі он сегіз дастан, поэма, қисса, хикаят, бір сыпыра өлең - жырлар жазып, бастырған" - деген дәйекті келтірген. Кітаби ақындардың ішінде шығыс сюжеттерін қуалап қана қоймай, орыс халқының тарихын терең байлықтарын зерттеген Шәді Жәңгіров. Шәді Бұқарада болған кезінде Шығыс үлгілі әдебиетінің көрнекті өкілдерінің шығармаларын көп құмартып оқыған. Ол араб, парсы, шығатай тілдерінде жазылған әдеби шығармаларымен еркін танысып, солардан көп үлгі - өнеге алған. Шәді Жәңгірұлы өлеңдер қағаз бетінде көп сақталмаған, оның өлеңдеріне қарағанда дастандары біраз сақталған. Шәді Жәңгірұлы өзінің өлеңінде қазақ пен қырғыздың мешіт салуға салғырттығын айтып сынайды. Ресейдің жиырма бес миллиондай мұсылманы бір мешіт бітіре алмаса, бізей Алланың пенделері үшін өлім дейді. Құдай жолына жұмсалған қайырлы істер ешқашан да өлмейтінін, қайта оның сауабын Алла беретінін айтып Құранның "Бақара", "Әнбая", "Нәміл", "Қасас", "Мәйда" тәрізді бірнеше сүрелерін сілтеме жасайды. Шәді Жәңгірұлына Молла деген айып тағылып құғынға ұшраған, ол 1933 жылы 12 қыркүйекте Өзбекстанның Сырдария

облысының Қаратөбе елдімекенінде қайтыс болады. Шәді Жәңгіров 30 - ға жуық дастан және көптеген өлеңдер жазған. Қазірше 18 жастаны табылған.

ҚОРЫТЫНДЫ БӨЛІМ

Сөз өнері мен қолөнер зергерлігін қатар алып жүріп даңқы шыққан ақын. Көзінің тірісінде жетпіс бес табақтай еңбегі баспа жүзін көрген қалам иесі. Шығармашылығымен әрқашанда ерекшеленген Шәді ақынның орны әрқашанда мәңгілік болмақ. Ақынның білімі мен діндарлығынан хабары бар ақсақалдар оған әр түрлі сұрақтар жазып, дер кезінде оның салиқалы жауабын алып отырған. Яғни Шәді ақын өз заманының дарынды да, сауатты тұлғаларының бірі болған. Қазақ халықна өшпез із қалдырған ақындардың бірі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. "XX ғасырдың басндағы қазақ әдебиеті тарихы" Орал 2016 жыл
2. Е. Ысмайлов "XX ғасырдың қазақ әдебиеті Алматы" 1941 жыл

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНІҢ СӨЗ ЗЕРГЕРІ-ҒАБИТ МҮСІРЕПОВ

Айтқулова Гулиза Ерғали қызы

Ташкент облысы Шыршық мемлекеттік педагогика университеті Қазақ тілі
және әдебиеті бағытының 1-курс студенті

Ғылыми жетекшісі: **Жандос Абдазимович Байзақов**

АННОТАЦИЯ

Көрнекті жазушы, мемлекет және қоғам қайраткері, сирек талант иесі, қазақ әдебиетінде сөз зергері аталған академик жазушы, драматург, сыншы, қазақ сөз өнерінің майталман шебері.

Кілт сөздер: академик, сөз зергері, драматург, суреткер, қоғам қайраткері, әңгіме шебері, халықтар достығы ордені, партия, майталман шебері.

АННОТАЦИЯ

Выдающийся писатель, государственный и общественный деятель, редкий талант, академический писатель, известный как жемчужина слова в казахской литературе, драматург, критик, талантливый мастер искусства казахской речи.

Ключевые слова: академик, словесник, драматург, художник, общественный деятель, мастер разговора, орден дружбы народов, партия, мастер.

ANNOTATION

Outstanding writer, statesman and public figure, a rare talent, an academic writer known as a jewel of words in Kazakh literature, playwright, critic, a talented master of the art of Kazakh speech.

Keywords: academician, wordsmith, dramatist, artist, public figure, master of conversation, order of peoples friendship, party, master craftsman.

КІРІСПЕ

Тұңғыш көрнекті жазушы, қоғам қайраткері, Қазақстан Ғылым Академиясының академигі Ғабит Мүсірепов-халқымыздың осындай аяулы перзенттерінің, оның маңайында жарқыраған жарық жұлдыздарының бірі еді. Ол проза, драматургия, салаларында өндіре еңбек етіп, қазақ әдебиетінің дамуына аса мол үлес қосып, қазақ прозасын тереңдете дамытқан. Көрнекті жазушы, мемлекет және қоғам қайраткері, сирек талант иесі, қазақ әдебиетінде сөз зергері аталған академик жазушы, драматург, сыншы, қазақ сөз өнерінің майталман шебері. Жазушының қазақ әдебиеті мен мәдениетін өркендетуге сүбелі үлес қосқаны, оны өткеннен нәр алған жаңа негізде өз қолдарымен жасаған “мықты шоғырдың” ішінде болғаны қазір баршаға мәлім. Сондай-ақ, әдеби-сын мен әдебиеттану саласында да оның еңбегі елеулі. Жер жүзі әдебиеті мен орыс әдебиетінің алтын қазынасын байыта түскен ірі аудармашы да болған. Идеялық мазмұны мен терең, көркемдік қасиеті көзтартарлық талай-талай асыл бұйымдардың авторы.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Ғабит Махмұтұлы Мүсірепов 1902 жылы 22 наурызда Солтүстік Қазақстан облысы, қазіргі қазіргі Жамбыл ауданы, Ғабит Мүсірепов атындағы ауылында кедей шаруаның отбасында дүниеге келген. 1908-1910 жылдары өз ауылында ауыл молдадан сауатын ашып, арабша хат таниды. Одан соң 14 жасында Серғали деген нағашысының көмегімен Обаған деген жердегі екі сыныптық орыс мектебінде оқиды. Ғабит Мүсіреповтің әдебиетке деген ерекше зейінін байқаған нағашысы, жас Ғабиттің Пресногорковтағы бастауыш училищесіне барып оқуына көмектеседі. Онда болашақ жазушы А.С. Пушкин, М.Ю Лермонтов, Н.В Гоголь, М. Горкий, Джек Лондон сияқты ұлы тұлғалардың шығармаларымен танысып, әдебиетке қызығуы артады. 1923-1926 жылдары Орынбор қаласындағы жұмысшы факультетін оқып тәмамдайды. 1926-1927 жылдары Омбы қаласындағы Ауыл шаруашылық академиясында оқиды. 1927-1928 жылдары Щучинск орман шаруашылығы техникумында оқытушы қызметін

атқарады.

1928 жылдан бастап Ғ. Мүсірепов Қазақстанның партия, кеңес баспа орындарындағы әртүрлі жауапты қызметтерде болды. 1928-1932 жылдары Қазақстан мемлекеттік баспасының бас редакторы міндетін атқарды. 1933 жылы Қазақ АССР Оқу халық комиссариатының өнер секторының меңгерушісі, 1934-1935 жылдары алдымен “Қазақ әдебиеті”, кейін “Социалистік Қазақстан” бас редакторы болып қызмет атқарады.

Ғабит Махмұтұлы Мүсірепов 1938 жылдан 1955 жылға дейін бірыңғай жазушылық еңбекпен шұғылданады. 1956-1957 жылдары Қазақстан Компартиясы Орталық комитетінің органы “Ара- Шмель” атты сатиралық журналдың бас редакторы болып істейді. 1956-1961, 1964-1966 жылдары Қазақстан Жазушылар Одағы басқармасының бірінші секретары міндетін атқарады.

Ғабит Мүсірепов бүкіл халықтар жетістіктерін жер жүзіне насихаттап, танытуға белсенді еңбек сіңірген даңқты жазушыда болған. Ол Азия мен Африка жазушыларымен байланыс жөніндегі Советтік Комитет председателінің орынбасары, Европа мәдениеті қоғамының мүшесі ретінде шет елдің прогрессивті, демократ жазушыларымен мәдени, достық қарымқатынасты күшейтіп, нығайтуға да үлкен үлес қосты. Совет әдебиетін өркендетуге аса елеулі еңбегі үшін Мүсірепов Ленин, Октябрь революциясы, “Халықтар достығы” ордендерімен, Кеңес одағы медальдарымен марапатталған.

Ғабит Мүсірепов – әңгіме жанрының шын шебері ретінде ерекше бағаланған ұлы суреткер. Оның “Көк үйдегі көршілер”, “Қос шалқар”, “Шұғыла”, “Талпақ танау” сияқты шығармаларын тамаша көркем туындылар деуге болады. Әңгіме, новелла, очерк, повесть, жанрларын еркін меңгеріп барып, ол кейінірек романға ауысты. Ең алғашқы романы “Қазақ солдаты”. Бұл шығарма 1945 жылы “Қазақ батыры” деген атпен повесть ретінде жарияланды да, кейін өңдеп, толықтырып 1950 жылы “Қазақ солдаты” романы жұртшылыққа ұсынылды. Ғабит Мүсіреповтің творчестволық жолындағы көрнекті шығармасы

“Оянған өлке” романы. Идеялық мазмұны терең, көркемдік сипаты көз тартарлық “Оянған өлке”, “Жат қолында” романдары тек жазушы творчествосында ғана емес, бүкіл қазақ әдебиетінен киелі орын алатын көрнекті шығарма ретінде танылды. Жазушының өмірінің соңғы кезеңіндегі екі үлкен туындысы- “Кездеспей кеткен бір бейне” атты прозалық поэмасы мен “Ұлпан” атты романы еді. Оның бұл романдары қазақ әдебиетінің асыл қорына қосылған елеулі көркемдік үлес.

Жазушының драматургия саласына сіңірген еңбегі де орасан зор. Ж.Аймауытов, С.Сейфуллин, Б.Майлин, С.Мұқанов, М.Әуезовпен бірге ұлттық драматургияның негізін қалап, іргесін көтеріскен Ғабит Мүсіреповтің есімі қазақ таатрының тарихынан елеулі орын алады. Оның қаламынан “Қыз Жібек” атты пьеса, “Ақан сері- Ақтоқты” драмалық шығармасы туындаған. Ғабит Мүсіреповтің республикалық газеттер, журналдарда жарияланған әдебиет мәселелері жайлы еңбектері көп. Солардың ең таңдаулысы 1970 жылы “Суреткер парызы”, 1982 жылы “Заман және әдебиет”, 1986 жылы “Дәуір дидары”, 1987 жылы “Әдебиет- кәсіп емес, өнер” деген атпен кітаптар болып шықты. Қазақ әдебиетінің классигі, қоғам қайраткері, көрнекті жазушы Ғабит Махмұтұлы Мүсірепов 1985 жылы 31-желтоқсанда, 83 жасында Алматы қаласында қайтыс болды. Жазушының есімін мәңгі сақтау мақсатында, Қазақ мемлекеттік балалар мен жасөспірімдер театрына жазушының есімі берілді. 1991 жылы қайраткер тұрған үйде Ғ.Мүсірепов атындағы әдеби мемиоралдық мұражай үйі ашылды.

ҚОРЫТЫНДЫ

XX ғасыр қазақ прозасы мен драматургиясын биікке көтеріп, аударма саласында да еселі еңбек еткен Ғабит Мүсірепов, көркем әдебиеттің нағыз хас шеберіне, ана тілінің ерен жүйрігі, жұпар иісі аңқыған нағыз сөз зергері дәрежесіне көтерілді. Ол өзінің кең тынысты кемел көркем шығармаларымен, XX ғасыр қазақ әдебиеті тарихының даму тарихында сұңғыла айналды. Сондықтан да ол, тұғыры биік тұлға, шын мәніндегі сөз зергері ретінде халқымыз арасында мәңгі жасай бермек.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. «Қазақ шежіресі», II том, Орта жүз – жан арыс, Т. Үсенбаев.
2. «Қазақстан», Ұлттық энциклопедия, Ә. Нысанбаев. Алматы, 1998 жыл.
3. «Қазақ мәдениеті», Энциклопедиялық анықтамалық. Алматы, 2005 жыл.
4. «Үлкен совет», Энциклопедиясы, Прохоров А.М.
5. «ИП Волошин" Анықтамалық энциклопедиясы. Алматы, 2009 жыл

ТІЛ ДЫБЫСТАРЫ. ДАУЫСТЫ ЖӘНЕ ДАУЫССЫЗ ДЫБЫСТАР

Оразалиева Айдана Нурлан қызы

Шыршық мемлекеттік педагогика университеті
Қазақ тілі және әдебиет бағытының 1-курс студенті

Ғылыми жетекшісі: **Байзақов Жандос Абдазимович**

Phd Шыршық мемлекеттік педагогика университеті

АННОТАЦИЯ

Тіл дыбыстары өмір мен қоғам арасында адамдар қарым қатынаста болу үшін маңызды құралдардың бірі болып табылады. Әр бір ұлттың өзінің тілі өзінің ұлты өзінің діні бар болғанындай қазақ тілінің де өзіндік сөйлеу стильдер мен мәнерлері бар. Сол арқылы біз бір-біріміздің ой санамызда тұрған пікірлерімізді еркін түрде жеткізе аламыз. Тілімізде сөйлеу жеңіл болғанымен оның ішкі құрылысын үйрену оны жетік меңгеру біршама қиын. Оларды үйренуде ең алдымен қазақ тілін жоғары деңгейде санаға сіңдіріп, мәнерлеп сөйлей алу әр бір өзінің тілін құрмет ететін тұлғаның міндеті.

Кілт сөздер: *гutturаль, палаталь, лабиаль, алвеоляр, фонетика, дифтонг, вокализм.*

«Тіл деген сөздің өзінде бірнеше мағына бар: 1) тіл – жан-жануарлардың дәмді сезетін және адамның сөйлеу мүшесін атқаратын мүшесі; 2) тіл – соғыста жаудан алынған хабар немесе тірідей қолға түскен тұтқын; 3) тіл – уақытты (минут пен сағатты) көрсетіп тұратын көрсеткіш; 4) тіл – адамдардың бір-бірімен қатынас жасауына, пікір алысуына, өзара түсінісуіне мүмкіндік беретін құрал және осы қатынас құралының заңдылықтары мен ерекшеліктерін оқытып үйрететін, зерттейтін ғылым. Тіл жоқ жерде адамдар бірлесіп жұмыс жасай

алмайды, қоғамдық өндірістің қай саласын болсын да ұйымдастырып, дамыту мүмкін болмайды. Қоғамның қандай түрі болмасын тілсіз өмір сүріп болмайды. Кез келген жерде тіл арқылы қарым-қатынас құралы жасалады. Қазақ тілі сонау ерте дәуірден, біздің жыл санауымыздан бері қарай халқымыздың дамумен бірге алып басып. Жетіп келеді. Осылай тілдің нормаларымзды дұрыстау үшін қазақ тілі үлкен үш салаға бөлінеді. Олар:

1. Фонетика
2. Лексика
3. Грамматика

Біз Фонетика саласын алып қарайтын болсақ, оның ішінде біздің сөйлеу тілімізге қажет болатын, сөйлеу кезінде дыбыстау арқылы шығаратын дыбыстарды қарастырамыз. Фонетика – тіл дыбыстары туралы ғылым. Бұл салада біз дыбыстау мүшелері, дыбыстың құрамы мен түрлері, үндесуі, және екпін, буын, мәселелерін қарастырады. А.Байтұрсынов: «Қазақ тілінде 24 дыбыс бар. Дыбыстар дауысты, дауыссыз болады. Соған қарай таңбалары да дауысты, дауыссыз болып бөлінеді», — дейді де, олардың бесеуі дауыстылардың таңбасы деп көрсетеді. Мұның өзі сол кездегі араб графикасына негізделген. Ал бүгінгі таңда біз Шабкен Бектуровтің «Қазақ тілі» еңбегіне назар аударар болсақ зерттеуші ғалым былай деп пікір қалдырған: «Қазақ тілінде тоғыз жалаң (монофтонг) дауысты дыбыс бар. Екі дифтонг дауысты дыбыс (и,у) және орыс тілінен енген э, ё, я, ю дыбыстарын қосқанда небәрі 15 дауысты дыбыс бар»-, деп өз еңбегінде айтқан. Бүгінгі таңда біз қолданып, пайдаланып жүрген мәліметтер осы Ш.Бектуровтің еңбегінен. Ғалымның еңбегіне тереңінен назар салар болсақ, біз дауысты және дауыссыз дыбыстарды алып қарастырамыз. Ең алдымен бізге дауысты және дауыссыз дыбыстар жасау үшін дыбыс пен әріп қажет. Дыбыс – сөздің ең кішкене бөлігі. Ал, әріп – дыбысты белгілеу үшін қабылданған шартты белгіні айтамыз. Біздің қазіргі қолданып жүрген графикамыз орыс графикасына негізделген. Қазақ тілінде 42 әріп бар. Олар іштей Дауысты және Дауыссыз болып бөлінеді.

•**Дауысты дыбыс (вокализм)** – өкпеден шыққан ауаның дауыс шымылдығына соғылмай, ешбір кедергісіз еркін шығуын айтамыз.

Дауысты дыбыстарда үн басым болады да, олармен ән айтуға болады. Дауысты дыбыстар мен буын құрай аламыз. Сөзде қанша дауысты дыбыс болса сонша буын болады. Қазақ тілінде 12 дауысты дыбыстар бар. Олар: а, ә, е, о, ө, ұ, ү, у, ы, э, и, і. Осыларға қоса тағы дифтонг дауысты дыбыстар бар. **Дифтонг** - екі немесе үш дыбыстың бірігіуі. Олар: я, ю, ё. Осы дауысты дыбыстармен қосып тілімізде дауысты дыбыстадың саны 15 болады. Қазақ тіліндегі дауысты дыбыстар дыбыстау мүшелеріне қарай 3 топқа бөлінеді.

Тілдің қатысына қарай **жуан** және **жіңішке** болып екіге бөлінеді.

1. **Жуан (гуттураль)** дауысты дыбыстар – а, о, ы, ұ, и, у;
2. **Жіңішке (палаталы)** дауысты дыбыстар – ә, ө, и, е, і, у.

Жуан дауысты дыбысты айтқанда тіл артқа қарай сәл тартылып, ортасы көтеріңкілейді. Ал, жіңішке дауысты дыбыстарды айтқанда тіл сәл ілгері жылжиды.

Жақтың қатысына қарай **ашық** және **қысаң** болып екіге бөлінеді.

1. **Ашық** дауысты дыбыстар – а, ә, е, э, о;
2. **Қысаң** дауысты дыбыстар – ы, і, ұ, ү, и.

Ашық дауыстыларды айтқанда, астыңғы жақ (үстіңгі жақ қозғалмайды) барынша төмен түседі де, қысаңдарды айтқанда жоғары көтеріледі. Басқаша айтқанда, ашықтарды айтқанда, екі жақ бір-бірінен қашықтай түседі де, қысаңдарды айтқанда, бір-біріне жуықтай түседі.

Еріннің қатысына қарай **еріндік** және **езулік** дауыстылар болып екіге бөлінеді.

1. **Еріндік (лабиаль)** дауысты дыбыстар – ө, о, ұ, у, ү;
2. **Езулік** дауысты дыбыстар – а, ә, е, э, і, ы.

Дауысты дыбыстардың да жазылу емлесі болады. Әр бір әріптің өзіне тән жазылу ережесі мен емшелері бар. Мысалы **У** әрібі жіңішке буында да, жуан буында және қосарлы **ыу, іу, ұу, үу** дыбыстарын таңбалайды. **И** әрпі барлық

буында және дауысты дыбыста да, қосарлы **ый**, **ій** дыбыстарын да таңбалайды. Осылай әр бір фонеманың өзіндік ерекшеліктері мен жазылуы, естілуі ережелері бар. Оны акустика және артикуляция қарастырады.

•**Дауыссыз дыбыс (консонантизм)** – өкпеден шыққан ауа кедергіге ұшарып, қысылып шығуын айтамыз. Дауыссыз дыбыстар негізінен үн мен салдырдан құралып үш топқа бөлінеді.

Қатаң тек салдырдан тұрады – к, қ, п, с, т, х, ф, ш, щ, ц, ч;

Ұяң үннен салдырып басым – б, в, г, ғ, д, ж, з, һ;

Үнді салдырдан үні басым – й, л, м, н, ң, р, у;

Дауыссыз дыбыстар жасалу жолы мен айтылу жолына қарай да топтарға бөлінеді.

Дауыссыз дыбыстар жасалу жолына қарай :

1. Ерін дауыссызадары (билабиаль) – п, м, б, у;
2. Тіс пен ерін дауыссызадары (лабиальденталь) – ф, в;
3. Тіс дауыссызадары (денталь) – т, д, с, з;
4. Тіл ұшы дауыссызадары (альвеоляр) - ч, ж, н, л;
5. Тіл алды дауыссызадары (палаталы) – ш, р, и, щ;
6. Тіл ортасы дауыссызадары (препалаталь) – к, г;
7. Тіл арты дауыссызадары (веляр) – қ, ң, ғ, х;
8. Көмей дауыссы – һ болып сегіз топқа бөлінеді.

Ал, айтылу жолына қарай 2 топқа бөлінеді:

1. Шұғыл (эксплозив) – п, б, м, к, г, д, ч, ң;
2. Ызың (фрикатив) – ф, в, с, ғ, ш, з, ж, һ;

ТАЛДАУ: Қазақ тілінің әр бір саласын үйренген кезімізде міндетті түрде практикалық жағынан әр бір сөзді, сөз тіркесін және сөйлемді талдап үйренеміз. Бұл арқылы біз ой санамызда тек жаттау арқылы ғана практикалық жағынан дамыту болып табылады. Қазір біз дауысты және дауыссыз дыбыстарға талдау жасаймыз.

Кітап

К – қатаң, шұғыл, тіл ортасы дауыссызы

І – жіңішке, қысаң, езулік

Т – қатаң, шұғыл, тіс дауыссызы

А – жуан, ашық, езулік

П – қатаң, шұғыл, ерін дауыссызы

A COMPARATIVE ANALYSIS OF UZBEK AND ENGLISH SOMATIC PROVERBS

Usmonova Umidaxon Hamzaxon qizi

Farg‘ona davlat universiteti lingvistika (ingliz tili) yo‘nalishi magistranti

usmonovaumida95@gmail.ru

Sotvaldieva Khilola Musinovna

Ferghana State University,

Senior teacher department of foreign languages for humanities

1969xilola@gmail.com

ANNOTATION

This article presents proverbial features of the somatic proverbs in both Uzbek and English. The linguistic-cultural aspect of linguistics was considered when studying the comparison of language proverbs. Paremia was highlighted as an important part of the analyzes performed.

Key words: *Paremia, proverbs, comparative research, somatism, linguoculturology, metaphor, paremiological units, lexico-thematic system, semantics, polysemy.*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada somatik maqollarning o‘zbek va ingliz tillaridagi maqol xususiyatlari keltirilgan. Til maqollarini taqqoslashni o‘rganishda tilshunoslikning lingvistik-madaniy jihati ko‘rib chiqildi. Paremiya o‘tkazilgan tahlillarning muhim qismi sifatida ta’kidlandi.

Kalit so‘zlar: *paremiya, maqollar, qiyosiy tadqiqotlar, somatizm, lingvokulturologiya, metafora, paremiologik birliklar, leksiko-tematik tizim, semantika, polisemiya.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлены пословичные особенности соматических пословиц как в узбекском, так и в английском языках. Лингвокультурологический аспект лингвистики рассматривался при изучении сопоставления языковых пословиц. Паремии были выделены в качестве важной части проведенных анализов.

Ключевые слова: паремия, пословицы, сравнительное исследование, соматизм, лингвокультурология, метафора, паремиологические единицы, лексико-тематическая система, семантика, многозначность.

A saying or proverb is a type of saying that contains advice or simply contains truth or other universal values. This is a popular short sentence where people use proverbs to express their feelings. A proverb can say much more than a thousand words. Morality, truth, wisdom, friendship, loyalty, etc. are values that are celebrated using these sayings. Proverbs can be used orally and in writing in a literal or figurative sense.

Some proverbs are only used figuratively ("Qarg'a qarg'aning ko'zini cho'qimaydi" ("A crow never pecks a crow's eye"), "Quruq qoshiq og'iz yirtar" ("Empty hands are no bait"). hawks")) or literally ("Ona yurting omon bolsa, rangiro-roying somon bolmas" ("If your country is doing well, you are doing well"). there is")).

Proverbs are rich and varied in terms of the subject matter used. There are proverbs on themes such as Motherland, Work, Knowledge, Skills, Friendship, Unity, Wisdom, Vigilance, Language and Language Culture, Love, Bad Nature, etc. Typical characteristics of proverbs are: dialectical unity of content and form; sometimes the rhyme is rich; it can have many meanings; they are metaphorical. In proverbs, we often find such phenomena as antitheses (e.g., "Kattaga hurmatda bol, kichikka izzatda" ("Honor the elder, honor the younger")). Proverbs can also be prose and poetic. The prose contains proverbs like "Mehnat, mehnatning tagi rohat" ("Work is over, time to have fun"), but the motif is still poetic. Like the poem, "Elga bersang oshigni, ellar

silar boshingni. Itga bersang oshigni, itlar g‘ajir boshingni"(Give your food to dogs and they will nibble on your head. ”)

The following proverb is popular among the people."Qil uchida turibman" ("I am hanging in limbo", "Semizlinki qo‘y ko‘taradi" ("Fat is good for a ram"), "Tuyaga yantoq kerak bolsa, boynini chozar" ("If If you need a camel") bur, it stretches its neck"), "Bekorga Mushuk Ofobga Chiqmaydi" ("No cat comes out without a reason").

Proverb is a short saying that expresses truth or a little useful wisdom is. Usually, it is based on common sense. The effect of a proverb is to make the wisdom it conveys self-evident. The same proverb is often seen among several different people.

Proverbs have always been the most active and at the same time the most stable part of the national language, able to compete with the proverbs and aphorisms of good thinkers. The peculiarity of thought was expressed. Proverbs and proverbs are short but deeply meaningful papers of folklore. They express the point of view of a crowd of people through their social and ideal functions. The proverbs and proverbs themselves contain certain characteristics of the historical development and culture of the people.

Somatic vocabulary (from Greek “soma” to “body”) - one of the lexical groups of all languages and the most common research object in the comparative historical and linguistic-cultural studies of national and international linguists. , usually stressing this vocabulary first. Vocabulary - the subject system of any language. Somatic - a noun that has the original meaning of a part of the human or animal body. Body vocabulary means units whose constituents are words - the names of parts of the human body, animal bodies.

The term can be used in biology, medicine. In the late 20th and early 21st centuries, linguists have paid special attention to body vocabulary, seeking to find tolerant solutions to the problem of intercultural communication and to enhance the effectiveness of studying the lexical composition of languages. This term was first introduced by the oldest layers of phraseology and represents the most commonly used vocabulary of all terms. It is actively used in the study of words that mean things.

The linguist's interest in somaticity begins with the sensations that arise from the sensations and parts of one's body, the process of recognizing oneself as a person, a person began with sensations that arise through the senses and parts of his own body. "A person is egocentric, - writes V.G. Gak in one of his last works - he sees in himself the center of the universe and displays the world in its own likeness nationality, can such parts of your body as head, leg, eye, ear, and so on. Somaticity represents a set of concepts and relationships necessary for human society, without which human language is difficult to imagine, and somatic vocabulary is frequently used and characterized by well-developed polysemy. Somatic vocabulary is a holistic system that has a fixed number of objects of nominations and aims to specify a particular configuration of lexical items. The first indicator is non-verbal that relate to the actual reality in which languages develop and function, regardless of national language, and those that relate directly to the individual characteristics of a particular language.

The composition, corresponding lexemes, can differ both quantitatively and qualitatively. The heart is the primary and central organ of humans. A person's inner world is always centered on the mind. In Uzbek and English paralysis, this physicalism most often symbolizes human emotions such as experience, joy, love, and sadness.

The most basic are the values shown below.

Heart

- 1) A hollow muscular organ that pumps blood through the circulatory system by rhythmic contraction and expansion.
- 2) The mind is considered to be the center of a person's thoughts and feelings, especially love and compassion.
- 3) The center or innermost part of something.

After examining these values, we can conclude that the English and Uzbek definitions are consistent with each other. I analyzed some Uzbek and English proverbs. In Uzbek, 'heart' is used in 12 proverbs with the main meaning, which is 21%, and in English it is 27% in 12 proverbs. It turns out that in Uzbek Paremia, the heart is defined in its original sense by adjectives such as painful (1), human (1), hawk

(1), and sick (1). In English palemiology, lexeme heart is defined by adjectives such as human (2) - human, big (1) - big, thick (1) - thick, stout (1) - strong.

Proverbs are a genre of oral folk art. It is a wise word for short, figuratively, grammatically and logically complete sentences with deep meaning. Proverbs reflect observations relevant to people's lives, attitudes towards society, history, mental states, ethical and aesthetic sensibilities, and positive qualities. After being preserved by people for many centuries, they became a laconic and simple poetic form.

REFERENCES

1. Sotvaldieva, H. M. (2021). Using proverbs as A lead-In activity in teaching english as A Foreign Language. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 10(11), 159-163.
2. Sotvaldieva, H. M. (2020). ENGLISH PROVERBSAS A MEANS OF EXPRESSING PEOPLE'S WISDOM, SPIRIT AND NATIONAL MENTALITY. *Theoretical & Applied Science*, (2), 601-604.
3. Porubay, I. F., & Sotvaldieva, H. M. (2022). ANALYSIS OF IT-RELATED LEXICON AND INTERNET COMMUNICATION. *Thematics Journal of English Language Teaching*, 6(1).
4. Сотвалдиева, Х. М., & Машарипова, А. Т. (2022). ОБУЧЕНИЕ ЧЕРЕЗ ПОСЛОВИЦЫ. In *НАУКА И ПРОСВЕЩЕНИЕ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ* (pp. 135-136).
5. Musinovna, S. H., & Tadjibaevn, M. A. (2021). STRUCTURAL AND SEMANTIC CHARACTERISTICS OF PROVERBS. *Евразийский Союз Ученых*, (1-4 (82)), 22-25.
6. Sotvaldieva, K., & Toshmirzayeva, D. (2022). COGNITIVE STUDY OF "HAPPINESS" METAPHORS IN ENGLISH AND UZBEK IDIOMS. *Science and innovation*, 1(B6), 914-919.
7. Musinovna, S. H., & Mirxamidovna, M. G. (2022). Paremiological Units in Uzbek, English and Russian. *International Journal of Formal Education*, 1(10), 18-21.
8. Сотвалдиева, Х. М., & Машарипова, А. Т. (2022). ОБУЧЕНИЕ ЧЕРЕЗ ПОСЛОВИЦЫ. In *НАУКА И ПРОСВЕЩЕНИЕ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ* (pp. 135-136).

INGLIZ TILIDAGI O'XSHATISHLAR

Sotvaldiyeva Xilola Musinovna

FarDu chet tillari kafedrası mudiri

Po'latova Irodaxon Ilhomjon qizi

FarDu 2-kurs magistranti

Axunova Mohidil Abdurahim qizi

FarDu 2-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada o'xshatish etalonlarining ingliz va o'zbek tilidagi xususiyatlariga alohida e'tibor qaratiladi va ularning lisoniy madaniy mazmuni tadqiq etiladi.

***Kalit so'zlar:** o'xshatish, metafora, allegoriya, lingvomadaniy xususiyatlar, lingvokulturologiya, leksikologiya, affiksatsiya, affiksial morfema, morfemika, morfologiya.*

KIRISH

Tarixdan ma'lumki, so'z yasalishi oddiy, soddadek tuyulsada, ammo uning obyekt va subyekt tahlil mohiyati nihoyatda serqirra bo'lgani bois, tilshunoslikdan tashqari barcha sohada ham eng murakkab hodisa hisoblanadi. Sababi undagi muayyan qonuniyatlar bevosita til faktlari tahlili orqali o'z isbotini topishi kerak. Shu sabablarga ko'ra so'z yasalish hodisasini olimlar ba'zan morfologiyaga kiritishsa, ba'zan leksikologiya sohasiga tegishli deb kelishadi. Juda ko'p ilmiy asarlarda so'z yasalishi grammatikaning tarkibida berilgan bo'lsa, boshqa bir adabiyotlarda esa leksikologiyaning bir qismi sifatida tatbiq etiladi.

Hozirgi paytda so'z yasalishi nazariyasini mustaqil fan sifatida rasmiylashtirish jarayoni bu sohadagi ba'zi tushunchalarga yangicha yondashish, ba'zi so'z yasovchi

vositalarni uzil - kesil tasdiqlash va ushbu sohaga tegishli tahlil metodlarini ishlab chiqishni talab qiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

So‘z yasalishining tilshunoslikdagi bu va boshqa sohalaridan farqi shundaki, bu soha va uning birliklari til ilmidagi deyarli barcha sohalar bilan yaqin munosabatda va o‘zaro bog‘lanishda bo‘ladi. So‘z yasalishi tildagi yangi lug‘aviy birliklarning paydo bo‘lishi, tarkibiy xususiyatlari va tasnifi masalalari bilan ish ko‘ruvchi o‘ziga xos murakkab sohadir. So‘z yasalishi til lug‘at tarkibini doimiy ravishda boyib borishiga xizmat qiladi. So‘z yasalishi tilshunoslikning mustaqil sohasi bo‘lib, u yangi so‘z yasash, so‘z yasash usullari va vositalarini o‘rganadi. Tildagi so‘zlarning yasash tarkibini hamda ularning yasalish usullarini aniqlash bu bo‘limning asosiy vazifasidir.

Ingliz lingvomadaniyatida esa “beozorlik” timsoli sifatida “kabutar” qabul qilinganini kuzatish mumkin: As harmless as a dove (Kabutarday beozor).

She spread about her beauty for a snare, harmless as doves. (Christina Rosetti)
Yoki koreys tilida “sigirday beozor” birikmasini uchratish mumkin. O‘zbek tilidagi ”qo‘yday yuvosh“etaloni boshqa tillarda “yuvoshlik“ emas ,balki qo‘rqoqlik, qaramlik, bo‘ysinuvchanlik, mustaqil fikrga ega emaslik belgisini ifodalash uchun ishlatiladi. Bu ham o‘ziga xos milliy-madaniy qarash mahsulidir.

Hamma narsaning oqibatini o‘ylayverib, qo‘yday yuvosh , chumchuqday qo‘rqoq bo‘p qopman-, Sadir nozir uning ko‘zlariga qattiq tikildi. (N.Norqobilov)

People,like sheep, tend to follow a leader- occasionally in the right direction.
(Alexander Chase)

Ingliz tilida sog‘lomlik, baquvvatlikni ifodalash uchun “as healthy as a goat“ (takaday sog‘lom) etaloni qo‘llaniladi, o‘zbek tilida esa ”otday baquvvat” deb ishlatiladi.

Yes, yes. That’s it. You look healthy as a goat. (E.Xeminguey)

Xo‘sh. Xo‘sh. Buni qarang-a. Otday baquvvat ekansiz.

Semiz insonlar salbiy munosabat ma'nosi bildirilganda ingliz tilida cho'chqaga qiyoslanadi : He is as fat as a pig. O'zbek tilida bu o'rinda "bo'rdoqiga boqilgan qo'ydek" o'xshatishi ishlatiladi.

Yana yemishdan gapirasana!- deya o'g'liga zardasi qaynab tikildi Qo'zi qassob.- Bo'rdoqiga boqilayotgan qo'ydek yaltillab ketganingni qara (A.Obidjon.Oltin yurakli avtobola)

Qattiq bezovta, chorasiz insonlar uchun ingliz tilida " like a bat out of hell " (do'zaxdan chiqqan ko'rshapalakday), o'zbek tilida esa "oyog'i kuygan tovuqday" o'xshatishlari qo'llaniladi.

Go'zallikni ingliz lingvomadaniyatida as beautiful as a rainbow (kamalakday), as beautiful as a picture(suratday), as beautiful as a spring time (bahorday) o'xshatishlari bilan beriladi, lekin o'zbek tilida bu ma'noni ifodalash uchun " oyday", "suqsurday" o'xshatishlari mavjud bo'lib, suqsur o'rdakning bir turi bo'lgan qush nomidir. Ushbu o'xshatish faqat o'zbek tiliga xos bo'lib , unda milliy-madaniy qarashni ko'rish mumkin.

O'xshatish tasvir obyektini boshqa narsa-hodisaga o'xshatish orqali yorqin va bo'rttirib tasvirlashga asoslangan badiiy tasvir vositasi bo'lib, bunda o'xshatilayotgan narsa-hodisalar uchun umumiy belgi-xususiyatlarga tayaniladi.

"As hungry as a bear" iborasiga e'tibor beradigan bo'lsak, bu birikma ingliz tilida "ayiqday och" ma'nosini beradi va o'zbek tilidagi "och bo'riday" o'xshatish etaloniga teng keladi. "Och" so'zining bo'ri bilan birga ishlatilishi o'zbek lingvokulturologiyasiga xos bo'lib, o'zbek xalq ertaklaridagi och bo'ri tinglovchiga namoyon bo'lishi mumkin. Jumladan, mif, ertak, doston va badiiy asar qahramonlari ishtirok etgan muayyan o'xshatishlar mavjud bolib, ular orqali xalqning o'ziga xos milliy madaniyatini, nutq uslublarini, va tasvir vositalarini chuqur anglab yetish mumkin. Masalan, o'zbek tilida "baquvvat, pahlavon, gavdali, juda ham kuchli, bahodir" kabi sinonim so'zlar ma'nosida ishlatiladigan "Alpomishdek" o'xshatish etaloni, ingliz tilidagi "jasur va botir" ma'nosida qo'llanuvchi "as brave as Robin Hood" o'xshatish birligi bilan sinonimlik xosil qiladi. O'z o'rnida ta'kidlash joizki, o'xshatish etaloni, juda ko'plab

tillarda sinonimlikni hosil qila oladi. Yuqorida ta'kidlab o'tilgan birikmalar bunga misol bo'la oladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki, o'xshatish asosan nutqiy hodisa hisoblanadi. O'xshatishlar o'zida ijtimoiy-tarixiy, madaniy, adabiy axborot saqlaydi. Turg'un o'xshatishlar har ikki tilning tamomila o'ziga xos boyligi, xalq milliy-madaniy tasavvuri va an'analarini aks ettiruvchi, bejirim va ta'sirli nutq imkoniyatlariga kuch beradigan tunganmas manba, avlodlar o'rtasidagi obrazlar vorisiyligini saqlovchi muhtasham vosita sifatida juda katta etnopsixologik, lisoniy madaniyatshunoslik va lingvopoetik qimmatga ega.

ADABIYOTLAR

1. Sotvaldieva, H. M. (2021). Using proverbs as A lead-In activity in teaching english as A Foreign Language. Asian Journal of Multidimensional Research, 10(11), 159-163.
2. Sotvaldieva, H. M. (2020). ENGLISH PROVERBS AS A MEANS OF EXPRESSING PEOPLE'S WISDOM, SPIRIT AND NATIONAL MENTALITY. Theoretical & Applied Science, (2), 601-604.
3. Musinovna, S. H., & Tadjibaevn, M. A. (2021). STRUCTURAL AND SEMANTIC CHARACTERISTICS OF PROVERBS. Евразийский Союз Ученых, (1-4 (82)), 22-25.
4. Sotvoldiyeva, H. M. (2019). STRUCTURAL AND SEMANTIC CHARACTERISTICS OF PROVERBS. Мирская наука, (9), 53-56.
5. Сотвалдиева, Х. М. (2016). ДОСТИЖЕНИЕ ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКОЙ ЦЕЛИ ИГРОВЫМИ МЕТОДАМИ В ФОРМИРОВАНИИ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА СТУДЕНТОВ ВУЗА. Учёный XXI века, (4-1 (17)), 60-63.
6. Сотвалдиева, Х. М., & Дадамирзаева, Н. (2018). Синтаксическая структура английских пословиц. Молодой ученый, (44), 306-307.

SHAHARDA JAMOAT TRANSPORTINING ASOSIY TURLARI, KO'RSATGICHLARI HAMDA XOSSALARINI O'RGANISH

Yusupov A.R.

(TDTrU, dotsent),

Mamarasulov J.R

(TDTrU, magistrant).

ANNOTATSIYA

Respublikamizda va rivojlangan mamlakatlarda jamoat transporti turlari va xossalarini o'rganish va ularni mamlakatimiz viloyatlariga tatbiq etish.

***Kalit so'zlar:** jamoat transporti, avtobus, jamoat transporti tarmog'i, bekat, yo'lovchilar oqimi.*

Jamoat transporti - bu ko'proq odamlarga belgilangan marshrutlar bo'ylab birgalikda sayohat qilish imkonini beruvchi mahalliy miqyosda taklif qilinadigan sayohat shakli hisoblanadi. Jamoat transporti turlarining tipik misollari avtobuslar, poezdlar metrovatramvaylarni o'z ichiga oladi. Shaharlar orasidagi jamoat transportida esa avtobuslar, tezyurar temir yo'llar, aviakompaniyalar va vagonlar ustunlik qiladi.

Mamlakatimizda ham butun dunyoda foydalaniladigan jamoat transporti turlaridan keng foydaniladi. Jumladan hozirgi kunda birgina poytaxt Toshkent shahrida 3,4 million kunlik qatnovchi ijtimoiy faol qatlam mavjud bo'lib, shundan 1.2 million yo'lovchi jamoat transporti va taksi xizmatidan keng foydalanuvchi qatlam hisoblanadi.

1-jadval

Transport turi	Tashilan aholi soni (ming kishi hisobida)	Foiz xisobida(%)
avtobus	466	40
metro	420	36
mikro avtobus	120	10
taksi	166	14

Toshkent shahar jamoat transportida harakat tarkibi avtobuslarda quyidagicha:

1248 ta harakat tarkibi mavjud bo‘lib, 141 ta yo‘nalish mavjud bo‘lib avtobuslarni o‘rtacha Yoshi esa 7.1 yilni tashkil etadi. Toshkent shahar jamoat ikki qismga bo‘linib, Toshshahartransxizmat AJ va Xususiy sektordan iborat. Toshshahartransxizmat AJ da 1179 avtobus 132 yo‘nalishda xizmat ko‘rsatadi. Xususiy sektorda esa 69 avtobus va 9 ta yo‘nalish mavjud. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti topshirig‘iga muvofiq, keyingi oylarda Toshkent shahriga jami 1000 dona, shundan 300 ta elektrobus hamda 700 ta siqilgan tabiiy gazda ishlaydigan avtobuslar olib kelinadi. Bu esa o‘z navbatida yo‘lovchilarga ancha qulayliklar yaratadi. Jamoat transporti aqlli, samarali, barqaror transport turi bo‘lishi mamlakat rivojlanishi uchun juda muhim hisoblanadi. Barqaror jamoat transport tizimlari foydalanuvchilar uchun minimal sayohat vaqti, cho‘ntakbop safar xarajati, va aniq jadvashtirilgan transport tizimi bo‘lishi juda muhim hisoblanadi. Jamoat transportisig‘imi, tejamkorligi, fazoviy ratsionalligi va ekologik maqbulligi tufayli xizmat sifati, foydalanish uchun ijobiy natija yaratadi.

PARIJDAGI JAMOAT TRANSPORTI TURLARI

METRO. Bu 14 ta metro liniyasi va 300 dan ortiq turli metro stantsiyalari bilan shahar bo‘ylab sayohat qilishning eng mashhur usuli. Metro liniyalari faqat 3-zonagacha cho‘zilgan.

RER POYEZDI. Bular Parij shahar chegarasidan tashqariga, 4 va 5-zonalargacha boradigan poyezdlardir. Sayohatchilar orasida 3 ta mashhur yo‘nalish bor: Disneylend uchun RER A, CDG aeroporti uchun RER B va Versal uchun RER C.

AVTOBUS. Avtobus jadvallari metrodagidek bog‘liq emas, lekin ularni qabul qilish sayohat paytida Parijning go‘zal ko‘chalari va binolaridan zavqlanish imkonini beradi. Avtobus chiptasi bortda sotib olinganda 2 evro va chipta mashinalarida 1,90 evro turadi.

XULOSA

Hozirgi kunda mamlakatimizda jamoat transportiga juda ahamiyat berilmoqda ,va yaxshilash uchun juda ko‘plab ijobiy ishlar amalga oshirilmoqda.Jumladan yurtboshimiz tomonidan yangi turdagi avtobuslar olib kelinishini yaqqol misol bo‘ladi.

ADABIYOTLAR

1. Эксплуатация весовых станций, ИМД Системы Кореи, Myoung Hwan Bae 2018.г.
2. <http://www.itskorea.kr/>
3. Azim Eskandarian. Handbook of intelligent vehicles. Springer-Verlag London Ltd. 2012. – 1629 ps.
4. Громаков Ю.А., Северин А.В., Шевцов В.А. Технология определения местоположения в GSM и UMTS. Учебное пособие. – М.: Эко-Трендз, 2005. – 144 с.
5. Catherine Harvey, Neville A. Stanton. Usability evaluation for in-vehicle information system. 2016.
6. Yaobin Chen, Lingxi Li. Advances in intelligent Vehicles (Intelligent Systems). 2013.
7. www.mintrans.uz

ELLIPTIK TURDAGI TENGLAMALAR UCHUN MANBA'NI ANIQLASH TESKARI MASALASI YECHIMINING YAGONALIGI VA TURG'UNLIGI

Haydarov Akram

Samarqand davlat universiteti dotsenti. SamDU

Rustamov Shaxzod Abdullo o'g'li

Samarqand davlat universiteti magistranti. SamDU

rustamovshaxzod1997@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada elliptik turdagi tenglamalar uchun manba'ni aniqlash teskari masalasi yechimining yagonaligi va turg'unligi isbotlanadi.

***Kalit so'zlar:** Manba'ni aniqlash teskari masalasi. Tekis elliptiklik. Qo'shma operator. Turg'unlik. Yechimning yagonaligi.*

KIRISH

Differensial tenglamalar fizik jarayonlarning matematik modelidan iborat bo'lib, uning koeffisientlari obyektning xossalarini anglatadi. Fizik ob'ektning xossalarini aniqlash (tenglama koeffisientlarini yoki o'ng tomonini topish) differensial tenglamalar uchun teskari masalalar nomi bilan yuritiladi va matematikaning zamonaviy yo'nalishlaridan hisoblanadi. Differensial tenglamalar uchun teskari masalalar fizika va geofizikaning asosiy masalalaridan hisoblanadi. Masalan seysmik jarayonlar teskari masalasi, tarqalish (rasseyanie) jarayonining teskari masalasi, gravimetriya teskari masalasi va boshqalar.

Ko'pchilik teskari masalalar klassik ma'noda korrekt qo'yilmagan va nochiziqli bo'lib, ularni A.N.Tixonov ma'nosida korrekt qo'yish mumkin.

Seysmik jarayonlarning teskari masalasida muhitning massa zichligi va Lyame parametrlarini hamda bu masalaning sodda ko‘rinishi bo‘lgan seysmikaning teskari kinematika masalasida ikkinchi tartibli differensial tenglamalarning koeffitsientlarini aniqlash o‘rganiladi. Ayniqsa $cu_{tt} - \Delta u$ operator uchun c koeffitsiet muhit massa zichligi bo‘lib, $\frac{1}{\sqrt{c}}$ - to‘lqin tarqalish tezligidan iborat. Birinchi bo‘lib, D.Maksvel bu teskari masala yechimini eksperimental asosda topgan.

Fizika va geofizikaning muhim masalalari differensial tenglamalarga qo‘yilgan Koshi masalasi bilan bog‘liq. Bunda Koshi masalasi yechimining yagonaligi koeffitsientlari analitik bo‘lmagan hollarda 1938 yilda T.Karleman tomonidan o‘rganilgan.

$x = (x_1, \dots, x_n)$ nuqta R^n evklid fazosiga tegishli bo‘lsin. x' orqali x nuqtaning $x_n = 0$ gipertekislikga proeksiyasi bo‘lgan $(x_1, \dots, x_{n-1}, 0)$ nuqtani belgilaymiz. Ω orqali R^n ga tegishli chegaralangan sohani belgilaymiz.

$u(x)$ funksiyaning Ω dagi gyolder normasini kiritamiz:

$$[u]^\lambda(\Omega) = \text{Sup}|u(x) - u(y)| \cdot |x - y|^{-\lambda}, \quad x, y \in \Omega \quad x \neq y$$

$$|u|^0(\Omega) = \text{Sup}|u| \quad \Omega \text{ da}$$

$$[u]^{k+\lambda}(\Omega) = \sum_{j=0}^n (\text{diam } \Omega)^j \max|D^j u|^0(\Omega) +$$

$$+(\text{diam } \Omega)^{k+\lambda} \max|D^k u|^\lambda(\Omega), \quad k = 0, 1, 2, \dots,$$

bunda $\lambda (0,1)$ dagi belgilangan son. $C^{k+\lambda}(\bar{\Omega})$ orqali Ω da $|u|^{k+\lambda}(\Omega)$ normasi chegaralangan u funksiyalar to‘plami belgilanadi.

A operatorni quyidagicha kiritamiz

$$Au = - \sum_{j,k=1}^{n-1} a^{jk} \partial^2 u / \partial x_j \partial x_k - \frac{\partial^2 u}{\partial x_n^2} + \sum_{j=1}^{n-1} a^j \frac{\partial u}{\partial x_j} + au,$$

bunda a^{jk} , a^j , $a \in C^\lambda(R^n)$ sinfiga tegishli bo‘lib, ular x_n ga bog‘liq bo‘lmasin

va

$$\sum_{j,k=1}^n a^{jk}(x)\xi_j\xi_k + \xi_n^2 \geq \varepsilon_0|\xi|^2, \quad \xi \in R^n \text{ va } x \in \Omega$$

tekis elliptiklik shartini qanoatlantiradi.

A' operator A operatorning x_n bo'yicha hosilasi qatnashmagan hadlaridan tashkil topgan operator bo'lib, A operatorning qo'shma operatoridagi a_* koeffitsient manfiy emas va $a^{jk} \in C^{2+\lambda}(R^n)$, $a^j \in C^{1+\lambda}(R^n)$.

ASOSIY QISM

Teorema 1. Vazn funksiya ρ quyidagi shartlarni qanoatlantirsin:

$$\rho, \partial\rho/\partial x_n \in (\bar{\Omega}), 0 \leq \partial\rho/\partial x_n \quad x \in \Omega, \text{ supp } \rho = \bar{\Omega}. \quad (1)$$

Agar $u \in C^2(\Omega) \cap C^1(\bar{\Omega})$, $q \in (\bar{\Omega})$ funksiyalar

$$Au = \rho q, \frac{\partial q}{\partial x_n} = 0 \quad x \in \Omega; u = 0 \quad x \in \partial\Omega, \quad (2)$$

$$\partial u/\partial x_n = 0 \quad x \in \Gamma_0 \quad (3)$$

bo'lsa, u holda $u = 0$, $q = 0$ bo'ladi.

Lemma 1. Agar u funksiya (2), (3) masalaning shartlarini qanoatlantirsa, u holda

$$\int_{\Omega} \vartheta q \rho dx = \int_{\Gamma_H} \partial u/\partial x_n \vartheta d\Gamma \quad (4)$$

tenglik

$$\Omega \text{ da } A^*\vartheta = 0 \quad x \in \Omega \quad (5)$$

$$\vartheta = 0 \quad x \in \Gamma, \quad \vartheta \in C^{2+\lambda}(\bar{\Omega}) \quad (6)$$

shartlarni qanoatlantiruvchi ixtiyoriy ϑ funksiya uchun o'rinli bo'ladi.

Teoremaning isboti. $q \neq 0$ bo'lsin.

$\Omega_+ = \{x; q(x) > 0\}$, $\Omega_- = \{x; q(x) < 0\}$ bo'lsin.

Agar $\Omega_- = \emptyset$ bo'lsa, $\Omega_+ \neq \emptyset$ bo'ladi. ϑ funksiya sifatida (5), (6) masalaning Γ_H da $\vartheta = 0$, Γ_0 da $v > 0$ funksiyani tanlasak, (4) shartga qarama – qarshilikga kelamiz. Chunki Ω da maksimum qiymat prinsipiga ko'ra $v > 0$ bo'ladi. Xuddi shunday $\Omega_- \neq \emptyset$, $\Omega_+ = \emptyset$ bo'lishi mumkin emas. Shuning uchun $\Omega_- \neq \emptyset$, $\Omega_+ \neq \emptyset$ bo'ladi.

Agar $\frac{\partial \vartheta}{\partial x_n} \in C^{2+\lambda}(\bar{\Omega})$ va ϑ (5), (6) shartlarni qanoatlantirsa, $\partial \vartheta / \partial x_n$ ham (5), (6) shartlarni qanoatlantiradi, u holda lemma 1 ga ko'ra Γ_H da $\partial \vartheta / \partial x_n = 0$ shartni qanoatlantiruvchi ixtiyoriy ϑ funksiya uchun

$$\int_{\Omega} \partial \vartheta / \partial x_n q \rho dx = 0$$

bo'ladi.

Oxirgi tenglikni bo'laklab integrallaymiz

$$\int_{\Gamma_0} \vartheta q \rho d\Gamma - \int_{\Gamma_H} \vartheta q \rho d\Gamma - \int_{\Omega} \vartheta q \partial \rho / \partial x_n dx = 0 \quad (7)$$

$\Gamma_{\tau}(\pm) = \Gamma_{\tau} \cap \bar{\Omega}_{\pm}$ belgilash kiritib, $\Gamma_0(+)$ da $\varphi = 1$, $\Gamma_0 \setminus \Gamma(+)$ da $\varphi = 0$ deb olamiz.

$\varphi_k \in C_0^{\infty}(\Gamma_0)$ $k = 0, 1, \dots$ -larni shunday tanlaymizki,

$0 \leq \varphi_k \leq 1$, $\varphi_0 \leq \varphi_k$, $\varphi_0 \not\equiv 0$ va $\varphi_k \rightarrow \varphi$ $L_1(\Gamma_0)$.

ϑ_k funksiyalar quyidagi masalalar yechimi bo'lsin:

$$A^* \vartheta_k = 0 \quad x \in \Omega, \quad \vartheta_k = 0 \quad x \in \Gamma, \quad \partial \vartheta_k / \partial x_n = 0 \quad x \in \Gamma_H$$

$\vartheta_k = \varphi_0$ $x \in \Gamma_0$. Maksimum qiymat prinsipiga ko'ra

$$0 < \vartheta_0 \leq \vartheta_k \leq 1 \quad x \in \Omega \cup \Gamma_H \quad (8)$$

(7) da $\vartheta = \vartheta_k$ deyimiz. U holda (8) va Ω_{\pm} ni aniqlanishiga ko'ra

$$\begin{aligned} 0 &= \int_{\Gamma_0} \varphi_k q \rho d\Gamma - \int_{\Gamma_{H(+)}} \vartheta_k q \rho d\Gamma - \int_{\Gamma_{H(-)}} \vartheta_k q \rho d\Gamma - \\ &- \int_{\Omega_+} q \rho \vartheta_0 d\Gamma - \int_{\Omega_-} q \vartheta_k \partial \rho / \partial x_n \geq \int_{\Gamma_0} \varphi_k q \rho d\Gamma - \int_{\Gamma_{H(+)}} q \rho d\Gamma - \\ &- \int_{\Gamma_{H(-)}} \vartheta_0 q \rho d\Gamma - \int_{\Omega_+} q \partial \rho / \partial x_n - \int_{\Omega_-} q \vartheta_0 \partial \rho / \partial x_n dx. \end{aligned}$$

Oxirgi tengsizlikda $k \rightarrow \infty$ da limitga o'tamiz

$$\begin{aligned} 0 &= \left(\int_{\Gamma_0(+)} q \rho d\Gamma - \int_{\Gamma_{H(+)}} q \rho d\Gamma - \int_{\Omega_+} q \partial \rho / \partial x_n dx \right) - \\ &- \int_{\Gamma_{H(-)}} \vartheta_0 q \rho d\Gamma - \int_{\Omega_-} q \vartheta_0 \partial \rho / \partial x_n dx > 0. \end{aligned}$$

Chunki qavs ichidagi ifoda nolga teng va oxirgi ikkita hadlar manfiy. Haqiqatdan ham (1) shartlarga ko'ra va Ω_- ning aniqlanishiga asosan bu integrallar nomusbat. Agar bu integrallar $\Gamma_{H(-)}$ va Ω_- bo'yicha nolga teng bo'lsa, u holda (1) va (8) hamda Ω_- ning aniqlanishiga ko'ra $\Gamma_H(-)$ da $\rho = 0$, Ω_- da $\partial\rho/\partial x_n = 0$ shuning uchun Ω_- da $\rho = 0$ bo'lib, $Supp \rho = \bar{\Omega}$ ga qarama – qarshi bo'ladi.

Teskari masalaga qaytaylik

$$Au = \rho q + f, \quad \partial q / \partial x_n = 0 \quad x \in (\Omega) \quad (9)$$

$$u = g \quad x \in \partial\Omega, \quad \frac{\partial u}{\partial x_n} = h, \quad x \in \Gamma_0. \quad (10)$$

Teorema 2. Yuqoridagi teoremlarning shartlari bajariladigan bo'lsa, u holda (9), (10) masalaning yechimi turg'un bo'ladi.

Isbot. Buning uchun (9), (10) masalaning yechimi uning berilganlariga uzluksiz bog'liqligini ko'rsatishimiz kerak.

(9), (10) masalada berilganlar f, g, h lardan iborat. f_1, g_1, h_1 lar uchun yechim (u_1, q_1) , f_2, g_2, h_2 lar uchun yechim (u_2, q_2) bo'lsin. Berilganlar orasidagi farq:

$$|f_1 - f_2|^\lambda(\Omega) \leq \varepsilon, \quad |g_1 - g_2|^{2+\lambda} \leq \varepsilon, \quad |h_1 - h_2|^{1+\lambda}(\Gamma_0) \leq \varepsilon,$$

ko'rinishda bo'lsa, shauder baholashlaridan

$$\begin{aligned} & |u_1 - u_2|^{2+\lambda}(\Omega) + |q_1 - q_2|^\lambda(\Omega') \leq \\ & \leq \left(|f_1 - f_2|^\lambda(\Omega) + |g_1 - g_2|^{2+\lambda}(\partial\Omega) + |h_1 - h_2|^{1+\lambda}(\Gamma_0) \right) \leq C \cdot 3\varepsilon \rightarrow 0 \end{aligned}$$

agar $\varepsilon \rightarrow 0$ bo'lsa.

Teorema isbot bo'ldi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Дурдиев Д.К. Обратные задачи для сред с последствием. Дис. док. физ-мат. Наука. 2019. 245 с.
2. Агмон С., Дуглис А., Ниренберг Л. Оценки решений эллиптических уравнений вблизи границы. М.: ИЛ. 1962. – 205 с.
3. Хайдаров А. Карлемановские оценки и обратные задачи для гиперболических уравнений. //Докл. АН СССР. 1984. Т.279. №4. С. 817-820.
4. Хайдаров А. Один класс обратных задач для эллиптических уравнений. //Докл. АН СССР, 2014. Т. 277. №6. С. 1335 – 1337.
5. Хайдаров А., Шодиев Д.С. О единственности решения обратных задач для дифференциальных уравнений второго порядка. Узб. мат. журнал. 2012. 76-78 стр.
6. Хайдаров А. Шаудеровские оценки и обратные задачи для уравнений эллиптического типа. Самаркандский государственный университет. 1987. С.75-82.

HAZINIY IJODIDA LIRIK IFODA VA BADIY TALQIN

Ashurova Hamida Aliyor qizi

O'zbekiston Milliy Universiteti

Adabiyotshunoslik: (o'zbek adabiyoti) mutaxassisligi

2-bosqich magistranti

mumtozijod@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Haziniy Xo'qandiy ijodiy merosining g'oyaviy xususiyatlari bilan birga badiiy jihatlari ham tahlil qilindi. G'azallarining mavzu ko'lami, g'oyaviy yo'nalishi, obrazlar tizimi (Ayyub alayhissalom misolida) tadqiq etildi. Talmeh she'riy san'ati qo'llangan g'azallaridan parchalar keltirilib, atroflicha ilmiy tomonlama izohlab berilgan.

Kalit so'zlar: *Haziniy g'azallari, mahorat, Ayyub (a.s.), tasavvuf, timsol, ramziy timsol, komillik.*

O'zbek mumto adabiyotida Qo'qon adabiy muhitining vujudga kelishi va taraqqiy etishi muhim adabiy jarayon hisoblanadi. Xususan, Haziniy Xo'qandiy ijodiy merosining g'oyaviy xususiyatlari bilan birga badiiy jihatlari ham ahamiyatlidir. Ma'naviy san'atlardan ayniqsa, talmeh Haziniy asarlarining deyarli hammasida uchraydi. Buning vositasida payg'ambarlar real va afsonaviy shaxslarning ismlari; turli tarixiy voqea-qissalarga ishoralar berilgan. Masalan, "Йиғлар" radifli g'azali hazaji musammani solim vaznida yozilgan:

Ризо бўлса ўшал Айюби собирдек балосига,

Адо айлаб вужудин кирмга, мажруҳ бадан йиғлар¹.

¹Хазиний. Тасаддуқ ё Расулуллоҳ. – Т.: Ёзувчи, 1992. – Б.35. 4-бет.

Haziniy an'anaviy ishqiy g'azallar yozish bilan birga tasavvuf ruhida ham asarlar yozgan. Uning ijodiy xazinasining ma'lum bir qismini Qur'on oyatlari hamda hadislariga da'vat qiluvchi asarlar tashkil qiladiki, bu xususiyat shoirga islomiy nuqtai nazardan ham alohida e'tibor ko'rsatilishini taqozo etadi. Haziniy she'riyatida hayotga, hayot hodisalariga munosabat ko'p hollarda o'ta original tarzda, uning o'zigagina xos yo'sinda ifodalanadi. Mumtoz shoirlar odatda o'zlaridan oldingi she'riyat namoyondalari asarlarida an'ana tusini olgan timsollarning biror yangi qirrasini ochish, uni o'z shoirona fikr parvozi bilan yuksaltirish yo'lidan boradilar. Shoirning yana bir g'azali hazaji musammani solim vaznida yozilgan bo'lib, unda vujudimga Ayyubi sobirdek qurtlar tushsa, taqdiriga rozi bo'lsam va menga rahm etsa, kechirsa degan ma'noni uqishimiz qiyin emas.

*Вужудимга тушуб қуртлар ўшал Айюби собирдек,
Қазосига ризо бўлсам, манго раҳм этса Фаффорим?¹*

Haziniy she'rlarida diniy mavzu yetakchi. Lekin bu shunchaki din targ'ibi emas. Yuksak islomiy g'oyalar, birinchi navbatda, islomiy e'tiqod va axloq bilan yashash targ'ibidir. Komil inson targ'ibidir. Shu jihatdan undagi g'oyalar bir qadar tasavvufiy mazmun kasb etadi. Muallif buni yashirmaydi. U "ishqi majoziy" va "ishqi ilohiy" nisbatini yaxshi his qiladi. Bularni bir-biriga qarama-qarshi qo'ymaydi. Birini ikkinchisining davomi sifatida tushunadi. Ushbu g'azal ham ramali musammani mahzuf vaznida yozilgan:

*Ул Сафиюллоҳдек, ё раббано, деб йиғласам,
Ҳазрати Айюбдек ҳақни ризосин кўзласам,
Ё Халилulloҳдек ўғлумни қурбон айласам,
Мустафодек Маккадин чиқсам, Мадина кўзласам,
Бу Ҳазиний турмоққа бу ерда ночорим, эшит².*

1 Хазиний. Тасаддук ё Расулulloҳ. – Т.: Ёзувчи, 1992. – Б.35. 9-бет.

2 Хазиний. Тасаддук ё Расулulloҳ. – Т.: Ёзувчи, 1992. – Б.35. 19-бет.

Haq ishqida yurgan shoir o‘z ahvolini tasvirlashda Nuh to‘foni, Ayyub, Muso alayhissalom, Isoning nafasi, Yusuf, Zulayho, Odam, Havvo, Rustam, Doro, Skandar kabilarni esga oladi. Bular g‘azal mohiyatini ochib berishda xizmat qiladi. Allohga bo‘lgan ishq oshiqni turli sitamlarga duchor etsa ham u sabr va bardoshli bo‘lib yo‘lida davom etadi. G‘azal hazaji musammani solim vaznida yozilgan:

*Асар борму ўшал Нуҳи наби, Айюби донодин,
Худодин роз эшитган қўҳи Тур устида Мусодин,
Нафас таъсир қилгон мурдага Исо – Масиҳодин,
Жаҳон, оламга шуҳрат ҳазрати Юсуф, Зулайҳодин,
Ушал Одам ато, Ҳаввойн модар кетти, ким қолди,
Яна Рустам била Доро, Скандар кетти, ким қолди.¹*

Haziniy g‘azallarida shukronalik, Alloh borligiga, taqdiri azalga ishonish kabi masalalar yetakchi sanaladi. Har qanday og‘ir vaziyatda ham shoir shukr qiladi va o‘quvchini ham shunga undaydi. Uning ijodida shukronalikning yuksak cho‘qqisini ko‘rishimiz mumkin. Haziniyning o‘lmas g‘azallari o‘zining teran mazmuni, ibratomuz ma‘nosi, baland badiiy mahorati bilan uyg‘unlashib ketgan. Bu mushtaraklikning sababi shoirning o‘z xalqi orzu- umidlarini, jahoniy ezgulik, go‘zallikni badiiy mahorat va poetik tarovat bilan kuylaganida, deb bilamiz. Bu olijanob xususiyat benazir shoirning durdona lirikasiga singib ketgan. Ulug‘ shoirimiz Haziniyning boy ijodiy merosi o‘z g‘oyaviy mazmuni va mundarijasiga ko‘ra umumbashariydir. Shoir ijodi o‘zining xalqchilligi, takrorlanmasligi, rang-barangligi bilan bizni o‘ziga jalb qiladiki, bu ta‘siridan hech qachon chiqishga imkon topolmaymiz.

¹ Хазиний. Тасаддуқ ё Расулуллоҳ. – Т.: Ёзувчи, 1992. – Б.35. 19-бет.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Абдулахатов Н. Ва бошқ., Ҳазиний юрти. – Т.: Янги аср авлоди, 2010.
2. Amanova Z. Haziniy ijodida Muhammad payg‘ambar vasfi. – Т.: Navro‘z, 2017.
3. Ҳазиний. Тасаддуқ ё Расулulloҳ. – Т.: Ёзувчи, 1992. – Б.35.
4. Yusupov Sh. Haziniy To‘ra merosiga bir nazar. – Т.: Ma‘naviyat, 1999.

HIS-TUYG‘ULARNI TAHLIL QILISH USULLARI

Allaberganova Nasiba Muradovna

TATU doktoranti

abisan_1990@mail.ru,

Abdrimova Feruza Kamiljanovna

UrDU o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada hozirgi kunda his-tuyg‘ularni tahli qilish qanchalik muhim ekanligi, tuyg‘ularni tahlil qilish usullari keltirilgan. His-tuyg‘ularni tahlil qilish usullarining afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilingan. Avtomatlashtirilgan va leksikaga asoslangan hissiyotlarni tahlil qilish usullari o‘zaro taqqoslangan.

***Kalit so‘zlar:** Sentiment analiz, Leksikaga asoslangan yondashuv, Mashinaga asoslangan yondashuv, Gibrid usul, so‘zlarni teglash, Korpus.*

SENTIMENT ANALYSIS METHODS

ABSTRACT

This article discusses the methods of analyzing emotions and importance of analyzing them in today’s world. Also the research work analyses advantages and disadvantages of sentiment analysis methods as well as comparing automated and lexical-based sentiment analysis methods.

***Key words:** Sentiment analysis, Lexicon-based approach, Machine learning approach, Hybrid approach, Tagging words, Corpus.*

МЕТОДЫ АНАЛИЗА ЭМОЦИЙ

АННОТАЦИЯ

В данной статье приведены важность анализа эмоций в наши дни и методы анализа. Изучены преимущества и недостатки методов анализа эмоций. Сравнены методы анализа автоматизированных и основанных на лексике эмоций.

Ключевые слова: *Сентимент анализ, Лексиконный подход, Подход к машинному обучению, Гибридный подход, Тегирование слов, Корпус.*

Mijozlarning uchdan bir qismi faqat bittagina yomon mahsulot yoki xizmatdan keyin o'zlari yoqtirgan brendlar bilan biznes qilishni to'xtatishlarini aytishadi. Darhaqiqat, mijozlarning mahsulot yoki xizmatlarga nisbatan munosabatini tushunish biznesda muvaffaqiyatga erishishning asosiy omilidir. Korxonalar mijozlarning his-tuyg'ularini tushunish va shunga mos ravishda mahsulot va xizmatlarini yaxshilab borish maqsadida hissiyotlarni tahlil qilish (sentiment analysis) usullaridan foydalanadilar.

Tuyg'ularni tahlil qilish - bu matndagi his-tuyg'ularni aniqlashga yordam beradigan tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) usulidir. Ijtimoiy tarmoqlardagi postlar, so'rovlar yoki sharhlardagi his-tuyg'ularni tasniflash orqali korxonalar o'zlarining strategiyalari qanday ishlashini o'lchashlari va o'sish uchun yangilarini aniqlashlari mumkin. Tuyg'ularni tahlil qilishning bir necha usullari mavjud bo'lib, ularning har biri o'zining kuchli va zaif tomonlariga ega.

Quyida biz hissiyotlarni tahlil qilish metodlari va ularning har birining afzalliklari va kamchiliklari haqida umumiy ma'lumot beramiz.

1-rasm. Eng ko‘p qo‘llaniladigan hissiyotlarni tasniflash usullarining umumiy ko‘rinishi.

1. Leksikaga asoslangan yondashuv

Leksikaga asoslangan yondashuv bu bilimga asoslangan yondashuv bo‘lib, qo‘lda oldindan ishlab chiqilgan sintaktik(ya’ni grammatikaga oid sintaksisdagi qoliplar) va semantik qoliplarni tahlil qilishga murojaat qiladi. Birinchisi so‘zlarni teglash orqali lug‘at yaratishni nazarda tutsa, ikkinchisi sintaktik qoliplarni ko‘rib chiqishni o‘z ichiga oladi. Lug‘at metodlari so‘zlarni teglash orqali lug‘at yaratadi va korpusga asoslangan metodlar sintaktik qoliplarni ko‘rib chiqishni o‘z ichiga oladi.

Matnning hissiyot bahosi quyidagilar bilan belgilanadi:

- Har bir so‘zlarga hissiy muvofiqlikka asoslangan holda baho berish.
- Gapning qarama qarshi qutbliligini umumiy hisoblash
- Matndagi barcha gaplarning umumiy qutblilik baholarini yig‘ish

Ijobiy tomonlari:

- Leksikaga asoslangan his-tuyg‘ularni tahlil qilish metodlariga osongina kirish mumkin, chunki ko‘plab ochiq manbalar (masalan, SentiWordNet) mavjud.

- Ular biroz arzonroq chunki ular ilg'or hissiyotlarni tahlil qilish algoritmlarini amalga oshirishni talab qilmaydi.

- Kompaniyalar lug'atga asoslangan yondashuvdan foydalansalar o'quv ma'lumotlariga ehtiyoj qolmaydi, chunki teglar qo'lda aniqlanadi va so'zlarning ma'nosiga tezkor kirish imkoniyati mavjud.

Salbiy tomonlari:

- Leksikaga asoslangan his-tuyg'ularni tahlil qilish usullari odatda kinoya, inkor, grammatik xatolar, noto'g'ri imlo yoki kesatichni aniqlamaydi. Shunday qilib, u ijtimoiy tarmoq platformalaridan to'plangan ma'lumotlarni tahlil qilish uchun mos kelmasligi mumkin.

- Bu metod butunlay teglar va qoidalarga asoslanganligi sababli, kompaniyalar ishonchli lug'at yaratish uchun yetarli ma'lumotlarga ega bo'lishi kerak.

- Gapda strukturasi juda ham qat'iy, dominatsiya bo'lib turgan sohaga qaram va vaziyat qanday bo'lishidan qat'iy nazar so'z bir xil ma'no anglatadi. Masalan, "ajoyib" atamasi vaziyatga qarab ijobiy yoki salbiy bo'lishi mumkin.

- Ular insoniy tarafdorlikka moyil. Misol uchun, agar lug'at tayyorlayotgan odamlar faoliyat sohasi bo'yicha yetarli bilimga ega bo'lmasa, usul aniq natijalarni bermaydi.

- Teglash qo'lda bajarilganligi sababli, ma'lumotlarni tayyorlash ko'p vaqt talab qilishi mumkin.

2. Avtomatlashtirilgan/Mashinani o'rganish usullari (Machine learning)

Avtomatlashtirilgan his-tuyg'ularni tahlil qilish usullari statistik modellar asosida hissiyotlarni tasniflaydigan ML algoritmlarini o'z ichiga oladi. Mashinani o'rganish algoritmlarini amalga oshirish uchun gaplarni vektor maydoniga akstirish kerak. Keyin modellar gapning hissiyotini bashorat qilishga o'rgatilgandek o'zini tutishi mumkin.

Ijobiy tomonlari:

Mashinani o'rganish algoritmlari(Machine learning algorithms):

- Tuyg‘ularni tahlil qilishda kinoya, kesatiq va negativlikni aniqlashga o‘rgatish mumkin. Bu ijtimoiy tarmoq hissiyotlarini tahlil qilishni osonlashtirishi mumkin.

- So‘zlarning samarador valentligini o‘rganish, shuningdek ular oldindan belgilangan ma‘lumotlar to‘plamini talab qilmaydi.

- An’anaviy his-tuyg‘ularni tahlil qilish usullaridan tezroq.

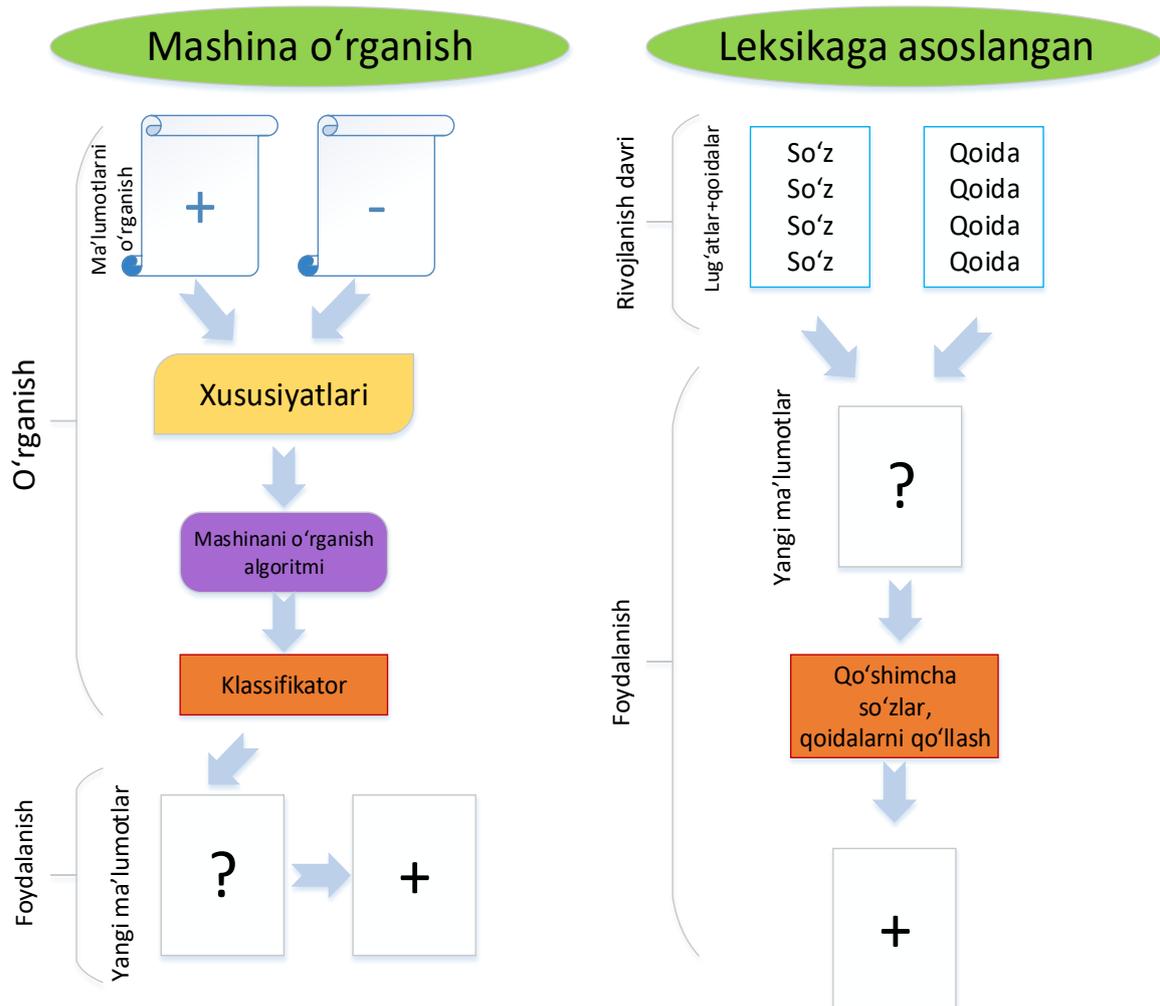
- Aniqroq natijalarni taqdim etadi.

Salbiy tomonlari:

- To‘g‘ri tasniflash uchun kompaniyalar katta yoki yuqori sifatli kichik ma‘lumotlar to‘plamiga muhtoj.

- Shovqin (masalan, smayliklar, jargon yoki tinish belgilari) aniqlikni kamaytirishi mumkin.

- Xarajatlar an’anaviy, qoidalarga asoslangan usullarga nisbatan yuqoriroq.

2-rasm. Avtomatlashtirilgan va leksikaga asoslangan hissiyotlarni tahlil qilish usullarini taqqoslash.

Algoritmlarga misollar

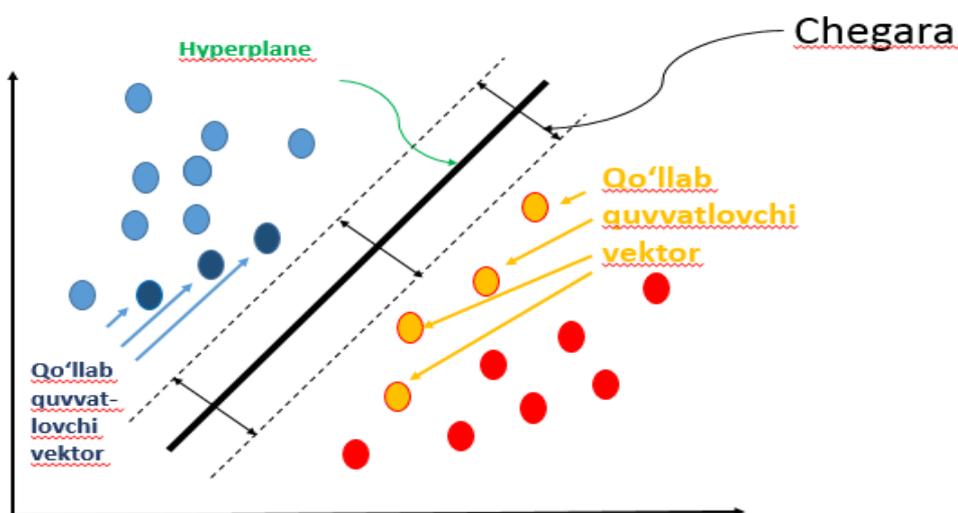
Tuyg'ularni tahlil qilishda ishlatiladigan mashinani o'rganish (ML) algoritmlari quyidagilarni o'z ichiga oladi.

Naive Bayes

Bu Bayes teoremasiga asoslangan nazorat ostida, ehtimolli tasniflash usuli bo'lib, xususiyatlarni ajratib olish uchun ishlatiladi. Ushbu yondashuv har bir token yoki xususiyat boshqasidan mustaqil ekanligini nazarda tutadi, shuning uchun u har qanday noto'g'ri imlo yoki grammatik xatolarni bartaraf etishi mumkin.

Vektor mashinasini qo'llab-quvvatlash

Bu turli vektorlar orasidagi eng yaxshi giperplanni aniqlaydigan, maksimal chegara masofasidan foydalangan holda toifalar o'rtasida qat'iy chegaralarni o'rnatishga imkon beruvchi, ehtimollik bo'lmagan tasniflash usuli.

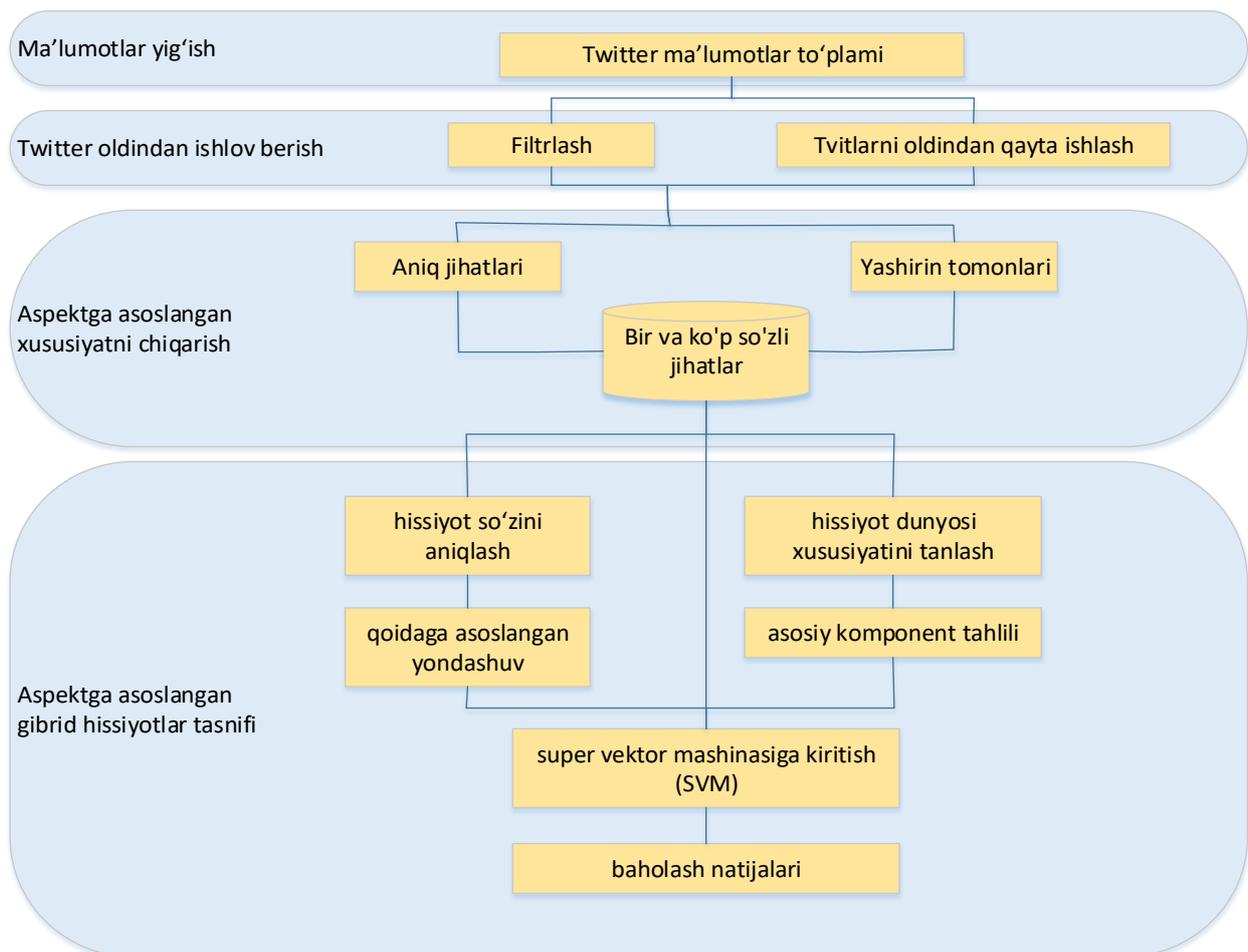
3-rasm. Qo'llab-quvvatlash vektor mashinasi qanday ishlashining ko'rinishi So'zni vektorga akslantirish.

Bu usul tez-tez kontekstda qo'llangan so'zlarni ko'rib chiqish usuli. Vektorlar neyron tarmoqlarga o'xshash tarzda o'rganiladi, shuning uchun so'zlarni joylashtirish chuqur o'rganish usuli hisoblanadi.

Birinchi dan o' lchamlar soni aniqlanadi, har bir so' z pozitsiyasining vektor qiymati fazoda akslantiriladi. Tez-tez ishlatiladigan so' zlar bir-biriga yaqinroq bo' lsa-da, kam birga qo' llaniladigan so' zlar ular orasida uzoq masofaga ega. So' zni akslantirish modellari eng zamonaviy natijalarni taqdim etish imkoniyatiga ega, ammo resurslarni talab qiladigan mexanizm tufayli ular boshqa usullarga qaraganda qiyinroq va qimmatroq.

3. Gibrid yondashuvlar.

Leksikaga asoslangan va avtomatlashtirilgan usullarning afzalliklari va kamchiliklari mavjud. Shunday qilib, kompaniyalar turli yondashuvlar bir-birining kamchiliklarini qoplashi uchun avtomatlashtirilgan va leksikaga asoslangan usullarni o' z ichiga olgan gibrid usullarni amalga oshirishlari mumkin. Kombinatsiya parallel yoki tahlilning turli bosqichlarida bo' lishi mumkin.

4-rasm. Gibrid hissiyotlar tasnifiga misol.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak hissiyotlarni tahlil qilishning bir qancha usullari mavjud bo'lib, ularning har birining o'ziga xos kamchiliklari va yutuqlari mavjud. Demak biz hissiyotlarni tahlil qilishda gibril hissiyotlarni tahlil qilish usulidan foydalansak maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki bu usulda bir nechta usul bir vaqta qo'llaniladi va ular bir-birining kamchiliklarini to'ldirib, aniq natijalarga ega bo'lishimizga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10462-022-10144-1>
2. <https://research.aimultiple.com/sentiment-analysis/>
3. https://www.researchgate.net/publication/283954600_Sentiment_Analysis_An_Overview_from_Linguistics
4. <https://www.callbridge.com/uz/blog/how-to-use-a-sentiment-analysis-tool/>

АҚМОЛА МҰХАМЕДИЯРОВТЫҢ ӨНЕГЕЛІ ӨМІР БЕЛЕСТЕРІ

Сайфудинова Насиба Сайдрахымқызы

Шыршық мемлекеттік педагогикалық университеті

Қазақ тілі және әдебиеті бағытының 1-курс студенті

Ғылыми жетекшісі: **Байзаков Жандос Абдазимович** (PhD)

Шыршық мемлекеттік педагогикалық университеті оқытушысы

АННОТАЦИЯ

Мақалада ақын, жазушы Ақмола Мұхамедияров жайлы тереңірек баяндалады. Ақынның өмірі қиыны мен қызығы қатар жүретін кезеңдерге толы. Өз заманының тек шындығын айтып, халықтың зары мен мұңын жырлап келген. Ақын шығармалары жігіттерді ерлікке, намысшылдыққа, адамгершілікке үндейді. Ақмоланың шығармаларын оқып отырып, сол кездің қиын-қыстау кезеңін хандықтың қара халықты қалай қинағанын көруге болады.

***Кәлт сөздер:** Сыншыл, қоғам, баулиды, өшпес мұра, ілтипат, өгей әке, бүріскен.*

MILESTONES OF THE MORAL LIFE OF AKMOLA MUKHAMEDIYAROV

ANNOTATION

He used to tell only the truth of his time and sing about people's laments and sorrows. The poet's works encourage men to be courageous, proud, and moral. Reading Akmola's works, one can see the difficult winter period of that time, how the khanate tortured the black people.

***Keywords:** poet, indelible, stepfather, wrinkled, attention, society, heritage, critic.*

КІРІСПЕ

Ақмола Камалетдин ұлы Мұхамедияров азан шақырып қойған есімі Мұфтахетдин. Ол 1835 жылы Башқұртстан республикасы Белебай ауданында дүниеге келген. Оны қазақ әдебиетіне кіргізудің бір себебі әкесі-қазақ, анасы-татар. Ақмола қазақ пен татар еліне бірдей ортақ тұлға. Дегенмен, өлеңдерінің басым көпшілігі қазақ тілінде жазылып, қазақтың тұрмыс-тіршілігін суреттейді. Әкесі ерте қайтыс болған соң өгей әкесі Камалетдиннің қолында тәрбиеленеді. Ақын жастарды оқуға шақыру жаппай сауаттандырудың тараптары болған. Өлеңдерінің бірінде:

Тек оқуда ілтипат шарапаттар

Соқырлар әкелер зор, кесапаттар

Оқыған көкке ұшар, суда жүзер

Деме оны әулиелік керемет бар-, деп ішкі зары мен мұңын жеткізіп отырады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Ақмола Мұхамедияров өлеңдері сол кездегі ханға айтуға батылы жетпейтін ащы шындығын қазағ бетіне түсіріп, халықтың мұңын жырлап отырған. Ақын шығармалары көбірек дін бағытына көп тоқталып, ізгілік пен адалдыққа баулиды. Әдебиет аспанындағы сөнбес жұлдыздардың бірі. Артында қалған өшпес мұрасы мол. Бізге дейінгі шығармаларына көңіл аударатын болсақ, байлыққа, халық арасындағы жаман характерлі адамдар жайлы тереңірек жазылған. Ақмоланың табиғат жайлы жазған өлеңдері нәзіктік пен табиғаттың әсемдігін суреттейді.

Кетті міне, қыстың ызғары қыспағы

Көктем келді, кетіп қаһар қыстары

Қысы бойы бүріскен зат әлсіреп

Көрді шығып, күннің көзін тыстағы,-деп көктемнің кезін осы өлең жолдары арқылы жеткізіп отыр. Әрбір ақынның шығармашылық бағыты мен тақырыбы әртүрлі. Ақмоланың шығармалары шындықты жыр етеді. Ақын өз

өмірі барысында адам бойындағы 4 түрлі нәрсені қымбат деп санаған және оларға ерекше тоқталып, сипаттама беріп өткен. Олар: 1) адам баласына ең алғаш тіл бітеді. Білген адамға тіл таптырмас құрал деген тұжырымға келеді. 2) Жаратылыс атаулының ең құдіреттісі адамзат үшін- көңіл қымбат. 3) Үшінші адамға ең керегі-ақыл деп санайды. Себебі, ақылсыз адамнан не қоғамға пайдасы жоқ, не адамға пайдасы жоқ. 4) Төртінші керегі шүкіршілік ету. Қолыңды биікке созба бай болдым,-деп адамдық қалпыңнан тайма-, деген ойды алға сүрген.

Ақмола Мұхамедияров өлеңдері жанға адамилық пен надандықты, жақсы мен жаманды, адалдық пен опасыздықты танып білуге көмектеседі. Ақмола өлеңдері қоғамдағы өзекті мәселелерді көтеріп, халықтың көзін ашумен бірге сол кездегі би болыстардың құдық сұмдығынан сақтауға өз ықпалын тигізіп отырды. Шынында, ақын өлеңдерін оқи отырып тәрбие алатын жәйттер көп. Ақмола Мұхамедияров тек қазақ пен башқұрт тілінде ғана емес орыс әдебиетін де жақсы білген. Орыстың шығармаларын оқып, олардан қорытынды ой түйеді. Оның шығармалары сонысымен құнды, сонысымен қадірлі. Ақмола ұстаздық еткен тұста қазақ ауылдарында рулық қарым-қатынас жақсы дамып, рубасылар не айтса сол сөзсіз орындалған. Өмірдің қисықтарын жақсы білетін Ақмола ол кездегі қарама-қайшылықтарды жырға қоспай қоймайды. Соның үшін болар оның шығармалары өтімді әрі ғұмырлы болғаны. Алайда, шындықты жырлаған адам кімге ұнасын. Ақыр соңында оны қазақ арасындағы қашқын салдат деп жала жауып абақтыға қамалады. Содан кейін, сыншыл әрі, сыршыл ақын өмірінің сегіз жылын Троцк түрмесінде қара жұмыс істеп өткізеді. Әйтсе де өзінің қайтпас қайсарлығымен өз жолынан таймады. Жастарға үлгі болар жігіттердің намысын оятар талай дүниелер жазды. Ақмола жырлары жеке кітап болып басылып шыққан ақын.

ҚОРЫТЫНДЫ

Ақмола өмірі барысында өз жырларында шындықты айтып кеткен. Ол өз өлеңдерінде ұйқасқа аса қатты мән бермесе де өлеңдерінің мағынасы өте терең болады. Сонымен бірге, өлеңге өрнек беруші дыбыс қайталаушылық та жиі

кездеседі. Ақын өз заманының сөзі өтімді ақындарының бірі. Өмірде қанша қиындыққа тап болса да, таңдаған жолынан таймай аянбай еңбек етеді. Мүмкін содан болар, бүгін әдебиет аспанында ерекше орынға ие. Ақмола Мұхамедияровтың өлеңдері мен өмірі жастарға үлгі тұтар ақын.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Х.Сүйіншәлиев "Қазақ әдебиетінің қалыптасуы" Алматы 1967ж
2. Б.Кенжебаев "XX ғасыр басындағы қазақ әдебиеті" Алматы 1974ж
3. Ақмолла "Күндер мен түндер"(жинақ) Алматы 1990ж
4. Б.Ысқақов "Қазақ-татар әдеби байланысы" 1989ж

MUSTAQILLIK YILLARIDA SURXONDARYO VILOYATIDA TO‘QIMACHILIK SANOATINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Ergashev Sanjar Muhammadi o‘g‘li

Termiz davlat universiteti

Geografiya (o‘rganish obyekti bo‘yicha) magistranti

<http://mail.ru/sanjar.ergashev.98@bk.ru>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O‘zbekiston respublikasida mustaqillik yillarida to‘qimachilik sanoatini rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilgan islohotlar, shuningdek, Surxondaryo viloyatida to‘qimachilik sanoatini rivojlantirish masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: *hududiy tashkil etish, ixtisoslashuv diversifikatsiya, modernizatsiya ishlab chiqarish klasteri, sanoatning tarmoqlar va hududiy tarkibi.*

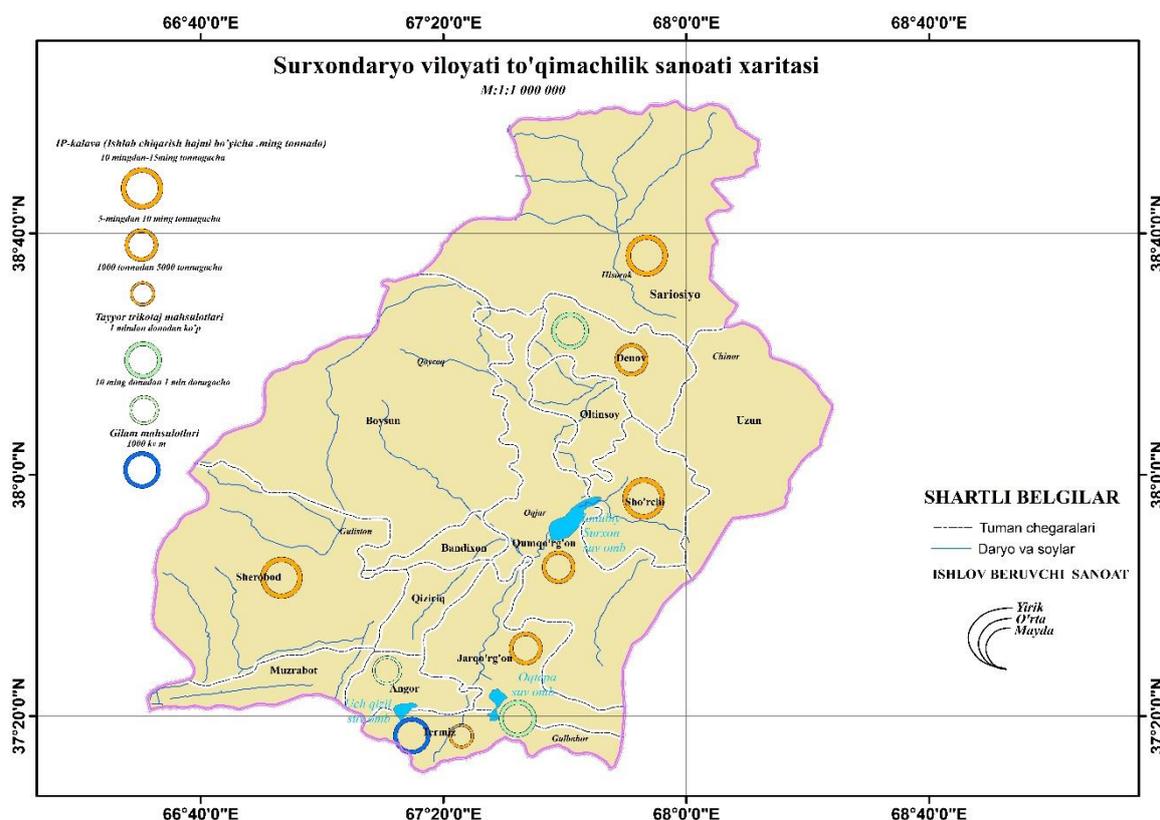
Respublikamiz sanoat tarmoqlarini jadal sur‘atda barqaror rivojlantirish, ko‘p jihatdan hududlarning mavjud mahalliy xom-ashyo hamda demografik omillardan samarali foydalanish hisobiga amalga oshirilishi amalga oshirilayotgan bozor iqtisodiyoti islohotlarining ustuvor vazifalardan biridir.

Respublikamiz yengil sanoat tarmoqlari tarkibida to‘qimachilik sanoati eng istiqbolli tarmoqlaridan biri bo‘lib, ushbu tarmoqni rivojlantirish uchun qulay tabiiy, iqtisodiy-ijtimoiy omillar mavjud. Shuni alohida qayd etish lozimki ushbu sanoatning rivojlanish geografiyasini mahalliy xom-ashyo, yetarli mehnat resurslari shuningdek fan-texnika taraqqiyoti hamda iste‘mol kabi omillari belgilab beradi.

To‘qimachilik sanoati sanoatning paxta tozalash, kimyo, mashinasozlik sanoati tarmoqlari bilan texnologik jihatdan chambarchas bog‘liqdir. Shu bilan birgalikda mazkur sanoat tarmog‘i mahsulotning iste‘mol qilish “zichligi” va aylanma xarakati ham yuqoridir. Ayniqsa aholi iste‘moli uchun yil davomida kiyim-kechak

mahsulotlarini ishlab chiqarishda to'qimachilik sanoati tikuvchilik va trikotaj sanoati korxonalarining joylashishiga ham hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi.

Mustaqillik yillarigacha aniqrog'i sobiq Ittifoq davrida respublikamizning Toshkent, Andijon, Nukus, Buxoro kabi shaharlarida to'qimachilik kombinatlari va filiallari qurib ishga tushirilgan edi. Biroq ushbu tarmoqda jami yetishtirilgan paxta tolasining bor yo'g'i 9 foizi qayta ishlanib, qolgan qismi esa respublika hududidan chetga chiqarilar edi.

Surxondaryo viloyati to'qimachilik sanoati xaritasi

Respublikamizning turli mintaqalarida zamonaviy texnologiyalarga asoslangan paxta tolasini qayta ishlovchi to'qimachilik sanoatida qo'shma korxonalar qurib ishga tushirildi. Bunday qo'shma korxonalar respublikamizning Bo'ston, Gurlan, Bog'ot, Urganch, Jomboy, Jarqo'rg'on, Shahrisabz, Olot, Qorako'l, Kosonsoy, Pop, Namangan va boshqa shaharlarda qurib ishga tushirildi.

2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasining "Milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini

ta'minlash deb nomlangan III-bobida to'qimachilik sanoati mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini 2 baravarga ko'paytirish" nazarda tutilgan. Shuningdek, ushbu bobda "Respublika hududlari va xorijiy mamlakatlar biznes vakillari o'rtasida tashqi iktisodiy aloqalarni o'rnatish, jumladan Sirdaryo viloyatining Xitoy Xalq Respublikasi, Surxondaryo viloyatining Rossiya Federatsiyasi hamda Jizzax viloyatining Hindiston biznes doiralari bilan investitsiya va tashqi savdo aloqalarini rivojlantirish. Surxondaryo viloyatida "Investorlarga ko'mak markazi", Navoiy viloyatida Navoiy kon-metallurgiya kombinati tomonidan "Biznesga ko'maklashish markazi" va Toshkent shahrida "Ilg'or loyihalar va injiniring markazi" va har bir tumanda "Innovatsiya va texnologiya markazlari" tashkil kilib, tadbirkorlarga amaliy yordam ko'rsatish. Toshkent shahrida har yili "Toshkent xalqaro investitsiya forumi"ni o'tkazib borish" kabi vazifalar belilab berilgan[1-13b].

So'nggi yillarda respublikamizda paxta hosilini yetishtirish va uni texnologik jihatdan chuqur qayta ishlashni tashkil etish bo'yicha O'zbekiston respublikasi prezidentining hamda O'zbekiston respublikasi Vazirlar Mahkamasining bir qator farmon va qarorlari qabul qilindi.

Ayniqsa O'zbekiston respublikasi prezidentining 14.12.2017 yildagi "To'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" PF -5285 sonli farmoni, va O'zbekiston respublikasi prezidentining 16.11.2021 yildagi "Paxta-to'qimachilik klasterlari faoliyatini tartibga solish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-14-son farmoni sohani rivojlantirishda muhim qadam bo'lib xizmat qilmoqda.

«O'zto'qimachilik sanoat» uyushmasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 14 dekabrda «To'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmoni bilan tashkil etilgan.

"O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 7 dekabrda O'zbekiston qishloq xo'jaligi xodimlariga tabrigida bu borada erishilgan yutuqlar sarhisob qilindi va "...biz keyingi yildan boshlab paxta yetishtirishni to'liq 100 foiz klaster usuliga o'tkazishga qaror qildik. Shu bilan birga, g'allachilik, meva-sabzivotchilik,

parrandachilik, chorvachilik, baliqchilik va pillachilik klasterlarini tashkil qilish ishlarini izchil davom ettiramiz”, degan so‘zlari bilan tegishli yo‘nalishlar rahbar va mutaxassislariga qator vazifalar yuklatildi”[2-5 b].

«O‘zto‘qimachilik sanoat» uyushmasi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 14 dekabrda «To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi farmoni bilan tashkil etilgan.

2021-yilda uyushma tarkibida 1,989 ta korxonalar, 122 ta paxta to‘qimachilik klasterlari, 4 ta ta’lim muassasalari faoliyat ko‘rsatgan. Shuningdek, mazkur yilda 3,9 mlrd dollarlik xorijiy sarmoya kiritilgan. Bundan tashqari uyushma korxonalaridan 1,005 ming tonna paxta tolasi qayta ishlanib, 862 ming tonna ip kalava, 716 mln kv.m.paxta gazlamasi, 204 ming tonna trikotaj matosi, 2 mlrd dona tikuv trikotaj mahsulotlari, 458 mln juft paypoq mahsulotlari ishlab chiqarilgan.

“Klaster nazariyasining zamonaviy talqini XX asrning 80-yillarida to‘laqonli shakllandi. M. Porter yirik raqobatbardosh kompaniyalar ma’lum hududlarda konsentratsiyalashuvga moyilligini empirik jihatdan isbotlagan. Raqobatbardosh kompaniya o‘z atrofidagi xo‘jalik sub’ektlariga qoniqarli ta’sir ko‘rsatishi, o‘z navbatida o‘zaro bog‘liq barcha hamkorlarning raqobatbardoshligini oshiruvchi muqobil muhit yaratishini bayon etgan. Uning fikricha “Klaster bu hududiy (geografik) jihatdan bir-biriga qo‘shni, o‘zaro bog‘langan, ma’lum sohada faoliyat ko‘rsatuvchi, umumiy maqsad yo‘lida bir-birini to‘ldiruvchi kompaniya va u bilan bog‘liq tashkilotlar guruhidir”. Raqobatbardosh kompaniya milliy iqtisodiyot sohasi raqobatbardoshligini shakllantiradi, raqobatbardosh soha esa o‘z navbatida dunyo bozorida mamlakat raqobatbardoshligini ta’minlaydi va saqlab turadi”[2-1 b].

Surxondaryo viloyati respublikamizning asosiy qishloq xo‘jaligi mintaqasi hisoblanib bu yerda boy mahalliy xom-ashyo resurslari asosida paxtachilik sohasi bilan bog‘liq paxta tozalash sanoati rivojlantirilgan. Viloyatda paxta yetishtirish asosan Surxon-Sherobod vodiysining sug‘orma dehqonchilikka ixtisoslashgan tumanlarida olib boriladi. Paxtachilik viloyat dehqonchiligining asosiy tarmog‘i hisoblanadi. Paxta

yalpi hosilining asosiy qismini viloyatning Sherobod vodiysida joylashgan Muzrabot, Sherobod, Qiziriq tumanlari beradi. Mazkur tumanlarga viloyatda yetishtirilayotgan paxta yalpi hosilining 40 foizi to‘g‘ri keladi. Viloyatning Surxon vodiysida joylashgan Denov va Jarqo‘rg‘on tumanlari ham paxta yetishtirishda alohida ajralib turadi. Ushbu tumanlarga paxta yalpi hosilining 21 foizi to‘g‘ri keladi.

Mustaqillik yillarida viloyatda ishlab chiqarilayotgan paxta tolasi negizida to‘qimachilik sanoatida zamonaviy qo‘shma korxonalar qurib ishga tushirildi. Jumladan 1986 yilda Buxoro to‘qimachilik kombinati filiali sifatida ish boshlagan Jarqo‘rg‘on to‘qimachilik korxonasi negizida mustaqillik yillarida O‘zbekiston -Buyuk Britaniya ishbilarmonlari bilan hamkorlikda “Surxonteks” qo‘shma korxonasi qurib ishga tushirildi. Korxonada Yevropaning rivojlangan mamlakatlarida ishlab chiqarilgan zamonaviy o‘quv dastgohlari bilan jihozlandi. Bu yerda asosan paxta tolasini qayta ishlash asosida ip kalava, ip-gazlama mahsulotlari ishlab chiqarilmoqda. Viloyat ichki iste‘mol bozorida gazlama mahsulotlarga bo‘lgan ehtiyojining 35 foizi korxonada ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar hissasiga to‘g‘ri keladi, shu bilan birgalikda korxonada ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar jahonning Turkiya, Rossiya, Xitoy, Polsha, Belgiya, Germaniya kabi davlatlariga eksport qilinmoqda.

1-jadval

Surxondaryo viloyatida tashkil etilgan paxta-to‘qimachilik ishlab chiqarish klasterlari

t/r	Paxta - to‘qimachilik ishlab chiqarish klasterlari	Joylashgan tuman nomi	Paxta ekiladigan maydoni, gektar
1	“Angor Surxon g‘ururi”MChJ	Angor	6700,0
2	“Surxondaryo Agroxizmat”MChJ	Bandixon, Qiziriq, Sherobod	16874,0
3	“Termiz Jayxun Cluster” MChJ	Bandixon, Jarqo‘rg‘on, Qumqo‘rg‘on	15594,0
4	“Surxon Sifat Tekstil”MChJ	Denov	10288,0
5	“Shoshmaxkashshob”MChJ	Oltinsoy,Uzun,Sariosiyo	8372,0
6	“Indenim Cluster”MChJ	Termiz	2216,0
	Jami		60044,0

Manba: <https://uzts.uz/paxta-toqimachilik-klasterlari> [4].

Yuqorida keltirilgan jadval ma'lumotlaridan ma'lumki, viloyatda tashkil etilgan paxta-to'qimachilik ishlab chiqarish klasterlari 6 tani tashkil etib, ularning tasarrufida 60044,0 gektardan ortiq paxta ekiladigan maydonlar mavjud. Viloyat paxta-to'qimachilik ishlab chiqarish klasterlarining eng yiriklari "Surxondaryo Agroxizmat" MChJ, "Termiz Jayxun Cluster" MChJ lari bo'lib, ularga jami paxta ekiladigan maydonlarning 54 foizi to'g'ri keladi.

2020-yilda Surxondaryo viloyatida 5 ta paxta-to'qimachilik ishlab chiqarish klasterlari faoliyat yuritib, ushbu xo'jalik subektlari tomonidan 116 332tonna paxta xom ashyosi tayyorlanib, 39728 tonna paxta tolasi, 20 134 tonna ip kalava ishlab chiqarilgan.

Viloyat hududida to'qimachilik sanoatini rivojlantirishda yetarli resurslar bo'lsada, lekin ulardan maksimal samarali foydalanish darajasi ancha emas. Buning uchun quyidagi xulosalarni chiqarish maqsadga muvofiq deb o'ylaymiz.

Bular quyidagilar.

- Viloyatning ayni vaqtda ishlab turgan to'qimachilik korxonalarida ishlab chiqarishni kombinatlashuv siklini yo'lga qo'yish orqali tayyor to'qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish;

- Viloyat to'qimachilik sanoati korxonalarining hududiy tarkibini takomillashtirish; Bu borada Muzrabot, Qiziriq, Angor, Termiz tumanlarida qo'shimcha zamonaviy to'qimachilik sanoati korxonalarini qurib ishga tushirish;

- Viloyatda tashkil etishda paxta-to'qimachilik ishlab chiqarish klasterlarini yaxlit (kompakt) holda hududiy joylashtirishga e'tiborni qaratish lozim. Bu yerda xom-ashyo, yoqilg'i, energiya, transport omillaridan samarali foydalanishga erishiladi;

- Mintaqada tashkil etilgan paxta-to'qimachilik ishlab chiqarish klasterlarini ip-gazlama, trikotaj, paypoq va boshqa tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishga ixtisoslashtirish;

- Viloyat to'qimachilik sanoati negizida iste'mol omili ehtiyojidan kelib chiqib yetarli mehnat resurslari mavjud. Qishloq tuman markazlarida tikuvchilik, trikotaj

sanoati korxonalarini qurib ishga tushirish orqali mintaqada iqtisodiy-ijtimoiy muammolarni hal etish;

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, viloyatda to'qimachilik sanoatini rivojlantirish orqali ichki iste'mol bozorini sifatli mahsulotlar bilan ta'minlash yangi ish o'rinlarini yaratish, asosida aholi bandligini ta'minlash pirovardida aholining turmush farovonligini oshirib borish bugungi kundagi eng muhim ustuvor vazifalardan biridir.

ADABIYOTLAR

- 1) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son Farmoniga 1-ilova
2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi.51 b.
- 2) Rahimov F.X,Usmonov B.Sh, Qushiev H,H.Klaster nazariyasi va unga amaliy yondoshuvlar.<https://mineconomy.uz/uploads> 7 b.
- 3) Surxanstat.uz-sayti.
- 4) <https://uzts.uz/pahta-toqimachilik-klasterlari>

SHAHARLARNI HUDUDLARGA TAQSIMLASH

A.M.Abdurahmanov, A. Azimova,

talaba **A. Muhammadov**

Andijon iqtisodiyot va qurilish instituti

akhmadjon00@mail.ru

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada shaharsozlik asoslari va barqaror rivojlanish fanidan shaharsozlikni hududlarga taqsimlash jarayonlari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: *qurilish, loyihalash, qurilish jarayonlari, shaharsozlik, bino, inshoot.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье описаны принципы градостроительного планирования и методы распределения градостроительного планирования на субрегионы с точки зрения устойчивого развития.

Ключевые слова: *строительство, проектирование, строительные процессы, градостроительство, здание, сооружение.*

ANNOTATION

This article describes the principles of urban planning and methods for distributing urban planning into subregions from the point of view of sustainable development.

Key words: *construction, design, construction processes, urban planning, building, structure.*

KIRISH

Qurish qoidalari hududni rejalashtirish tarhi va tumanni (tumanlar guruhlarini) rejalashtirish loyihalari, aholi punktining bosh rejasi hamda har bir hududning shaharsozlik reglamentlari asosida ishlab chiqiladi.

Hududlarning zonalashtirilishi qulay hayot faoliyati muhitini ta'minlashga, hududlarni tabiiy va texnogen xususiyatga ega favqulodda vaziyatlar ta'siridan muhofaza qilishga, aholi hamda ishlab chiqarish haddan tashqari zich joylashishining, atrof-muhit ifloslanishining oldini olishga va muhofaza etiladigan tabiiy hududlardan foydalanishga, shuningdek madaniy meros obyektlarini, qishloq xo'jaligi erlari va o'rmonzorlarni muhofaza qilishga qaratilgan.

HUDUDLARDAN SHAHARSOZLIK FAOLIYATINI AMALGA OSHIRISH UCHUN FOYDALANISHDA CHEKLOVLAR

Aholi punktlarining hududlarida quyidagi hududiy zonalar belgilanishi mumkin. Turar joy zonalarida sanitariya-himoya zonalarini belgilash talab etilmaydigan hamda faoliyati atrof-muhitga zararli ta'sir ko'rsatmaydigan (shovqin, tebranish, magnit maydonlari, radiatsiya ta'siri, tuproq, havo, suvning ifloslanishi va boshqa zararli ta'sirlar), alohida turgan, birgalikda qurilgan, birgalikda-qo'shimcha qilib qurilgan yoki qo'shimcha qilib qurilgan ijtimoiy va madaniy-maishiy obyektlarni, ibodatxonalarni, avtomobil transporti turargohlarini, sanoat, kommunal va omborxonalarini joylashtirishga yo'l qo'yiladi.

Qishloq xo'jaligi maqsadlarida foydalaniladigan zonalar

Harbiy obyektlarning va boshqa rejimli hududlarning zonalarini o'ziga nisbatan alohida rejim belgilanadigan obyektlarni joylashtirish uchun mo'ljallangan. Mazkur zonalarining hududlaridan aholi punktlari chegaralari doirasida foydalanish tartibi shaharsozlik normalari va qoidalarining, maxsus normativlarning va qurish qoidalarining talablari inobatga olingan holda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

SHAHARSOZLIK OMILLARI

Shaharsozlik omillari jamoat binolarini shaharning rejali tuzilmasidagi joylashuvini belgilab beradilar. Shahar hududi funksional foydalanishiga qarab istiqomat, ishlab chiqarish va landshaft-rekreatsiya zonalariga bo'linadi. Istiqomat hududi uy-joy fondini, jamoat bino va inshootlarini, shu jumladan ilmiy-tadqiqot institutlari va ularning komplekslarini, shuningdek sanitariya-himoya zonalarini tashkil etishni talab etmaydigan alohida kommunal va sanoat obyektlarini joylashtirish, shahar ichidagi qatnov yo'llari, ko'chalar, maydonlar, park va bog'lar, bulvar va umumiy foydalanishdagi joylar uchun mo'ljallanadi. Shahar va qishloq aholi punktlaridagi istiqomat hududlarining rejali tuzilmasini jamoat markazlari, turar-joy imoratlari, ko'cha-yo'l tarmog'i, umumiy foydalanishdagi ko'kalamzorlashtirilgan hududlarning o'zaro bog'lanishini va, shu bilan birga, umuman, aholi punktining maydoni va hududining tabiiy sharoitlariga bog'liq bo'lgan rejali tuzilmasini inobatga olgan holda loyihalashtirish lozim.

Shaharlarda o'z tarkibida umumshahar markazi, rejalashtirilgan hududlar (zonalar) markazlari, turar-joy va sanoat zonalari, dam olish zonalari, kundalik ehtiyojlar uchun savdo-maishiy markazlari, shuningdek shahar yaqinida joylashtirilishi mumkin bo'lgan ixtisoslashtirilgan (tibbiy, o'quv, sport va boshqa) markazlar mavjud bo'lgan jamoat markazlari tizimini shakllantirish lozim.

Jamoat markazlarining soni, tarkibi va joylashtirilishi shaharning kattaligi, uning joylashuv tizimida tutgan o'rni va hududning funksional-rejali tashkil etilishini hisobga olgan holda qabul qilinadi. Yirik va juda yirik shaharlar, shuningdek tuzilmasi qismlarga ajratilgan shaharlarning umumshahar jamoat markazi, odatda, shahar miqyosidagi kichik markazlar bilan to'ldiriladi. Kichik shaharlar va qishloq aholi punktlarida yagona jamoat markazi shakllantirilib, turar-joy imoratlari zonasida joylashtiriladigan kundalik foydalanishdagi obyektlari bilan to'ldiriladi.

Umumshahar markazida, uning o'lchamlari va rejalashtirilishiga bog'liq ravishda, umumshahar yadrosini tashkil etuvchi o'zaro bog'langan jamoat hududlar (bosh ko'chalar, maydonlar, piyoda zonalari) tizimlarini tashkil etish lozim. Tarixiy

shaharlarda umumshahar markazi yadrosini tarixiy imoratlar qurilgan hududda to'liq yoki qisman shakllantirishga qaror topgan tarixiy muhitni saqlab qolishni ta'minlash shartiga rioya qilinganida yo'l qo'yiladi. Turar-joy imoratlarini qurish va aholiga madaniy-maishiy tizimini shakllantirishning shaharsozlik konsepsiyasi ishlab chiqilgan bo'lib, unga muvofiq har bir shaharsozlik tuzilmasi uchun muayyan xizmat ko'rsatish bosqichi mos kelishi kerak: shaharga - epizodik xizmat ko'rsatish, turar-joy tumaniga - davriy xizmat ko'rsatish, mikrotumanga - kundalik xizmat ko'rsatish.

SHAHARLARNING KENGAYISHI JARAYONLARI (URBANIZATSIYA)

Shaharlarning kengayishi jarayonlari ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning ajralmas qismi va ularning bevosita hosilasi bo'lib, qator muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Bu muammolarning qamrovi keng bo'lib, ekologik, iqtisodiy, ijtimoiy, tibbiy, madaniy, ma'naviy-axloqiy jihatlar bilan tavsiflanadi. Bunda ishlab chiqarish atrof-muhitga o'tkazadigan bosimining kuchayishi, suv ta'minotidagi kamchiliklar, transport tarmoqlariga me'yoridan ortiq yuk tushayotgani, shahar turmush tarzi bilan bog'liq kasalliklarning tarqalishi, jinoyatchilikning ortishi va boshqa muammolar eng dolzarb hisoblanadi. Demak, jahon urbanizatsiyasining zamonaviy bosqichi miqdor va sifat xususiyatlari, shuningdek, turli ko'rinishdagi muammoli jihatlari bilan tavsiflanadi. Aynan shu kabi muammolar ayni hozirda Toshkent shahrida ham og'riqli savol bo'lib qolmoqda, chunki, qurilish ishlarining tartibsiz va juda keng ko'lamda amalga oshirilayotganligi, yashil zonalarning sun'iy ravishda qisqartirilayotganligi kabi holatlar yaqin kelajakda o'z qobatlari ko'rsatmasdan qolmasligi aniq bo'lib bomoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Isamuxamedova D. U. Adilova L.A. Shaharsozlik asoslari va landshaft arxitekturasi: 1 qism, darslik / O'zR oily va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi,-Toshkent: Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2009 - 160 b.
2. Mirzayev M.K., Latipov D.V. O'zbekiston Respublikasi shaharsozlik asoslari. O'quv qo'llanma. T.2000 TAQI.
3. Mirzayev M.K. Tumanni rejalashtirish asoslari. O'quv qo'llanma. T.2001 TAQI.
4. Isamuhamedova D.U. «Shaharsozlik asoslari». O'quv qo'llanma. T., 2000- u.

ELEKTRON MANBALAR:

1. www.lex.uz.
2. www.advice.uz.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРАКТИЧЕСКОГО ПСИХОЛОГА

Сирожиддинова З.М.

директор ИРЦ ТГСИ

Ташкентский Государственный стоматологический институт

АННОТАЦИЯ

Работа практического психолога позволяет выделить и описать десять основных качеств работы квалифицированного психолога. Многие вопросы решаются в профессиональном, этическом кодексе психологов, которые есть в каждой стране, где эта профессия распространена в достаточной мере.

Ключевые слова: *Специфичность, эффективность, квалификация, профессиональная подготовка.*

PROFESSIONAL ACTIVITIES OF A PRACTICAL PSYCHOLOGIST

ABSTRACT

The work of a practical psychologist allows us to identify and describe the ten main qualities of a qualified psychologist. Many issues are resolved in the professional, ethical code of psychologists, which are in every country where this profession is sufficiently widespread.

Key words: *Specificity, efficiency, qualification, professional training.*

Самое важное во всех разнообразных подходах к теории и практике профессионального психолога — это индивидуальная оценка личности в социальной среде, применение методов позитивного роста и развития.

➤ ***Межличностное влияние в работе практического психолога***

Квалифицированный психолог понимает, что его реакция влияет на студента и наоборот — реакции студента влияют на него самого. Он осознает это влияние и во взаимодействии с клиентом его специально выделяет, фиксируя как свои чувства, мысли, желания и возможности, так и чувства, мысли, желания и возможности студента. Квалифицированный психолог это делает путем пересказа переживаний студента, в виде открытых и закрытых вопросов и т. п. Существенно важно, что все эти виды воздействия на студента показывают межличностное влияние, то есть показывают изменение в мыслях, чувствах, желаниях и возможностях как студента, так и психолога.

➤ ***Человеческое достоинство*** в работе практического психолога является самоценностью. Для квалифицированного психолога уважение достоинства студента является аксиомой, которая определяет его честность.

Для неквалифицированного психолога неуважительное, даже оскорбительное отношение к студенту не является предметом профессиональной рефлексии, он склонен приписывать своей профессии сверх значимость, которая позволяет относиться к другим людям с позиции сверху. Для неквалифицированного психолога нет специальных профессиональных проблем в получении и передаче психологической информации, чаще всего для этого он использует псевдоквалифицированный жаргон или перегружает свою речь специальными терминами, подчеркивая исключительность своей профессии.

➤ ***Отношение*** квалифицированного психолога характеризуется тем, что он рассматривает теорию как отражение реальности, он видит в ней манеру мышления, вытекающую из его культурной и половой принадлежности. Он рассматривает теорию как способ мышления, который может совершенствоваться и меняться в зависимости от культурной и половой принадлежности человека. Квалифицированный психолог понимает, что в любой теории есть предмет и способы его описания; если предмет (внутренний

мир человека) для всех исследователей один, то способы его описания, анализа, обобщения для всех студента будут разными. Это он видит и в своей собственной обобщенной теории, поэтому может соотносить ее с другими теориями.

Неквалифицированный психолог игнорирует способы мышления студента различных теорий, не выделяет предмета теории и способа мышления автора. Для него нет проблемы соотношения своей теории и теорий других студентов.

Описанные выше качества профессиональной деятельности практического психолога позволяют утверждать, что у квалифицированного психолога принципиально отличная от неквалифицированного психолога исходная точка в понимании и получении психологической информации о студенте. Позиция квалифицированного психолога основана на профессиональной рефлексии, позиция неквалифицированного психолога основана на его Я - концепции.

При этом практический психолог, независимо от его теоретической ориентации, должен использовать в своей работе такие понятия, как жизнь, смысл жизни, место ученика в жизни, ценности, индивидуальность.

Момент работы квалифицированного практического психолога со студентами очень сложен, который по степени сложности приближает ее к работе летчика-испытателя,—это необходимость постоянной профессиональной работа требующего точности профессионального действия для оказания эффективной психологической помощи.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аллан Е. Консультирование и психотерапия — сочетание методов, теории и практики. Пер с англ — Новосибирск.
2. М.В. Гамезо. Атлас по психологии: Информационно – методическое пособие к курсу «Психология человека». М., 1999.

УДК: 616.351-007.22-055.2-07

ДИАГНОСТИКА И ЛЕЧЕНИЕ ПЕРСИСТИРУЮЩЕЙ КЛОАКИ У ДЕВОЧЕК

¹ Якубов Э.А., ² Отамурадов Ф.А., ¹ Сафаралиев Ж.С.

¹Ташкентский педиатрический медицинский институт

²Термезский филиал Ташкентской медицинской академии

yakubov.e.a.1972@mail.ru;

javlonsafaraliyev1995@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В статье представлен краткий обзор литературных данных о персистирующей клоаке, а также результаты диагностики и лечения 24 девочек с указанной патологией в нашей клинике. ПК представляет собой многовариантное слияние анатомических структур с формированием общего канала или урогенитального синуса. Это обуславливает возникновение различных осложнений требующих оперативного вмешательства. С протяженностью общего канала увеличивается число сопутствующих аномалий с выраженными анатомическими и функциональными нарушениями. В 5 наблюдениях оперативные вмешательства проведены без наложения колостомы, в 19 - с колостомой. Методом выбора хирургической коррекции заднесагиттальная аноректоуретеровагинопластика. В 4 наблюдениях дополнительно использован брюшно-промежностный доступ.

Ключевые слова: персистирующая клоака, анатомические формы, диагностика, лечение.

ABSTRACT

The article provides a brief overview of published data on the persistent cloaca, as well as the results of the diagnostic and treatment of 24 girls with this pathology in our hospital. PC is a multivariate fusion of anatomical structures with the formation of a common channel or urogenital sinus. This leads to the occurrence of various complications requiring surgical intervention. With the total length of the channel increases the number of associated anomalies with severe anatomical and functional disorders. In 5 cases surgical treatment without colostomy, 19 - with colostomy. The method of choice of surgical correction posterior sagittal anorectoureterovaginoplastik. In 4 cases additionally used abdominal-perineal access.

Keywords: *persistent cloaca, anatomical forms, diagnosis, treatment.*

ВВЕДЕНИЕ

Клоака – транзитное эмбриональное образование, возникающее в процессе дифференцировки органов и тканей дистального конца зародыша. При данной патологии девочка рождается с целым спектром пороков развития с вовлечением прямой кишки, уретры и влагалища. В результате их слияния с общим каналом открывается единое отверстие в месте нормального мочеиспускательного канала.

Цель исследования

Анализ методов диагностики, хирургической коррекции и результатов лечения детей с персистирующей клоакой (ПК).

ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ

По данным различных авторов, ПК составляет 1 случай на 40000 - 50000 живых новорожденных [3,5,6]. Определение диагноза облегчается расширяющимися возможностями антенатальной диагностики [7]. Дифференцированный подход к выбору хирургической тактики обеспечивает лучшие результаты лечения [1,2,3,6]. К сожалению, в настоящее время наблюдаются диагностические ошибки и случаи позднего оперативного лечения

на фоне возникших осложнений [2,4,5]. Высокое сочетание сопутствующих аномалий других органов и систем также определяет выбор тактики хирургической коррекции, влияющей на результаты лечения [4].

Материалы и методы исследования

В 2010-2022 гг. в клинических базах кафедры госпитальной детской хирургии ТашПМИ на обследовании и лечении находились 24 девочек с ПК. Варианты ПК и длина общего канала разделены с учетом рекомендаций Levvit MA, Pena A. [5]. Больным проводили клинические и специальные (клоакаскопия, фистулография) методы для оценки анатомо-функционального состояния промежности, характера и формы клоаки.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

Основной метод диагностики клоаки – осмотр промежности, при котором определяются атрезия ануса, и недоразвитие наружных органов гениталий. При разведении половых губ на месте долженствующего наружного отверстия уретры можно увидеть единственное отверстие общего канала различного диаметра. Гипертрофия клитора у 2 девочек при других местных изменениях ПК в направительном диагнозе ошибочно расценена гермофродизмом. Несмотря на выраженные анатомические изменения, включая атрезию ануса при клоакальной аномалии у 15 (62,5%) больных критические нарушения физиологических отправления (выделение мочи и кишечного содержимого) не наблюдались. Поэтому в хирургический стационар больные были направлены с опозданием, что свидетельствует о недостаточной осведомленности врачей к полноценному клиническому осмотру и обследованию больных с аноректальными аномалиями.

При рождении ребенка с АРМ обязателен осмотр хирургом неонатологом. Правильная интерпретация объективных и данных УЗИ определяет план дальнейшей диагностической и лечебной тактики. На данном этапе важно определить показания к наложению колостомы. При ПК за исключением легких форм (протяженность общего канала до 1 см) требуется наложение колостомы. Выбор места наложения стомы необходимо определять с учетом анатомии

порока и необходимости создания неовагины из оставленного дистального отдела стомы на этапе корригирующей операции. Этим требованиям отвечает наложение стомы в пределах терминальной части нисходящей и начального отдела сигмовидной кишки. При выборе места и уровня наложения необходимо ориентироваться на данные контрастной ирригографии.

При ПК обязательна клоакоскопия при помощи цистоскопа, позволяющая оценить высоту соустья анатомических структур. При этом не всегда можно получить информацию о состоянии анатомических структур, образующих клоаку. Дополнительные сведения можно получить, используя рентгеноконтрастные и ультразвуковые исследования. Более ценными являются данные ирригограммы через стому или общий канал с водорастворимыми контрастными веществами для определения анатомии и планирования предстоящей операции: отделение прямой кишки от общего канала с последующем ее низведением; использование части толстой кишки в качестве материала для наращивания влагалища при его гипо – или аплазиях.

УЗИ при ПК высокоинформативно для выявления, нередко наблюдаемого гидрокольпоса и сочетанных урологических аномалий. Однако УЗИ и магнитно-резонансная томография (МРТ) органов малого таза для определения размеров и структур внутренних половых органов в наших наблюдениях были мало информативны, что связано с малыми размерами органов у детей раннего возраста. Диагностические возможности компьютерной томографии усиливаются на фоне экскреторной урографии или дополнительного контрастирования общего клоакального канала. У 13 (54,2%) больных длина общего канала составила до 3 см, у 11 (45,8%) - больше 3 см.

Данные дооперационных исследований (клоакография, контрастирование общего канала, УЗИ) и интраоперационные находки свидетельствует, что при ПК более выраженные изменения наблюдаются со стороны влагалища. В связи этим усложняется его разделение от уретры, вагинопластика и восстановление сообщения с маткой. Из 24 больных гипоплазия влагалища констатирована у 2,

аплазия – у 5 девочек, во всех этих наблюдениях размеры матки не соответствовали возрастным параметрам.

Хирургическая коррекция при ПК представляет значительные сложности из-за особенностей строения при высоких слияниях и длинном общем канале, уродинамических и инфекционных осложнений, возникающих вследствие обструкции выходного отдела мочевого пузыря, сочетанных аномалий других органов и систем. У 4 (16,7%) новорожденных наблюдались признаки [кишечной непроходимости](#). В течение суток перестал отходить меконий и газы, постепенно нарастал вздутие живота, ребенок становился беспокойным и отказался от еды. Постепенно развивался рвота желудочным содержимым, [желчью](#) и [каловыми массами](#). После соответствующей предоперационной подготовки, у всех этих больных была наложена кишечная стома в экстренном порядке. 15 (62,5%) больным колостомы наложены в плановом порядке в разные сроки заболевания. Из 24 больных 5 (20,8%) при длине общего канала до 1 см коррекция ПК проведена заднесагиттальной аноректовагинопластикой (4), брюшно-промежностным доступом с низведением прямой кишки и вагинопластикой (1) без наложения защитной колостомы. В 4 наблюдениях прямая кишка впадало в урогенитальный синус длиной 1-1,5 см. Разделение и восстановление анатомических структур клоаки, их размещение в естественных местах удалось без технических трудностей. У одной девочки при сообщении недоразвитой прямой кишки с вершиной общего канала длиной 1,5 см и шириной 1,8 см удалось разобщить урогенитальный синус уретеровагинопластикой. Однако из заднесагиттального доступа не удалось низвести прямую кишку без натяжения на промежность несмотря на максимальную ее мобилизацию. Данное обстоятельство стало показанием переходу на лапаротомию, мобилизацию, свободное низведение и фиксацию прямой кишки в виде висячей культи длиной 2,0 см от уровня кожи промежности. Данный подход предпринят для предупреждения ретракции

низведенной прямой кишки, снижения риска инфицирования и несостоятельности уретеровагинопластики.

Из 24 оперированных 2 новорожденных (8,3%) умерли в послеоперационном периоде на этапе наложения колостомы. Причиной смерти стало тяжелое общее состояние детей, обусловленное сложными сочетанными аномалиями и осложнениями сопутствующих соматических заболеваний. Течение раннего послеоперационного периода у больных с наложением и без наложения колостомы было в основном благополучным. Лишь в 6 наблюдениях после наложения колостомы отмечены признаки инфицирования раны промежности с вторичным натяжением без выраженных анатомических нарушений со стороны «заинтересованных органов» и косметических нарушений в промежности. При повторных осмотрах через 2-3 мес. у 2 из 3 девочек, которым дистальную часть влагалища сформировали из местных тканей, отмечено рубцовое сужение неовагины.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Для установления анатомических вариантов ПК и сопутствующих аномалий необходимы комплексные специальные исследования. Особенно важно определить длину общего канала и характер слияния анатомических структур. Принято разделять патологии по длине общего канала: до 3 см и более; по характеру слияния - урогенитальный синус или общая клоака. Эти признаки определяют выбор одноэтапной или многоэтапной тактики лечения, способа хирургической коррекции.

Результаты хирургической коррекции зависят не только от длины общего канала, но и его диаметра, от структуры органов, образующих клоаку. При благоприятных анатомических вариантах результаты удовлетворительны. При тяжелых формах наблюдаются выраженные функциональные нарушения тазовых органов и возникает необходимость повторного оперативного вмешательства.

Все этапы хирургической коррекции (наложения колостомы и собственно коррекция) следует проводить в оптимальные сроки в специализированных учреждениях, имеющих опыт лечения детей с тяжелыми формами аноректальных аномалий.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Аверин В.И., Ионов А.Л., Каравеева С.А. и др. Аноректальные мальформации у детей (Федеральные клинические рекомендации) // Детская хирургия. 2015. – № 4. – С. 29-35.
2. Киргизов И.В., Шишкин И.А., Шахтарин А.В. и др. Хирургическое лечение персистирующей клоаки у детей// Колопроктология. 2014. – №2. – С.21-23.
3. Bischoff A. The surgical treatment of cloaca// J. Pediatric Surgery, 2016. Vol. 51, – pp. 102-107.
4. Gupta A, Bischoff A. Pathology of cloaca anomalies with case correlation// J. Pediatric Surgery, 2016. – Vol. 51, – pp. 66-70.
5. Levitt MA, Pena A. В кн.: Ashcraft's Pediatric Surgery 6th Edition. George W. Holcomb III. 2014, pp. 492-514.
6. Peña A. Cloaca-Historical aspects and terminology// J. Pediatric Surgery, 2016. – Vol. 51, – pp. 62-65.
7. Peiro JL, Scorletti F, Sbragia L. Prenatal diagnosis of cloacal malformation// J. Pediatric Surgery, 2016. Vol. 51, – pp. 71-75.

MALIKA ABDULLAKHOJAYEVA'S SCIENTIFIC LIFE

Tillayeva Madina

Student of masters degree Tashkent Medical Academy

ANNOTATION

Science is like the sea. When you explore it, you will feel that it is so infinite and powerful. The treasure left by the people of science is the greatest legacy that will last for a lifetime. This article is about one of such great people, scientist Malika Abdullakhojayeva, who made a great contribution to the science of pathological anatomy. It is dedicated to Samatovna. Abdullaxjayeva Malika Samatovna was the director of the Pathological Anatomical Center of the Republic, Hero of Uzbekistan, Honored Scientist of Uzbekistan, Academician of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Medical Sciences, Professor.

Keywords. *Reactive and pathological processes, neuropathology, neuromorphology, immunopathology, pathohistology, cytology.*

Malika Abdullakhojayeva Samatovna was born on November 28, 1932 in Moscow, Russia. After graduating from the 110th secondary school of Tashkent with a gold medal, in 1950 he was admitted to the medical faculty of the Tashkent State Medical Institute (ToshDTI). During her studies, she became a state scholarship holder, the chairman of the students of the scientific community. Malika Samatovna began her scientific career in the scientific circle under the pathologic anatomy (1953-1956) during her student years. In recent years, Malika Samatovna continued her work on the study of reactive and pathological processes of the central nervous system. In 1956, after graduating from ToshDTI with excellent grades, Malika Samatovna entered the post-graduate course of the Brain Institute of the USSR Academy of Medical Sciences on December 27, 1960. became a doctor of sciences. In 1969, Malika Samatovna was

elected to the department of pathological anatomy, in 1970 she was awarded the title of professor, and her students developed a program on the problems of neuropathology and neuromorphology Professor M.S. Abdullahojayeva is a well-known scientist in clinical immunopathology and experimental field. Another direction of his research and with his students was the study of complications and pathogenesis of pathological anatomy in pregnancy. For 35 years, while he was the head of the department of pathological anatomy of the Medical Institute of Malika Samatovna, he trained highly qualified doctors, a higher educational institution in the field of medicine. made a great contribution to the training of pedagogues, doctors of medical sciences. After the separation of the First and Second ToshDTI in 1990, the scientist headed the department of pathological anatomy of the Second ToshDTI until 2000. In 1997-1999, he created the 2-volume textbook "Human Pathological Basis" at medical universities. In 1995, M.S. Abdullahhojayeva became a corresponding member of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan, and in 2000, she became a full member. From 1972 to 1997, he made a great contribution to the development of pathological anatomy as the chief pathological anatomist of the Republic of Uzbekistan in terms of health care. For the first time, an internship department of pathological anatomy was established, a department of pathological anatomy Today, on his initiative, the only Republican center of pathological anatomy in the CIS countries was established. In its base, masters of all medical specialties receive training, clinical experience is conducted, and 5 departments: pathogistology, bacteriology, virology, cytology laboratories are working. RPM laboratory, electron microscopy, medicine and molecular genetics, as well as biotechnology cell laboratory were established. Thead of the Central Scientific Research Laboratory of the Uzbekistan Institute of Radiology, Radiology and Oncology (1963-69), Head of the Pathomorphology and Histochemistry Laboratory of the Uzbekistan Institute of Radiology, Radiology and Oncology (1963-69), TashTI (1969-1990), since 1990, head of the Department of Pathological Anatomy of the 2nd TashTI Abdullahojayeva's scientific works are mainly devoted to the issues of immunopathology of the nervous system, geographical pathology and the history of

medicine. She is the founder of a new direction in the field of medicine in Uzbekistan - transplant immunopathology. The first pathological anatomy textbook published in Uzbek and Russian (1997) author. Honorary citizen of the state of California (since 1986). In 2005, under the guidance of M.S. Abdullahojayeva is the founder of the large scientific-pedagogical and practical school of pathological anatomy: under her leadership, 13 doctors of medical sciences and 58 candidates of medical sciences have graduated. Today, his students work not in large medical centers of Uzbekistan, but in a number of Central Asian regions, as well as in Russia, Israel, India, Yemen, Egypt, Nepal, and the USA. M.S. Abdullahojayeva has several state awards: the Order of "Veteran of Labor" (1970), the Order of "Badge of Honor" (1976), the honorary title of "Honored Scientist of Uzbekistan" (1980), "Hero of Labor" Order (1984), "Excellence of Higher Education" (2000), "Fame of Labor" (2003). In 2006, by the decision of the President of the Republic of Uzbekistan, M.S. Abdullahojayeva was awarded the title of "Hero of Uzbekistan" and "Golden Star". The Academy of Sciences of Uzbekistan suffered a severe divorce. Hero of Uzbekistan, academic woman Abdullahojayeva Malika Samatovna died on June 26, 2018.

REFERENCES

1. Редакционная коллегия журнала «Архив патологии».
2. "Ózbekiston Milliy Ensiklopediyasi" 2014-yil.
3. "Ózbek sovet ensiklopediyasi".
4. Ziyonet.uz.
5. Akademiklar.uz

GAT DASTURLARI YORDAMIDA DEHQON XO‘JALIKLARI MA’LUMOTLAR BAZASINI ISHLAB CHIQISH

**Aliqulov G‘olib Nortoshovich,
Bobonazarov Toshmuhammad Yo‘ldashevich**

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada dehqon xo‘jaliklarining kartasini yaratish usullarini bajarishda GIS texnologiyalaridan keng ko‘lamda foydalanish yo‘lga qo‘yilgan.

Kalit so‘zlar: Xarita, Gis, geodezik ishlar, geografiya, kartografiya.

ABSTRACT

In this article, a large-scale use of GIS Technologies is established in the implementation of methods for creating a peasant farm card.

Keywords: Map, Gis, Geodetic works, geography, cartography.

GAT dasturlari yordamida dehqon xo‘jaliklari ma’lumotlar bazasini ishlab chiqishni takomillashtirish zarur manbalar kompyuter xotirasiga kiritiladi. Agar manbalar turli masshtabda bo‘lsa, bir masshtabga keltirish ishlari fotogrammetrik transformatsiyalash bosqichida amalga oshiriladi. Aero va kosmik rasmlarni o‘qish va tahlil qilish ishlari ham fotogrammetrik jarayonda olib borilishi mumkin. Bundan oldin dehqon xo‘jalik joylashgan yerlarning relyefi, suvlari, tuproq tarkibi kabi tabiiy sharoitlari deshifrovka jaroyoni bevosita joyda bajariladi.

Hozirgi kunda respublikamizda barcha sohalarda shu jumladan dehqon xo‘jaliklarining, qishloq xo‘jaligi korxonlarida axborot texnologiyalari shu darajada rivojlandiki, ularda kadastr ishlarini takomillashtirish davr talabiga aylandi. Bunda raqamli kartalar yaratish va ular bilan ishlash muhim ahamiyatga ega. Bu ishlarni

amalga oshirishdan maqsad qishloq xo'jaligida qo'llaniladigan raqamli kartalardagidek, dehqon xo'jaliklarining, aholi yashash joylari hamda bino va inshootlarni ro'yxatga olishda qo'llaniladigan raqamli kartalarini ishlab chiqishdan iborat. Chunki dehqon xo'jaliklarining raqamli kartalari ishlab chiqilsa juda katta ishni amalga oshirgan bo'lamiz. Raqamli kartalarning qulaylik tomoni shundaki, har-bir dehqon xo'jaliklarining chegaralari alohida raqamlanadi. Raqamli kartalarni yaratish uchun yangi zamonaviy asboblardan va dasturlardan zarur bo'ladi. Shu jumladan hozirda ishlab chiqarishda qo'llanilayotgan ArcGIS dasturi yangi raqamli kartalarni yaratishga judayam qo'l keladi. Ushbu dastur yordamida yaratilgan kartalar bilan ishlash foydalanuvchining imkoniyatlarini yanada kengaytiradi. Shuning uchun ushbu dastur yordamida dehqon xo'jaliklarining kartasini yaratish ishlarini takomillashtirish davr talabi hisoblanadi.

ArcGIS ESRI kompaniyasi tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, bu obektlarni geografik ma'lumotlari va atribut ma'lumotlari bilan birgalikda ishlash imkoniyatini beradi.

1-rasm. GIS texnologiyasi yordamida dehqon xo'jaligi kartalari yaratish.

ArcGIS dasturida ma'lumotlar bazasini yig'ish va saqlash juda qulay.

ArcGIS dasturida raqamli xaritalarini yaratish uchun quyidagilarni bajarishimiz kerak:

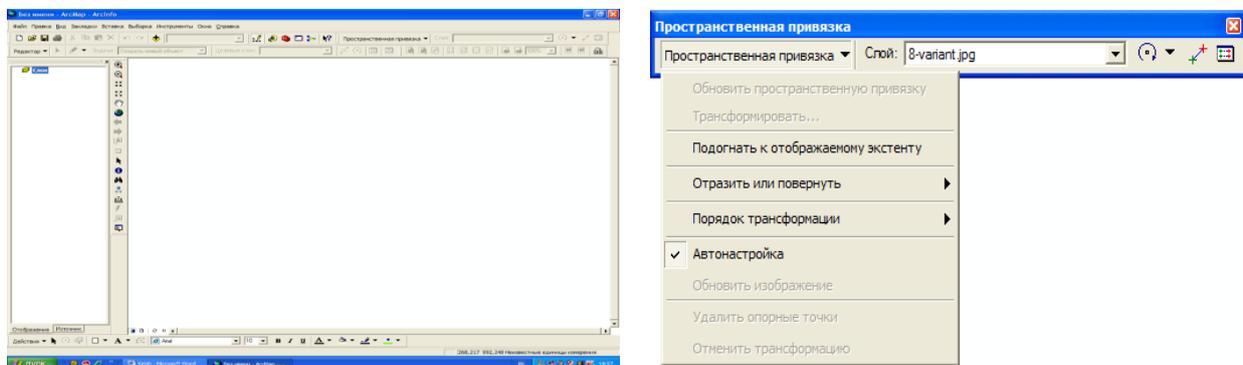
- ❖ ArcGIS dasturining ArcMap versiyasi kompyutor bazasiga o'rnatiladi;
- ❖ joyning masofadan turib raqamli fotokamera yordamida suratga tushiriladi;
- ❖ transformatsiyalangan suratlardan joyning fotoplani yoki fotosxemasi tuziladi;

- ❖ fotoplan olib joyga borib deshifrofka qilinadi;
- ❖ suratlarni ArcGIS dasturiga masshtab bo'yicha tushiramiz;

deshifrofka qilingan fotoplan yoki fotosxemaga qarab ArcGIS dasturiga raqamli karta chiziladi, shu bilan birgalikda ma'lumotlar ham kompyuterga kiritilib boriladi. ArcGIS dasturi asosan ikki qismdan iborat. 1.ArcMap 2.ArcCatalog

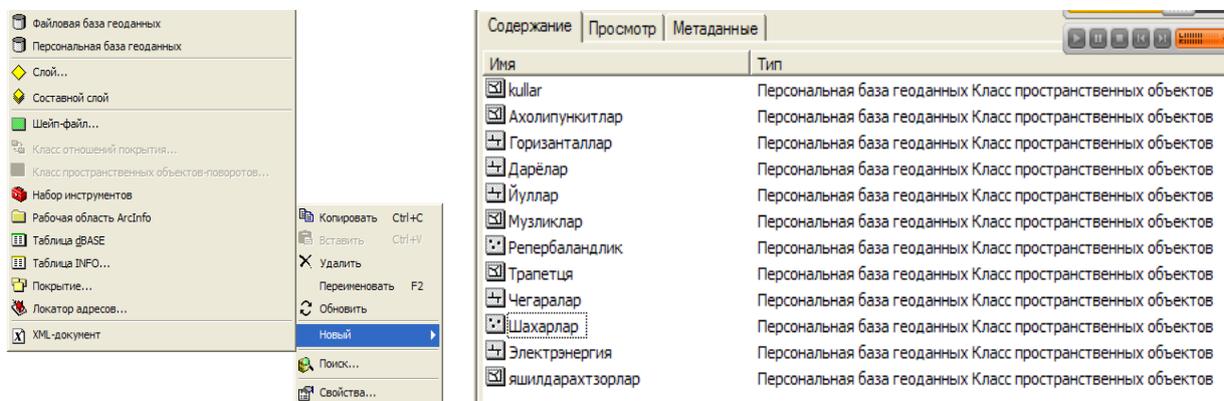
ArcGIS dasturining ArcMap ilovasida - Geografik obyektlarni atribut ma'lumotlar bilan ishlashda qo'llaniladi.

Ishchi oynadan ArcMapni yani dasturni ishga tushirish uchun, ishchi oynadan ArcMapning ustiga sichqonchani bosish orqali ishchi holatga tushiriladi.

2-rasm. ArcMapni dasturni ishga tushirish.

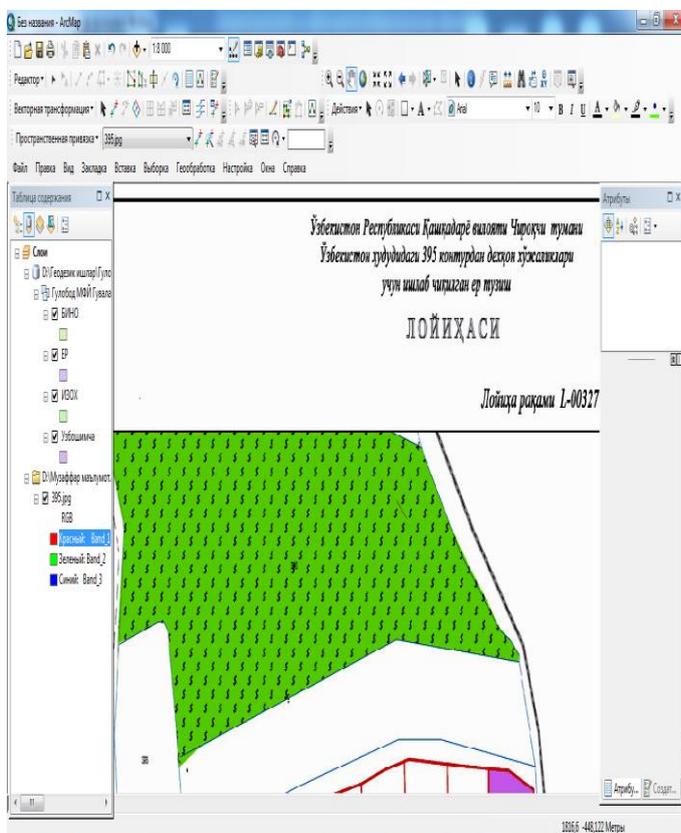
 tugmasi bosilib, variantning to'rtala burchagiga berilgan koordinata balandliklari qo'yiladi. Avtonastroyka yoqiladi va ekranda karta paydo bo'ladi.

3-rasm. Arc Catalog oynasini yaratish.

Arc Catalog oynasi ochilib **Персональная база** yaratib olinadi.

Персональная bazaning ichiga o‘zimizga kerakli sharli belgi, obyektlarni kiritamiz. Har bir shartli belgilarni davlat standartiga mos ravishda yasaladi.

Yasalgan har-bir shartli belgiga koordinatalar tizimidan sharoitimizga mos koordinatalar tizimini kiritamiz. Bizning respublikamizda ko‘proq Gauss Kruger koordinatalar tizimidan foydalaniladi. Barcha topografik va obzor-topografik kartalar teng burchakli ko‘ndalang silindirik proyeksiyada tuziladi. Bu proyeksiyani nemis olimi K.F.Gauss (1777-1855) nazariy jihatdan asoslagan bo‘lsa, ikkinchi bir nemis olimi L.Kryuger (1857-1923) uni hisoblash formulalarini ishlab chiqqan.

4-rasm. ArcMapga electron kartani import qilish.

Shuning uchun ham Gauss-Kryuger proyeksiyasi deyiladi. Bu proyeksiyada ellipsoid sirtidagi shakl burchaklari tekislikda aynan o‘ziga o‘xshash tarzda tasvirlanganidan unga teng burchakli yoki konform (o‘xshash) proyeksiya deyiladi.

Bu proyeksiya qishloq xo‘jaligiga oid kartalarni tuzishda ko‘proq qo‘llaniladigan proyeksiya hisoblanadi.

Chizikli obyektlarga kerakli ma’lumotlar kiritiladi. Masalan yo‘llar, gidrografiya, chegara, gorizontallar, elektr liniyalari, gaz quvurlari va boshqa chizikli obyektlarni olishimiz mumkin.

FODALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nortoshov, A. G. o'g'li, Aralov, M. M., & Aliqulov, G. N. (2023). QISHLOQ XO'JALIGI XARITALARINI YANGILASHDA MASOFADAN ZONDLASH MATERIALLARIDAN FOYDALANISH. *RESEARCH AND EDUCATION*, 2(3), 49–56. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/re/article/view/2669>
2. Ibragimov U., Aralov M.M. (2022). TOPOGRAFIK KARTALAR YARATISHNING ASOSIY USULLARI. *ARXITEKTURA, MUHANDISLIK VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR JURNALI*, 1(4),31–33.Retrieved from
3. Qilichev , Z. M., & Aralov , M. M. (2023). TOPOGRAFIK CHIZMACHILIK FANINI O'QITISHDA BO'LAJAK MUHANDISLARNING GRAFIK TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISH TAHLILI. *Innovative Development in Educational Activities*, 2(7), 674–679. Retrieved from <https://openidea.uz/index.php/idea/article/view/1100>
4. Aralov, M. M. (2022). MUHANDISLAR TAYYORLASH TA'LIMINING MUAMMOLARI VA YUTUQLARI. *INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING*, 1(4), 107–111. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/iclt/article/view/2630>
5. Алиқулов, Ғ., & Аралов, М. (2022). РЕЛЬЕФНИНГ РАҚАМЛИ МОДЕЛЛАРИНИ УЧУВЧИСИЗ УЧИШ АППАРАТЛАРИ ЁРДАМИДА ЯРАТИШ. *Innovatsion Texnologiyalar*, 1(4), 131–134. Retrieved from <https://ojs.qmii.uz/index.php/it/article/view/127>
6. Э.Р.Мирмахмудов, Э.Эгамбердиев, М.М.Аралов. Рекогносцировка пунктов геодезической сети в окрестности г. Карши. Современная наука в условиях модернизационных процессов: проблемы, реалии, перспективы. 2021. 261-267.
7. Мирмахмудов Э.Р. и др. Рекогносцировка пунктов 10 ALMA и 9 SICR геодинамической сети центрально-азиатского региона (CATS). Материалы IX съезда Географического общества Республики Узбекистан, 12-13декабрь 2014.Ташкент.

8. Мирмахмудов Э.Р. О необходимости создания ГНСС полигона для республик Центральной Азии. Вестник науки и образования. Москва, 2020. №6 (84). Часть 1.
9. Ниязов В.Р. GNSSдан фойдаланиб худудни ўрганиш ва геодезик таянч пунктлар тўрини яратиш. “Ўзбекистонда география фанининг долзарб масалалари” республика илмий-амалий конференцияси материаллари. Термиз, 2020 йил.
10. Мирмахмудов Э.Р., Ниязов В.Р., Аралов М.М. Анализ точности геодезических пунктов топографических карт вблизи промышленных объектов // *Universum: технические науки : электрон. научн. журн.* 2021. 2(83). URL: <https://7universum.com/ru/tech/archive/item/11285> (дата обращения: 25.02.2021).
11. Мирмахмудов Э.Р., Ниязов В.Р., Аралов М.М. Проектирование геодезической сети сгущения в окрестности промышленных объектов // Вестник науки. Научный журнал. №5-1(7), С. 212-220.
12. Э.Р.Мирмахмудов, Э.Эгамбердиев, М.М.Аралов. Рекогносцировка пунктов геодезической сети в окрестности г. Карши. Современная наука в условиях модернизационных процессов: проблемы, реалии, перспективы. 2021. 261-267.
13. Аликулов, Ф., & Аралов, М. (2022). РЕЛЬЕФНИНГ РАҚАМЛИ МОДЕЛЛАРИНИ УЧУВЧИСИЗ УЧИШ АППАРАТЛАРИ ЁРДАМИДА ЯРАТИШ. *Innovatsion Texnologiyalar*, 1(4), 131–134. Retrieved from <https://ojs.qmii.uz/index.php/it/article/view/127>.
14. Aralov, M. M., Berdiyev, D. F., & Abdiaziziov, A. A. (2021). UCHUVCHISIZ UCHISH APPARATLARINI KARTOGRAFIYA SOHASIDA QO ‘LLASH TAMOYILLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(3), 671-676.

SHAMOL ELEKTR STANSIYASIDA ISHLAB CHIQRILAYOTGAN ELEKTR ENERGIYASINI TEJASH

Javohir Boboqulov Saydulla o‘g‘li

Navoiy davlat konchilik va texnologiya universiteti

“Elektr energetikasi” kafedrası assistenti

Javohirsaydullayevich96@mail.ru

Otabek Xayrullayev Nurbek o‘g‘li

Navoiy davlat konchilik va texnologiya universiteti

“Elektr energetikasi” yo‘nalishi bakalavr talabasi

otabekxayrullayev77777@gmail.com

Ramazanov Bekzod Sheraliyevich

Navoiy davlat konchilik va texnologiya universiteti

“Elektr energetikasi” yo‘nalishi bakalavr talabasi

ramazanovbegzod23@gmail.com

ANNOTATSIYA

Shamol elektr stansiyalarini ishlab chiqarish va ulardan foydalanish bo‘yicha Germaniya jahonda etakchilik qilmoqda. Mazkur mamlakatda qisqa vaqt davomida 9000 MVt dan ziyod quvvatli Shamol elektr stansiyalar o‘rnatildi va bu jarayon jadal davom ettirilmoqda. Shamol elektr stansiyalarni ishlab chiqarish Germaniya va Daniya mamlakatlari eksportining salmoqli qismiga aylandi. Ayni vaqtda Yevropa mamlakatlari sanoatining Shamol elektr stansiyalar bilan bog‘liq tarmoqlarida 60 mingdan ziyod kishi doimiy ish bilan ta‘minlangan.

***Kalit so‘zlar:** Shamol, energiya, atmosfera, quvvat, o‘zgaruvcha tok, kuchlanish, chastota.*

ANNOTATION

Germany leads the world in the production and use of wind farms. For a short time in this country, wind farms with a capacity of more than 9,000 MW were installed, and this process is being rapidly continued. The production of wind farms has become a significant part of the exports of Germany and Denmark. At the moment, more than 60,000 people are constantly employed in the wind farm-related sectors of the industry of European countries.

Keywords: *wind, energy, atmosphere, power, variable current, voltage, frequency.*

KIRISH

Ba'zi mamlakatlarda shamol energetikasi sohasini maqsadli rivojlantirishga yo'naltirilgan tadbirlarga e'tibor qarataylik. 2020-yilga kelib, Germaniya 20 foiz elektr energiyasini Shamol elektr stansiyalar yordamida ishlab chiqarishni rejalashtirgan. Buyuk Britaniya, Norvegiya, Kanada, Hindiston, Yaponiya, Ispaniya, Yangi Zelandiya, Misr kabi mamlakatlarda yaqin kelajakda shamol energetikasi sohasini maqsadli rivojlantirish bilan bog'liq davlat rejalari ishlab chiqilgan[1,2]. Xalqaro Energetika Agentligi (IEA)ning taxminiga ko'ra, 2030-yilga kelib, sayyoramizda shamol energetikasiga bo'lgan ehtiyoj 4800 gigavattni tashkil etadi[3].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI.

Endi shamol energetikasining ba'zi iqtisodiy va ekologik afzalliklari haqida to'xtalib o'tsak. Ishlab chiqarilayotgan elektr energiyasi tannarxining asosiy qismini Shamol elektr stansiyani qurishga sarflangan dastlabki xarajatlar tashkil etadi. Shamol elektr stansiya minorasining poydevori odatda to'laligicha yer ostida bo'ladi[2,5]. Bu hol o'sha joyda bemalol qishloq xo'jaligi mahsulotlari etishtirishda davom etish imkonini beradi. Shunday qilib, Shamol elektr stansiyalar uchun ajratilgan yer maydonlari ekinlar hosilining salmog'iga deyarli ta'sir qilmaydi. Eksploatasiya davomida Shamol elektr stansiyasi amalda hech qanday yoqilg'i talab etmaydi. Misol uchun, 1 MVt quvvatli Shamol elektr stansiya 20 yilda taxminan 29 ming tonna ko'mir

yoki 92 ming barrel neftni tejash imkonini beradi[4]. Boshqa energiya ishlab chiqaruvchilardan farqli holda ular zararli chiqindilar bilan tevarak-atrofni ifloslantirmaydi. 1 MVt quvvatli bunday Shamol elektr stansiyalar sayyoramiz atmosferasiga har yili chiqarilayotgan karbonat angidrid (CO₂) gazini 1800 tonnaga, sulfat oksidi (SO₂) gazini 9 tonnaga, azot oksidini 4 tonnaga qisqartiradi[5].

MUHOKAMA

Global Wind Energy Council tashkilotining hisob-kitoblarga asoslanib tarqatgan ma'lumotiga ko'ra, 2050-yilga kelib jahon shamol energetikasi atmosferaga chiqarilayotgan CO₂ gazining yillik hajmini 1,5 milliard tonnaga qisqartirar ekan. Shamol elektr stansiyalarning yana bir afzallik tomoni shuki, ular muayyan sharoitlarda qayta tiklanmaydigan boshqa energiya manbalari bilan raqobatlasha oladi. Eng muhimi, Shamol elektr stansiyasi uchun energiya manbai bo'lgan shamol tabiatan bitmas-tuganmasdir[1,5]. Zero, mutaxassislarning aniqlashlaricha, shamol energiyasi manbasi sayyoramizdagi barcha daryolarda mavjud suv energiyasi manbalaridan 100 marta ko'pdir. Yer sathidan 7-14 kilometr balandlikdagi shamol oqimlarining tezligi yer sathidagidan ko'ra 10-15 barobar yuqori va bu oqimlarning tezligi yil davomida deyarli o'zgarmaydi. Bu hol jahon shamol energetikasi istiqboliga ishonch bilan qarashga umid uyg'otadi[2,4].

NATIJA

Barcha sohalar kabi shamol energetikasini amaliyotga tadbqiq etish bilan bog'liq qator muammolar mavjud. Bu tabiiy hol. Zero muammolarsiz hech bir soha shakllanmagan va rivojlanmagan. Birlamchi, asosiy muammo bu shamolning beqarorligidir. Bunday beqarorlik shamol yo'nalishi va tezligining tez-tez o'zgarishida namoyon bo'ladi. Bu esa Shamol elektr stansiya quvvatining ba'zan salbiy o'zgarishi ehtimolini vujudga keltiradi. Bunday holda Shamol elektr stansiyalarning nisbatan lokal tarmog'ida muayyan quvvatdagi energiya ta'minotini uzatish mumkin bo'lmay qoladi. Shamol elektr stansiya tarmog'ining turg'un va barqaror ishlashini ta'minlash maqsadida akkumulyator batareyalaridan foydalaniladi. Ular Shamol elektr stansiya ishlab chiqargan elektr energiyasini to'playdi va bir maromda iste'molga uzatadi.

Ta'minot uzluksiz davom etishi uchun bu batareyalarni boshqa energiya manbalariga bog'lash zarurati mavjud. Bunday manbalar sifatida quyosh batareyalaridan foydalanish mumkin[3,5].

Bundan tashqari, dunyo aholisi sonining muttasil oshib borayotgani sababli energiyaga bo'lgan talabni mavjud energiya tizimlari ta'minlab bera olmaydigan vaziyat yuzaga kelmoqda. Shu bois BMT bosh kotibi Pan Gi Mun boshchiligida tuzilgan muvofiqlashtiruvchi guruh 2012-yilni «Barcha uchun xalqaro barqaror energetika yili» deb e'lon qilib, yangi global tashabbusni ilgari surdi. Tashabbus 2030-yilga borib uchta asosiy maqsadga erishishni mo'ljallagan: zamonaviy energetik xizmatlardan ommaviy foydalanishni ta'minlash; dunyo energoiste'molini 40 foizga pasaytirish; dunyoda qayta tiklanuvchi energiya manbalari ulushini 30 foizga oshirish[4,5].

XULOSA

Qayta tiklanuvchi muqobil energiya manbalaridan foydalanish istiqboli uning ekologik tozaligi, ekspluatatsiya qiymatining arzonligi bilan bog'liq. Yevropa komissiyasi hisob-kitoblariga qaraganda, 2020-yilga borib muqobil energiya sanoatida qo'shimcha 2,8 millionta ish o'rni yaratiladi. BMT ma'lumotlarida aytilishicha, birgina 2008-yilda butun dunyo bo'ylab ko'mir va neft ishlab chiqarish sohasiga 110 milliard dollar miqdorida sarmoya kiritilgan bo'lsa, muqobil energetika bilan bog'liq loyihalarga 140 milliard dollarlik investitsiya jalb etilgan. Ushbu mablag'ning 51,8 milliard shamol energetikasiga, 33,5 milliard quyosh energetikasiga, 16,9 milliard bioyoqilg'iga sarflangan. Yevropa davlatlari 2008-yilda muqobil energetikaga 50 milliard, Amerika - 30 milliard, Xitoy - 15,6 milliard, Hindiston - 4,1 milliard dollarlik sarmoya sarflagan.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Федоров А.А. Каменева В.В. Основы электроснабжения промышленных предприятий. М.: Энергоатлмиздат 1984.
2. Ермилов А.А. Основы электроснабжения промышленных предприятий. М.: Энергоатомиздат, 1983.
3. Гладилин Л.В. Основы электроснабжения горных предприятий. М.: Недра, 1980.
4. Конавалова Л.Л., Рожкова Л.Д. Электроснабжения промышленных предприятий и установок. М.: Энергоатомиздат, 1989.
5. Правила устройства электроустановок. М.: Энергоатомиздат, 1985.

“TARIXIY HARBIY TERMINLAR LUG‘ATI”NING TUZILISH PRINSIPLARI

Nilufar Laziz qizi Abdurahmonova

Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti 4-boqich talabasi

abdurahmonovanilufar33@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada harbiy terminologiya masalalari yoritilgan hamda H.Dadaboyev tomonidan tuzilgan “Tarixiy harbiy terminlar lug‘ati”ning tuzilish strukturasi bir qancha misollar asosida ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: terminologik lug‘at, polisemiya, sinonimiya, istiloh, sitata.

ABSTRACT

The article covers issues of military terminology and the structure of “Tarixiy harbiy terminlar lug‘ati” written by H. Dadaboyev is revealed with several examples.

Key words: terminological dictionary, polysemy, synonymy, translation, quote.

KIRISH

Harbiy terminologiya – alohida toifaga kiruvchi harbiy tashkilot va turli harbiy xizmatchilar tomonidan qo‘llaniladigan so‘z, atama va qisqartmalar. Harbiy ish va harbiy san‘atga oid bo‘lgan, harbiy sohada ishlatilgan tushunchalarni ifodalovchi terminlar harbiy terminologiya asosini tashkil etadi.

Terminologik lug‘at esa faqat bir tor soha terminlarini tushuntirib berishi yoki bilimning turli xil, odatda, yondosh sohalari terminlarini qamrab olishi mumkin. Shu bilan birga, terminologik lug‘at bir tilli bo‘lishi (bir tildagi muayyan soha terminologiyasi jamlanib, uning izohi ayni shu tilda beriladi) yoki ikki, uch va ko‘p

tilli bo‘lishi (bir tilning terminlari boshqa til yoki boshqa tillar terminlari bilan izohlanadi) ham mumkin¹.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Hamidulla Dadaboyev qadimgi turkiy til, eski turkiy til hamda eski o‘zbek adabiy tili davrida iste’molda bo‘lgan harbiy sohaga oid terminlarni o‘zida mujassam etgan “Tarixiy harbiy terminlar lug‘ati” bilan terminologiya, leksikologiya, leksikografiya sohasiga ulkan hissa qo‘sha oldi, deyishimiz mumkin.

Mazkur lug‘atdan O‘rxun-Enasoy bitiklari, eski turkiy til obidalari va eski o‘zbek adabiy tili manbalarida qo‘llanishda bo‘lgan, hozirgi kunga kelib tarixiy yoki arxaik so‘zlar sirasiga kirib qolgan mingdan ortiq harbiy terminlar joy olgan, ularning ma’no nozikliklari aksariyat yodgorliklardan keltirilgan ashyoviy misollar yordamida ochilgan”²

NATIJALAR

Quyida “Tarixiy harbiy terminlar lug‘ati”ning struktur tuzilishini ko‘rib chiqamiz:

- Lug‘at maqolalari qat’iy alifbo tartibida joylashtirilgan;
- Termin tarkibidagi har bir tovush bosh harfda berilgan hamda har bir termin yirik qora harflar bilan terilgan: BEG, BEJANG, CHILG‘AN, DILOVAR;

- Lug‘atdan o‘rin olgan tasdiqlovchi misol-sitatalarning qaysi asarga oidligi, bet va satri, nashr qilingan manbalarning jildi va sahifasi aniq ko‘rsatilgan: BUZUG‘LUG‘// BUZUG‘LUQ – mag‘lubiyat, tumtaraqay bo‘lib qochish, parokandalik: Toshkand buzug‘lug‘ida Shayboniyxonning o‘g‘li Temur Sultong‘a tushub erdi, aning bir qizi bo‘lub edi. BN,69-b.

- Terminlarning etimologiyasi haqida aniq ma’lumotlar ko‘rsatigan: JAHD – ar. – tirishish, sa’y, g‘ayrat; NO‘YON – mo‘g‘ – amir, bek, no‘yon. Sof turkiy istilohlar hamda so‘z yasovchi affikslar yordamida yasalgan terminlar uchun etimologik tavsif keltirilmagan: BAYDAQ – bayroq, alam; DAQU – patsiz o‘q;

¹Мадвалиев А. Ўзбек терминологияси ва лексикографияси масалалари. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2017, 30-б.

² Dadaboyev H. Tarixiy harbiy terminlar lug‘ati –Toshkent, 2022, 3-b.

•Siniq ko‘plik asosida yasaluvchi istilohlarning ko‘plik (birlik) shakli qavs ichida berilgan: BALDA (ko‘pl. BILOD) – ar.– shahar; FAVJ (ko‘pl. AFVOJ) –ar.– to‘da, guruh, otryad;

•Lug‘atda fe‘llar infinitiv shaklda emas, bosh shaklda berilgan va har bir fe‘l-termin so‘nggiga “=” belgisi qo‘yilgan: O‘LJALA= – o‘lja qilmoq, qo‘lga tushirmoq; asir etmoq; QATRA= –nayza sanchmoq;

•H. Dadaboyev sharq lug‘atchilik an‘analarini davom ettirgani holda imkoni boricha istilohning barcha ma‘nolarini qayd etishga harakat qilgan. Xususan, “Tarixiy harbiy terminlar lug‘ati”dagi 79 ta istiloh ko‘p ma‘nolilik xususiyatiga ega bo‘lib, ularning ma‘nolari arab raqamlari bilan belgilanganligi aniqlandi: MASOF –ar.– 1.jang maydoni, jangoh; 2. jang, urush; MUHASSIL –ar.– 1.nazoratchi; 2.xiroj yig‘uvchi, omil; QO‘NDAQ – 1. miltiq qo‘ndog‘i; 2. to‘p, zambarak qo‘ndog‘i(lafet); SANCh – 1. sanchmoq, tiqmoq, urmoq; 2. mag‘lub etmoq, yengmoq;

•Ma‘lumki, terminologiyada polisemiya va sinonimiya hodisalarining mavjud bo‘lishi ma‘qullanmaydi. Biroq shunga qaramasdan, qator terminologik sistemalarda muayyan narsa-buyum yoki tushunchani ifodalashda ba‘zan ikki yoki undan ortiq sinonim(dublet)lardan foydalanish ko‘zga tashlanadi¹. Mazkur lug‘atda sinonimlar lug‘atdan keng o‘rin olgan bo‘lib, bu, asosan, turkiy xalqlarning tashqi aloqasi, harbiy faoliyati natijasida leksikaning o‘zlashmalar bilan boyib borishi hamda davrlar o‘tishi bilan bir terminning iste‘mol sur‘ati pasayib, o‘rnini boshqa biri egallashi bilan bog‘liqdir. Asli xitoy tilidan o‘zlashgan JANG terminining lug‘atdan 26 ta sinonimi o‘rin olgan bo‘lib, ular arabcha (harb, hayjo, muqotala, masof, ma‘raka, muzoraba, jidol, jadal, qitol, zarb), forsha (korzor, nabard, paykor, parxosh, razm, sitez) o‘zlashmalar hamda turkiy (urush, savash, muhoraba, kurash, ish, sanchish, sungush// sunus, talash, to‘qush// to‘qish, yog‘i// yag‘i) istilohlarni o‘z ichiga oladi.

•Lug‘atshunos omonimlarning har qaysisini alohida maqolalarda bosh so‘z tarzida bergan va rim raqamlari bilan bir- biridan farqlagan. Shuningdek, bir so‘z turkumi doirasida shakldoshlik hosil qilgan terminlargagina omonim sifatida qaralgan

¹ Dadaboyev H. O‘zbek terminologiyasi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Nodirabegim, 2019, 7-b

bo‘lib, jami 11 ta termin ma‘nosi izohlangan. Ularni shartli ravishda 2 guruh (fe‘l va ot so‘z turkumi doirasidagi omonimlar)ga bo‘lish mumkin.

•Lug‘at maqolalari orasida bosh so‘zi yolg‘iz ishlatilmasdan birikma tarkibidagina qo‘llanilgan terminlar bo‘lsa, bosh so‘zdan keyin “ : “ (ikki nuqta) qo‘yilib, birikmadagi holati sharhlangan. Lug‘atda shunday xarakterga ega 19 ta termin izohlangan.

•Lug‘atni tuzishda Древнетюркский словарь. Л.,1969.; Девону луғотит турк. Нашрга тайёрловчи С.Муталлибов. Т. I-III.- Тошкент, 1960- 1963; Веляминов-Зернов. Словарь джагатайско-турецкий. -СПб., 1868; Будагов Л.З. Сравнительный словарь турецко-татарских наречий. Т. I-II.-СПб., 1869, 1871; Радлов В.В. Опыт словаря тюркских наречий. Т. I-IV. -СПб., 1893-1911; Фазылов Э.И. Староузбекский язык. Хорезмийские памятники XIV века. Т. I-II. –Ташкент: Фан, 1966, 1971; Наджип Э.Н. Историко-сравнительный словарь тюркских языков XIV века. Книга I. -М., 1979; Севортыян Э.В. Этимологический словарь тюркских языков; Общетюркские и межтюркские основы на гласные.- М., 1974; Gronbech K. Komanisches Wörterbuch. Türkisches Wortindex in Codex Cumanicus.- Kopenhagen,1942; Doerfer G. Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen. Bd. I-IV.-Wiesbaden, 1963-1975; Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати. Т. I-IV.-Тошкент: Фан, 1983- 1985 va h. k.¹ manbalardan foydalanildi.

XULOSA

“Tarixiy harbiy terminlar lug‘ati” – o‘zbek tarixiy leksikografiyasi, umuman, turkologiyadagi eng muhim izlanishlardan biridir. Ushbu lug‘at tarixiy asarlarning mohiyatini ochish, tarixiy leksikologiyani o‘rganish, hozir tilimizda mavjud bo‘lgan harbiy sohaga tegishli so‘zlar eski o‘zbek adabiy tili davriga qadar qanday istiloh bilan qo‘llanilganligini aniqlash imkonini beruvchi nodir ilmiy manba hisoblanadi. “Tarixiy harbiy terminlar lug‘ati” qadimgi turkiy til, eski turkiy til va eski o‘zbek adabiy tili davrida ma‘lum bir guruhga mansub kishilar tomonidan keng qo‘llanilgan, hozirda esa

¹ Dadaboyev H. Tarixiy harbiy terminlar lug‘ati –Toshkent, 2022, 5-b

iste'moldan chiqqan yoki arxaiklashib, o'rini boshqa so'zlarga bo'shatib bergan istiloh – terminlar asosida tuzilgan hamda lug'at tuzish prinsiplariga qat'iy rioya qilingan holda tartiblangan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Dadaboyev H. O'zbek terminologiyasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Nodirabegim, 2019.
2. Dadaboyev H. O'zbek adabiy tili leksikasi tarixi. (XIV asrning ikkinchi yarmi – XX asr boshi) Hammuallif. -Toshkent, 2007.
3. Normamatov S. Leksikografiya asoslari. O'quv qo'llanma. – Toshkent – 2020.
4. Мадвалиев А. Ўзбек терминологияси ва лексикографияси масалалари. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2017.

KALIFORNIYA QIZIL CHUVALCHANGI (*LUMBRICUS RUBELLUS*) DAN BALIQCHILIKDA MUQOBIL OZIQA SIFATIDA FOYDALANISH

Muhammadiyev M.A

Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi

Davronov O.O

Farg'ona davlat universiteti magistr talabasi

Madumarov S.R

Farg'ona davlat universiteti magistr talabasi

ANNOTATSIYA

*Ushbu maqolada baliq yetishtirishda kaliforniya qizil chuvalchangi (*Lumbricus rubellus*) dan muqobil ozuqa sifatida foydalanish mumkinligi bayon etilgan bo'lib, bu tadbirkor va fermerlar uchun baliq mahsuloti yetishtirishda sifatli ozuqaga bo'lgan ehtiyojni bir qancha yengillashtiradi va qo'shimcha daromad olishga imkoniyat yaratadi.*

***Kalit so'zlar:** qizil chuvalchang, ingredient, protein, ekstensiv, intensiv, biogumus, monokultura, polikultura.*

KIRISH

Bugungi kunda yurtimizda baliqchilik bilan shug'ullanayotgan juda ko'p tadbirkor va fermer xo'jaliklar baliq yetishtirishning ekstensiv usulidan foydalanishmoqda. Intensiv usulda baliq yetishtirayotgan tadbirkorlar sonining kamligiga asosiy sabablardan biri bu usulda baliq yetishtirish uchun qo'shimcha oziqaga bo'lgan talabning yuqoriligi va bu oziqalarni mahalliy ishlab chiqarishda zamonaviy metod va mexanizmlarning keng yo'lga qo'yilmaganligidir.

Oziqa baliqlarning o'sishi va yetilish muddatiga bevosita ta'sir qiladigan bo'lsa, baliq mahsulotining bozordagi narxiga bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Ya'ni agar tadbirkor yoki fermer baliq yetishtirishda xorijda ishlab chiqarilgan oziqa mahsulotlaridan foydalansa bu ular uchun qimmatga tushadi va shuning hisobiga yetishtirilgan mahsulot narxi ham oshib boradi. Buning o'rniga baliq yetishtiruvchilar mahalliy manba va mahsulotlardan foydalangan holda baliq yetishtirib uni bozorga olib chiqsa bu xaridor uchun ham tadbirkor uchun ham qulay narxda bo'lishiga imkon yaratadi.

Baliqchilikda qo'llaniladigan oziqalar tabiiy va sun'iy bo'ladi. Tabiiy oziqalarni suv havzalaridagi suv o'simliklari, fitoplankton va zooplankton organizmlar tashkil etadi. Hovuzlarda ularni rivojlantirish uchun mineral va organik o'g'itlardan foydalaniladi. Sun'iy oziqa bu turli xil ingrediylardan foydalangan holda, baliq turiga qarab, uning oqsilga bo'lgan talabini inobatga olgan holda balanslashtirib omixta yem tayyorlash xisoblanadi. Sun'iy oziqadan asosan intensiv usulda baliq yetishtirishda foydalaniladi. Oziqa turiga ko'ra baliqlar zooplankton (hasharotlar lichinkalari, mayda qisqichbaqasimolar, kolovratkalar va boshqalar) fitoplankton (suv o'tlari) va yirik suv o'simliklari bilan oziqlanishi mumkin. Laqqa kabi baliqlar esa hammaxo'r baliq hisoblanib oziqa tanlamaydi. Umuman hamma baliqlar oziqasi tarkibida oqsil, yog', uglevod, vitamin va mineral moddalar bo'lishi kerak. Proteinlar (oqsil)-tirik materiyaning asosiy tarkibiy qismi bo'lib, baliq tanasidagi organik moddaning katta qismini tashkil etadi. Proteinlar baliq organlari va to'qimalarining o'sishidagi eng muxim moddadir. Ular hayot siklining barcha bosqichlarida juda kerakdir. Oqsillar fermentlar va garmonlar manbai sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Baliqlarning proteinlarga bulgan ehtiyoji boshqa qishloq xo'jaligi hayvonlariga qaraganda ancha yuqori. Shuning uchun baliqlarni qo'shimcha oziqlantirganda yoki mahsus yem bilan parvarishlaganda yem tarkibiga alohida e'tibor qaratish kerak.

Bugungi kunda yurtimizda biogumus yetishtirish keng yo'lga qo'yilgan bo'lib, ko'plab tadbirkor va fermerlar bu ish bilan shug'ullanish orqali yaxshigina daromad olmoqda. Biogumus olishda asosiy vazifani Kaliforniya qizil chuvalchangi (*Lumbricus rubellus*) bajaradi. Shuni ham e'tiborga olish kerakki kaliforniya qizil chuvalchaglari

oqsilga boy bo'lgan baliqlar uchun juda foydali oziqa bo'la oladi va ulardan baliq yetishtirishda foydalanish o'z samarasini beradi. Chuvalchang tarkibidagi aminokislotalar boshqa go'sht mahsulotlari bilan deyarli bir xil lekin tarkibidagi vitaminlar, fermentlar va mineral moddalari bo'yicha baliqlar uchun boshqa go'sht mahsulotlaridan foydali hisoblanadi. Monokultura usulida baliq boqishda parvarishlanayotgan tovar baliqqa chuvalchangni maxsus maydalagichda maydalab, yoki oqsil unidan hovuzga solinadi. Polikultura usulida baliq yetishtirishda hovuz yoki ko'lda ham hammaxo'r ham o'txo'r baliq boqish juda samarali hisoblanadi. Masalan Oq do'ngpeshona baliq turini polikulturada karp va oq amur bilan birgalikda yetishtirish. Bunda Oq do'ngpeshona baliq uchun hovuzga faqat o'g'it solish yetarli sababi bu baliq fitoplankton bilan oziqlanishi bo'yicha eng ko'p yetishtiriladigan baliq hisoblanadi. O'g'it sifatida esa biogumusdan ham foydalanish mumkin. Karp (sazan) va oq amur uchun esa chuvalchangdan foydalanish yoki uni yem tarkibiga qo'shib berish mahsulдорlikka sezilardi darajada ta'sir etadi. Bundan ko'rinib turibdiki, polikultura usulida baliq yetishtirishda kaliforniya qizil chuvalchangidan va biogumusdan foydalanish mumkin. Chuvalchang oqsil unini ishlab chiqarishda chuvalchaglarning massasi substratdan elakdan o'tkaziladi, yuviladi, quritiladi va keyin maydalanadi. Aminokislotalar to'plamiga ko'ra, bu un go'shtga yaqin, ammo u sezilarli darajada ko'proq muhim aminokislotalarni o'z ichiga oladi. Parranda go'shti ratsioniga chuvalchang uni qo'shganda, qo'yiladigan tuxum soni 25% ga oshadi. Baliqlarning qurtlar bilan oziqlanganda o'sishi 33,5% ga yetadi. Qizil chuvalchang unini akvariumlarga maxsus pasta shaklida qo'shiladi, oddiy va tropik baliqlar bunday yuqori yemni juda yaxshi ko'radilar. **Quyidagi jadvalda Klaiforniya qizil chuvalchangi (*Lumbricus rubellus*) tarkibidagi aminokislotalar soni va miqdori foizlarda keltirib o'tilgan:**

№	Lumbricus rubellus	%	№	Lumbricus rubellus	%
	AMINOKISLATALAR			AMINOKISLATALAR	
1	Fenilalanin	0,45	10	Tirozin	0,43
2	Valin	0,52	11	Asparagin kislata	0,98
3	Metionin	0,35	12	Glutamin kislata	1,52
4	izoleysin	0,47	13	Serin	0,54
5	treonin	0,45	14	Glitsin	0,35
6	gistidin	0,63	15	Alanin	0,32
7	Arginin	0,56	16	Prolin	0,54
8	leysin	0,54	17	lizin	0,51
9	Sistein	0,31			

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, baliqchilik tarmog'ini rivojlantirishda intensiv usulda baliq yetishtirish muhim ahamiyatga ega. Bu usuldan to'liq va samarali foydalanishda esa baliqlar mahsus yemini ishlab chiqish va tadbirkor hamda fermerlarga yetkazib berish masalasini xal etish talab etiladi. Tan olish kerakki bugungi kunda yurtimizda mahsus yem ishlab chiqaruvchi korxonalar tashkilotlar faoliyati keng yo'lga qo'yilmaganligi sababli bunda yemlarni xorijdan sotib olishga to'g'ri kelmoqda. Biz taklif etayotgan usul ham qaysidur ma'noda ushbu yemlarning o'rnini bosa oladi desak mubolag'a bo'lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qurbonov A.R. Istiqbolli baliq turlarini yetishtirish. Toshkent, 2017.
2. Qurbonov R.B., Xalpayev I.I. O'zbekiston Respublikasi mintaqalarida intensiv baliq yetishtirish bo'yicha tavsiyalar. Toshkent, 2011.
3. Husenov S.Q., Niyozov D.S., Sayfullayev G'.M. "Baliqchilik asoslari". Buxoro, 2010.
4. Jumaboyev B.Ye, Aslonova Sh.A "Hovuz baliqchilik xo'jaliklarini tashkil qilish" Navoiy davlat pedagogika instituti ilmiy axborotnomasi . 2016
5. <https://Vogorode.pro>.

O‘ZBEK ADABIYOTIDA MUXAMMAS JANRINING O‘RGANILISHI

Fayziyeva Gulshan Hayitovna

BuxDU o‘zbek adabiyoti mutaxassisligi 2-bosqich magistranti

g.h.fayziyeva@buxdu.uz

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada istiqlol davri adabiyoti muxammaslarining xususiyatlari o‘rganilishi, istiqlol davrida muxammas janrida samarali ijod qilgan ijodkorlar va ularning ijodiy na‘munalari tahlili yoritilgan.

Kalit so‘zlar: *tazmin muxammaslar, tab‘i xud, qofiya, ijtimoiy tuzum, obraz.*

Muxammas janri haqidagi ma‘lumotlarni Rashididdin Vatvot, Qays Roziy, Tabriziy, Qabul Muhammad, Atoulloh Husayniy asarlarida ham uchratishimiz mumkin. Musammatlar tarkibiga kiruvchi muxammaslar haqida E.Bertels, A.Hayitmetov, R.Majidiy, O.Sharofiddinov, tojik adabiyot vakili M.Gulizoda, turkman adabiyot vakili A.Meredov kabi olimlar tadqiqotlarida ham ko‘ramiz.

Muxammas musammat tarkibiga kiruvchi arab-fors she‘riyati, aruz vazni orqali turkiy adabiyotga kirib kelgan lirik janr. Bizga ma‘lumki, lirik janrlar tuzilishiga ko‘ra ikkiga bo‘linadi: kichik lirik janrlar va katta lirik janrlar. Kichik lirik janrlarga qit‘a, fard, ruboiy, muammo kabi janrlar kirsa, katta lirik janrlarga g‘azal, tarjiband, tarkiband, musammat kabilarni kiritishimiz mumkin. Bundan ko‘rinib turibdiki, muxammaslar katta lirik janrlar sirasiga kiradi.

Adabiyot olamida lirik janrlarda mahorat ko‘rsatib, uning rivojiga o‘zining munosib hissasini qo‘shgan ijodkorlar bor. Misol uchun arab ijodkori Al-Xansa marsiyada, Rudakiy qasidada, Ibn Yamin, Anvari qit‘ada, Burxoniddin Ahmad turkiy tuyuqda, Monuchehri va Qatron Tabriziyalar esa musammat janrining rivojiga katta hissa qo‘shganlar.

Muxammas haqida Atoullloh Husayniy o‘zining “Badoyyiu-s-sanoyi” asarida quyidagicha ma’lumotlarni bergan:

To‘rt misrani bir qofiyada keltirib, beshinchisini o‘zak qofiyada berurlar va muni muxammas derlar, andoqkim:

*Gavharafshon shud bar atrof-i chaman dast-i sahob,
Vaz zumurrad sar birun zad g‘uncha chun yoqut-i nob,
To tovoniy rav kunun chun lola shav jom-i sharob,
Varneh bore har shabe ro‘ poyi gul mastu xarob,
Bo surohiy ta sahargah dast dar og‘ush kun!¹*

O‘zbek adabiyotida muxammas janrining rivojini Navoiy nomi bilan izohlash mumkin. G‘azal va qasidalarning ta’siri natijasida muxammas janri paydo bo‘ldi. Tazmin muxammaslarning vujudga kelishi Navoiy bilan bog‘liq. Navoiydan so‘ng bu janrning rivojiga Turdi Farog‘iyning o‘rni beqiyos. U muxammasning yangi shakli hajviy muxammaslarni yaratdi. Muxammas janrini yaratish Ahmad Tabibiy an‘analari asosida paydo bo‘ldi desak mubolag‘a bo‘lmaydi. O‘sha davrda muxammas janriga asoslangan she’riy maktublar ham paydo bo‘ldi. Turdi Farog‘iydan so‘ng bu janr rivojiga salmoqli hissa qo‘shgan ijodkorlar sifatida Maxmur va Muqimiylarni aytish mumkin. Hajviy va yumoristik muxammaslarning yaratilishi ularning nomi bilan bog‘liq. Bu janrning rivoji Ogahiy katta hissa qo‘shadi. Uning “Taviz-ul oshiqin” devonida 82 ta muxammasi mavjud.

Hozirgi davr tadqiqotlariga asoslanadigan bo‘lsak, musammatlarning eng keng tarqalgan shakli bu muxammaslardir. Olim Sharafiddinov o‘zining tadqiqotlarida musammatlar tarkibiga kiruvchi muxammas janri haqida to‘xtalib, o‘z fikrlarini bildiradi. Musammatlar ichki muayyanlik, qat’iy mavjudligini, uning uch banddan o‘n bandgacha bo‘lgan turli formasi bo‘lib, texnik jihatdan, har bir turda birinchi strofa qofiyadosh bo‘lib, keyingi strofalarning so‘ngi misralari birinchi band bilan

¹Атоуллох Хусаиний ,Бадойтъу –с –санойиъ,Тошкент,1981,73-бет.

qofiyadosh bo'lishi, keyingi strofalarning qolgan misralari o'zaro qofiyadosh bo'lishi shartligini ko'rsatib o'tgan¹.

Muxammasda bandlar muhim rol o'ynaydi. Har bir band o'zaro bog'liqlikda bo'ladi. Vazn, qofiya, ritmlar bilan birgalikda misralar ham asosiy o'rinni egallaydi. Muallif biror fikrni yuqori baytlarda bayon qilib, keyingi baytlarda shu fikrni rivojlantiradi.

Ahmad Tabibiy muxammaslardan iborat majmua yaratadi. To'rt yuzdan ortiq muxammaslar yozadi va muxammasga quyidagicha ta'rif beradi:

*Muxammas yaxshiroq ash'ordur,
Tariki hammaga nomudordur...
Qo'shulg'onda chun ikki shoir so'zi,
Malohatlik o'lg'usi nuqta tuzi.*

Ijodkor misra so'ngida uni go'zal maqolot deya ta'rif beradi.

Adabiyotshunos Nodira Afoqova o'zining "Jadid lirikasida musammat" risolasida muxammaslar haqida ma'lumotlar berib, jadid adabiyotida yaratilgan muxammaslar, ularning tuzilishi va badiiyatiga diqqat qaratadi.

Musammat turlari ichida muxammaslar nisbatan ko'p yaratildi. Jadid shoirlari tomonidan taxmislar asosan ishqiy, tasavvufiy, didaktik mavzudagi g'azallar asosida bitilgan bo'lib, bu holning sababi o'z-o'zidan tushunarlidir. Jadid taxmislarida ularning mualliflari yashagan zamon manzaralari ham qalamga olinadi.

Tabi' xud muxammaslarining ko'pchiligi jadid lirikasi uchun xarakterli bo'lgan mavzulardan bahs etadi. Bunday muxammaslarning ko'pchiligi sarlavhalangan. Sarlavhalar muallif poetik maqsadini ko'rsatuvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi².

Ushbu risolada jadid muxammaslarining o'ziga xosligi, taxmis va mustaqil muxammaslar, muxammas sarlavhalari, mavzusi haqida ma'lumotlar beriladi. Ushbu ma'lumotlarni izohlash uchun Sidqiy-Xondayliqiy, Kamiy, Avloniy, Hamza, Ajziy, Majidiy kabi ijodkorlarning muxammaslari tahlil etiladi.

¹ Sharafiddinov O. Alisher Navoiy poetikasining ba'zi bir xususiyatlari // O'zbek tili va adabiyoti 1968, 4-son, 54-bet

² Afoqova N. Jadid lirikasida musammat. – T.: Fan, 2005. 9-bet.

Muallifning tahlili davomida A.Majidiyning “Xushomadgo‘y va maqtanchoq mudir” hajviy muxammasi sof diologik usulda, Hamzaning bir muxammasi ham savol-javob tarzida bitilgan bo‘lib, garchand Hamza buni muxammas deb nomlagan bo‘lsa ham, bu ijod namunasi dostonga o‘xshashi ta’kidlanadi.

Muxammas 25 band, jami 125 misradan iborat. Boshqa manbalarni solishtiradigan bo‘lsak, Hamzashunos olim Laziz Qayumov ham ushbu muxammas muhabbat haqida bitilgan doston ekanligini aytadi. Bunday hajmdorlik bilan dostonga o‘xshab ketadi. Balki, doston janrining rivojiga aynan shu janr sababchidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Атоуллох Хусаиний , Бадойтъу –с –санойиъ, Тошкент, 1981, 73-бет.
2. Sharafiddinov O. Alisher Navoiy poetikasining ba’zi bir xususiyatlari \ O‘zbek tili va adabiyoti 1968, 4-son, 54-bet
3. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari.-Toshkent: O‘zbekiston, 2002
4. Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug‘ati – Toshkent :Akademnashr , 2010
5. Afoqova N. Jadid lirikasida musammat. – T.: Fan, 2005. 9-b
6. Adashboyev T. , Musurmon R. Istiqlol ilhomlari. –Toshkent,: Adabiyot va san’at nashryoti. 2001.
7. Samandar Vohidov Buxoriylar bo‘stoni. –Toshkent,: Yozuvchi.1998.
8. Jamol Kamol Bosh ustina, bosh ustina -Toshkent,: Sharq . 2016

DISPLAY OF JOY'S MULTIDIMENSIONALITY IN ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS-MOTIVES

Kutlimuratova Shakhsanem Bayramovna

Uzbek state world languages university

ABSTRACT

This work is devoted to the study of the means of phraseological representation of emotive concepts in Russian and English on the example of the concept "joy". The work was carried out within the framework of cognitive phraseology, a modern direction linguistics, and is aimed at investigating the problem of the relationship between linguistic units and cognitive structures of knowledge representation in the aspect of phraseological conceptualization of selected emotions.

Key words: *Linguistics, concept, phraseology, joy, happiness, cognitive, structure, world picture, emotion.*

The English language has a thousand-year history. During this time, a large number of expressions have accumulated in it, which people found successful, accurate and beautiful. This is how a special layer of language emerged – phraseology, a set of stable expressions that have an independent meaning. Learning English is widespread in our country. A good knowledge of the language, including English, is impossible without knowledge of its phraseology. Knowledge of phraseology makes it extremely easy to read both journalistic and fiction literature. Reasonable use of phraseological units makes speech more expressive. With the help of phraseological expressions that are not translated verbatim, but are perceived reinterpreted, the aesthetic aspect of the language is enhanced.

The experience of emotional states of joy and happiness is reduced to the general semantics of "elated mood". Joy causes a person to have a cheerful mood, he

experiences a state of pleasure, inner satisfaction. Happiness causes a strong surge of joy when a person experiences a state of the highest satisfaction, inner harmony with the world. Happiness is closely related to joy

The state of happiness and joy is also transmitted to the FAIRY through the image of the sky of extraordinary height and purity, the perfection of which is expressed by the numerals seven, less often nine: to be in the seventh heaven of happiness, the head reaches to the sky; from earth to heaven – to be very happy; to be at the top of bliss in HEAVEN and be in seventh heaven – to be on the seventh heaven of happiness; feel on the top of the world – to be on top of happiness (lit. feel on top of the world); on cloud seven (or nine) – infinitely happy, in the seventh heaven; the dizzy height – a dizzying height, a great success in English.

Happiness can be judged by the sparkle in the eyes: the eyes laugh – shine with joy – about the eyes; the eyes and soul open – have fun in the eyes and be bright-eyed and bushy tailed – be full of energy and strength (letters. be with bright eyes and a fluffy tail) in English. PhU with the "eyes" component are significantly more represented in the Russian than in the English.

Both in the Russian and in the English, PhU have been identified, the basis of which is related to the image of a rose, pink, red and white flowers: to live like a rose – to spend happy days; to see everything, the world in pink light (color); paradise (pink) in the garden and a bed of roses – a serene, happy life (lit. bed of roses); see (look) through rose-colored glasses – look through rose-colored glasses; red-letter day – red calendar day, festive, happy day; the white hen's chock – lucky (lit. white chicken chicken) in English.

In the figurative basis of the following PhU of this subgroup, the soul and the heart are basic metaphors: to add a soul to the soul – to please; to make it is pleasant to the soul – to please, to give pleasure; to stroke the soul – to please; to rejoice (rejoice) in the soul. PhU with the image of the soul were revealed only in the Russian.

Interesting is the fact that the same state the concept of "cold" conveys joy in Russian, and "warm" in English. This is explained by the background of the occurrence

of a joyful feeling. If in the first case a person finds a state of joy after a certain negative tension, i.e. we are talking about a change of emotional state, then in the latter there is only a positive moment.

We have briefly characterized the figurative-symbolic dominants of Russian and English languages underlying the internal form of phraseological units that implement the conceptual opposition "joy".

Russian and English phraseology conceptualize the emotions studied in many ways the same (cognitive metaphor "top/ bottom", components "heavenly space", "heart", "gold"), but it is also possible to trace the national-specific components (associations with the elements water / air, color characteristics).

BIBLIOGRAPHY

1. Askold-Alekseev S.A. Concept and word // Russian speech. New series. L., 1928. - pp. 28-44.
2. Babenko, L.G. Lexical means of indicating emotions in the Russian language / L.G. Babenko. - Sverdlovsk: Publishing House of the Ural State University, 1989. - 184 p.
3. Babushkin A.P. Types of concepts in lexical and phraseological semantics of language / A.P. Babushkin. Voronezh: Voronezh Publishing House, State University, 2006. - 103 p
4. Babushkin, A.P. Types of concepts in lexical and phraseological semantics of language, their personal and national specifics : abstract of the dissertation of Doctor of Philology / A. P. Babushkin. Voronezh, 2008. – 41
5. <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/13326/2/2020archayaig.pdf>
6. <https://cyberleninka.ru/article/n/frazeologizmy-vyrazhayuschie-sostoyanie-radosti-v-russkom-angliyskom-i-tatarskom-yazykah>

DISPLAY OF JOY'S MULTIDIMENSIONALITY IN ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS-MOTIVES

Kutlimuratova Shakhsanem Bayramovna

Student of master's degree of Uzbek state world languages university

ABSTRACT

This work is devoted to the study of the means of phraseological representation of emotive concepts in Russian and English on the example of the concept "joy". The work was carried out within the framework of cognitive phraseology, a modern direction linguistics, and is aimed at investigating the problem of the relationship between linguistic units and cognitive structures of knowledge representation in the aspect of phraseological conceptualization of selected emotions. Here you can find a number of phraseological units and their meanings.

Key words: *Linguistics, concept, phraseology, joy, happiness, cognitive, structure, world picture, emotion.*

Phraseology is a branch of linguistics that studies stable combinations in a language. Phraseology is also called a set of stable combinations in the language as a whole, in the language of a writer, in the language of a particular work of fiction, etc. Phraseology emerged relatively recently as an independent linguistic discipline. The subject and tasks, scope and methods of studying phraseology have not yet been clearly defined, and therefore have not received full coverage. Less than others, questions have been developed about the main features of phraseological units in comparison with free phrases, about the classification of phraseological units and their relationship to parts of speech, etc. Linguists have not formed a single opinion about what phraseology is, therefore, there is no unity of views on the composition of these units in the language.

The system of ideas about the world that a person develops throughout his life is gradually enriched with new knowledge that is formed into general concepts. This set consists of concepts, since a person in the process of activity and communication thinks and acts in the world of concepts that have certain characteristics and properties. The concept is the object of study of a number of sciences, such as cognitive linguistics, cultural studies, linguo-cultural studies, political science, sociology and ethnopsychology. Linguoculturology considers a set of basic concepts that collectively characterize the manifestations of culture in language and allow analyzing the relationship of language with culture in development. Currently, the concept is one of the basic concepts of linguoculturology.

Emotions are a specific way of reflecting the active process of human interaction with reality, as a result of which he has experiences that convey his individual attitude to certain realities of reality. Joy is a positive emotional state associated with social interactions, overcoming obstacles, achieving goals, and being able to satisfy needs

Phraseological units are an integral part of any language and are reflected in a person's life, the characteristics of his character, physical and emotional state. In conclusion, it can be concluded that most of the phraseological units expressing a state of joy in Russian and English are equivalent and have similar features in the components that make up the internal form of phraseological units, in full or partial coincidence of the image, in the presence of common standards and stereotypes, which indicates the universality of human thinking.

Phraseomatic meaning, according to A.V. Kunin, is invariant of information expressed by means of discrete language units, having non-transferred but complicated meanings.

There are some phraseologism about happiness and their definitions with examples:

over the moon

To be over the moon about something is to be very happy about something: so happy and excited that you imagine you could jump or fly over the moon!

We feel over the moon about the birth of our grandson.

on cloud nine

If you are on cloud nine you are extremely happy.

News headline: Nintendo 3DS users on Cloud 9 after free Wi-Fi deal announced.

in seventh heaven

To be in seventh heaven is also to be extremely happy, or in a state of bliss. In Islamic and Jewish faith there are seven heavens: the seventh is the dwelling place of God and the angels.

Take That fans were in seventh heaven when Robbie Williams agreed to rejoin the band on top of the world

If you are on top of the world you are enjoying great happiness, health or success.

My job is going well and I have a wonderful family: I feel on top of the world!

Good knowledge of the language is impossible without knowledge of its phraseology. Reasonable use of phraseological units makes speech more idiomatic. Unfortunately, there are few works in the English and American linguistic literature specifically devoted to the theory of phraseology, but even the most significant works available.

BIBLIOGRAPHY

1. Kunin A.V. Course of phraseology of modern English. -M "High school", 1996, 380h.
2. Фразеологический словарь русского языка/ сост. Степанова М.И «ООО Виктория плюс» 2012г
3. <https://core.ac.uk/download/pdf/197412638.pdf>
4. <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=7212>

BACHADON BO‘YNI O‘SMALARI

Qodirova Madinabonu Mirzamaxmud qizi

Toshkent tibbiyot akademiyasi

ANNOTATSIYA

Bachadon bo‘yni kasalliklarida bachadon bo‘yni raki o‘lim sababi tariqasida ayollarda uchraydigan xavfli o‘smalar orasida 7-8 o‘rinda turadi. Epiteliy ichidagi rak aksari 30 yoshli ayollarda uchrasa, invaziv rak 40 yoshli va undan katta ayollarda uchraydi. Ushbu kasallikni gistologik tuzilishini bilish rakning qaysi bosqichda ekanligini aniqlashga imkon beradi. Jarayonni erta bosqichlarida aniqlash esa ayollar o‘rtasidagi o‘lim xavfini kamaytirishga, davo choralarini qo‘llashga imkon beruvchi omil hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: *Malignizatsiya, adenokarsinoma, qo‘ziqorinsimon rak, giperxrom, polimorf.*

АННОТАЦИЯ

Рак шейки матки занимает 7-8 место среди самых опасных опухолей у женщин как причина смерти. Большинство внутриэпителиальных видов рака возникает у женщин в возрасте 30 лет, тогда как инвазивные виды рака возникают у женщин в возрасте 40 лет и старше. Знание гистологической структуры этого заболевания позволяет определить стадию рака. Выявление процесса на ранних стадиях является фактором, позволяющим снизить риск летального исхода у женщин, применить лечебные мероприятия.

Ключевые слова: *Злокачественность, аденокарцинома, грибовый рак, гиперхромный, полиморфный.*

ABSTRACT

Cervical cancer is the 7-8th most dangerous tumor in women as a cause of death. Most intraepithelial cancers occur in women in their 30s, while invasive cancers occur in women in their 40s and older. Knowing the histological structure of this disease allows you to determine the stage of cancer. Identifying the process in the early stages is a factor that allows to reduce the risk of death among women, and to apply treatment measures.

Key words: *Malignancy, adenocarcinoma, fungal cancer, hyperchromic, polymorphic.*

Bachadon bo‘ynida turli patologik jarayonlar: tug‘ma anomaliyalar, yallig‘lanish jarayonlari va o‘smalar, poliplar uchraydi. Bachadon bo‘yni poliplari 2-5 foiz hollarda uchraydi. Ular odatda endoservikal kanalda yuzaga keladi. Oyoqchali bo‘lishi, diametri 3 sm ga boradigan sferik yoki hemisferik shaklda bo‘ladi. Ba‘zan bachadon kanalida paydo bo‘lib, bachadon bo‘yninibg yo‘g‘omlashib ketishiga yoki tashqariga chiqib qolishiga olib keladi. Poliplar yumshoq bo‘lishi bilan ajralib turadi. Mikroskop bilan tekshirib ko‘rilganda fibromiksomatoz stromasi ko‘zga tashlanadi, unda kengaygan endoservikal bezlar bo‘ladi. Poliplar epiteliysi silindrsimon bo‘lib, shilimshiq ishlab chiqaradi. Surunkali yallig‘lanish boshlanganida silindrsimon epitaliy ko‘p qavatli yassi epiteliyga aylanib, yara bo‘lib ketishi mumkin. Va bu jarayonda malignizatsiya hodisasi kamdan-kam uchraydi.

Bachadon bo‘yni raki o‘lim sababi tariqasida ayollarda uchraydigan xavfli o‘smalar orasida 7-8 o‘rinda turadi. Epiteliy ichidagi rak aksari 30 yoshli ayollarda uchrasa, invaziv rak 40 yoshli va undan katta ayollarda uchraydi. Aytish mumkinki, ayollarda 83,3% xolatlarda yassi xujayrali rak turi uchramoqda. Aynan katta yoshli ayollarda rakning bu turi endofit shaklda o‘sib davoning qiyinlashiga va prognozining yaxshi bo‘lmasligiga sabab bo‘lmoqda. Gistologik jihatdan bachadon bo‘yni bachadonning qolgan qismidan farq qiladi va bachadon bo‘ynini uchta sohaga ajratishimiz mumkin, bular: endoserviks, transformatsiya sohasi va ektoserviks.

Bachadon o'smalarining ikki xil turi yassi hujayrali o'sma va adenokarsinomalar hisoblanadi. Yassi hujayrali o'sma kasalligi 90 %ni tashkil qiladi. Bachadon bo'yni yassi hujayrali karsinomasi transformatsiya zonadagi hujayralardan hosil bo'lsa, adenokarsinoma esa odatda endoservikal kanalda paydo bo'ladi. Bachadon bo'yni saratonining asosiy sababi HPV-odam papilloma virusidir. Odam papillomasi virusi - bu kelgusi hayot davomida deyarli 6 hildagi saraton kasalligiga olib keladigan keng tarqalgan virusdir. Saraton rivojlanishi, inson HPVni yuqtirib olganidan keyin namoyon bo'lguniga qadar bir necha yil, ko'pincha o'nlab yillar o'tadi.

Bachadon bo'yni o'smasi 4 ta bosqichdan iborat.

Erta bosqichi 1A, 1B va 2A larni o'z ichiga oladi.

Mahalliy rivojlangan bachadon o'smasi 2B, 3 va 4A bosqichlarni o'z ichiga oladi.

Bachadon bo'yni o'smasining rivojlangan bosqichi 4B bosqichidan iborat.

1A bosqichida o'sma bachadon bo'ynida o'sadi mikroskop orqali ko'rinadi va uning chuqurligi 5 mmdan, kengligi 7 mm dan oshmaydi.

1B bosqichida o'sma bachadon bo'ynida o'sadi va mikroskopsiz yoki mikroskop bilan ko'rinadi va kengligi 4smdan oshmaydi.

2A bosqichida bachadon bo'ynidan tashqarida o'sadi va 4 smdan oshmaydi.

2B o'simta bachadon bo'yni va bachadondan tashqarida ya'ni bachadon bo'yni va bachadon yonidagi to'qimalarga qarab o'sadi. Lekin tos bo'shlig'i devorlariga qarab o'smaydi.

3A bosqichida o'simta qinning pastki qismlariga qarab o'sgan bo'ladi.

3B bosqichida esa o'sma tos bo'shlig'iga qarab o'sib, siydik yo'lini to'sib qo'yadi va buyrakning kengayishiga (gidronefroz) va buyrakning ishdan chiqishiga olib keladi.

4A bosqichida o'sma tos bo'shlig'idan tashqariga, to'g'ri ichak va siydik pufagiga qarab o'sadi.

Bachadon bo'yni epitelisining I va II bosqichlarida kuzatiladigan struktura o'zgarishlari qaytar bo'ladi. III bosqichida esa displaziya sodir bo'lib, hujayralar atipikligi kuchayib boradi. Ushbu hujayralar polimorf, yadrolari giperxrom bo'ladi va epiteliy qutbligini yo'qotadi. Bu hujayralarda patologik mitoz amalga oshadi va bu

jarayon epiteliyning yuza qavat hujayralarida ham sodir bo‘ladi, biroq atipik hujayralar stromaga o‘tmaydi, balki “joyida qolgan rak”ni hosil qiladi(epiteliy ichidagi rak). Jarayonning keying IV bosqichi invaziv rak hisoblanadi va bu jarayon I bosqichdan boshlab hisoblaganda 10-15 yilni tashkil etadi. Patologik anatomiyasida displaziya va arak ko‘pincha silindrsimon epiteliyning ko‘p qavatli yassi epiteliyga aylanish joyida, ya’ni tashqi teshik halqasining atrofida paydo bo‘ladi. Invaziv rak uch xil shaklda

1. Qo‘ziqorinsimon rak
2. O‘sma o‘rtasi nekrozlanishidan payd bo‘lgan yara
3. Endofit ravishda o‘zib, pastdagi stromaga ham kirib boradigan infiltrative rak

Bachadon bo‘yni rakining mahalliy asoratlari- ikkala siydik yo‘li bsilib, bekilib qolishi, rakning qovuq yoki to‘g‘ri ichakka teshib chiqishi ko‘pincha o‘limga sabab bo‘ladi. Oqibati esa rakning bosqichi va davo usuliga bog‘liq. Klinik manzarasida intra epithelial rakning I bosqichi simptomsiz o‘tadi va instrumental tekshiruvlar paytida aniqlanadi.

Xulosa qilib rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra har yili O‘zbekistonda 1660 nafar ayolga bachadon bo‘yni saratoni yuzasidan tashxis qo‘yiladi. Afsuski, har yili mamlakatda bachadon bo‘yni saratonidan 585 dan ortiq ayollar vafot etadi. Bugungi kunda HPA vaksinalari 20 yil davomida barcha daromad guruhlariga mansub bo‘lgan o‘nlab mamlakatlarda joriy etildi. Tajriba shuni ko‘rsatadiki, HPA bilan emlash juda havfsizdir. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti va O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi 9 yoshdagi qizlarga HPA vaksinasining ikki dozasini tavsiya qiladi. 2019 yil avgust oyida Sog‘liqni saqlash vazirligi UNICEF ko‘magida mamlakatning barcha mintaqalaridagi maktab o‘qituvchilari va tibbiyot xodimlarini o‘qitadigan asosiy trenerlar guruhi ushun yo‘naltiruvchi uchrashuvlarni tashkil qildi. HPA vaksinasi sizning qizingizni kelgusi hayotida saratonning ayrim havfli turlaridan ishonchli, samarali va uzoq muddatli himoya bilan ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. M.S.Abdullaxo‘jayeva. Odam patologiyasi 1999. 420-422
2. Fertil va keksa yoshli ayollarda bachadon bo‘yni xavfli o‘smalari tahlili. Journal oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences-2021. Soxibova Z.R.
3. www.osmosis.org
4. www.unicef.org.

AGATA KRISTINING DETEKTIV ROMANLARIDA FOYDALANILGAN LINGVOPOETIK VOSITALARNING AHAMIYATI

Muhammadjonova Go‘zalxon Muhammadjonovna

Farg‘ona davlat universiteti falsafa fanlari doktori, dotsent

Rasulova Gulbahor Pahmidin qizi

Farg‘ona davlat universiteti 2-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada lingvopoetika tushunchasiga keng ta’rif berilib, bu atamaning qachon paydo bo‘lganligi (ya’ni tilshunoslar tomonidan qaysi davrda nomlanganligi), tasnifi va turlari aniq yoritiladi. Lingvopoetikaning tilshunoslikdagi o‘rniga ham o‘z navbatida to‘xtalib, buyuk ingliz yozuvchisi, detektiv romanlar qirolichasi Agata Kristining “Izquvar Puaro” romanida foydalanilgan Lingvopoetik vositalar adabiy jihatdan talqin etiladi.

Kalit so‘zlar: *lingvopoetika, badiiy til, tasviriy ifoda, uslubiyat, mubolag‘a, sifatlash, istorizm, arxaizm, lingvistika, poeziya.*

ANNOTATION

This article provides a broad definition of the concept of linguopoetics and clearly highlights when the term originated (i.e. in what period it was named by linguists), classification and types. The place of linguopoetics in linguistics is also touched upon. And the Linguopoetic tools used in the novel “Hercule Poirot” by the great English writer, Queen of detective novels Agatha Christie, are interpreted in literary terms.

Tabiiyki, badiiy asarni lingvopoetik tahlil qilishning bir qator tamoyillari mavjud. Badiiy matn lingvopoetikasi muammosini o‘zbek tili materiallari asosida mufassal tadqiq etgan M.Yo‘ldoshev lingvopoetik tahlilning quyidagi asosiy tamoyillarini ko‘rsatadi: 1) shakl va mazmun birligi asosida yondashuv; 2) makon va zamon birligidan kelib chiqish; 3) umumxalq tili va adabiy til munosabati asosida baholash; 4) badiiy matnga badiiy-estetik yaxlitlik sifatida yondashuv; 5) badiiy matnda poetik aktuallashgan til vositalarini aniqlash; 6) badiiy matndagi eksplitsitlik va implitsitlik nisbatini aniqlash; 7) badiiy matndagi intertekstuallik mexanizmlarining lisoniy va semantik xususiyatlarini aniqlash. Tadqiqotchi —lingvopoetik tahlilda badiiy matnda poetik aktuallashgan til vositalarini aniqlash muhim tamoyillardan¹ ekanligini alohida ta’kidlaydi, chunki —bunday vositalarning lingvistik va badiiy mohiyatini ochib berish orqali badiiy mazmunning shakllanishi va ifodalanishi mexanizmlarini aniq tasavvur qilish mumkin. Chindan ham, badiiy matnning estetik qimmatini bevosita belgilash va baholashda ayni shu tamoyil qulay va boshqa tamoyillar asosida ish ko‘rishda ham zamin vazifasini bajarishi mumkin

Yirik adabiyotshunos olim B.Sarimsoqov yozganiday: —Badiiylik — san’atning, jumladan, so‘z san’atining asosiy, doimiy xususiyati. Juda qadim zamonlardan buyon hozirga qadar ko‘plab olimlar badiiylikni xilma-xil talqinlar, ta’rifu — tavsiflar etib kelishadi. Ammo biron-bir olim badiiylik haqidagi mening talqinim to‘g‘ri, deb da’vo qila olmaydi. Chunki san’atning qoni va joni bo‘lmish bu hodisaning sir-sinoatlari beadad bo‘lib, ular bir davr adabiyotida, uning turli yo‘nalish va oqimlarida, har bir milliy adabiyot va uning ayricha olingan namoyandasida o‘ziga xos tarzda, o‘ziga xos miqyos va darajada namoyon bo‘ladi. Badiiylikning barcha zamonlar va ijodkorlar uchun mos keladigan andozalari ta’rifu talqinlari yo‘q, bo‘lishi ham mumkin emas. Qolaversa, badiiylikni har bir shaxs o‘z dunyoqarashi, g‘oyaviy-estetik tamoyillari, missiy olami va bilim doirasida idrok etadi va tushunadi. Ammo bu degani — badiylik hodisasini o‘rganishning umuman foydasi yo‘q, degani emas. Aksincha, har bir san’at turida badiiylikning namoyon bo‘lishi, miqyosi va darajalarini bevosita o‘sha soha mutaxassislari tomonidan muntazam o‘rganilib borishi zarur. Badiiy asarning

lingvopoetik tahlili tilning nazariy tomonlari, ijtimoiy funksiyalari va inson ma'naviyatining in'ikosi ekanini bir butun holda tasavvur etishimizga imkon yaratadi. Bir qarashda lingvopoetika atamasi tilimizda juda tanishdek tuyuladi. Biroq, bu atama o'zbek tili oilasida uchun eng kenja atamalardan biri bo'lib, uning asosiy vazifasi badiiy asarni tilning nazariy tomonlari, ijtimoiy jihatlari va inson ma'naviyati tomonidan talqin etish, va yuqorida sanab o'tilgan barcha jihatlarni bir butun holda tasavvur etishga xizmat qiladigan til hodisasi hisoblanadi. Chunki lingvopoetika o'z mazmun-mohiyatiga ko'ra tilshunoslik sohasi ko'plab tarmoqlarini o'zida mujassamlashtiribgina qolmay, ularning bir butun, yaxlitligini ta'minlash uchun xizmat qiladi. Lingvopoetik tahlil jarayoni faqat yozuvchining tili va yozish uslubi haqida ma'lumot berish bilan chegaralanmaydi, balki asar yaratilgan davr tilining o'ziga xos xususiyati, yozuvchining so'z boyligi, til vositalarining ifodalanish usullari, badiiy tasviriy va ifoda vositalarining til faktlari vositasida aks ettirilishi, umuman olganda, tilni uning barcha sathlari yuzasidan tahlil qilishdan iborat bo'ladi.

O'zbek tilshunosligida «lingvopoetika» atamasi hali yangi deb aytdik yuqorida, ammo bu o'sha davrlarda bu atama va uning tahlili umuman mavjud bo'lmagan degan fikrdan yiroq. Lingvopoetika o'tmishda ma'lum bir yozuvchining tili va uslubi doirasidagi tahlillardan iborat bo'lib, asosan uslubshunoslik yo'nalishi deya qaralgan. Badiiy til atamasi ko'p hollarda adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan baholanadi, natijada ko'pchilik uni faqatgina tasviriy vositalarning qo'llanilishi jihatidagina baholaydi. Shu o'rinda «lingvistika» va «poetika» atamalariga e'tibor qarataylik, ularni bog'lab turgan ttash chiziq nima? Arastu o'zining mashhur «Poetika» asarida poetik san'at — she'riy navlar (janrlar) xususida to'xtalib, poetika — poeziya san'ati haqida so'z yuritgan. «Til va fikr» bobida esa nutq va fikrga tegishli hodisalarning ritorikaga aloqadorligi ta'kidlanib, uning nutq tuzish bilimlari bilan bog'liqligi e'tirof etiladi. Dalil sifatida qaraydigan bo'lsak, qadimgi fan tarixida ritorika alohida ahamiyatga ega bo'lgan. Lekin poetikani ritorikadan ajratib bo'lmaydi. Chunki har bir til hodisasi nutqiy vaziyatga o'tayotgan mahal, insonning tasavvuri, ruhiyati, hissiyotlari bu nutqiy bog'lanishga o'zaro aloqador holda ko'chadi. Va mana shu yerda ritorikaga

qo‘shimcha ravishda poetika paydo bo‘ladi. XX asr esa tilshunoslik uchun ulkan imkoniyatlar asri bo‘lgani bois, badiiy asardagi voqelik tasvirini har tomonlama, chuqur va yaxlit holda tadqiq etishni o‘zida aks ettiruvchi «lingvopoetika» atamasi paydo bo‘ldi. Bugungi kun filologiyasining dolzarb vazifalaridan biri o‘zbek lingvopoetikasining nazariy asoslarini ishlab chiqish, aniqrog‘i, bir tizimga solish, uning tadqiq usullari va vositalarini, tadrijiy takomlini yaxlit holda o‘rganish: barcha tushunchalarni guruhlashtirish va shu yo‘l bilan badiiylikni ta‘minlovchi unsurlarni ham til jihatdan tadqiq etishdan iborat.

Bizningcha, ularni quyidagi yunalishlar bo‘yicha tasniflash mumkin:

- Poetik fonetika. Ya‘ni uslubni yaratishda o‘ziga xos tovush o‘zgarishlari, urg‘uning berilishi
- Poetik leksikologiya. (dialektizmlar, istorizmlar, arxaizmlar...),
- Poetik morfemika. Va so‘z yasalishi bo‘yicha
- Poetik semantika. Ko‘chma ma‘noda qo‘llanishi tadqiqida hamda uslubiyat
- Poetik sintaksis. Bu yo‘nalishda matnning gap qurilishi tadqiq etiladi. Demak bu yo‘nalishni bevosita badiiy san‘atlar, tasvir vositalari (sifatlash, o‘xshatish, mubolag‘a va b.) tahlili bilan bog‘liq holda olib borish kerak bo‘ladi.

Lingvopoetika qanday tushuncha ekanligini ham ma‘lum bo‘ldi. Uning asardagi talqini qay tarzda olib boriladi degan masalada bizga Agata Kristining eng mashhur detektiv romanlaridan biri bo‘lgan “Izquvar Puaro” asari yordamga keladi. Bu asar o‘zining o‘zgacha uslubiyati, sehrliligi va tasviriy ifodasi bilan boshqa asarlardan ajralib turadi. Uning deyarli har bir jumlasida lingvopoetika yaqqol namoyon bo‘ladi.

“– Orangizda Dartmur xaqida eshitgan odam bormi-yo‘qmi, bilmayman. Men hozir ta‘riflamoqchi bo‘lgan makon u bilan yonma-yon joylashgan. U yerlarning tabiati baxavo, qo‘rg‘on xam ajoyib bo‘lishiga qaramay, sotilishi e‘lon qilinsa-da, ko‘p yillar xaridorini topolmadi”.

Yuqorida keltirilgan jumladagi ajratib ko‘rsatilgan “makon”, hamda “qo‘rg‘on” so‘zlari lingvopoetikaning yorqin namunasi bo‘lib, ular asarga o‘zgacha kayfiyat bag‘ishlaydi. Hozirda bu so‘zlar juda kam qo‘llanilib, deyarli arxaizm so‘zlar qatoriga

kira boshlayapti. Asarda bu soʻzlar boshqa soʻzlar bilan omuxtalashib, tasviriy ifoda vositasi sifatida xizmat qiladi.

“Haqiqatdan ham uning xusni jamoliga taʼrif yoʻq edi. Baland boʻyli, qora sochli, yuzlari oppoq, koʻzlarini qisib qarashi esa Sharq sanamlarini eslatardi. Tangrim unga betimsol sharqona xusntarovat bergandi. Ustiga-ustak, qizning tiniq, qoʻngiroqday ovozini aytmayisizmi?!”

Yuqoridagi taʼrifning har bir jumlasida kuchli lingvopoetik mubolagʻa qoʻllanganligi sezgir oʻquvchiga maʼlum. Undagi “taʼrif yoʻq”, Sharq sanami, betimsol, qoʻngʻiroqdek ovoz soʻzlari oʻxshatish maʼnosini anglatadi va tasvirlanayotgan qiz turli taʼriflar bilan sifatlanmoqda. Bu albatta Agata Kristining kuchli yozuvchilik mahoratini anglatadi.

Yozuvchi bir asarni yaratish davomida koʻplab dunyoviy, tarixiy, siyosiy bilimlarni bilmogʻi lozim, aks holda asar faktik jihatidan oʻqishga noloyiq deb topilishi mumkin. Yuqoridagi “Puario” asaridan olingan jumlada ham Agata Kristi tarixiy-istorik soʻzlardan mahorat bilan foydalangan. Bu lingvopoetik vositalar yordamida oʻz oʻquvchilariga oʻsha davrni aniq va ravshan tasvirlab, hayolan koʻrishlariga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yoʻldashev M. Badiiy matnning lingvopoetik tadqiqi. Filol. fan. dokt... dis. - Toshkent, 2009.3
2. Galperin I.R. Tekst kak obʼekt lingvisticheskogo issledovaniya. M., 1981.
3. Karimova R.A. Semantiko strukturnaya organizatsiya teksta (na materiale ustnix spontannix i pismennix tekstov) : Avtoref. diss... d..ra fil. auk. -M.: 1992, s 27.
4. Toʻxsonov M. Mikromatn va uning kommunikativ yahlitligi // Oʻzbek tili va adabiyoti, 1990, 5 - son, 66 – 69 – betlar.
5. Tuxsanov M. Mikrotekst i sistema virajeniya ego kogenetnosti v uzbekskoy xudojestvennoy rechi: Avtoref.diss. ...k-ta filol.nauk. -Tashkent, 1987.
6. Turniyozov N. Matn lingvistikasi (maʼruzalar matni). -Samarqand, 2004
7. Agata Kristi “Izquvar Puaro” romani. Toshkent “Oʻzbekiston” 2016

ACUTE MYOCARDITIS IN CHILDREN ON THE BACKGROUND OF BRONCHO-PULMONARY DISEASES

Gaybullayev Javlon Shavkatovich

Assistant of the Department of 1 Pediatrics and Neonatology

Samarkand State Medical University

javlongaybullaev7@gmail.com

ABSTRACT

Broncho-pulmonary diseases in children is one of the urgent problems in pediatrics, which is determined by the continuing high incidence and severe prognosis, especially in young children. The aim of the study was to determine the clinical characteristics of acute myocarditis in children with acute broncho-pulmonary diseases. We examined 64 children aged 6 months to 7 years with broncho-pulmonary diseases, which we divided into 2 groups. Group I (control) included 32 children who had only respiratory complaints. Group II (main) included 32 sick children with broncho-pulmonary diseases, who had a violation of the cardiovascular system, the presence of which was confirmed by instrumental methods. The results obtained emphasize that against the background of broncho-pulmonary diseases, all symptoms of acute heart failure are masked, the cause of which in most cases is acute coronary insufficiency; changes in the heart muscle in this pathology in children increases the risk of severe unwanted heart complications.

Key words: acute myocarditis, broncho-pulmonary diseases, children.

INTRODUCTION

For several decades, severe broncho-pulmonary diseases has remained one of the urgent problems of modern medicine due to the steady trend towards an increase in the number of patients and a consistently high mortality rate, despite the use of new

principles and methods of treatment [3,4]. The probable reason for this is the delayed diagnosis and, as a consequence, late initiation of treatment, as well as the impossibility of conducting an adequate assessment of the effectiveness of therapy. The diagnosis of broncho-pulmonary diseases in children is often difficult, especially if signs of respiratory failure have developed against the background of ARVI. The problem of acute myocarditis is currently due to its widespread occurrence, especially in childhood.

One of the main causes of acute myocarditis today is acute respiratory viral infections (ARVI), which remain the most common and global diseases in children. Cardiovascular failure is common in broncho-pulmonary diseases, especially in young children. It develops rapidly, already in the early stages of the disease. With an uncomplicated course of the disease, clinically latent heart failure occurs, it is diagnosed with the help of instrumental studies such as ECG, Echo CG. With broncho-pulmonary diseases in children, dysfunction of the cardiovascular system can clinically manifest itself in the form of coronary insufficiency, and more often cardiovascular failure. [2,7.9,]. Each flu epidemic accompanied with a complication of broncho-pulmonary diseases in children is associated with an increase in the number of cases of acute myocarditis, which determines the urgency of studying this problem.

An even more serious task is the timely diagnosis of complications of broncho-pulmonary diseases, especially myocarditis, since the identification of this cardiac complication allows you to avoid severe and sometimes fatal consequences for the patient. Previously developed clinical criteria, diagnostic criteria for the diagnosis of heart failure are not always objective enough to identify circulatory disorders in young children. For example, anxiety, decreased appetite, poor sleep in children are almost always noted. Tachypnea and tachycardia can be not only a sign of broncho-pulmonary diseases, but also occur in a healthy child during examination, feeding, etc. Shortness of breath, tachypnea are always accompanied by diseases of the bronchi and lungs. The frequency of myocarditis in Broncho-pulmonary diseases according to different

authors varies from 1 to 15%. From a diagnostic point of view, there are no specific electrocardiographic changes characteristic only for myocarditis.

Myocarditis is an inflammatory lesion of the heart muscle of an infectious, toxic-infectious, infectious-allergic, autoimmune and toxic etiology [6]. This disease is predominantly of children and young people, although the disease can develop at any age. Any viral or bacterial agents, as well as non-infectious factors, can be the cause of myocarditis. The most common cause of the disease is viruses. In 6-8% of cases, myocarditis develops during or shortly after various sporadic or epidemic viral infections [1].

Of the bacterial myocarditis, the most dangerous are diphtheria (infectious toxic), myocarditis with scarlet fever, typhoid fever and salmonellosis, tuberculosis, yersiniosis (intestinal and pseudotuberculosis), with generalized streptococcal and staphylococcal infections, 10 pathogens associated with these [8]

PURPOSE

To determine the clinical characteristics of acute myocarditis in children with broncho-pulmonary diseases.

MATERIALS AND METHODS

We examined children aged 6 months to 7 years with broncho-pulmonary diseases, who were hospitalized in the emergency pediatrics and children's intensive care units of the SB of RSCEMA. The average age of the examined children was 2.7 years old. The exclusion criteria were: a previous infectious disease within a month before hospitalization, the presence of organic heart disease (congenital and acquired heart defects, cardiomyopathy), the presence of signs of rheumatic fever and coronary artery disease. A total of 64 patients with broncho-pulmonary diseases who met the exclusion criteria were included in the study.

The patients were randomly divided into 2 groups Group I (control) included 32 children who had only respiratory complaints. Group II (main) included 32 sick children with broncho-pulmonary diseases, who had a violation of the cardiovascular system.

Evaluation of the effectiveness of the therapy for broncho-pulmonary diseases according to the standard was carried out on the basis of objective signs of cyanosis, congestive wheezing in the lungs and tachycardia. Assessment of the severity of cyanosis in patients was assessed by central and peripheral distribution, and cough by a 4-point system: 0 points - no cough, 1 point - a single cough, 2 points - moderately expressed cough and 3 points - frequent, painful cough. Tachycardia and cyanosis were the main signs of heart damage in Broncho-pulmonary diseases, which tended to continue even against the background of the disappearance of intoxication from the underlying disease.

Additional criteria for the effectiveness of therapy were the duration of oxygen therapy and the duration of hospitalization. Patient management was carried out in accordance with the specifics of the Emergency Medical Service, diagnostic and treatment standards (the recommended deadlines for inpatient treatment of bronchopulmonary diseases were observed). Discharge criteria were: satisfactory condition, $SpO_2 \geq 95\%$, reduction in cough, shortness of breath and tachycardia. The presence of changes in the electrocardiographic study of "metabolic nature" according to the conclusion of the cardiologist and insignificant preserved oral cyanosis were not a contraindication for discharge. The observation of the patients continued until the main symptoms of the disease were completely resolved.

RESULTS

After the study, the main indicators of patients in the compared groups were analyzed and compared at admission to the hospital. The analysis showed that the patients selected for the main and control groups were comparable in terms of gender, age, target indicators. Upon repeated examination of children with cardiac disorders at discharge, the following hemodynamic parameters remained: LVEF in the treatment group decreased $45.6 \pm 9.6\%$ to $26 \pm 6.7\%$ to in the placebo group, where there was a decrease in EF from $27.7 \pm 5.6\%$ to $21.3 \pm 5.3\%$; of course, the diastolic volume in the treatment group decreased from 25.7 ± 50.1 to 140.7 ± 50.6 vs in the placebo group, where EDV increased from 245 ± 46.3 to 280.6 ± 48.9 . The most frequent changes

recorded on the ECG are sinus. tachycardia, which was noted in 18(39.1%) patients, ST segment changes in 12, AV block in 4(8,7%), left bundle branch block in 22(47,8%) patients. Thus, the most valuable electrocardiographic parameter in patients with myocarditis , is a change in the QRS complex.

The results of our study show that it is necessary to conduct echo cardiographic, as well as electrocardiographic studies of children with broncho-pulmonary diseases, causes a decrease in complicated cardiorespiratory syndromes and post hypoxic changes in the ventricular myocardium, which allows us to conclude that there is a certain advantage of preventive examination to prevent the development of chronic cardiovascular pathology. The most frequent changes recorded on the ECG were sinus tachycardia, which was noted in 18 (39.1%) patients, ST segment changes in 12, AV block in 4 (8.7%), left bundle branch block in 22 (47 , 8%) patients.

DISCUSSION

Studies have shown that at present, the criteria for early detection of cardiac pathology in patients with broncho-pulmonary diseases have not been sufficiently developed. Due to the fact that the number of cardiac pathology at autopsy significantly exceeds its lifetime detection, the problem of early diagnosis of cardiovascular pathology and risk factors for its development in sick children with broncho-pulmonary diseases remains an urgent issue of clinical medicine [4].

Among the pulmonary and extrapulmonary complications of broncho-pulmonary diseases, an important place is occupied by lesions of the cardiovascular system [2,4]. According to many authors [1,10], dysfunction of the cardiovascular system is an almost constant companion of broncho-pulmonary diseases and develops from the first hours; at the same time, circulatory disorders often determine the prognosis and outcome of broncho-pulmonary diseases itself.

CONCLUSION

Thus, the clinical manifestations of heart failure in early childhood are non-specific, which in order to clarify the diagnosis, it is necessary to conduct a complete clinical and instrumental study, including an ECG with the calculation of indicators of

central hemodynamics. An echocardiographic study of children with broncho-pulmonary diseases leads to a decrease in complicated cardiorespiratory syndromes and post-hypocal changes in the ventricular myocardium, which allows us to conclude that there is a certain advantage of preventive examination to prevent the development of chronic cardiovascular pathology under the "mask" of broncho-pulmonary diseases in children and further transformation of the disease into various cardiopathy.

REFERENCES

1. Afonaskov O.V. Acute myocarditis in young patients with broncho-pulmonary diseases / Dis. Cand. honey. Sciences. - Khabarovsk, 2005. - 127 p.
2. Bakirova V.E. Assessment of the variability of respiratory and heart rhythms in patients with Broncho-pulmonary diseases7 Dis. kand. honey. nauk.-Ufa, 2006.-159 p.
3. Basargina, E.N. Myocarditis in children: a guide for doctors / E.N. Basargin. - M., 2008 .-- 27 p.
4. Board LB, Chernik M.B. Factors affecting the course of broncho-pulmonary diseases // Abstracts of the 13th National Congress on Respiratory Diseases. November 10-14, 2003 St. Petersburg., 2003 .-- S. 236.
5. Vishnyakova L.A., Nikitina M.A., Petrova S.I. et al. The role of Streptococcus broncho-pulmonary diseases, Mycoplasma broncho-pulmonary diseases and Chlamydia broncho-pulmonary diseases in Broncho-pulmonary diseases in children // Pulmonology. - 2008. - No. 3. - S. 43-47.
6. Grigoriev K.I. Modern view of broncho-pulmonary diseases in children and approaches to its treatment and prevention // Medical assistance. - 2005. - No. 2. - S. 3-9.
7. Clinical guidelines for pediatric cardiology and rheumatology / ed. M.A. Shkolnikova, E.I. Alekseeva. - M., 2011 .143 p.
8. Leontieva I.V. Lectures on pediatric cardiology. Medical practice. 2005.318-322
9. Ruzhentsova, T.A. Metabolic therapy of myocarditis and cardiomyopathy in children with common acute infectious diseases / T.A. Ruzhentsova, A.V. Gorelov, T.V. Smirnova, L.A. Happy // Infectious Diseases. – 2010. - T. 8, No. 3. - P.39-45.
10. Shavazi N.M., Tursunkulova D.A., Kardjavova G.A., Turayeva N.O. /Course of obstructive bronchitis in children on the background of hypoxic-ischemic encephalopathy depending on premorbid soil and immuno-biological indicators / Art of Medicine- 2023. Vol-3, ¹2. P 3-22.

HOZIRGI ZAMON TILSHUNOSLIGIDA GAPLARGA TURLICHA YONDASHUVLAR

Urinboyeva Nilufar Ashirali qizi

Farg‘ona davlat universiteti lingvistika (ingliz tili) yo‘nalishi magistranti

Yusufjonova Feruzaxon Qurbonovna

Farg‘ona davlat universiteti gumanitar yo‘nalishlari bo‘yicha chet tillari kafedrasida

katta o‘qituvchisi

nilufarurinboyeva92@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada hozirgi zamon tilshunosligida gaplarga turlicha yondashuvlar yoritilib beriladi.

Kalit so‘zlar: *qo‘shma gap, ergash gap, gap.*

Hozirgi zamon tilshunosligida gaplarga bo‘lgan yondashuvlar turlicha bo‘lib, gapga tilshunoslikda quyidagicha ta’rif beriladi. Bir yoki bir nechta so‘zdan tashkil topgan, birinchi darajali predikativlik xususiyatiga va ohang butunligiga ega bo‘lgan hamda nisbiy tugal fikr anglatadigan tilning muloqot birligi gap deyiladi.

Yuqoridagi ta’rifdan kelib chiqadigan bo‘lsak, gap bir sozdan ham, bir nechta so‘zlardan ham iborat bolishi mumkin. Gap bo‘lishining eng muhim jihatlaridan biri shuki, unda predikativlik jihatlari, ohang butunligi va u ma’lum bir tugallangan fikrni anglatishi kerak.

Muloqot jarayonimizda biz hech qachon bir xil qolipdagi tushunchaga asoslangan holatda suhbat qurmaymiz. Nutqimiz jarayonida har bir gapiruvchning o‘z fikrlarini ifodalashi va yetkazib berishi orqali muloqotda turli-tuman gap turlariga duch

kelishimiz mumkin. Bu gaplar ayrim holatlarda bitta soʻz bilan, ayrim holatlarda esa oʻnlab soʻzlarning yigindisidan tashkil topishi mumkin.

Tilshunos Irisqulovning fikrlariga koʻra, har qanday gapda birinchi darajali predikativlik boʻlishi lozim, aks holda u gap emas balki soʻzlar yigindisi yoki soʻz birikmasi boʻlib qoladi. Predikatsiya uchta maʼnoni aniq ifodalab berilishi shart, yaʼni u modallik, shaxs va zamonni korsatishi lozim. Masalan tilshunos Irisqulov oʻzining "Tilshunoslikka kirish" kitobida shunday misollar keltiradi;

1) Tong otdi. Toclar orasidan koʻtarilgan quyosh nuri yaylov maysalarida yarqirab koʻrindi, koʻz qamashdi! (I. Rahim)

2) Koʻrdim. Gaplashdik.

3) Men oʻqiyapman.

Yuqorida keltirilgan birinchi misolda modallik mayli sintaktik kategoriya vositasida ifoda etilib, aniqlilikni koʻrsatadi, ikkinchi misolda shaxs maʼnosini grammatik vositalar orqali ifodalangani va uchinchi misolda zamon maʼnosi grammatik zamon kategoriyasi orqali ifodalanib, uchta zamonning biriga, yaʼni hozirgi zamonni ifodalayotganini koʻrishimiz mumkin.

Falsafa fanlari nomzodi, dotsent S. Nazarovaning fikriga koʻra, gap bu kishilarning bir-birlari bilan fikr almashish uchun ishlatiladigan asosiy til birligi hisoblanadi. Gap soʻzlovchi uchun fikr ifodalash va maʼlumotni uzatib berish, tinglovchi uchun esa maʼlumotni qabul qilish vositasi hisoblanadi. Har qanday gapda kesim ishtirok etishi shart deb biladi. Chunki agar gap kesimlik koʻrsatgichlari bilan shakllangan boʻlsagina, u tugal ohangni ifodalaydi degan fikrni olgʻa suradi. Buning sababi shundaki, gap kesimga ega boʻlmasdan tugal maʼnoni, fikrni ifodalay olmaydi va quyidagi misollar orqali oʻz fikrlarini yoritib berishgan. Masalan Chiroyli kitob birikuvida soʻzlovchi nazarda tutib gapirgan fikr, gʻoya toʻliq yuzaga chiqmagan, buning sababi shundaki, soʻzlovchining kitob haqida nima demoqchiligini bu birikuv toʻliq yoritib bera olmagan. Bir tarafdin olib qaraganda Chiroyli kitob birikuvida kitobning xususiyati haqida maʼlumot berayotganidek tuyulishi mumkin, lekin bu aynan soʻzlovchi maqsad qilib aytayotgan axborot emas deb biladi.

S. Nazarova gapni shakllantirishda ohangning rolini juda muhim ahamiyat deb hisoblaydi. Chunki gap va gap bo‘lmagan nutqiy hodisa so‘zlarning muhim farqlaridan biri ham tugal bo‘lmagan ohangga ega bo‘lishida deb biladi. Qachonki so‘z yoki birikma fikriy, sintaktik va ohang jihatidagina tugallikka ega bo‘lsa ana oshandagina u gap tusiga kiradi degan xulosaga kelishimiz mumkin.

S. Nazarovanning gap haqidagi fikr va mulohazalaridan shuni anglab yetishimiz mumkinki, nutqiy gapning asosiy belgilari quyidagilar, ya’ni:

1. gap nisbiy tugal fikrni anglatishi shart
2. gap grammatik jihatidan shakllangan bolishi shart
3. tugal fikr va sintaktik shaklga muvofiq tugallangan ohangga ega bo‘lishi shart
4. axborot beruvchi eng kichik birlik hisoblanishi kerak

Ingliz tilshunosi S. Andersen ham gap turlari va funksiyalari haqida so‘z yuritar ekan, gap o‘zi nima degan savolga , gap bu ma’lum bir ma’no anglatuvchi so‘z yig‘indisi hisoblanadi deya ta’rif keltirgan. Uning fikricha gap muloqotning asosiy jarayoni hisoblanadi va gap quyidagilarni ifodalashi shart deb belgilaydi

1. A statement (I am studying) ya’ni shaxs-son va zamonni
2. A command (Go away) buyruqni
3. An exclamation (I am so excited) his-hayajonni
4. A question (What time is it?) soroqni

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. S.Nazarova. Tilshunoslikka kirish
2. 2.Apollova M.A. Specific English (grammatical problems of translation) M, 2017, p29
3. Quirk R. A Grammar of Contemporary English. London, 2012 (358p)
4. Rayevska N.M Modern English Grammar. Kiev, 2016 (304p)
5. Strang B. Modern English Structure. London, 2014 (299p)
6. Schibsbye Knud. A Modern English Grammar. Oxford,2010 (346p)

TELEFON ALOQA TIZIMINING ISHLASH AYRIM ALGORITMLARI

Sayekeeva Aysuliv

Qoraqalpoqston Respublikasi Agro IT texnikumi

ANNOTATSIYA

Telekommunikatsiya tizimlarining ishlash algoritmlarini nazarga olmaslik, tarmoqlarning ishonchlilik va yashovchanligini baholashda anchagina xatoliklarga olib kelishi mumkin, ayniqsa bu telefon aloqa tizimi uchun muhimdir. Telefon aloqa tarmog'i kanallar kommutatsiyasi (KK) rejimida 37 ishlaydi va aniq yo'qotishli ommaviy xizmat ko'rsatish tizimini (OXkT) tavsiflaydi.

Kalit so'zlar; *Telekommunikatsiya tizimi, algoritmlar, signal uzatish, qutbdan chaqiruv.*

Chaqiruvchi va chaqirilayotgan qutblar (A va B qutblar) orasida kanallarni ulanish jarayoni telekommunikatsiya tizimida qabul qilingan chaqiriq tushganligi haqidagi xizmat signallarini uzatish usullariga bog'liqdir. A qutbga chiquvchi chaqiriq tushgan deb faraz qilamiz. Kimdan kimga chaqiriq kelganligi, shuningdek, chaqirayotgan abonent telekommunikatsiya tizimining talab qilinayotgan xizmatidan foydalanish huquqiga ega ekanligi tahlilidan so'ng, chaqiriqni uzatilishi quyidagi uchta usulning biri bo'yicha amalga oshiriladi. 1. B qutbni izlash to'liq usuli. A qutbdan chaqiriq unga qo'shni bo'lgan hamma tranzit kommutatsiya uzellariga (KU) uzatiladi, ularning har biridan chaqiriqlar hamma boshqa qo'shni KUGa uzatiladi va B qutbgacha bunday uzatish davom etaveradi. Bu chaqiriq bitta KUGa qaytadan kelsa, uni boshqa uzatilmaydi. Bitta KU dan uzatilish jarayonida o'tilgan uzellar (marshrut trassasi) raqami eslab qolinadi. B qutbga chaqiriq etib borgandan so'ng u marshrut haqidagi qabul qilingan axborotga mos ravishda A qutbgacha kanalni ulanish jarayonini boshqaradi. Hamma boshqa KUGa mazkur chaqiriq haqidagi axborotni o'chirish

haqida buyruq beriladi. Qutbni to‘lqinli izlash usuli ikkita afzallikka ega. Birinchidan, A va B qutblar orasida, tarmoqning berilgan holatida, ulanish eng yaqin marshrut bo‘yicha o‘rnatiladi. Ikkinchidan, agar A va B qutblar orasida band bo‘lmagan kanalga ega, kamida bitta yaroqli marshrut mavjud bo‘lsa, ulanish o‘rnatiladi. Lekin to‘lqinli izlash usuli ko‘plab kanallar sonini va KU ning yuqori unumdorligini talab qiladi. 2. CHaqiriqni estafeta usulida uzatish. CHaqiriq har bir telekommunikatsiya tizimi uchun mazmuni va uzunligi turlicha tanlanadigan so‘zdir. U hamma vaqt chaqirilayotgan abonent raqami, maxsus xizmat signallari va chaqiriq kategoriyasidan tarkib topadi, unga mos ravishda xizmat 38 ko‘rsatish tartibi o‘rnatiladi, shuningdek chaqirayotgan abonent raqami, o‘tilgan marshrut trassasi bo‘lishi mumkin. Uzatishning estafeta usuli qo‘llanganda a_i kommutatsiya uzellida a_{i+1} KUGa chiqish optimal yo‘nalishi tanlanadi, a_i va a_{i+1} kommutatsiya uzellari o‘zaro xizmat signallarini almashinadi, bu signallar KUni chaqiriqni qabul qilishga tayyor ekanligini tasdiqlaydi, undan so‘ng chaqiriq a_{i+1} KUGa yo‘naltiriladi. CHaqiriqni qabul qilgandan so‘ng a_{i+1} KU a_i KU ga chaqiriq qabul qilinganligi haqida tasdiqnoma yuboradi va unda kanal ulanishi amalga oshiriladi. A qutbdan a_{i+1} KUGacha ulangan kanal uchastkasi shuningdek maxsus signal bo‘yicha tekshiriladi. 3. CHaqiriqni “oxiridan oxirigacha” uzatish usuli oldingilaridan, chaqiriq a_{i+1} KUGa hamma vaqt a_i KUda kanal ulangandan so‘ng A qutbdan uzatilishi bo‘yicha farqlanadi. SHuningdek, kombinatsiyalashgan usullar ham mavjuddir, lekin ularning qo‘llanishi cheklangan. Birinchi usulga qaraganda ikkinchi va uchinchi usullarning afzalliklari shundaki, ular tarmoq resurlarini qo‘shimcha sarf qilishni talab qilmaydi. Bundan tashqari, marshrut trassasini albatta eslab qolinishi talab etilmaydi. Ularning kamchiligi kanalning ulangan uchastkasi axborotni uzatish uchun ishlatilmasligidir, bu esa telekommunikatsiya tarmog‘i resurslaridan foydalanish samarasini pasaytiradi. CHaqiriqni qayta ishlash va kanalni ulanish vaqtida tarmoq holati o‘zgarishi mumkin, boshqarish tizimi esa hamma vaqt ham bu o‘zgarishlarga reaksiya bera olmasligi mumkin. Bu holda A va B qutblar orasida yaroqli yo‘llar mavjud bo‘lishiga qaramasdan a_i KUda chaqiriq yo‘qolishi mumkin. Misol sifatida 2.3-rasmda keltirilgan tarmoqni ko‘rib chiqamiz. a_5 qutbning at qutbga

chaqirig'i a2 KUga tushgan bo'lsin, va uning o'tish jarayonida b2,t, b2,4 qirralar raddiya holatiga o'tishsin (band bo'lishgan), b1,3, b3,4, b4,t qirralar esa ishga yaroqli va bo'sh kanalga ega bo'lishsin. Misoldan ko'rinib turibdiki, boshqa marshrut bo'yicha ulanish o'rnatilish imkoniyati bo'lsa 39 ham a2 KUga chaqiriq yo'qoladi. Demak, estafeta usulida uzatish yoki "oxiridan oxirigacha" usullaridan istalganini qo'llash to'liq izlash usuliga qaraganda telekommunikatsiya tarmog'ining strukturaviy ishonchliligi va yashovchanligini pasaytiradi. Usullarning ko'rsatilgan kamchiliklaridan holi bo'lish uchun murakkab keng taqsimlangan tarmoqlarda tranzit KU xotirasiga maxsus algoritmi kiritish lozim, bu algoritm chaqiriqlarni avvalgi KU qaytarishi va chaqiriqlarni qayta ishlashga raddiya bergan KU raqamini eslab qolishi mumkin bo'lishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, cheklashni tanlashga ekspluatatsion-texnik ishonchlilik, tarmoq elementlarining ximoyalanish darajasi, uning tarmoqlanganligi, A va B qutblarning o'zaro joylashishi, telekommunikatsiya tarmoqlarining o'tkazuvchanlik xususiyatlari va telekommunikatsiya tarmoqlariga qo'yiladigan talablar ta'sir qiladi. SHunday qilib, telefon aloqa tizimi qutblari orasida axborotni uzatish mumkin bo'lgan marshrutlarining soni nafaqat tarmoq konfiguratsiyasiga bog'liq bo'lmasdan, shuningdek, qabul qilingan xizmat signallarini uzatish usullariga, KUda chaqiriqlarga xizmat ko'rsatish algoritmlarining tuzilish prinsiplariga, telekommunikatsiya liniyalarining sig'imiga va telekommunikatsiya tarmoqlarini boshqarish tizimining ishlash algoritmlariga ham bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Gulturaev N.X., Bayjonova L.E., Davletova X.R. "Telekommunikatsiya tarmoqlarining ishonchliligi"
2. "Dizayn elementlari - Telekommunikatsiya tarmoqlari". Arxivlandi asl nusxasidan 2014-07-14. Olingan 2014-07-14.
3. "Telekommunikatsiya tarmog'i - telekommunikatsiya tarmoqlarining turlari". Arxivlandi asl nusxasidan 2014-07-15. Olingan 2014-07-14.
4. "Metropolitan Area Network (MAN)". Erg.abdn.ac.uk. Arxivlandi asl nusxadan 2015-10-10. Olingan 2013-06-15.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE DEVELOPMENT OF STUDENT CONSCIOUSNESS

Sa'dulloyeva Mohinurbegim

Osiyo Xalqaro Universiteti pedagogika psixologiya
yo'nalishi magistranti

ANNOTATION

This article covers the development, formation and types of consciousness according to the theory of psychology, as well as specific social psychological methods for the development of student consciousness, the most active layer of society.

Keywords: *mind, psycho-physical, psizo-biological, phenomenon, materialistic orientation, intuition, imagination, will, memory, mental image of consciousness.*

Consciousness is the supreme form of psychic activity. It is a human-only phenomenon. The question of consciousness, its essence is one of the oldest problems. Those who initially tried to explain consciousness within the framework of religious and mythological views. The religious explanation of consciousness is based on its interpretation in the form of a divine phenomenon, a miracle created by God. In many religions, human consciousness is characterized in the form of manifestation of the great divine Mind. The roots of such views are very old. although they still have many supporters of their own. Whoever recognizes that the universe and Man are created, believes that consciousness is also the power of the creator.

In interpreting the essence of consciousness, direction 2 is the understanding that consciousness is reflected in the material world in the human brain, interpreting it in connection with the activities of the human body. At the same time, within the framework of such approaches, which received the name of the materialistic direction, cases of distorted interpretation of the essence of consciousness also appeared.

According to current figures, who have come to be known as Vulgar materialism, just as the liver produces saf-Rony, the brain produces mind absorption. The result of this approach is the conclusion that consciousness is not an ideal, but a material phenomenon. Although bile can be seen, the mind cannot be seen or caught. In fact, the history of consciousness is associated with the history of the beginning of a person's formation as a person. Since man is both a biological and a social being, it means that consciousness is a product of both biological and social progress. Consciousness is made up of the senses, senses, imagination, will, and Karash of human thought. Self-awareness, memory, will, speech are the main aspects of consciousness.

Modern science recognizes that the mind matter is the result of an ongoing evolution. Matter, nature has existed all the time, and man is a product of the relatively recent progress of the material world. It took several millions of years for the progress of matter, the emergence of a person who can think. Consciousness is a product of the development of nature, a property of matter, not all matter, but the product of matter, that is, the human brain, which is formed at a higher level. But it is not enough for the mind to have only the brain dividing itself. Consciousness is closely connected with the natural and social environment that surrounds a person and is able to function under the influence of this environment.

In modern times, electronic machines have been created that also carry out complex creative processes, but they cannot replace consciousness, since consciousness is an extremely complex objective existence.¹ It is obvious that it is impossible to improve the effectiveness of teaching in a higher school without introducing into the system of instructions, tools and methods of teaching and teaching lessons, which are used in the educational process, the peculiarities of the Uzbek people, the culture of treatment, the masterpieces of value and culture, its improvement, the theory of Oriental Education The feeling of faith, faith, patriotism, purity, conscientiousness, truthfulness, responsibility and duty cannot be composed without a national feeling, national character, National image, taste, etc.,

¹ Aktov, Abdulla. O'zME.Birinchi jild.Toshkent, 2000-yil

which has a history of several decades, even going to the level of Unitarianism, along with the rational and productive use of the progressive ideas of World Culture and education. To teach the people to overcome the material and spiritual difficulties of social life, it is important to bring the Qur'an from the Karim, the Khadis. Therefore, it is necessary to mature people of faith and faith by harmonizing some aspects of religious education with secular education.

To do this, it is important to establish educational work taking into account psychological characteristics in the spiritual formation of students, in which, based on upbringing, it is chosen that attention is primary.

It is known that each nation finds its own identity, national culture, literature, language and expression in the complex of the spiritual (spiritual) style of that nation, that is, in the spirit of the nation.

The Uzbek people are distinguished by their spiritual image, national character, national character, feeling, client (tempramenti), behavior, taste, taste. Uzbek milati's cognitive processes (intuition, perception, imagination, memory, thinking, imagination), ability to focus on a specific direction, need and interest, national consciousness have their own characteristics.

Consciousness is a known, substance-specific world model. Awareness is based on the process by which the development of consciousness takes place, it is presented in a construction order, uniting parts into one whole, based on the available information and knowledge. The final rule of information and knowledge processing.

The law of the development of consciousness No. 1: develops through the perception of information and knowledge accumulated through contact with the environment.

The law of the development of consciousness No. 2: consciousness develops when a cause –and-effect relationship is established, which makes it possible to transform dependence into a relationship. 1-the law of consciousness: it arises when the mind combines parts into one whole energy that increases energy to a person along with the

release of energy can manifest itself as Joy, an increase in strength. Awareness Law 2: collecting information before awareness .

The law of awareness of No. 3: understanding simple patterns with single available information performed necessary for understanding.

In the process of education and upbringing, scattering the seeds of knowledge about the history of our republic, culture, jahangashta people who have grown up from our distant ancestors, scientists, thinkers, enlighteners creates a feeling of pride and pride in students and students.

The opening of science techniques, fertile mother soil, sahiy and hardworking people, minerals, cotton, silk, blackberries, gold in the world and nationwide market will grow national consciousness in students, improve spiritual self – awareness. Accelerates social activity, leads them towards creative search, increases interest in acquiring the foundations of science.

In the past, Uzbek made the most effective use of methods of National Education, riddles, problems, resourcefulness exercises for creativity develop students ‘ mental activity, act as mind-blowing exercises, cultivate their moral abilities. In the educational work of the Higher School, national traditions, rituals, paintings, holidays (Navruz, Uzbek language Day, Independence Day, golden autumn, seedling season, melon sayli, grape sayli, Harvest Festival, cotton Festival, views of sumac and Uzbek cuisine), to some extent find their place, most effectively affect students, since common characters are harmonized with demanding activities, mustakham is encouraged to live as a community.

The social participation of students in these works increases activity in them, each person tests his abilities and skills. The participation of students in such activities makes up such qualities as Independence, Initiative, Organization in them. In the process of education, the formation of folk masterpieces in the minds of students, rational measures of national values, focusing on that which shape their spiritual world.

Spiritual is the main basis of the development of not only man, but also the state and society. Spiritual renewal should be a deep study of the rich national – spiritual heritage of the people, a special way of living and contemplation of the mill, the education of the younger generation in the spirit of these traditions, traditions, respect for our ancestors.

The student period is considered one of the characteristic complex stages of adolescence, since it is during this period that professional knowledge, skills, as well as important professional qualities in a person are also found in the composition. The problem of the formation of professional qualities as a student has been studied within the framework of a number of studies.

Many world and foreign scientists say that today the formation of professional qualities is rising to the first place among human needs according to its level of relevance. This problem is associated with a complex of problems of social theory and practice, and is located from the central part of psychology. Individual types of professional qualities in students are studied, which change under the influence of economic, social, socio-cultural conditions. In modern research, professional qualities in students are distinguished as the main criterion for the professional development of the individual and as the leading character of the subject of Labor. This point of view is considered to be a logical coverage of the development of the existing criteria for professional development in World psychology from the level of productive activity of the employee to the level of characteristic of the specialist. As a subject of work, a specialist, unlike an employee, sets the goal of his activity himself, determines the path and means of achieving it, takes responsibility for the result of the activity. He fully manages activities, knows ways out of various practical situations, has the ability to organize activities, anticipate its changes and progress. In the professional formation of students, professional qualities and progress are closely linked: professional qualities are formed in the process of professional development on the one hand, and are an important indicator of the manifestation of an individual as a specialist on the other. In practical terms, this means: in order to have its reputation in a new socio-economic

dynamic, not to break in competition, to ensure a prosperous future, the future specialist, that is, the student, must be in constant development, and, moreover, analyze his position in social and labor conditions. Therefore, the modern direction of research on professional qualities is the study of aspects related to the process of social and professional development of an individual.

Professional formation as a transformation of a student into a specialist is a change in a person's perception of himself, about his position in the professional and social environment, moreover, the formation of new professional qualities in himself, in broad terms-in harmony with the professional self-awareness of the individual it is a process that takes place. During crises of professional formation, professional qualities are clearly manifested. Foreign sources indicate two directions in relation to the study of the problem of the formation of professional qualities in students: the first is aimed at professional development, the individual's work on himself, and the second is focused on the social aspects and factors of professional formation. Spiritual and moral education plays an important role in the spiritual formation of students. The main goal of spiritual and moral education gives students the opportunity to find their place in social life, to mature themselves, to determine their own destiny, to create. In spiritual and moral education lies the spiritual and moral formation of students on the basis of universal, national values. This is crucial in fulfilling the mission of the educational process. Strengthening the independence of the country, the fate of its reforms in socio-political, economic, military, legal and other spheres, the establishment of the future of the country depends on the level of spiritual and moral upbringing, high consciousness, social activity of student youth. "The fate of progress," said Our president, "is decided by spiritually mature people. Technical knowledge, the ability to master complex technology should go along with spiritual perfection, independent thinking. Mental intelligence and spiritual potential are two wings of an enlightened person." So that every student, youth (student) today has spiritual immunity. It is necessary to have a deep understanding of his sacred duties to the motherland and the people, to be able to fight against any situations of immorality that

occur in society. Today the whole world is not power, the mind is going to a battle of thought and ideas. And the peak of contemplation is reached through spirituality. A student who has become the goal of spirituality, and young people strive to never be inferior in the world, No one, in any field. At no time does a person's spiritual vision take shape on its own, in an empty place. Historical, educational and in its formation and development the role of social factors, especially spiritual education in the family and family, is incomparable. The family is a spiritual stronghold that leads young people towards maturity. Currently, with the formation of a spiritually mature person in the educational system, it is possible to achieve the socio – economic progress of society. To this end, pedagogical tools and forms of the formation of student – youth spirituality of Higher Education and folk education have been developed. One of the social foundations of the formation of student spirituality is the mutual unity of the Family, School (College, University) and neighborhood, teaching based on the rich national cultural, historical traditions of the people, Customs, universal values also pays off.

The fate and development of society is considered in many ways in the hands of students of Higher Education, that is, Taurus specialists. Therefore, it is necessary to educate students on the basis of socio – psychological foundations that form spiritually.

ПРИМЕНЕНИЕ БАКТЕРИЦИДНОГО РЕЦИРКУЛЯТОРА REFLASH 60 В ДОПОЛНЕНИИ К СТАНДАРТНОЙ ТЕРАПИИ ПРИ ТЯЖЕЛЫХ ПНЕВМОНИЯХ

Исаева Лилия Инберговна

Ассистент кафедры №1 педиатрии и неонатологии,
Самаркандский Государственный медицинский университет

lilyaisaeva@internet.ru

АННОТАЦИЯ

Патологии органов дыхания у детей занимают первое место, как по общей заболеваемости, так и по летальности. Исследования показывают, что среди этиологических факторов пневмонии выявлены различные бактериальные и вирусные агенты, значение которых до конца не изучено, но эти случаи характеризуются разнонаправленностью результатов, отсутствием полных данных и недостаточным освещением в литературе. Тяжелая пневмония это пневмония, характеризующаяся выраженной дыхательной недостаточностью (ДН) и/или признаками сепсиса и полиорганной дисфункции. На сегодняшний день, проблема тяжелой пневмонии является актуальной, в виду высокой летальности заболевания, наличия большого спектра поли- и мультирезистентных штаммов микроорганизмов

Таким образом, в настоящее время вопросы изучения тяжелых пневмоний у детей изучены недостаточно, а также остается недостаточно раскрытым вопрос использования современных методов профилактики инфекции. В связи с этим, требуют дальнейшего изучения вопросы, посвященные установлению степени влияния модифицируемых и не модифицируемых факторов на развитие, течение тяжелых пневмоний у детей, необходим поиск новых методов прогнозирования течения и исхода, разработка и внедрение новых методов лечения и профилактики заболевания, что и определило актуальность нашего исследования.

Ключевые слова: *дети, подходы, тяжелая пневмония, бактерицидный рециркулятор reflash-60.*

АКТУАЛЬНОСТЬ

Заболевания органов дыхания у детей являются одной из важных проблем педиатрии и детской пульмонологии. Несмотря на успехи, достигнутые в диагностике и лечении, болезни органов дыхания по-прежнему занимают одно из первых мест в составе болезней детей и подростков. [1,2,7]. Нарастающая тенденция респираторной патологии у детей, возможность высокого риска рецидива тяжелой пневмонии определяют актуальность изучения факторов и механизмов формирования пневмонии у детей. В настоящее время сохраняется актуальность работ, посвящённых значению маркеров, определяющих течение заболевания и эффективности проводимой антибактериальной терапии. Приводятся данные о прогностических возможностях вирусологического обследования мокроты, респираторного мазка полимеразной цепной реакцией, определение степени загрязнённости воздуха, изучение показателей свертывающей системы крови, определение уровня маркеров воспаления у детей, как наиболее информативных лабораторных критериев заболеваний и необходимости своевременного их определения. Определение уровня показателей свертывающей системы крови позволяет сокращать длительность АБТ в 1,5-2 раза, сроки стационарного лечения, уменьшить частоту побочных лекарственных проявлений, являться одним из показателей осложнённого исхода болезни, способствовать сокращению развития резистентности бактерий у детей [10]. Воспаление, являющееся основным компонентом патогенетической составляющей формирования клинических признаков поражения дыхательных путей при атипичной пневмонии, и тяжесть состояния больных со сниженным иммунитетом в остром периоде болезни заставляют искать новые методы лечения, диагностики и профилактики [3,5,9]. На сегодняшний день одним из методов профилактики и лечения является бактерицидный рециркулятор–прибор служащий для обеззараживания воздуха в помещении в присутствии людей, очищающий воздух от вирусов, бактерий, микробов и аллергенов. У больных, в ходе лечения которых, применялся бактерицидный рециркулятор,

усиливаются защитные свойства организма в отношении бактерий и вирусов, снижается частота острых респираторных инфекций, укорачивается их продолжительность, снижается вероятность осложнений тяжелой пневмонии. [4,6,8]. У детей, получавших лечение стандартной терапией в совокупности с применением бактерицидного рециркулятора как в амбулаторных, так и в стационарных условиях, отмечалось ускоренное клиническое выздоровление, а также более быстрое исчезновение симптомов по сравнению с традиционной терапией.

Цель научной работы

Изучить эффективность применения аппарата бактерицидного рециркулятора при лечении тяжелой пневмонии у детей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

В зависимости от назначенной терапии 90 пациентам в возрасте от 12 месяцев до 12 лет, находящихся на стационарном лечении в детских отделениях Самаркандского филиала РНЦ скорой медицинской помощи, были разделены на 2 группы. Основная группа 60 детей, с тяжелой пневмонией и вторая группа 30 детей с неотягощенной пневмонией. В обеих группах был проведен сбор анамнестических, катamnестических данных, были проведены обследования общепринятыми клиническими, лабораторными, инструментальными, а также специальными методами исследования. Больные первой группы были разделены на две подгруппы. 1а группа 30 детей получала стандартную терапию, комплекс профилактических мероприятий и был использован бактерицидный рециркулятор reflash 60 в дополнении к стандартной терапии, 1b подгруппа получала лишь стандартную терапию.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Показаниями к госпитализации 48 (66,6%) больных были острая дыхательная недостаточность, 52(%) повышение температуры тела, 56 (%) кашель, ринорея у 46 (%) больных, першение в горле у 34(%), бронхообструктивный синдром у 48 (16,6%) больных, токсикоз у 12 (16,6%)

больных. Все пациенты получали соответствующее антибиотики и симптоматическую терапию.

Показатели маркеров воспаления и цитокинов у больных с тяжелой пневмонией (M±m).

Показатели	Норма	Тяжелая пневмония	P
СРБ (мг/л)	3,3±0,2	35,0±0,9	<0,001
ПКТ (нг/л)	0,16±0,01	1,23±0,03	<0,001
IL-4 пг/мл	4,8±0,3	15,4±0,4	<0,001
IL-6 пг/мл	16,3±0,7	46,8±3,1	<0,001
TNF-α пг/мл	24,5±0,8	57,8±1,5	<0,001

Примечание: P – достоверность различий между нормативными

Повышение концентрации маркеров воспаления и цитокинов у больных свидетельствуют об ответной реакции организма ребёнка на инфекционный агент, степень которых вероятнее всего зависит от конкретного этиологического агента, результаты которых будут представлены в сравнительном анализе у детей с тяжелой пневмонией.

Анализ изменений свертывающей системы крови у больных с тяжелой пневмонией показал, что концентрации определяемых показателей в крови были существенно выше как по сравнению с нормативными показателями, так и с уровнем пневмонией тяжелого течения.

В 1а подгруппе больные получавшие стандартную терапию в совокупности с применением бактерицидного рециркулятора reflash 60, отмечалась быстрая положительная динамика, уменьшение присоединения вторичной инфекции, укорочение койко дней. Улучшение общего состояния и регресс клинических проявлений заболевания регистрировались на 2,2 дня раньше у больных 1а группы, чем в 1б группе.

ОБСУЖДЕНИЕ РЕЗУЛЬТАТОВ

По результатам обследования и лечения тяжелой пневмонии у детей, которые принимали стандартную терапию и предложенный нами комплекс лечебно-профилактических мероприятий с использованием бактерицидного рециркулятора reflash 60, в дополнении к стандартной терапии сопровождалось быстрой положительной динамикой, признаки интоксикации купировались в среднем на $3,8 \pm 0,3$ дня, кашель исчез на $5,4 \pm 0,4$ дня, перкуторные изменения легких нормализовались на $6,6 \pm 0,3$, аускультативные изменения $6,7 \pm 0,4$ дня. В применении бактерицидного рециркулятора побочных реакций не отмечено.

Выводы

Таким образом, бактерицидный рециркулятор в дополнении к стандартной терапии помогает снизить частоту тяжелых пневмоний, уменьшить риски возникновения вторичной инфекции, снижает вероятность отягощения течения тяжелой пневмонии, а также повышающим резистентность организма к инфекциям дыхательной системы. Простота применения, высокая эффективность и отсутствие выраженных побочных эффектов позволяют рекомендовать этот аппарат для широкого применения в педиатрии.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Алгоритмы диагностики и протоколы оказания медицинской помощи при пневмонии : методические рекомендации для врачей / Демко И.В., Чубарова С.В., Гордеева Н.В., Зеленый С.В. и др.; М-во здравоохранения Красноярского края, ГБОУ ВПО КрасГМУ им. проф. В.Ф. Войно-Ясенецкого Минздрава России. М., 2015. 75 с
2. Горбич, О. А. Тяжелая пневмония - значимая проблема детского возраста / О. А. Горбич // Медицинский журнал. - 2016. - № 3. - С. 57-61.
3. Ибрагимова, М. Ф. (2022). Применение препарата пектолван ц при лечении атипичной пневмонии у детей. *Главный редактор – Ж А Ризаев*, 35.

4. Заплатников А.Л., Гирина А.А., Майкова И.Д., Кароид Н.В., Леписева И.В., Свинцицкая В.И., Логачева Т.С. Клиника, диагностика и лечение респираторной *M.pneumoniae* инфекции у детей. Медицинский совет. 2019; (17):91-98.
5. Ibragimova, M. F. (2022). *Diagnostic criteria for pneumonia of atypical etiology in children. British Medical Journal*, 2(5).
6. Fedorovna, I. M. (2022). *The influence of risk factors on the development of atypical pneumonia in young children. Asian journal of pharmaceutical and biological research*, 11(2).
7. Mamedovich, S. N., & Fedorovna, I. M. (2022). *Efficacy of vilprafen and resistol in community-acquired pneumonia with atypical etiology in children. Thematics Journal of Applied Sciences*, 6(1).
8. Rustamov, M., Ibragimova, M., & Xusainova, S. (2023). Особенности клинико-диагностических критерий микоплазменной пневмонии у детей. *International Journal of Scientific Pediatrics*, (2), 05-08.
9. Shavazi, N., & Ibragimova, M. (2023). Применение препарата полиоксидоний при лечении обструктивного бронхита у детей. *International Journal of Scientific Pediatrics*, (1), 26-28.
10. Waites K. B. et al. *Mycoplasma pneumoniae* from the respiratory tract and beyond // *Clinical microbiology reviews*. – 2017. – Т. 30. – №. 3. – С. 747-809. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28539503/>

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA HURMAT KATEGORIYASINING VOQEALANISHI

Sheraliyeva Sarvinoz Jaxongir qizi

Farg‘ona davlat universiteti Lingvistika-ingliz tili yo‘nalishi magistranti

Abbosova Nargiza Kobulovna

Farg‘ona davlat universiteti Katta O‘qituvchisi, PHD

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada o‘zbek ingliz madaniyatida hurmat kategoriyasini ifodalashning o‘xshash va farqli jihatlari yoritilgan. Bu borada din, madaniyat ham o‘ziga xos rol o‘ynashi eslatib o‘tilgan. Shuningdek, hurmat ifodalashda nafaqat so‘zlar bilan balki, xarakterlar orqali ifodalanishi ham izohlangan.

Kalit so‘zlar: hurmat, o‘zbek, ingliz, salomlashish, yoshi ulug‘lar, erkaklar, ayollar, og‘izaki (verbal) va og‘izaki bo‘lmagan (non-verbal), eshitish odobi, suhbat.

Hurmat, ehtirom tushunchalari barcha xalqlar uchun birdek qiymatga ega tushunchalardir. O‘z o‘rnida, xushmuomalalik ham hurmatning bir turi bo‘lib, boshqa shaxslarning his - tuyg‘ularini anglash va hurmat qilishni anglatadi. Odatda har doim ham xushmuomalalikni sezmasligimiz mumkin, ammo biz qo‘pollik yoki beparvolik xatti - harakatlarini osongina sezamiz.

O‘ylashimizcha, barcha hurmat qilinishga loyiq bo‘lib dunyoga keladi. Nima uchun boshqalarga hurmat ko‘rsatish kerakligini to‘liq tushunish uchun biz hurmatni aniqlaymiz va nima uchun bu muhimligini ko‘rsatamiz. Xo‘sh, hurmat o‘zi nima? Hurmatni inson haqida o‘ylash va yaxshi narsalarni his qilish deb ta’riflash mumkin. Bundan tashqari, bu kimgadir uning farovonligi haqida qayg‘urayotganingizni ko‘rsatadigan tarzda munosabatda bo‘lishdir. Biror kishini hurmat qilinsa, uni qadrli

inson deb bilinadi. Hurmat qilish sog‘lom munosabatlarni o‘rnatish uchun muhimdir.

Buning yana bir qator sabalari ham mavjud:

- Hurmat ko‘payadi-hurmat olish uchun uni berish kerak
- Hurmat ishonchni mustahkamlaydi
- Madaniyatli odamlar shunday qilishadi
- Agar siz odamlarni hurmat qilsangiz, bu ularni o‘zini yaxshi his qilishiga

yordam beradi

- Bu yaxshi xulq-atvorni targ‘ib qiladi

Hurmatni ifodalash turli xalqlarda, tillarda bir biriga o‘xshash va farqli o‘laroq ko‘rsatiladi. Jumladan, ingliz tilida ham hurmatni ifodalash ma‘lum so‘zlar bilan yetkaziladi. Har qanday tilni o‘rganish mobaynida uning madaniyatini ham o‘rganish zarur bo‘ladi. Ko‘plab o‘zbek yoshlari ingliz tilini puxta egallashga harakat qilmoqda. O‘zbekistonlik talabalarning ko‘pi poytaxt Toshkentdagi ko‘plab universitetlarda ingliz tili kurslariga o‘qishga kirishadi. Ko‘pchilik uchun ingliz tili o‘tmishdan tanaffus bo‘lib, yangi kelajakni ifodalaydi. Yosh yigitlar uchun ingliz tili ularning biznes karyerasida tabiiy qadamdir. Bir talaba aytganidek, ingliz tili o‘rganuvchiga kuchli biznes aloqalarini o‘rnatishga yordam beradi.

Har bir mamlakat o‘z madaniyati bilan ham bir biridan tubdan farq qiladi buni so‘zlashuv jarayonidan, insonlarni ko‘rinishidan ham ajratsa bo‘ladi. Turli mamlakat vakillari o‘zlarining nutqiy faoliyatlarida ahloqi, xalqining madaniyatini aks ettirishadi. Jumladan, o‘zbek xalqining ahloqi meyoridan biri hurmat kategoriyasiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, o‘zbek oilasida yoshi ulug‘ a‘zolari hurmat qilishadi va ularga katta hurmat bilan qarashadi.

Ingliz tilda hurmatni ifodalashning muhim yo‘llaridan biri bu to‘g‘ri salomlashishdir. Ko‘pchilik odamlar ingliz tilida salomlashishda shunchaki, *hello, hi, hey kabi* norasmiy so‘zlardan foydalanishadi. To‘g‘ri bunday salomlashish odatdagi do‘stlar uchun yaxshi, lekin mavqei baland, yoshi ulug‘lar uchun mos kelmaydi. Hurmat qozonishni istalganda biroz rasmiy tildan foydalanish kerak bo‘ladi. Masalan ingliz tilida salomlashganda *good morning, good afternoon, good evening* kabi

soʻzlardan foydalangan maqul. Maʼlumki, bunday oddiy soʻzlar ommalashgan, lekin ularni shunchaki qoʻllash orqali xushmuomalali, hurmatga sazovor boʻlish mumkin. Agar biror kim bilan birinchi marta tanishganda shu soʻzlarga *it's pleasure to meet you!*ni qoʻshib qoʻyish ham mumkin. Ammo, salomlashganda *good night* deb salomlashish notoʻgʻri hisoblanadi chunki, ushbu soʻzlar birikmasi “tashlab ketish”, “xayr” soʻziga yaqin turadi. Yosh qizlar va oʻgʻil bolalar nafaqat ota-onalari va buvilari bilan, balki yoshi ulugʻ boʻlgan har qanday odamlar bilan ham xushmuomalalik bilan gaplashishlari kerak. Bunday munosabat nafaqat oʻzbek balki rus tillarida ham oʻz aksini topgan. Oʻzbek tilida " brother ", "sister" kabi umumiy soʻzlarni uchrata olmaymiz. Buning oʻrniga, “older brother”(aka) va “younger brother”(uka), “older”(opa) va “younger”(singil) sister uchun alohida soʻzlar mavjud. Ushbu soʻzlar, shuningdek, oilaviy kontekstdan tashqarida maʼruzachilar oʻrtasida yosh va kuch munosabatlarini oʻrnatish yoki hurmatning maʼlum darajalarini yaqoncha -san qoʻshimchasidek foydalaniladi. Misol uchun, Abdurahmon-aka, Shahnoza-opa, yoki oddiygina opa-jon (soʻzma-soʻz, dear elder sister (aziz opajon), bu "Ma'am" (xonim) soʻzining ekvivalenti hisoblanadi).

Rasmiy kontekstda oʻzbeklar koʻpincha yoshi kattalarga murojaat qilishning ruscha shaklidan foydalanadilar: Ism va otasining ismi-Alisher Joʻrayevich. Yuqoridagilardan oʻzbek tilida insonlarning yoshi, mavqeiga qarab murojat qilishda foydalaniladi. Masalan, auntie (xola) yoki uncle (amaki, togʻa) soʻzlarini oʻzbek madaniyatida oʻziga rostdan ham qarindoshligi boʻlgan odamlarga nisbatan yoki boʻlmasam umuman yaqin boʻlmagan insonlarga xushmuomalalik belgisi yuzasidan qoʻllaniladi. Ingliz tilida esa bunday mahsus nomlarni uchratmaysiz, ularda asosan insonlarning kasbi, unvoniga qarab familiyalari orqali murojaat qilishadi: Dr. Jones, Professor Saunders; maktablarda esa koʻpincha oʻqituvchilarning ismi bilan: Miss Ann, Mr Smith, Mrs Smith kabi. Lekin baʼzi til maktablarida, universitetlarda oʻqituvchilar oʻzlarining familiyalari bilan murojaat qilinishlarini afzal koʻrishadi.

Umuman har qanday tashkilot rahbariga ingliz tilida *boss* deb murojaat qilinadi. Ammo koʻpgina soʻzlashuvchilarga bunday muomala qilish biroz gʻalalidek tuyuladi.

Qulaylikni his qilish uchun ular uchun ham birinchi ismni qo‘llashadi. Bundan ham yaxshi usuli tanishgan odamingiz taklif qilgan ism bila murojaat qilishdir. Chunki ingliz madaniyatida qanday murojaat qilinishi tanishuvning avvalida aytib o‘tishadi va agar so‘ralgan nom bilan murojaat bo‘lmasa bu albatta qo‘pollik hisoblanadi. Masalan, dunyo bo‘yicha mashhur IELTS imtihoning gapirish (speaking) qismida ham qanday murojaat qilinishi salomlashgandn so‘ng so‘raladi.

Ingliz tilidan farqli o‘laroq, boshqa masalan xitoy, yapon, rus tillarida hurmatni ifodalash uchun olmoshlar yoki o‘ziga xos yo‘llardan foydalanib o‘zidan yoshi ulug‘larga, oila a‘zolariga murojaat qilishadi. Lekin ingliz tilida bunday olmoshlarni uchratilmaydi. Zamonaviy ingliz tilida ikkinchi shaxsda ko‘plik ("you" – sen yoki siz bitta so‘z orqali) bilan neytral tarzda ifodalanadi, o‘zbek tilida esa you (siz)so‘zining ko‘plik shakli begonalar tomonidan qo‘llaniladigan hurmat belgisidir va ota-onaga va boshqa keksa oila a‘zolariga murojaat qilish usuli deb qaraladi: you are right, dad - siz haqsiz dada. Ikkinchi shaxs birlikda (san) bolalarga yoki yaqin do‘stlarga murojaat qilishda ishlatiladi va boshqa holatlarda qo‘llanilsa qo‘pollik belgisi hisoblanadi. Rus tilida qoidalar o‘xshash, ammo yanada qulayroq va bolalar odatda do‘stlari va ota-onalariga Ты (birlik) deb murojaat qilishadi, Вы (ko‘plik) esa begonalar va yoshi kattalar uchun qo‘llaniladi.

Ingliz va o‘zbek tillarida kishilar suhbatlashyotganda xalaqit berish yoki suhbatni buzish qo‘pollik hisoblanadi. Ingliz tilida esa bunday holatda quyidagi iboralardan foydalaniladi: *Excuse me, I’m sorry to interrupt. Would you mind helping me...?* Yoki, *Excuse me, would you mind if I get past?* Balki, bu oddiy ko‘rinishi mumkin, lekin ingliz tilida *please, thank you* so‘zlari ham juda ham muhim hisoblanadi. Juda ham mayda va oddiy narsalarni bajarishni so‘ralganda ham mazkur so‘zlardan foydalanish kerak: *could you please pass me the salt?, thank you* yoki oddiygina *please pass the salt* va keyin *thank you* deyish kifoya qiladi. Qolaversa, hurmatni faqat so‘zlar bilan emas xarakatlar bilan ham ko‘rsatiladi. *Be on time. Be punctual* kabi so‘zlarni xarakat orqali ifodalash kerakli joga vaqtida yetib borishdir. O‘zbeklarda kech qolish xarakatiga juda ham ahamiyat berilmasa ham inglizlarda bunga jiddiy diqqat qaratilib,

chuqur hurmatsizlik hisoblashadi. Har qanday xodim yoki ishchi kech qolishi mumkin lekin bu haqida xabar jo‘natib oldindan ogohlantirishi zarur. Yana bir hurmat namunasi bu tinglash (listening) odobi bo‘lib, so‘zlovchi gapiryotganda tinglovchining telefonda suhbatlashishi, yoki boshqa narsa bilan band bo‘lishi qo‘pollikdir. Suhbatda navbat kelishini sabr bilan kutish hurmatning belgisi hisoblanadi.

Shuningdek, biror bir joyda navbatda turilganda, yoshi katta odamlarga o‘z navbatini berish ingliz va o‘zbek madaniyatida hurmat belgisi sanalsa, g‘arb madaniyatida hurmatsizlikdir. Agar kimdir siz bilan gaplashsa va siz uning ko‘ziga qaramasangiz, ular sizni nimanidir yashirmoqchi yoki sirli nimadir bor deb o‘ylashlari mumkin.

Aksariyat amerikaliklar qo‘l berib ko‘rishadi. Agar biror millat vakilining dini yoki ijtimoiy qoidalari qo‘l berib so‘rashishni inkor etsa va shuning uchun o‘zini noqulay his qilsa, har doim qo‘llarni birlashtirib, boshni oldinga egib salomlashish mumkin. Ushbu harakat yordamida ular Amerikalik millat vakillik xushmuomalalik bilan qo‘l silkitishni xohlamasligingizni aytishingiz mumkin bo‘ladi. Ulardan ba‘zilari qo‘l siqishni istamasangiz, juda hayron bo‘lishadi, ammo bu yaxshi bo‘lib, O‘zini noqulay his qiladigan narsalarni qilishga xojat bo‘lmaydi.

Barcha musulmon mamlakatlarida ayol va erkak qo‘l berib so‘rashish mumkin bo‘lmagan holatlardan hisoblanadi, yevropada esa ayol bilan erkak qo‘l berib ko‘rishish odatiy holdir. Yurtimizda yosh kelinchaklar hurmat-ehtiromning eng yaxshi namunalarini ko‘rsatmoqda.

Demak, har qanday mamlakatlarda hurmat ifodalanishining verbal (og‘izaki) va non-verbal (og‘izaki bo‘lmagan) shakllari mavjud bo‘lib, ular insonlarning madaniyatiga bog‘liq holda ifodalanadi. Ular bir biriga o‘xshashi va farq qilishi mumkin. Hurmat insonlarni tinch, osuda yashashi uchun ham o‘z hissasini qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Oskouhi F, Movahed Mohammadi H, Rezvanfar A. The role of non-verbal communication on educational performance of faculty members of Agricultural Sciences and Natural Resources University in Sari. A paper presented in agricultural sciences and natural resources conference; 2013; Sari. Sari: Mazandaran; 2013. Persian. [Google Scholar]
2. Bhatia V.K Analyzing Genre: Language Use in Professional Settings. -New York: Longman, 1993. - P. 43.
3. Iravani J. Interview Skills. Mashad: Publications of Razavi University of Islamic Sciences; 2009. Persian. ‘Мировая наука’ JNol(46) 2020.

DISCOURSE INTERFERENCE IN THE FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION

Umarova Shaxnozaxon O‘tkirovna

Master’s Degree, Uzbekistan State University of World Languages

ANNOTATION

The article deals with the troubles of the language interference with-inside the system of the English language learning. The tendency to interference is stronger via way of means of interaction numerous languages and ends in a worry of the communication system. Practice teaching English as a foreign language in our country shows the want for a clean methodological employer the system of studying a foreign language, primarily based totally at the characteristics all languages studied by students. For exceptional student mastering a foreign language ought to recollect all viable linguistic problems primarily based totally on comparative evaluation in situations multilingualism so as to overcome interference. The article discusses the issues of interconnection of language competence and interconnection of language contacts, interference as well as their reflection in the discourse and communicative process.

Keywords: *interference, vocabulary, foreign language, native language.*

Language acquisition is one of the most important and fascinating aspects of human development. There are various subconscious aspects of language development such as metalinguistic, conscious, formal teaching of language and acquisition of the written system of language in both L1 and L2. Various language variables are involved in the language processes like phonology, vocabulary, morphology, syntax, paralinguistic, pragmatics and discourse. In order to provide success in cognitive

functioning as well as professional life of an individual, his/her first language acquisition must develop strongly in the early years.

One of the major obstacles in acquiring the second language is mother tongue or L1 interference especially in productive skills of speaking and writing. Mother tongue interference affects L2 learning as “language” is considered as a set of new habits while “learning” is considered as the establishment of habits.

Thus, language interference has attracted the attention of scientists for many years. These problems are the subject of dissertations of many scientists as ours. The importance of studying language interference is increasing due to the practical demand for this knowledge in the realities of the modern development of world science, culture, engineering and technology.

First of all, we try to analyze the definition of the phenomenon of “interference” given in the Linguistic Encyclopedic Dictionary. “Interference from the Latin “inter”- between each other, mutually and “ferio”- touching, strike– the interaction of language systems in the conditions of bilingualism, which develops either when contacts are in languages, or when an individual learns a foreign language and it is expressed in a deviation from the norm and system of the second language under the influence of the native.

However, there are different types of interference, such as, phonetic, semantic, lexical, grammar, spelling, stylistic, linguistic and regional studies, sociocultural interferences. Interestingly, there is not a specific type that is called discourse interference as it is studied within lexical, grammar and spelling. Nevertheless, Language specialists and teachers have long been interested in the study of discourse, whether written or spoken as a means of identifying the mental processes underlying learning. According to Agudo, one of the biggest challenges for the EFL teachers is the problem of motivating and teaching the students how to adapt their cultural thinking and use of foreign language as per the native speakers of that foreign language¹.

¹Agudo, J.D. “Native and non-native teachers in English language classrooms.” (2017)

The effect of the native language can be examined in the writings of an EFL learner and serves as the essential technique used by the EFL teacher to test the proficiency of the students. The prevailing literature claims that the speakers of the native language tend to transfer the arrangements from their native language to their usage of English. Nevertheless, this association between the mother tongue and discourse in a second language is not just encountered by all learners and it is common in Chinese students who are learning English¹. Richards and Schmidt define Interlingua errors as the outcome of language transfer affected by the native language of a learner. According to Zhu and Aryadoust language transfer is either positive or negative. A transfer is called positive if it is found justified because of the similar structure of the two languages or it may be unjustified due to the different structures of any two different styles². In addition, a typical mistake of Russian students is confusion in the word order of the English sentence. Students forget that in the affirmative English sentence must be subject, and in the affirmative sentence it always faces the predicate. If the words order in Russian is free “Я вчера играл в парке”, “В парке играл я вчера”, “Играл в парке вчера я”, then in English the word order is strictly fixed, and each member of the sentence has its own specific place: “I played in the garden yesterday” – the subject always faces the predicate, and in impersonal sentences you can’t just use a verb or an adjective, like in Russian language.

To conclude, EFL learners face mother tongue interference when writing in English, the significant areas of error are subject-verb agreement, verb usage, word order and collocation. Rules of grammar and usage are at odds between native language and English, and it appears that lack of clarity and poor practice in writing work prevents the assimilation of these for them.

¹ Ahmed, F. “An Investigation of Writing Errors of Saudi EFL University Students at King Halif Un”. (2016).

² Zhu and Aryadoust, V. “An investigation of mother tongue differential item functioning in a high-stakes computerized academic reading test”. (2020).

REFERENCE LIST

1. Ahmed, F. "An Investigation of Writing Errors of Saudi EFL University Students at King Halif Un". (2016).
2. Agudo, J.D. "Native and non-native teachers in English language classrooms". (2017)
3. Zhu and Aryadoust, V. "An investigation of mother tongue differential item functioning in a high-stakes computerized academic reading test". (2020).
4. Kaplan, R.B. "Cultural patterns in intercultural education. *Language Learning*", pp.16, 1966.

САМОСТЯТЕЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА, В СВЯЗИ С КУЛЬТУРОЙ

Умаралиева Муножатхон Машрабовна

ФерГУ, старший преподаватель кафедры
практического английского языка

Базарбаева Омина Алиевна

студентка 2-курса

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются эффективные методы самостоятельного изучения языка, в связи с культурой, а также важность культуры в дискурсе, преимущества культурного осознания при изучении иностранного языка и некоторые особенности стиля независимого обучения.

Ключевые слова: культура, целевой язык, независимое обучение, приобретение языка, дискурс.

ABSTRACT

This article focuses on some effective methods of autonomous learning a language connecting to culture, the importance of culture in discourse, and the benefits of cultural awareness in language acquisition and also analyses some features that independent learners should have.

Keywords: culture, target language, independent learning, language acquisition, discourse.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada tilni madaniyat bilan bog'lagan holda mustaqil o'rganishning ba'zi samarali usullari, nutqda madaniyatning ahamiyati va tilni o'zlashtirishda

madaniy ongning afzalliklariga e'tibor qaratilgan hamda mustaqil o'rganuvchilarda bo'lishi kerak bo'lgan ba'zi xususiyatlar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: madaniyat, o'rganilayotgan til, mustaqil o'rganish, tilni o'zlashtirish, nutq.

ВВЕДЕНИЕ

Изучение иностранного языка требует от студентов достаточно больших затрат, усилий и понимания межкультурной коммуникации на целевом языке. Поскольку знания, полученные от учителя, могут быть недостаточными для овладения целевым языком, студенты, которые изучают язык, должны усваивать информацию и практиковаться как в классе, так и вне его, укрепляя свои знания и навыки самостоятельно [M. Umaraliyeva, 2021]. Кроме того, изучение языка не ограничивается изучением грамматики или приобретением четырех основных навыков (чтение, письмо, аудирование и речь), но также включает в себя изучение новой культуры и новой нации. Приобретение языка также включает культурную основу целевого языка, понимание культуры, связанной с иностранным языком, позволяет учащимся выбирать подходящее значение слов и фраз в культурном контексте. Изучение того, как коренные жители общаются и живут, придает языку человеческий оттенок, что позволяет увлечься процессом обучения. "Отношение между языком и культурой является символическим, язык отражает культуру, а культура формирует язык. Язык связан с происхождением народа и историей, которую пережили его представители, и это происхождение в свою очередь создает определенные слова, связанные с культурой народа " [M.Umaraliyeva, O.Bozorboyeva, 2021].

ЛИТЕРАТУРНЫЙ ОБЗОР

Как сказал Барри Томалин, культура является пятым языковым навыком и включает другую психологию и стратегии для управления использованием учащимися целевого языка, чтобы узнавать, оценивать и понимать традиции и

способы действий, которые отличаются от своих собственных, а также другие качества культуры, которые делают культуру уникальной.

Изучение языка, связанное с культурой, позволяет учащимся понимать использование языка для принятия различий между культурами, быть гибкими и толерантными к стратегиям, отличающимся от их собственных [Barry Tomalin].

Самостоятельное изучение языка требует от учащихся определенных характеристик и навыков:

- **Когнитивные навыки**, такие как внимание, решение проблем и память [(Carr, 1996; Malone and Smith, 1996; Boekaerts, 1997; Anthony, 1994; Zimmerman, et al., 1996).];

- **Уверенность в себе** (независимые учащиеся должны верить в свой потенциал, уметь ставить цели и быть амбициозными)

- **Самотивация** (мотивацией независимых учащихся должны быть их цели, и они никогда не должны от них отказываться).

- **Понимание** (независимые учащиеся должны быть способны понимать ресурсы, доступные или нет, без объяснения от кого-либо еще).

- **Самооценка** (которая позволяет учащимся самостоятельно оценивать свои сильные и слабые стороны и навыки, а также помогает развивать навыки принятия решений) [Умаралиева М, Яхёева С]

Вышеупомянутые особенности могут помочь учащимся стать компетентными в установлении своей рамки процесса обучения самостоятельно и достижении своих целей: овладеть целевым языком.

МЕТОДИКА

Иностранные языковые учащиеся могут использовать разнообразный спектр ресурсов, чтобы получать информацию о жизни местных жителей и понимать, как культура является ключевой в дискурсе, а также улучшать свои языковые навыки:

Песни с текстами.

Музыка считается «реальным языком» и частью культуры, а также используется в качестве образовательного инструмента, чтобы помочь учащимся изучать другие культуры. Самостоятельные ученики могут использовать песни и тексты для тренировки навыков языка, путем пения. Во-первых, это помогает улучшить навыки прослушивания и речи, а также улучшить базу словарного запаса, когда вы слушаете и поете песню, вы можете научиться произносить и связывать слова в речи, используя новые слова и фразы. Во-вторых, такой подход к изучению языка является доступным и интересным для учеников. Следовательно, ученики могут сделать свою систему обучения более интересной и развлекательной, петь вместе с песнями.

Фильмы. В Испании группа студентов испытала эффекты просмотра фильмов с субтитрами на развитие языковых навыков. Средний уровень учеников смотрели серию телевизионного драматического фильма на английском языке с субтитрами и без субтитров. Результаты этого исследования показали, что слуховое восприятие, понимание сюжета и овладение словарным запасом развиваются быстрее после просмотра версий с субтитрами, чем без субтитров. Ясно из теста, что просмотр фильмов с субтитрами может помочь ученикам улучшить слуховое восприятие, базу словарного запаса и понимание на целевом языке. Кроме того, это может дать точное представление о том, как носители языка общаются, кроме того, ученики получают возможность воспринимать определенные фразы, выражения и акценты, которые помогут более подробно познать культурную среду целевого языка.

Журналы и газеты. В журналах и газетах используют язык, который используют носители языка в повседневной жизни, в отличие от языка, написанного в учебниках или преподаваемого в школе. Журналы и газеты используют аутентичные материалы, такие как статьи, комиксы, стихи, новости и т.д., и разные стили языка, которые не могут быть найдены в учебниках. Чтение газет и журналов позволяет ученикам улучшать навыки чтения, критического

мышления и изучать широкий спектр словаря, исследуя синонимы и синонимичные выражения в статьях.

Родная литература. Поскольку литература отображает культуру любой страны или местных жителей языка, чтение художественных произведений и романов на оригинальном языке целевого языка предоставляет слова и фразы с фигуральным значением в аутентичном контексте, созданном влиянием культуры, что может помочь развить все четыре языковых навыков и продвинуть понимание сюжета учеников. Чтение книг позволяет не только изучать язык, но и использование языка в культурном контексте и повседневной жизни местных жителей.

Подкасты. Как написал Аластер Бадж, использование подкастов в качестве источника прослушивания поможет развить речь и другие языковые навыки. Что ученики могут извлечь из прослушивания подкастов:

- Развитие произношения – путем прослушивания акцентов носителей языка можно овладеть произношением слов и распознать звуковые шаблоны. Например, разница между словами “ship” и “sheep”. Кроме того, прослушивая и повторяя после подкастов, можно выучить интонацию. (Интонация – это высокий и низкий голос в речи, который имеет решающее значение в английском языке, но большинство учеников и учителей пренебрегают интонацией).

- Лучшее слушание – чем больше языковой материал вы слушаете, тем лучше развиваются навыки прослушивания. Слушая носителей языка целевого языка, вы знакомитесь с тем, как они используют язык, как связываются или конструируются предложения, и как носители языка связывают речь и используют разные тоновые цвета, чтобы выразить различные значения слов. Кроме того, улучшение словарного запаса и грамматики через владение языком.

- Улучшение понимания – по мере прослушивания подкастов понимание языка учащихся улучшается, когда носители языка говорят, и язык становится более доступным для ученика, поэтому при общении и разговоре можно давать ясный ответ на вопросы благодаря лучшему пониманию.

- Развитое умение связывать речь – зная, как связывать слова, как слова должны звучать и как организовывать предложения, можно звучать бегло, как носитель языка. Кроме того, можно уметь устанавливать дискурс с логической и структурной связностью.

- Улучшение навыков чтения – прослушивание подкастов вместе с расшифровками позволяет вам быстрее читать и воспринимать введенную информацию, что обеспечивает безопасность чтения.

- Повышенные навыки письма – перевод подкастов, написание резюме или своих собственных мыслей улучшает навыки письма. После прослушивания подкаста написание резюме или мнения о нем делает навыки письма лучше, а написание скриптов к подкастам при прослушивании улучшает навыки прослушивания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Язык и культура связаны между собой, язык отражает культуру, а культура формирует язык, поэтому приобретение языка – это не только изучение словарного запаса или грамматики, но и изучение новой культурной нормы, которая позволяет учащимся узнать ЦК языка, стиль жизни коренных жителей, отношение, ценности, традиции, верования, а главное, дает возможность понимать дискурс в культурном контексте. Чтобы овладеть иностранным языком, независимым учащимся стоит использовать песни с текстами, фильмы с субтитрами, журналы и газеты, национальную литературу на изучаемом языке и регулярно слушать подкасты, так как все это является частью культуры. Отмечая вышеуроченную культурную осведомленность, учащиеся языков могут устанавливать диалог с коренными жителями без недоразумений и получают беглость в общении.

ЛИТЕРАТУРА

1. Anthony, G. (1994). Learning strategies in the mathematics classroom: what can we learn from stimulated recall interviews? *New Zealand Journal of Educational Studies*, 29 (2), 127-40.
2. Birulés-Muntané, J., & Soto-Faraco, S. (2016). Watching Subtitled Films Can Help Learning Foreign Languages. *PloS one*, 11(6), e0158409. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0158409>
3. Carr, M. (1996). Teaching children to self-regulate: a resource for teachers. Athens: National Reading Research Centre <http://clearwordstranslations.com/language/it/learning-a-language/>
4. Malone, G. and Smith, D. (1996). Learning to learn: developing study skills with pupils who have special educational needs. London: National Association of Special Education Needs.
5. “7 Characteristics of Independent Learners” February 22, 2012, by Alpha Omega Academy. <https://www.aoademy.com/7-characteristics-of-independent-learners>
6. Mashrabovna, U. M. (2023). THEME CONTEMPORARY APPROACHES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO SECONDARY SCHOOL STUDENTS. *Journal of new century innovations*, 28(2), 123-127.
7. Mashrabovna, U. M., & Sherzodbekovna, H. M. (2023). USING AUDIO-VISUAL MATERIALS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE. *Journal of new century innovations*, 28(2), 119-122.
8. Mashrabovna, U. M. (2023). Ingliz Va OZbek Tillaridagi Badiiy Asarlarda Dialektizm. *JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING*, 2(3), 64-67.
9. Mashrabovna, U. M., & kizi, Y. S. K.. (2023). Enhancing Language Acquisition of Autonomous Learners Throughout Teaching Methods. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 2(3), 42–44.
10. Umaralievna M, & Yakhyoeva S, (2022). Important Characteristics to Become Autonomous Learner. *International Journal on orange technology*. Volume: 4 Issue: 12, 23-26

11. Umaraliev, M. (2021). Some challenges in encouraging independent learning. *Academic research in educational sciences*, 2(4), 1878-1882.
12. Umaraliyeva M. & Bozorboyeva O. (2022) Ingliz xalqiga xos lingvokulturologik xodisalarning tilda aks etishi, O‘ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. 13-SON. 552-555
13. Umaraliyeva M. & Bozorboyeva O. (2023) THE MANIFESTATION OF LINGUISTIC CULTURAL PHENOMENA OF THE ENGLISH PEOPLE IN THE LANGUAGE. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SOCIAL SCIENCES*. Volume: 03 Issue: 03, 112-114.
14. Mashrabovna, U. M. ., & Aliyevna, B. O. . (2023). Independent Learning of a Language Correlating to Culture. *JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING*, 2(4), 1–4.
15. Umaraliyeva Munajat Mashrabovna, & Hafizjonova Mavluda Sherzodbekovna. (2023). USING AUDIO-VISUAL MATERIALS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE. *Journal of New Century Innovations*, 28(2), 119–122.
16. Umaraliyeva Munajat Mashrabovna, & Teshaboyeva Muxlisabonu Ma’rufjon qizi. (2023). THEME CONTEMPORARY APPROACHES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO SECONDARY SCHOOL STUDENTS. *Journal of New Century Innovations*, 28(2), 123–127.

DIFFERENCE BETWEEN IDIOM AND PHRASE AND THEIR USAGE IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Umaraliyeva Munajat Mashrabovna

Ferghana State University senior teacher of the Practical English Language

Department,

O'ktamova Muyassarxon Jamoliddin kizi

2-year student

ABSTRACT

This article analyzes the different aspects of idioms and phrases and talks about their usage in English and Uzbek languages.

Keywords: idiom, phrase, different aspects, term, linguistics, fixed expressions, phraseologisms.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada idioma va frazalarning farqli jihatlari tahlil qilinadi va ularning ingliz va so'zzbek tillarida qso'zllanilish uslublari haqida so'z boradi.

Kalit sso'zzlar: idioma, ibora, termin, tilshunoslik, turg'un iboralar, frazeologizmlar.

АННОТАЦИЯ

В этой статье анализируются различные аспекты идиом и фраз и рассказывается об их использовании в английском и узбекском языках.

Ключевые слова: идиома, словосочетание, разные аспекты, термин, языкознание, устойчивые выражения, фразеологизмы.

INTRODUCTION

The terms ‘idioms’ and ‘phrases’ are useful elements of linguistics, and are often considered similar. An Idiom and Phrase is basically a collection of words that are stuck together to behave more like a metaphor. These words help to change the meaning of the sentence. They make sentences, text, and speech more colorful. Idioms are fixed expressions that have a figurative meaning. They cannot directly be understood by just reading every single word of the sentence, one has to be familiar with the different types to know more about them. For example – ‘A dime a dozen’ – which means something which is very common. The use of this idiom in a sentence can be like “These red poppies are a dime a dozen which means that these red poppies are very common. If you separate these words, they will not have the same meaning as they did in the idiom.

METHODOLOGY

There are various uses of idioms and phrases. One common usage is to add color or emphasis to a sentence. Idioms and phrases can also be used for making a comparison. For example, “as busy as a bee” is an idiom that compares the busyness of a bee to how busy someone is. Idioms and phrases can also be used to make a point more forcefully, as in the idiom “beat around the bush”, which means to avoid speaking directly about a topic. ‘Idioms’ are said to have come from different stories in the past. They have metaphorical meanings. A phrase is a brief expression that has a meaning but cannot stand alone as a sentence. A phrase is a grammatical unit that is comprised of different words chained together. We have five types of ‘phrases’ in the English language: ‘noun phrases’, ‘verb phrases’, ‘adjective phrases’, ‘adverb phrases’, and ‘prepositional phrases’. Each phrase is determined by its head. Phrases do not have a subject and a verb and they also do not have complete meanings:

Listening to music → Noun phrase;

Go to the bathroom → Verb phrase.

A noun phrase is a group of words that have a noun or pronoun. It is used to modify the **noun**. In other words, it can be said that a noun phrase can function as a subject, an object, or a complement in a sentence.

- **My brother's friend** had come to visit him. (Used as a subject).
- **Scented candles** are my favorite. (Used as a subject).
- The students were asked to find **the buried treasure**. (Used as an object).

An adjective phrase or an adjectival phrase is a group of words that consists of an **adjective**. It can be used to complement it. It provides more information about the noun or pronoun in a sentence. In other words, it can be said that it functions just like an adjective in a sentence.

- Annu has **silky, smooth** hair.
- People, **living in large cities**, often find it difficult to reach in time.

An adverb phrase or an adverbial phrase is a group of words that includes an **adverb** and other modifiers. It performs all the functions of an adverb. It can be placed in any part of the sentence, with respect to the part of speech they modify.

- We are planning to finish our group project **by the end of May**.
- **Later this evening**, my cousins and I have planned to go to the park.

A verb phrase can be used just like a verb. It consists of a main verb and an auxiliary verb. For example, Students **are practicing** hard in order to participate in the state tournament.

A prepositional phrase consists of a preposition and an object. It works just like an adjective or an adverb. It relates the subject and the verb in a sentence. It is used to modify the nouns and verbs in a particular sentence.

For example, it was too hard for me to concentrate **with the kids jumping around**. The jewelry boxes were kept **inside the cupboard**.

This group of words has a meaning that is clear to the readers as there is no hidden meaning. A phrase is similar to a clause in a sentence though it stands hierarchically at a lower level than a clause.

RESULTS AND DISCUSSION

There is indeed a great difference between idioms and phrases. Any idiom is a phrase but not every phrase is an idiom. As it was clear above, these two are completely different structures. So, they cannot be used interchangeably. It is important to note that an idiom is also a phrase. For example, let's look at the phrase, "raining cats and dogs". Here, this phrase does not actually mean cats and dogs are falling from the sky. It refers to heavy rain. These groups of words are not always used as idioms. They can be used as simple phrases as well. For example, "Finally, at the end of the lecture, he saw the light and realized how foolish his first assumption was. He saw the light of the lighthouse".

Idioms carry fixed meanings, whereas phrases do not have a fixed meaning. Idioms are units and the meaning cannot be understood by separating the words. For example, **A Piece of Cake**-A task that can be accomplished very easily. We are not talking about cake here. If we want to translate directly, we will make a mistake. Besides **All in The Same Boat** means that everyone is facing the same challenges.

On the other hand, the meaning of each word contributes to the meaning of the phrase. An idiom can only be understood when one knows the meaning, whereas a phrase can be easily deduced. Idiom is a linguistic tool that allows writers to say something in the garb of another. Idioms have a meaning that is different from the dictionary meaning of the individual words in the idiom. It is actually use of figure of speeches, to create a meaning that is different from the meanings of the individual words of the phrase. This is the reason why non-natives and other students of the English language find it hard to grasp the meaning of an idiom. Phrases are used by us in our daily lives in a functional manner whereas idioms are used for ornamentation of the language.

But until this time these terms in Uzbek linguistics are being mixed up, there are even confused thoughts. For example, "tarvuzi qso'zltig'idan tushdi" in the mother tongue textbooks of general secondary schools a phrase is called a phraseologism. This is actually not a phraseology. This is an idiom. Phraseologisms are related to things,

events, and events in society, while idioms do not have such a relationship,- explains the linguist Uzbek scientist G'.Salomov.

CONCLUSION

If idioms and phrases were the same things, they would not be called by two different names in Uzbek and world linguistics. Therefore, not understanding the difference between them, not paying attention to these aspects when applying them, and translating from one language to another will cause big mistakes. It can cause many problems, especially in the translation of artistic works.

REFERENCES

1. Mashrabovna, U. M. (2023). Ingliz Va OZbek Tillaridagi Badiiy Asarlarda Dialektizm. *JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING*, 2(3), 64-67.
2. Mashrabovna, U. M. (2022). BADIY ASARLARDA LINGVOKULTUROLOGIK BIRLIKLARNING TARJIMASI MUAMMOLARI.
3. Mashrabovna, U. M., & Mirzamahmudovna, U. S. (2022). Ingliz Va O'zbek Ijtimoiy Tarmoqlarida Ilmiy Terminlarning Qo 'Llanilishining Ahamiyati. *Miasto Przyszłości*, 28, 453-454.
4. Sabirova Sevara Baxtiyorovna, Ismailova Anaxon Kamoladdinovna. FRAZEOLOGIZMLAR VA IDIOMALAR, ULARNING SO'ZZARO MUNOSABATLARI VA FARQLARI
5. Umaraliyeva, M., Abdurahimzoda, S., & Umarova, S. (2022). INGLIZ VA O 'ZBEK IJTIMOYIY TARMOQLARIDA ILMIY TERMINLARNING QO 'LLANILISHINING AHAMIYATI. *Science and innovation*, 1(B7), 622-624.
6. <https://pediaa.com/difference-between-idioms-and-phrases/amp/>
7. <https://langeek.co/en/grammar/course/1268/idiom-vs-phrase>
8. <https://ieltsninja.com/content/ielts-exam-identify-difference-between-idioms-proverbs-phrases-examples-meaning/>
<https://www.differencebetween.info/difference-between-idioms-and-phrases>

ТЕПЛООБМЕН В СИСТЕМЕ СТРУЙ

Сайидов Хамрокул Кувондиқович

Бухарский инженерно-технологический институт

saidovhk@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Одно из направлений повышения эффективности использования топлива – сжигание газообразного топлива с разбиением его на мелкие струйки и подачей между ними окислителя (воздуха). Исследование горения в системе турбулентных струй показали, что такой способ организации процесса горения позволяет значительно повысить тепловое напряжение в несколько раз. Наряду с технологическими показателями важна токсикологическая характеристика выбрасываемых продуктов сгорания. Поэтому исследование закономерностей развития параметров факелов в процессе горения в системе струй является актуальными.

Ключевые слова: система струй, тепловое напряжение, горение, конечная скорость, продукт сгорания.

HEAT TRANSFER IN THE JET SYSTEM

ABSTRACT

One of the directions of increasing fuel efficiency is combustion of gaseous fuel with splitting it into small jets and feeding an oxidizer (air) between them. Studies of combustion in the system of turbulent jets showed that this way of organizing the combustion process allows a significant increase in thermal stress by several times. Along with technological indicators, the toxicological characteristics of the emitted combustion products are important. Therefore, the study of regularities of development of flame parameters in the process of combustion in a jet system is relevant.

Keywords: jet system, thermal stress, combustion, final velocity, combustion product.

ВВЕДЕНИЕ

Теплообмен – это процесс изменения внутренней энергии и всегда происходит в определенном направлении: от тел с более высокой температурой к телам с более низкой. Когда температура тел выравниваются, теплообмен прекращается.

Теплообмен можно осуществлять тремя способами: теплопроводностью, конвекцией, излучением. Мы будем изучать теплообмен жидкости или газа в системе струй реагирующих струй.

В организации топочного процесса важное место отводится аэродинамике топки. При разработке аэродинамики топки стоит цель увеличить эффективность горения, уменьшив выброса окислов азота и других вредных продуктов сгорания в атмосферу. Наибольшее применение получило в огнетехнических устройствах параллельное расположение факелов в камере сгорания. Такое расположение камер сгорания называем система струй реагирующих газов.

При таком расположении камера разделяется на верхняя и нижняя части. Горящие струи, взаимодействуя между собой или ударяясь о стенку канала, направляется в верхнюю и нижнюю части камеры.

Взаимодействие и соударение горящих струй, пересечение их потоком, протекающим из нижней в верхнюю часть камеры сгорания, весьма усложняет аэродинамику топки, делает ее неуправляемой и часто неустойчивой. Вследствие этого ухудшается эффект горения, увеличивается объем выброса вредных газов.

В данной статье исследуем один из путей устранения этих недостатков исключение возможности слияния факелов друг с другом.

Постановка задачи. Рассматривается течение, образующееся в зоне смешения системы плоских периодических турбулентных струй газов с конечной скоростью химической реакции.

Пусть в цилиндрическом канале с радиусом R симметрично относительно оси канала расположены два сопла с диаметром b (рис. 1). При этом из сопел подается горючее, а между ними по каналу – окислитель (воздух). Диаметры сопел удовлетворяют условию $R \geq 10$.

Параметры струй горючего и окислителя на выходе задавались ступенчатыми и однородными. Давление струи и спутного потока считаем равным атмосферному, т.е.

$$P_1 = P_2 = 1 \text{ атм} = 1,03323 \text{ кгс/см}^2.$$

Система дифференциальных уравнений описывающая рассматриваемый физико – химический процесс описывается в [1, 2]

Система уравнений интегрировалась численно. Использовалась двухслойная монотонная конечно–разностная схема для уравнения параболического типа [3].

Конечно–разностный аналог этих уравнений с граничными условиями (1) и (2) решаем методом прогонки [3]. Для реализации данной задачи составлена программа и реализована на Паскале и протестирована в MATLAB.

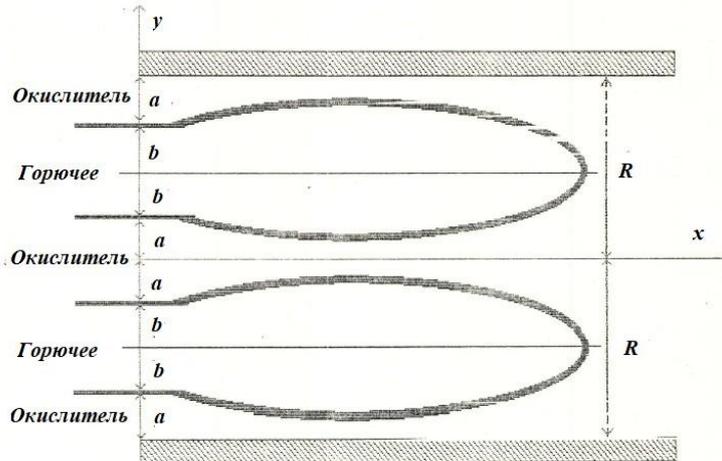

Рис. 1: Картина течения процесса.

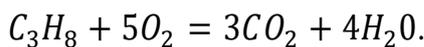
Для решения поставленной задачи используем следующие интегральные

$$\left. \begin{aligned} \int_0^{a+b} (\rho u^2 + p) dy &= I_0 \\ \int_0^{a+b} \rho u dy &= M_0, (I_0, M_0 = const). \end{aligned} \right\} (1)$$

И граничные условия

$$\left. \begin{array}{l}
 x = 0: \left\{ \begin{array}{ll}
 u = u_2, H = H_2, C_i = (C_i)_2, \varepsilon = \varepsilon_2 & \text{при } 0 \leq y \leq a \\
 u = u_1, H = H_1, C_i = (C_i)_1, \varepsilon = \varepsilon_1 & \text{при } a < y \leq b \\
 u = 0, H = H_1, C_i = (C_i)_1, \varepsilon = 0 & \text{при } b < y \leq R
 \end{array} \right. \\
 \\
 x > 0: \left\{ \begin{array}{ll}
 \frac{\partial u}{\partial y} = \frac{\partial H}{\partial y} = \frac{\partial C_i}{\partial y} = \frac{\partial \rho}{\partial y} = \frac{\partial \varepsilon}{\partial y} = v = 0 & \text{при } y = 0 \\
 \frac{\partial u}{\partial r} = -\frac{\rho_e u_e^2 c_f}{\rho_{\text{ст}} \varepsilon_{\text{ст}} 2}, \frac{\partial C_i}{\partial r} = \frac{\partial \varepsilon}{\partial r} = 0, \\
 \frac{\partial H}{\partial r} = -\frac{q_{\text{ст}}}{\rho_{\text{ст}} \varepsilon_{\text{ст}} (C_p)_{\text{ст}}} & \text{при } y = R.
 \end{array} \right.
 \end{array} \right\} (2)$$

В качестве примера проведен расчет горения пропана в воздухе в области перемешивания периодических плоских струй:

При этом параметры принимали следующие значения:

$$\begin{aligned}
 v_1 = 5, v_2 = 1, v_3 = 3, v_4 = 4 \\
 m_1 = 32, m_2 = 56, m_3 = 44, m_4 = 18
 \end{aligned}$$

Расчеты проводились при следующих исходных данных:

$$\begin{aligned}
 u_2 = 61 \text{ m/s}, u_1 = 5; 10; 18.3 \text{ m/s} \\
 T_1 = 300 \text{ K}, T_2 = 1000; 1210; 1300 \text{ K} \\
 (C_2)_2 = 0.085; 0.12; 0.2 \text{ kg/kg}
 \end{aligned}$$

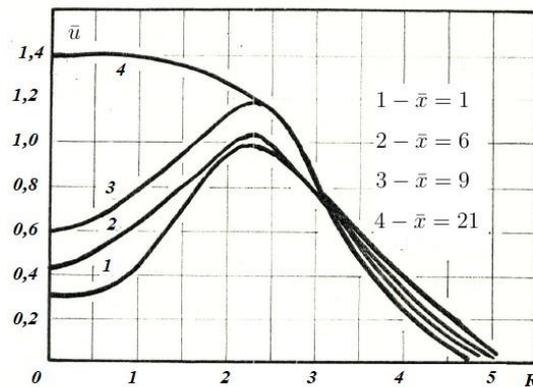
Основные результаты расчетов представлены в виде графиков на рис. 2–4.

На рис. 2 приведено радиальное распределение скорости потока на различных расстояниях от среза сопла при следующих исходных данных:

$$(C_2)_2 = 0.12 \text{ kg/kg}, T_1 = 300 \text{ K}, T_2 = 1210 \text{ K}, u_2 = 61 \text{ m/s}, u_1 = 18.3 \text{ m/s}$$

Как видно из рисунка, при удалении от среза сопла максимальные значения скорости потока тоже увеличиваются, поток ускоряется, а давление падает. Это объясняется тем, что происходит непрерывный рост выделения тепла в начальных сечениях потока.

Это видно и из рисунка 3, где представлено развитие профиля скорости потока. При удалении от среза сопла профиль скорости сохраняет

параболический вид.

Рис. 2: Радиальное распределение скорости потока на различных расстояниях от среза сопла при $T_1 = 300 \text{ K}$, $T_2 = 1210 \text{ K}$, $(C_2)_2 = 0.12 \text{ kg/kg}$, $u_1 = 18.3 \text{ m/s}$, $u_2 = 61 \text{ m/s}$

Можно сделать вывод, что при $\alpha > 1$ факела не сливаются друг с другом. Это способствует улучшению организации топочного процесса. В противном случае ($\alpha \leq 1$) наблюдается недожог горючего газа.

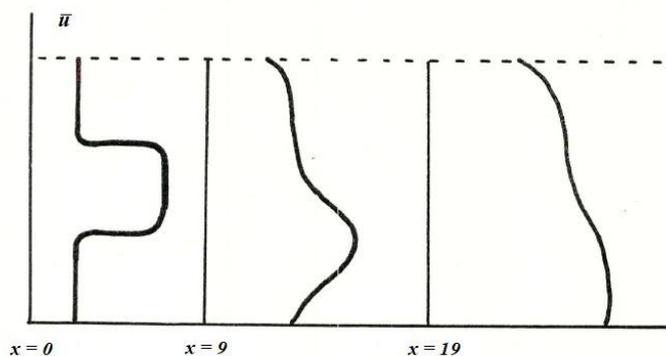

Рис. 3: Развитие профили скорости струи для различных сечений.

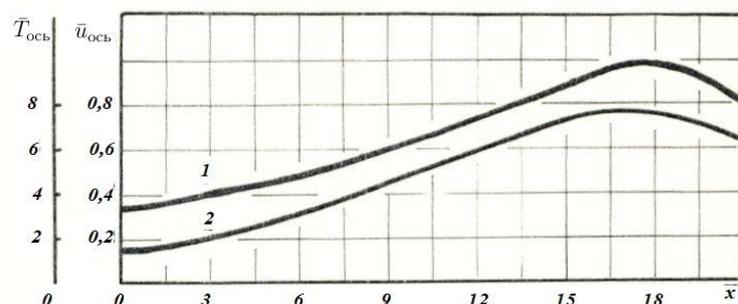

Рис. 4: Изменение осевых значений: скорости потока (1) и температуры (2) вдоль струи. Данные см. рис. 2.

Это способствует к перерасходу топлива, и тем самым загрязняет окружающую среду с продуктами сгорания.

Литература

1. Жумаев З.Ш., Саидов Х.К., Сайфутдинов А.И. Особенности горения газообразного топлива в системе плоских турбулентных струй //Изв. АН Р. Уз. с.т.н. - 1991. - № 6. С. 53–58.
2. Сайидов Х.К. Исследование турбулентных струй при диффузионном горении. Метод решения. // Глобаллашув даврида математика ва амалий математиканинг долзарб масалалари. Республика илмий анжумани 1-2 июнь 2021 йил материаллари тўплами. Т.2, С. 126–130.
3. Самарский А. А., Попов Ю. П. Разностные схемы газовой динамики. — М.: Наука, — 1992. — 352 с.

Бухарский инженерно-технологический институт. 12.05.2023 г.

IMPROVING PROFESSIONAL COMPETENCES OF ENGLISH LANGUAGE TEACHERS

Urinov Rustambek Yokubjonovich

Fergana brach of the institute for retraining and advanced training
of specialists in physical culture and sports.

Rustamsilver96@mail.ru

ABSTRACT

This article is devoted to the problem of building professional competences for the teaching english profession. The paper highlights four main groups of professional competences: cultural, linguistic, didactic and educational competences. It presents a brief summary of key skills a person should possess to be a competent foreign language teacher. Foreign language teachers should act as professional inheritors, critics and interpreters of knowledge and culture when teaching students.

Keywords: *Professional competencies, multicultural classrooms, methods, techniques, quality of education.*

INTRODUCTION

Teacher professional development means teachers' learning, how they learn to learn and how they apply their knowledge in practice to support pupil learning. Teachers can learn through participation in various courses, in school when they reflect on their own teaching and in observation of and reflection on others' teaching in co-operation with colleagues. Learning can occur in planned reflection meetings between teachers, or teachers can learn from unplanned conversations with other colleagues before or after teaching, or in parent–teacher meetings. Thus, learning may occur in various ways, both formally and informally. Teachers are asked to teach in increasingly multicultural classrooms; to place greater emphasis on integrating students with special

learning needs in their classrooms; to make more effective use of information and communication technologies for teaching; to engage more in planning within evaluative and accountability frameworks; and involve parents in schools.

MATERIAL AND METHODS

The implementation of the competency-based approach is a way of maintaining a single educational, cultural, value, and vocational qualification space, as well as a factor in merging with the global educational space.

The subject of the methodology is the process and methods of education through the subject of a foreign language, the science of teaching a foreign language, the subject of the methodology for studying the activities of a teacher and a student. The main concepts of methodology are Method, method, principle. Didactics-what do we teach? the content of training is calculated. Methodology-means methods and techniques of Education. The concept of method – methodology is derived from the Greek-Latin word “metodus” - “methodos”, which means paths, methods leading to a specific goal. In various literature one can find the narrow and broad meaning of the term. The term "methodology" in a narrow sense refers to the concept associated with the concrete course process of Education. It is interpreted as a controlled lesson process that covers the guidelines involved in the planning of classes and the preparation of teaching materials.

When it is called a foreign language teaching method, it is understood as a complex of activities of a teacher and a student that ensures the achievement of practical, general educational, educational and developmental goals of teaching a foreign language. The term method is used in the meanings “sum of educational methods” and “direction of Education”. While the first is used in educational theory in the sense of process methods, in the second sense we can find it in works on the history of teaching methodology. For example, the translation method of teaching a foreign language, the correct method, the conscious - comparative method, the traditional method, the intensive method, etc

Work with Video materials. Ways to work with movies and clips in English lessons. Another of the most effective ways to influence the feelings and emotions of students is movies and videos, clips, which are the most powerful psychological stimulus that penetrates into the hidden depth of consciousness. So, let's take a look at the method of working with video materials in English.

RESULTS

The results of teaching English with the Power Point presentations and with working audio materials indicated that the Curriculum Design module did not have a normal distribution. In order to establish whether there was an increase in students' level of digital competence, we analyzed the results before the experience (the Curriculum Design module) and after the experience (the Curriculum Design module), with the aim of establishing whether there were changes.

If we examine each of the areas in depth, we can see different results. Computer technologies were used by me on a par with traditional teaching aids. However, the practice of using computer programs shows that computer technologies have many advantages over traditional teaching methods. Among them are the individualization and intensification of students' independence, increasing cognitive activity and motivation, intensifying learning and creating a comfortable learning environment.

DISCUSSIONS

Digital competence has become a transversal one that every member of society needs in order to ensure active participation. It is also a key competence for future teachers. The development of digital competence in the education system means that teachers are trained in it, something that involves making them capable of using ICT appropriately as a methodological resource integrated into the teaching and learning process.

Finally, we observe improvements in most of the competencies that comprise the Problem Solving area of digital competence, related to learning to solve problems

through digital means, using technologies creatively to generate knowledge, and identifying areas for improvement in one's own competence. We draw attention to a major improvement in basic skills for teachers, such as the use of tools for evaluating, tutoring, or monitoring students and in creative teaching activities to develop students' digital competence, as well as in the use of spaces to updating digital competence.

CONCLUSION

Summing up the above, we believe that the improvement of the methodology for the formation of research competence is directly and closely connected with scientific work with students, which includes such points:

- educational work aimed at the formation in students of a complex of abilities and skills of educational and research work; disclosure of all laws, as well as methods of perception and understanding of scientific and theoretical material; the development and expansion of ideas that mastering knowledge of scientific field is impossible without active mental activity, without developing an independent approach to a thorough understanding of information;

- the organization of students' independent work on the assimilation and comprehension of lecture material, which is necessarily accompanied by self-control and introspection; the formation of a firm conviction that the strength and depth of professional training of students largely depends on the proper organization of independent work;

- teaching students to plan extracurricular educational activities with the obligatory alternation of classes in other disciplines

The conclusions made as a result of the study testify to the effectiveness of improving the communicative competence of teachers with the help of a modular training program, confirm the expediency of its introduction into the educational process in the PC system.

REFERENCES

1. Kolker Y.M. and other Practical methods of teaching a foreign language: Textbook. allowance / Ya.M. Kolker, E.S. Ustinova, T.M. Enalieva. - M.: Publishing Center "Academy", 2001. - 264 p.
2. Kolkova M.K. Methodological systems, directions, methods and approaches in teaching foreign languages. // Methods, techniques and technologies in the pedagogy of non-violence. - St. Petersburg: "Verba Magistri", 1999. - p. 166-169.
3. Urinov R. СПЕЦИФИКА АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ТЕХНИЧЕСКИЙ ДОКУМЕНТАЦИИ В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. В7. – С. 512-516.
4. Urinov R. INNOVATIVE COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. В7. – С. 508-511.
5. Urinov R. ICT IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND LEARNING //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 144-145.
6. Рафиқова Д., Азимов У. MODERNIZATION OF EDUCATION AND INCREASING THE QUALITY OF EDUCATION //Экономика и социум. – 2021. – №. 2-2. – С. 167-169

VENTILATSIYA TIZIMINING TASNIFI

A.M.Abdurahmanov., Sh.A. Egamberdiyeva., talaba U.A. Abdug'ofurov.

Andijon iqtisodiyot va qurilish institute, Uzbekiston

Electron pochta: akhmadjon00@mail.ru

Izoh: Ushbu maqolada bin ova inshootlar kommunikatsiyalari fanidan veytilatsiya tizimining tasnifi ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar : bino, inshoot, harorat, namlik, tizim, ventilatsiya

АННОТАЦИЯ

В данной статье приведена классификация системы вентиляции из науки о строительных коммуникациях.

Ключевые слова: здание, конструкция, температура, влажность, система, вентиляция.

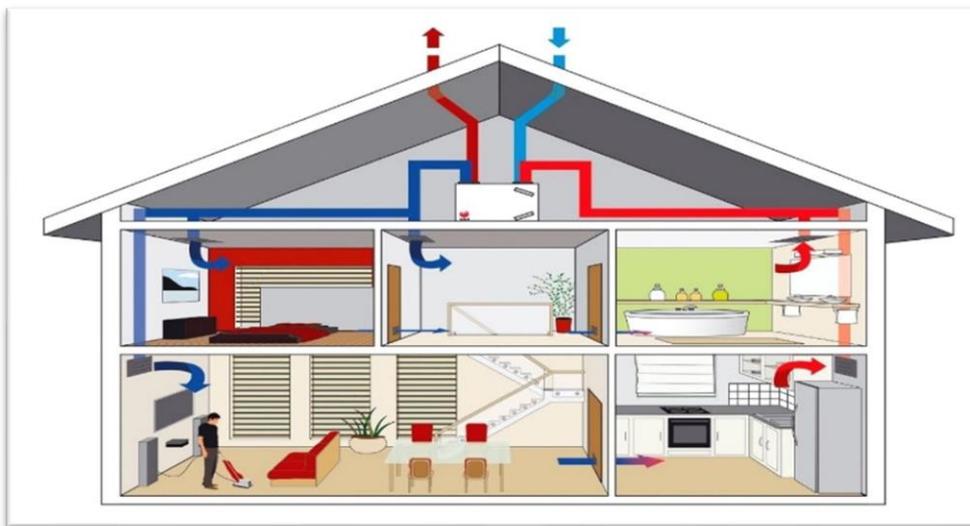
ANNOTATION

This article provides a classification of the ventilation system from the science of building communications.

Key words: building, structure, temperature, humidity, system, ventilation.

Kirish. Energiya samaradorligi uchun binolar yanada qattiqroq muhrlanganligi sababli, yaxshi ishlaydigan ventilyatsiya tizimining ahamiyati tobora ortib bormoqda. To'g'ri shamollatish toza havoni ta'minlaydi, iflosliklarni olib tashlaydi va harorat va namlik darajasini nazorat qilishga yordam beradi. Shamollatish tizimlari dizayni, o'lchamlari, boshqaruv tizimlari va ular aylanib yuradigan havo turiga qarab ko'p jihatdan tasniflanishi mumkin. Bu erda biz ventilyatsiya tizimlarining tasnifi, ularni

komponentlar, havo oqimi naqshlari va maqsadli foydalanish bo'yicha tasniflashning umumiy ko'rinishini taklif qilamiz .

Birinchi tasnif komponentlar bo'yicha. Shamollatish tizimi kamida uchta asosiy komponentdan iborat: qabul qilish, egzoz va tarqatish komponenti. Qabul qilish komponenti bino tashqarisidan toza havo olib keladi. Bu havo binoga aylanishidan oldin harorat va namlik darajasini nazorat qilish uchun oldindan ishlov berilishi mumkin. Egzoz tizimi binoning turiga yoki ventilyatsiya maqsadiga qarab boshqacha ishlashi mumkin.

Odatda, bu tizim nam va ifloslangan havoni chiqarib, ichki havoning toza va sog'lom bo'lishini ta'minlaydi. Nihoyat, tarqatish komponenti tozalangan havoni butun bino bo'ylab samarali taqsimlaydi.

Asosiy qisim

Yana bir tasnif havo oqimi naqshlari bilan bog'liq. Shamollatish tizimlari havoni ikki asosiy usulda harakatga keltiradi: mexanik va tabiiy shamollatish orqali. Mexanik shamollatish havoni kanallar va quvurlar orqali haydab chiqaradigan fanatlar va HVAC (isitish, shamollatish va havoni tozalash) tizimlaridan foydalanishni o'z ichiga oladi. Ushbu tizimlar tabiiy shamollatish cheklangan joylarda samarali. Boshqa tomondan, tabiiy shamollatish havoni bino ichiga va tashqarisiga ko'chirish uchun ichki va tashqi

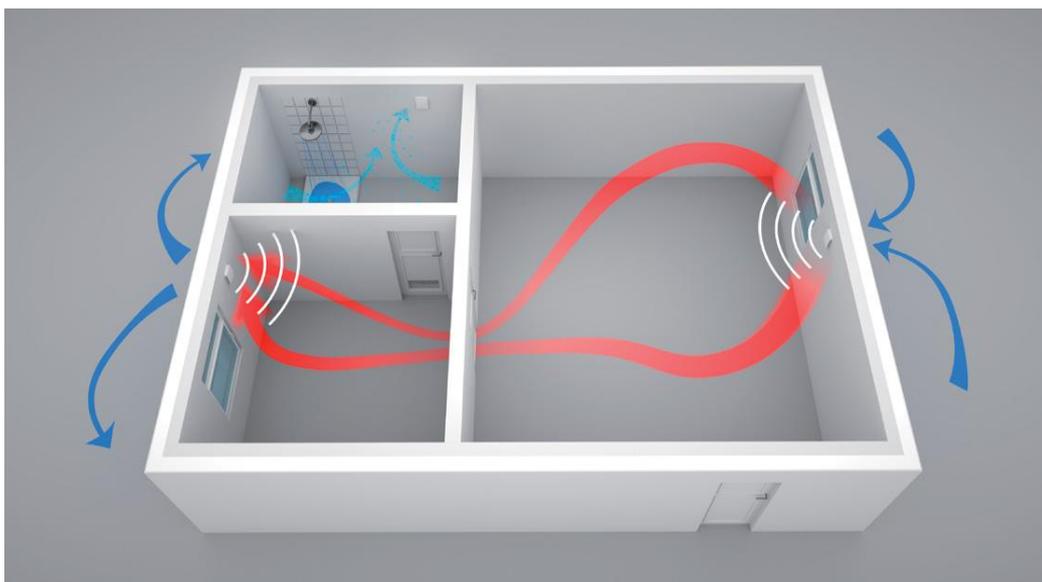
muhit o'rtasidagi bosim va harorat farqlariga tayanadi. Ushbu turdagi shamollatish mo'tadil yoki yumshoq iqlimli hududlardagi binolar uchun eng mos keladi.

Shamollatish tizimlarini qo'llash maqsadiga ko'ra ham tasniflash mumkin.

Misol uchun, turar-joy shamollatish tizimlari uch xil bo'ladi: butun uy, spot va egzoz shamollatish tizimlari. Butun xonadonni ventilyatsiya qilish butun xonadonni doimiy ravishda toza havo bilan ta'minlaydi, spotli ventilyatsiya oshxona, hammom yoki kir yuvish xonalari kabi namlik yuqori bo'lgan alohida joylarda qo'llaniladi. Egzoz shamollatish tizimlari uydan eskirgan havoni olib tashlash va uni tashqariga chiqarish uchun mo'ljallangan. Turli xil shamollatish tizimlarini samaradorlik standartlari bo'yicha ham tasniflash mumkin. Bitta fanga ega tizimlar bir tezlikda ishlaydigan ventilyatorlar sifatida tanilgan va eng kam samarali hisoblanadi. Ikki tezlikli shamollatish tizimlari, nomidan ko'rinib turibdiki, havo aylanishining turli darajalari uchun ikkita sozlamaga ega.

Shamollatish tizimlarining yanada ilg'or modellari ko'p tezlikli yoki uzluksiz tizimlar bo'lib, doimiy ravishda toza havo bilan ta'minlanadi va isitish xarajatlarini tejash uchun uydan chiqadigan havoning bir qismini qayta aylantirish uchun issiqlikni qayta tiklashdan foydalanadi.

Shamollatish tizimlarining joylashuvi tasniflashning yana bir muhim mezonini hisoblanadi. Mexanik shamollatish tizimlarini joylashtirish uchta toifaga bo'linishi mumkin: markazlashtirilgan, unitar va mahalliyashtirilgan tizimlar. Markazlashtirilgan ventilyatsiya tizimlarida markaziy blok kanal va toza havo olish uchun yaqin joyda joylashgan. Boshqa tomondan, unitar shamollatgichlar ular xizmat ko'rsatadigan xonaning yonida yoki yaqinida joylashgan bo'lib, integratsiya qilish uchun kamroq kanallarni talab qiladi. Nihoyat, ventilyatsiya fanatlari kabi mahalliyashtirilgan tizimlar ventilyatsiyani talab qiladigan va to'g'ridan-to'g'ri eskirgan havoni olib tashlaydigan xonaning ichida yoki yaqinida joylashgan.

Shamollatish tizimlarini havo harorati bo'yicha ham tasniflash mumkin. Sovuq havo bilan ishlaydigan HVAC tizimi sovutish tizimi deb nomlanadi, kiruvchi havoni isitadigan tizim esa isitish tizimi deb nomlanadi. Aralashirilgan shamollatish tizimi isitish va sovutishdan ham foydalanadi, bu esa xona ichidagi haroratning ideal va qulay bo'lishini ta'minlaydi. Yana bir tasnif shamollatish tizimida ishlatiladigan havo filtrlash texnologiyasiga asoslanishi mumkin. Ideal ventilyator barqaror havo sifati darajasini saqlab, havodagi zararli zarralarni filtrlashi kerak. Havo filtrlash usullarining umumiy turlari elektrostatik, mexanik va ultrabinafsha filtrlashdir. Shamollatish tizimlarining shovqin darajasi ham muhim komponent bo'lib, past, o'rta yoki yuqori deb tasniflanishi mumkin. Shamollatish tizimining shovqin darajasi nafaqat uyda yashovchi odamlarga, balki bino ichidagi atrof-muhitga ham ta'sir qilishi mumkin. Yuqori shovqin darajasi eshitish qobiliyatining buzilishiga va yo'lovchilarning stressiga olib kelishi mumkin.

Texnik xizmat ko'rsatish talablar

Nihoyat, shamollatish tizimining texnik xizmat ko'rsatish ehtiyojlari va talablari tasniflash omili sifatida qaralishi mumkin. Havo filtrini almashtirish va texnik xizmat ko'rsatish tartiblari o'rtasidagi vaqt davomiyligi tizimdan tizimga farq qilishi vaqt o'tishi bilan uning samaradorligiga ta'sir qiladi. Ba'zi shamollatish tizimlari boshqalarga qaraganda kamroq texnik xizmat ko'rsatishni talab qiladi, texnik xizmat ko'rsatish darajasi ularning turiga, dizayn va o'rnatishning murakkabligiga va foydalanish chastotasiga bog'liq.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ventilyatsiya tizimlarini tasniflash mumkin bo'lgan tizimni taklif qiladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Anonev V.A., Balueva A.N. i dr “Sistema ventilyatsii i konditsionirovaniya vozduxa» Praktika, uchebnoe pasobie, M, Yevroklimat; Izd. Arktika 2000. 416 s.
2. Ensiklopediya «Injenernoe oborudovanie» M. 1994.
3. KMK 2.01.04-97. Qurilish issiqlik texnikasi. O‘zbekiston Respublikasi Davarxitektqurilishqum. Toshkent 1997. 38 b.
4. KMK 2.04.05-97. Isitish, ventilyatsiya va konditsiyalash. O‘zbekiston Respublikasi Davarxitektqurilishqum. Toshkent 1997.110 b.
5. QMQ 2.01.04-98 «Ichki vodoprovod va kanalizatsiya» O‘zbekiston Respublikasi Davarxitektqurilishqum. Toshkent 1998.110 b.
6. Rashidov Yu.K., Saidova D.Z. Issiqlik gaz ta’minoti va ventilyatsiya tizimlari. T. 2004, 96 b.

ARCHITECTURE AND LANDSCAPE OF FERGANA CITY

Tojiboyev Bobir Tolibjonovich

Senior lecturer, Fergana Polytechnic Institute

bobirjon1988@mail.ru

Askarova Muxlisa Baxromjon qizi

Andijan Institute of Economics and Construction

ANNOTATSIYA

This article covers the full response to modern urban planning requirements of new Uzbekistan, industrial zones, residential and non-residential areas, public spaces, location of transport and vehicles, urban ecology, urban landscape and architecture.

Key words: *Industrial zones, urban planning, modernity, ecology, residences, public, landscape solutions.*

The Republic of Uzbekistan has given each field considerable attention starting in the year of independence. Modern city development, the establishment of amenities for people, the layout of residential high-rises, and urban design are a few examples. The Republic of Uzbekistan's Law No. 174-I on "Architecture and Urban Planning" was passed on December 22, 1995. Numerous opportunities have arisen during the implementation and execution of this law, and it was on this basis that the national-state "Construction norms and regulations" were developed, taking into account the historical and cultural assets, climate, earthquake risk, and other general conditions unique to our territory. It is important to remember that urban development has received attention ever since the first year of independence. The "New Uzbekistan" massif, which is being constructed in Fergana, is a prime illustration of this. [1]

There are several cities in Uzbekistan, including Toshloq district, Margilon, Yozyovon, and Quva, which arose as a result of the country's rapid industrial

development and concurrent population increase. In the case of the city of Fergana, we can clearly discern the intricate manner of urban rehabilitation. The founder of the Babur dynasty, poet, historian, geographer, statesman, and skilled general Zahiriddin Muhammad ibn Umarshaikh Mirza (Babur), said about the Fergana region: "Fergana region is the fifth climate... Eastern Kashkar, gHe didn't just characterize Samarkand in the east, Badakhshan in the south, and the cities in the north as mountains for no reason. [3]

One of the finest states in American history is regarded as being this one. They have been farming here on the foothills of the Qurama and Qoramozor mountains for a very long time. The vulture horses that were produced in this valley have proliferated all over the world. Chinese emperors were particularly interested in the horses of this valley. They even gave the term "Celestial" to one of the horse breeds. "Heavenly horses" had power and dexterity. The material in the Chinese annals was supported by evidence discovered by archaeologists. Davan grew into a highly developed state in the II and I centuries BC thanks to its vast population, well-equipped military, and skilled police force. Shorabashat and Uchkurgan residents, for example, have had remarkable success cultivating the land, raising wheat and rice, and growing grapes. Scientists believe that the Davan state fell in the third century AD. This state was known as Fergana at the start of the Middle Ages. The "Ixshid" were Ferghana's monarchs. Ferghana's plains are exceedingly fertile, and its citizens relied on farming to support themselves by sowing rice and cotton. A variety of handicrafts have grown in popularity both domestically and abroad thanks to the development of these industries in major central cities including Koson, Axsikat, and Quva. Exports to the surrounding nations included paint, colorful glass items, and pharmaceuticals. Sahibgiron Amir Temur's rule marked the rise of this state at the start of the Middle Ages. [5]

1-Picture. A teapot in the village of Zarkent

Tashloq district was established in the Fergana area in 1935.

It shares boundaries with Quva districts to the east, Quvasoy city to the southeast, Margilon city to the west, Qoshtepa, Yozyovon to the northwest, and Boz district of Andijan region to the northeast.

There are 0.24 thousand km² there. As of October 1, 2021, there are 208,700 inhabitants, including

48,200 urban and 160,400 rural citizens.

The district, industrial zones, residential areas, public spaces, and transportation facilities are all flawlessly and logically designed in every way to provide the best working and recreational environments.

REFERENCES

1. Tolibjonovich, T. B. (2023). Replace thermal coatings to maintain room temperature. *Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali*, 3(2), 164-168.
2. Tolibjonovich, T. B. (2022). Specific Causes of Friction and Vibration. *Eurasian Journal of Engineering and Technology*, 12, 86-89.
3. Tojiboyev, B. T. (2021). THERMAL STATE OF ENGINE PARTS AND METHODS FOR ITS DETERMINATION. *Scientific progress*, 2(8), 521-527.
4. Tolibjonovich, T. B. (2022). HEAT CONSUMPTION COATS. *American Journal Of Applied Science And Technology*, 2(05), 40-44.
5. Tojiboyev, B. T. (2022). Prospects for the use of Innovative Technologies in the Application of Heat Storage Materials. *Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science*, 3(5), 1-9.
6. Tolibjonovich, T. B. (2022). МЕТОДЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ТЕПЛОВОГО СОСТОЯНИЯ ДЕТАЛЕЙ ДВИГАТЕЛЯ. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 219-225.

7. Tolibjonovich, T. B. (2022). INNOVATIVE MATERIALS WITH HEAT RETENTION. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 155-161.

8. Tolibjonovich, T. B. (2022). LIQUID COMPOSITE THERMAL INSULATION COATINGS AND METHODS FOR DETERMINING THEIR THERMAL CONDUCTIVITY. *International Journal of Advance Scientific Research*, 2(03), 42-50.

9. Tojiboyev, B. T. (2022). Energiya saqlash qobiliyatiga ega issiqlik saqlovchi materiallarni qo'llashda innovatsion texnologiyalardan foydalanish istiqbollari. *Science and Education*, 3(3), 186-192.

10. Tojiboyev, B. T. (2022). SLIP PROBLEMS THAT OCCUR DURING ROLLING FRICTION. *INTELLECTUAL EDUCATION TECHNOLOGICAL SOLUTIONS AND INNOVATIVE DIGITAL TOOLS*, 1(6), 107-114.

11. Tolibjonovich, T. B. (2022). nabirasi Omongul D. Home-communal on the farm from the heat reasonable use and heat save stay for take being carried out research. *Intellectual education technological solutions and innovative digital tools*, 1(5), 472-478.

12. Tojiboyev, B. T., & Nabirasi, O. D. (2022). Имараттар менен курулмаларда жылуулукту изоляциялоочу каптоолорду колдонуу жана жүргүзүлүп жаткан изилдөөлөр. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2(4), 56-62.

13. Tolibjonovich, B. T., & Omongul, D. N. (2022). MÁMLEKETIMIZDE ISSILIQ SAQLAWSHI MATERIALLARGÁ BOLGÁN TALAP HÁM OLAR ÚSTINDE ALIP BARILIP ATIRGÁN IZERTLEWLER. *Scientific progress*, 3(1), 24-29.

14. Tojiboyev, B. T. (2022). MODERN HEAT-INSULATING COATING. *Scientific progress*, 3(2), 711-716.

15. TOZHIBOEV, B. T. IZVESTIY OSHSKOGO TECHNOLOGICHESKOGO UNIVERSITY. *IZVESTIY OSHSKOGO TECHNOLOGICHESKOGO UNIVERSITY*

Учредители: Ошский технологический университет им. акад. ММ Адышева, 21-25.

16. Tojiboyev, B. T. ZAMONAVIY ENERGIYA TEJAMKOR SUYUQ ISSIQLIK SAQLOVCHI QOPLAMALARNI ISSIQLIK O'TKAZUVCHANLIK KOEFFISIENITINI ANIQLASH USULLARI METODY OPREDELENIYA KOEFFISIENITA TEPLOPROVODNOSTI SOVREMENNYX ENERGOEFFEKTIVNYX ZHIDKIX TEPLOZASHITNYX. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ АНДИЖОН МАШИНАСОЗЛИК ИНСТИТУТИ, 32.

17. Tojiboyev, B. T. (2021). Development of thermal insulation materials with low thermal conductivity on the basis of local raw materials. *Scientific progress*, 2(8), 340-346.

18. Tojiboyev, B. T., & Abdubannobova, G. Z. Q. (2021). RECEPTION AND STORAGE OF THE GRAIN MIXTURE COMING AFTER THE HARVESTERS. *Scientific progress*, 2(8), 513-520.

19. Tojiboyev, B. T. (2021). THERMAL STATE OF ENGINE PARTS AND METHODS FOR ITS DETERMINATION. *Scientific progress*, 2(8), 521-527.

20. Tojiboyev, B. T., & Nabirasi, O. M. Q. D. (2021). Heat insulating liquid coating. *Scientific progress*, 2(8), 500-506.

21. Tojiboyev, B. T. (2021). Heat resistant fluid insulating coat. *Scientific progress*, 2(7), 524-531.

22. Tojiboyev, B. T. (2020). Euphemism and gender: Linguocultural euphemisms among males and females in uzbek and english language. *International journal of discourse on innovation, integration and education*, 1(5), 8-11.

23. Omongul, D. N. (2021). Definition on the classification of sex euphemisms. *Scientific progress*, 2(7), 532-538.

24. Qizi, D. N. O. M. (2021). Euphemisms In The Speech Of Politicians And Diplomats In Modern English. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 3(11), 58-64.

25. Qizi, D. N. O. M. (2022). THE USE OF POLITICAL EUPHEMISMS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. *International Journal of Advance Scientific Research*, 2(12), 53-58.

26. Askarov, X., & Mamajonov, M. (2023). INSHOOT VA BINOLARGA ZILZILA TA'SIRI NATIJASIDA YUKLAR TAHLILI. *GOLDEN BRAIN*, 1(6), 12-14.

27. Askarov, X. (2023). SILIKAT MATERIALLARDAN TAYORLANGAN G 'ISHTLARDAN BINO INSHOOTLARINI QURISH TAHLILI. *GOLDEN BRAIN*, 1(8), 162-164.

28. Махмудов, С. М. (2021). МОДЕЛИ ГРУНТОВЫХ ОСНОВАНИЙ И ФУНДАМЕНТОВ СОСТОЯЩИХ ИЗ РАЗЛИЧНЫХ ГРУНТОВ.

TABLE OF CONTENTS

Sr. No.	Paper/ Author
1	Pardaeva Sh.A, Mirzaev S.M, & Niyozov H.B. (2023). ZOTLI SIGIRLARDA ASEPTIK PODODERMATIT JARAYONLARINI UCHRASH DARAJASI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 4–9. https://doi.org/10.5281/zenodo.7939620
2	Xolliev Sunnatbek, & Rasulova Mastura. (2023). KIYIM ISHLAB CHIQRISHDA "AQLLI" MATOLARNI QO'LLASH VA ULARNING TAHLILI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 10–16. https://doi.org/10.5281/zenodo.7939647
3	A.M. Abdurahmanov, S.A. Ostanuqulov, U. Axmadaliyev, & Y. Ergasheva. (2023). QURILISH JARAYONLARINI TEXNOLOGIK LOYIHALASH. GOLDEN BRAIN, 1(13), 17–23. https://doi.org/10.5281/zenodo.7939654
4	A.M.Abdurahmanov, & S.A Abdug'afurov. (2023). TO'SINLI FERMA LARNI HISOBLASH. GOLDEN BRAIN, 1(13), 24–29. https://doi.org/10.5281/zenodo.7939662
5	Odilova Hamida. (2023). FICTION AND SOCIAL SITUATION. GOLDEN BRAIN, 1(13), 30–32. https://doi.org/10.5281/zenodo.7939686
6	Ibodillayev Doston Abduvayt o'g'li. (2023). YO'L-TRANSPORT HODISALARINI OLDINI OLISHDA AYRIM XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 33–42. https://doi.org/10.5281/zenodo.7939696
7	Ibodillayev Doston Abduvayt og'li. (2023). TRANSPORT VOSITALARI HARAKATI YOKI ULARDAN FOYDALANISH XAVFSIZLIGI QOIDALARINI BUZISH JINOYATINING HUQUQIY TAVSIFI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 43–57. https://doi.org/10.5281/zenodo.7939710
8	Allanazarov Alisher Baymuradovich. (2023). CLINICAL AND IMMUNOLOGICAL FEATURES OF BRONCHOOSTRUCTIVE SYNDROME IN CHILDREN OF EARLY AND PRESCHOOL AGE. GOLDEN BRAIN, 1(13), 58–66. https://doi.org/10.5281/zenodo.7939753

9

Raximov Ixtiyor Baxtiyor o'g'li. (2023). UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA GEOGRAFIYANI O'QITISHNING ZAMONAVIY TA'LIM VOSITALARIDAN FOYDALANISH. GOLDEN BRAIN, 1(13), 67–72. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7939783>

10

Tashtemirov R.M, & Esanboyeva G.F. (2023). QORAMOLLARDA YIRINGLI PODADERMATITNI KASALLIGINI DAVOLASH. GOLDEN BRAIN, 1(13), 73–77. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7939802>

11

Erkinjonova Sadoqat Abdurazzoq qizi. (2023). ZAMONAVIY ADABIYOTDA BOBUR OBRAZI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 78–82. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7939847>

12

Abdullayeva Nozima Anvarxonovna, & Mirzayeva Dilshoda Ikromjonovna. (2023). MAQOLLARDAGI BADIY SAN'ATLAR VA ULARNING TAHLILI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 83–89. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7939878>

13

Xashimova Madinabonu Raxmonberdi qizi, Po'latov Sarvar Mustafoyevich, & Borasulov Akmal Mirayimovich. (2023). AMARANTHUS O'SIMLIGINING XUSUSIYATLARI VA AHAMIYATI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 90–97. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7939888>

14

Пердебаева Севара Қуаныыш қызы, & Жандос Абдазимович Байзаков. (2023). ДЕМОКРАТ-АҒАРТУШЫ АҚЫН ЖАЗУШЫЛАР. GOLDEN BRAIN, 1(13), 98–102. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7939900>

15

Odilov Hakim Safar o'g'li. (2023). SINXRON TARJIMADA VAQT OMILLARIGA BOG'LIQ STRATEGIYALAR. GOLDEN BRAIN, 1(13), 103–105. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7939961>

16

Ziyotova Ra'no Utkir qizi. (2023). LEXICAL FOUNDATION OF TEXT TRANSLATION. GOLDEN BRAIN, 2(13), 106–109. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7939978>

17

Khasanxonova Durdonakhon Juraxon qizi. (2023). TRANSLATION SYSTEMS AND MACHINE TRANSLATION. GOLDEN BRAIN, 1(13), 110–113. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940025>

18

Saidova Hurriyat Zafar qizi. (2023). LINGUISTIC CATEGORY OF WRITTEN TRANSLATION. GOLDEN BRAIN, 1(13), 114–117. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940043>

19

Abdusaitov Doston Shirinboy o'g'li. (2023). UNDERSTANDING THE NUMBER OF EIGENVALUES OF DISCRETE SCHRODINGER OPERATORS ON LATTICE: A COMPREHENSIVE GUIDE USING MATRIX CALCULATOR. GOLDEN BRAIN, 1(13), 118–121.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940064>

20

O'ktamova Nazokat Ixom qizi. (2023). XITOIY TILIDA TOPONIMLARNING SOTSIOLINGVISTIK TADQIQI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 122–126. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940096>

21

Raimova Aziza Ozod qizi, & Abduvahobova Mahina Azatovna. (2023). YOUTH SLANGS IN CONTEMPORARY YOUNG FICTION IN ENGLISH AND UZBEK LITERATURE. GOLDEN BRAIN, 1(13), 127–133.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940110>

22

Nasriddinov Ramazon Dilshod o'g'li. (2023). INTERFEYSNING INTELLEKTUAL MULK HUQUQI OBYEKTI SIFATIDAGI O'RNINI VA UNI HIMOYA QILISH VOSITALARINI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 134–140.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940128>

23

Sayfullayev Asad Muzaffar o'g'li. (2023). 1929–1933-YILLARDAGI JAHON IQTISODIY INQIROZINING ITALIYA DAVLATIGA TA'SIRI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 141–144. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940143>

24

Noriyeva Aziza Jasur qizi. (2023). PARABOLANING URINMA VA KESUVCHISI ORASIDAGI MUNOSABAT. GOLDEN BRAIN, 1(13), 145–149. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940154>

25

Boboyeva Nigora To'xtamishevna. (2023). CHAQALOQLAR CHO'ZILGAN SARIQLIGINING KLINIK MANZARASI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 150–155. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940191>

26

Бобоева Нигора Тухтамишевна. (2023). КЛИНИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НОВОРОЖДЕННЫХ С ПРОЛОНГИРОВАННОЙ НЕОНАТАЛЬНОЙ ГИПЕРБИЛИРУБИЕМИЕЙ. GOLDEN BRAIN, 1(13), 156–160. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940211>

27

Abbasova Nargiza Kabilovna, Musinova Zuhra Ma'rifjon qizi, & Maraimova Madinabonu Mo'sin qizi. (2023). ADABIYOTSHUNOSLIKDA BADIY USLUB TUSHUNCHASI VA UNING ELEMENTLARI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 161–167. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940228>

28

Миралиева Диана Нұрмуханқызы, & Байзаков Жандос Абдазимович. (2023). ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ СОҢҒЫ ЖЫРАУЫ-МАХАМБЕТ ӨТЕМІСҰЛЫ. GOLDEN BRAIN, 1(13), 168–172.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940241>

29

Миралиева Диана Нұрмуханқызы, & Байзаков Жандос Абдазимович. (2023). ТІЛДЕРДІҢ ГЕНЕОЛОГИЯЛЫҚ КЛАССИФИКАЦИЯСЫ. GOLDEN BRAIN, 1(13), 173–176. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940250>

30

Mirzayev Ashurali Baxtiyor o'g'li, & Akramova Nilufar A'zamjon qizi. (2023). BADIY MATNLARNING LINGVOPOETIK TAHLILI ASOSLARI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 177–182. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940270>

31

Akramova Nilufar A'zamjon qizi, & Ashurali Mirzayev Baxtiyor o'g'li. (2023). BADIY MATNLARNING LINGVOPOETIK TAHLILI MASALALARI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 183–188.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940320>

32

Бойирбекова Мохинабону Дониёр кизи, & Урунова Захро Низомиддиновна. (2023). ЗНАЧЕНИЕ И ПРЕИМУЩЕСТВА КОХЛЕАРНОГО ИМПЛАНТА У РЕБЕНКА С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА. GOLDEN BRAIN, 1(13), 189–193.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940349>

33

Minyanov Husniddin Rahmatillayevich. (2023). SSHBGR FLORASIDA TARQALGAN Allium L. TURKUMINING TAKSONOMİK TARKIBI VA KONSPEKTI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 194–200.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940398>

34

Azimov Ulug'bek Abduxalilovich. (2023). TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA AKSIOLOGIYA. GOLDEN BRAIN, 1(13), 201–204.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940410>

35

Юлдашева Наргиза Эгамбердиевна. (2023). ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ФАКУЛЬТЕТА ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ПО ДИСЦИПЛИНАМ ЕСТЕСТВЕННО-НАУЧНОГО ЦИКЛА. GOLDEN BRAIN, 1(13), 205–210.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940461>

36

Raxmonberdiyev Siddiqjon Sodiqjon o'g'li, Komilov Shoxmirza Abdurahim o'g'li, & Matxoshimov Nodirjon Soyibjonovich. (2023). BOLALAR ANTROPOMETRIK KO'RSATGICHLARINI YOSHGA VA JINSGA BOG'LIQ KO'RSATGICHLARI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 211–217.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940474>

37

Жумаев Лазиз Ражабович, & Хамраева Камила Шухратовна. (2023). УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РЕКОНСТРУКТИВНОЙ ОТОПЛАСТИКИ ПРИ ПРИОБРЕТЁННОМ ДЕФЕКТЕ УШНОЙ РАКОВИНЫ. GOLDEN BRAIN, 2(13), 218–223.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940496>

38

Сагиндикова Захра Сайдулла кызы, & Жандос Абдазимович Байзаков. (2023). ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕ ӨШПЕС МҰРА ДІНШІЛ АҚЫН – ШӘДІ ЖӘҢГІРОВ. GOLDEN BRAIN, 1(13), 224–227.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940507>

39

Айткулова Гулиза Ерғали кызы, & Жандос Абдазимович Байзаков. (2023). ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНІҢ СӨЗ ЗЕРГЕРІ-ҒАБИТ МҮСІРЕПОВ. GOLDEN BRAIN, 1(13), 228–232.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940533>

40

Оразалиева Айдана Нурлан кызы, & Байзаков Жандос Абдазимович. (2023). ТІЛ ДЫБЫСТАРЫ. ДАУЫСТЫ ЖӘНЕ ДАУЫССЫЗ ДЫБЫСТАР. GOLDEN BRAIN, 1(13), 233–237.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940541>

41

Usmonova Umidaxon Hamzaxon qizi, & Sotvaldieva Khilola Musinovna. (2023). A COMPARATIVE ANALYSIS OF UZBEK AND ENGLISH SOMATIC PROVERBS. GOLDEN BRAIN, 1(13), 238–242.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940568>

42

Sotvaldiyeva Xilola Musinovna, Po'latova Irodaxon Ilhomjon qizi, & Axunova Mohidil Abdurahim qizi. (2023). INGLIZ TILIDAGI O'XSHATISHLAR. GOLDEN BRAIN, 1(13), 243–246.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940581>

43

Yusupov A.R., & Mamarasulov J.R. (2023). SHAHARDA JAMOAT TRANSPORTINING ASOSIY TURLARI, KO'RSATGICHLARI HAMDA XOSSALARINI O'RGANISH. GOLDEN BRAIN, 1(13), 247–249.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7940588>

44

Haydarov Akram, & Rustamov Shaxzod Abdullo o'g'li. (2023). ELLIPTIK TURDAGI TENGLAMALAR UCHUN MANBA'NI ANIQLASH TESKARI MASALASI YECHIMINING YAGONALIGI VA TURG'UNLIGI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 250–255. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940606>

45

Ashurova Hamida Aliyor qizi. (2023). HAZINIY IJODIDA LIRIK IFODA VA BADIY TALQIN. GOLDEN BRAIN, 1(13), 256–259. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940624>

46

Allaberganova Nasiba Muradovna, & Abdrimova Feruza Kamiljanovna. (2023). HIS-TUYG'ULARNI TAHLIL QILISH USULLARI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 260–267. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940664>

47

Сайфудинова Насиба Сайдрахымқызы, & Байзаков Жандос Абдазимович. (2023). АҚМОЛА МҮХАМЕДИЯРОВТЫҢ ӨНЕГЕЛІ ӨМІР БЕЛЕСТЕРІ. GOLDEN BRAIN, 1(13), 268–271. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940676>

48

Ergashev Sanjar Muhammadi o'g'li. (2023). MUSTAQILLIK YILLARIDA SURXONDARYO VILOYATIDA TO'QIMACHILIK SANOATINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 272–278. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940712>

49

A.M.Abdurahmanov, A. Azimova, & A. Muhammadov. (2023). SHAHARLARNI HUDUDLARGA TAQSIMLASH. GOLDEN BRAIN, 1(13), 279–283. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940735>

50

Сирожиддинова З.М. (2023). ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРАКТИЧЕСКОГО ПСИХОЛОГА. GOLDEN BRAIN, 1(13), 284–286. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940847>

51

Якубов Э.А, Отамурадов Ф.А, & Сафаралиев Ж.С. (2023). ДИАГНОСТИКА И ЛЕЧЕНИЕ ПЕРСИСТИРУЮЩЕЙ КЛОАКИ У ДЕВОЧЕК. GOLDEN BRAIN, 1(13), 287–293. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940874>

52

Tillayeva Madina. (2023). MALIKA ABDULLAKHOJAYEVA'S SCIENTIFIC LIFE. Innovative Development in Educational Activities, 1(13), 294–296. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940898>

53

Aliqulov G'olib Nortoshovich, & Bobonazarov Toshmuhammad Yo'ldashevich. (2023). GAT DASTURLARI YORDAMIDA DEHQON XO'JALIKLARI MA'LUMOTLAR BAZASINI ISHLAB CHIQISH. GOLDEN BRAIN, 1(13), 297–302. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940937>

54

Javohir Boboqulov Saydulla o'g'li, Otabek Xayrullayev Nurbek o'g'li, & Ramazanov Bekzod Sheraliyevich. (2023). SHAMOL ELEKTR STANSIYASIDA ISHLAB CHIQARILAYOTGAN ELEKTR ENERGIYASINI TEJASH. GOLDEN BRAIN, 1(13), 303–307. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940966>

55

Nilufar Laziz qizi Abdurahmonova. (2023). "TARIXIY HARBIY TERMINLAR LUG'ATI"NING TUZILISH PRINSIPLARI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 308–312. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7940992>

56

Muhammadiyev M.A, Davronov O.O, & Madumarov S.R. (2023). KALIFORNIYA QIZIL CHUVALCHANGI (LUMBRICUS RUBELLUS) DAN BALIQCHILIKDA MUQOBIL OZIQA SIFATIDA FOYDALANISH. GOLDEN BRAIN, 1(13), 313–317. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7941016>

57

Fayziyeva Gulshan Hayitovna. (2023). O'ZBEK ADABIYOTIDA MUXAMMAS JANRINING O'RGANILISHI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 318–321. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7941049>

58

Kutlimuratova Shakhsanem Bayramovna. (2023). DISPLAY OF JOY'S MULTIDIMENSIONALITY IN ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS-MOTIVES. GOLDEN BRAIN, 1(13), 322–324. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7941057>

59

Kutlimuratova Shakhsanem Bayramovna. (2023). DISPLAY OF JOY'S MULTIDIMENSIONALITY IN ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS-MOTIVES. GOLDEN BRAIN, 1(13), 325–327. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7941084>

60

Qodirova Madinabonu Mirzamaxmud qizi. (2023). BACHADON BO'YNI O'SMALARI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 328–332. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7941108>

61

Muhammadjonova Go'zalxon Muhammadjonovna, & Rasulova Gulbahor Pahmidin qizi. (2023). AGATA KRISTINING DETEKTIV ROMANLARIDA FOYDALANILGAN LINGVOPOETIK VOSITALARNING AHAMIYATI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 333–337. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7941151>

62

Gaybullayev Javlon Shavkatovich. (2023). ACUTE MYOCARDITIS IN CHILDREN ON THE BACKGROUND OF BRONCHO-PULMONARY DISEASES. GOLDEN BRAIN, 1(13), 338–343.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7941173>

63

Urinboyeva Nilufar Ashirali qizi, & Yusufjonova Feruzaxon Qurbonovna. (2023). HOZIRGI ZAMON TILSHUNOSLIGIDA GAPLARGA TURLICHA YONDASHUVLAR. GOLDEN BRAIN, 1(13), 344–346.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7941205>

64

Sayekeeva Aysuliv. (2023). TELEFON ALOQA TIZIMINING ISHLASH AYRIM ALGORITMLARI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 347–349.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7941225>

65

Sa'dulloeva Mohinurbegim. (2023). SOCIO-PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE DEVELOPMENT OF STUDENT CONSCIOUSNESS. GOLDEN BRAIN, 1(13), 350–356.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7941257>

66

Исаева Лилия Инберговна. (2023). ПРИМЕНЕНИЕ БАКТЕРИЦИДНОГО РЕЦИРКУЛЯТОРА REFLASH 60 В ДОПОЛНЕНИИ К СТАНДАРТНОЙ ТЕРАПИИ ПРИ ТЯЖЕЛЫХ ПНЕВМОНИЯХ. GOLDEN BRAIN, 1(13), 357–362.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7941364>

67

Sheraliyeva Sarvinoz Jaxongir qizi, & Abbosova Nargiza Kobulovna. (2023). INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA HURMAT KATEGORIYASINING VOQEALANISHI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 363–368.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7941385>

68

Umarova Shaxnozaxon O'tkirovna. (2023). DISCOURSE INTERFERENCE IN THE FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION. GOLDEN BRAIN, 1(13), 369–372. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7941398>

69

Умаралиева Муножатхон Машрабовна, & Базарбаева Омина Алиевна. (2023). САМОСТЯТЕЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА, В СВЯЗИ С КУЛЬТУРОЙ. GOLDEN BRAIN, 1(13), 373–380.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7943194>

70

Umaraliyeva Munajat Mashrabovna Ferghana, & O'ktamova Muyassarxon Jamoliddin kizi. (2023). DIFFERENCE BETWEEN IDIOM AND PHRASE AND THEIR USAGE IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. GOLDEN BRAIN, 1(13), 381–385. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7943196>

71

Сайидов Хамрокул Кувондиқович. (2023). ТЕПЛООБМЕН В СИСТЕМЕ СТРУЙ. GOLDEN BRAIN, 1(13), 386–391. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7943204>

72

Urinov Rustambek Yokubjonovich. (2023). IMPROVING PROFESSIONAL COMPETENCES OF ENGLISH LANGUAGE TEACHERS. GOLDEN BRAIN, 1(13), 392–396. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7943206>

73

A.M.Abdurahmanov, Sh.A. Egamberdiyeva, & U.A. Abdug'ofurov. (2023). VENTILATSIYA TIZIMINING TASNIFI. GOLDEN BRAIN, 1(13), 397–402. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7943208>

74

Tojiboyev Bobir Tolibjonovich, & Askarova Muxlisa Baxromjon qizi. (2023). ARCHITECTURE AND LANDSCAPE OF FERGANA CITY. GOLDEN BRAIN, 1(13), 403–408. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7943215>